

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Döndü BULUT

BASINDA ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE BİR FİKİR İŞÇİSİ OLARAK SUAT DERVİŞ'İN
GAZETECİLİK YAŞAMI

Gazetecilik Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Döndü BULUT

BASINDA ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE BİR FİKİR İŞÇİSİ OLARAK SUAT DERVİŞ'İN
GAZETECİLİK YAŞAMI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÜSTÜN

İkinci Danışman

Prof. Dr. Ahmet MAKAL

Gazetecilik Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Döndü BULUT'un bu çalışması, jürimiz tarafından Gazetecilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÜSTÜN (İmza)

Üye : Prof. Dr. Mustafa ŞEKER (İmza)

Tez Başlığı: Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş'in Gazetecilik Yaşamı
--

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 05/07/2018

Mezuniyet Tarihi : 02/08/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş’in Gazetecilik Yaşamı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Döndü BULUT

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Döndü BULUT
Öğrenci Numarası	20165251001
Enstitü Ana Bilim Dalı	Gazetecilik
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÜSTÜN
Tez Başlığı	Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş'in Gazetecilik Yaşamı
Turnitin Ödev Numarası	984604300

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 190 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 23/07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 2

alıntılar dahil % 10 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

23/07/2018

(imza)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÜSTÜN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YİRMİNCİ YÜZYILDA BİR KADIN GAZETECİ: SUAT DERVİŞ

1.1. Suat Derviş'in Kimliği.....	14
1.2. Suat Derviş'in Eğitimi	15
1.3. Suat Derviş'in Basın Dünyasına Girişi	18
1.4. Suat Derviş'in Almanya'daki Gazetecilik Faaliyetleri	19
1.5. Mücadeleyle Geçen Gazetecilik Yaşamı	22

İKİNCİ BÖLÜM

TEFRİKA YAZARLIĞINDAN MUHALİF FİKİR İŞÇİLİĞİNE GEÇİŞ

2.1. 1930'lu Yıllarda Basının Genel Görünümü.....	27
2.2. Suat Derviş'in Kariyerinde İz Bırakan Gazeteler	34
2.2.1. İkdam Gazetesi	35
2.2.2. Son Posta Gazetesi	37
2.2.3. Cumhuriyet Gazetesi	39
2.2.4. Tan Gazetesi	40
2.3. Gazetecilik Anlayışındaki Dönüşüm: Toplumsal Gerçekçilik Arayışı.....	41
2.4. Suat Derviş'in Çalışma Yaşamında Belirleyici Olan Röportaj Dizilerinden Örnekler	44
2.4.1. Cumhuriyet Gazetesindeki Çalışmaları	44
2.4.2. Tan Gazetesindeki Çalışmaları	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUAT DERVİŞ'İN 1937 YILINDA TAN GAZETESİNDE YAYINLANAN YAZI DİZİSİ VE İŞİNE SON VERİLMESİ

3.1. İstanbul-Moskova- Tahran Başlıklı Yazı Dizisi	60
3.2. Yazı Dizisine Yöneltilen Eleştiriler	89
3.3. Yazı Dizisi Sonrası İşine Son Verilmesi.....	95
3.4. Suat Derviş'in Tan Gazetesi Sonrası Faaliyetleri	98
 SONUÇ	 115
KAYNAKÇA.....	118
EK 1- Tan Gazetesi: 1 Ocak 1937	121
EK 2- Cumhuriyet Gazetesi: 9 Nisan 1935.....	122
EK 3- Cumhuriyet Gazetesi:10 Nisan 1935.....	123
EK 4- Cumhuriyet Gazetesi: 13 Nisan 1935.....	124
EK 5- Cumhuriyet Gazetesi: 14 Nisan 1935.....	125
EK 6- Cumhuriyet Gazetesi: 15 Nisan 1935.....	126
EK 7- Cumhuriyet Gazetesi: 16 Nisan 1935.....	127
EK 8- Cumhuriyet Gazetesi: 22 Nisan 1935.....	128
EK 9- Cumhuriyet Gazetesi: 25 Mayıs 1935	129
EK 10- Cumhuriyet Gazetesi: 26 Mayıs 1935	130
EK 11- Cumhuriyet Gazetesi: 27 Mayıs 1935	131
EK 12- Cumhuriyet Gazetesi: 28 Mayıs 1935	132
EK 13- Cumhuriyet Gazetesi: 29 Mayıs 1935	133
EK 14- Cumhuriyet Gazetesi: 22 Ağustos 1935.....	134
EK 15- Cumhuriyet Gazetesi: 25 Ağustos 1935.....	135
EK 16- Cumhuriyet Gazetesi: 27 Ağustos 1935.....	136
EK 17- Cumhuriyet Gazetesi: 28 Ağustos 1935.....	137
EK 18- Cumhuriyet Gazetesi: 30 Ağustos 1935.....	138
EK 19- Cumhuriyet Gazetesi: 31 Ağustos 1935.....	139
EK 20- Cumhuriyet Gazetesi: 1 Eylül 1935	140
EK 21- Cumhuriyet Gazetesi: 4 Eylül 1935	141
EK 22- Cumhuriyet Gazetesi: 5 Eylül 1935	142
EK 23- Cumhuriyet Gazetesi: 13 Ocak 1936	143
EK 24- Cumhuriyet Gazetesi: 15 Ocak 1936	144

EK 25- Cumhuriyet Gazetesi: 17 Ocak 1936	145
EK 26- Tan Gazetesi: 3 Ocak 1937	146
EK 27- Tan Gazetesi: 6 Ocak 1937	147
EK 28- Tan Gazetesi: 16 Ocak 1937	148
EK 29- Tan Gazetesi: 19 Ocak 1937	149
EK 30- Tan Gazetesi: 4 Haziran 1937	150
EK 31- Tan Gazetesi: 8 Haziran 1937	151
EK 32- Tan Gazetesi: 12 Haziran 1937	152
EK 33- Tan Gazetesi: 19 Haziran 1937	153
EK 34- Tan Gazetesi: 22 Haziran 1937	154
EK 35- Tan Gazetesi: 25 Haziran 1937	155
EK 36- Tan Gazetesi: 28 Haziran 1937	156
EK 37- Tan Gazetesi: 30 Haziran 1937	157
EK 38- Tan Gazetesi: 2 Temmuz 1937	158
EK 39- Tan Gazetesi: 5 Temmuz 1937	159
EK 40- Tan Gazetesi: 8 Temmuz 1937	160
EK 41- Tan Gazetesi: 11 Temmuz 1937	161
EK 42- Tan Gazetesi: 14 Temmuz 1937	162
EK 43- Tan Gazetesi: 16 Temmuz 1937	163
EK 44- Tan Gazetesi: 18 Temmuz 1937	164
EK 45- Tan Gazetesi: 20 Temmuz 1937	165
EK 46- Tan Gazetesi: 28 Temmuz 1937	166
EK 47- Tan Gazetesi: 1 Ağustos 1937	167
EK 48- Tan Gazetesi: 13 Ağustos 1937	168
EK 49- Cumhuriyet Gazetesi: 18 Ekim 1937	169
EK 50- Tan Gazetesi: 19 Ekim 1937	170
EK 51- Tan Gazetesi: 19 Ekim 1937	171
EK 52- Cumhuriyet Gazetesi: 20 Ekim 1937	172
EK 53- Tan Gazetesi: 21 Ekim 1937	173
EK 54- Cumhuriyet Gazetesi: 21 Ekim 1937	174
ÖZGEÇMİŞ	175

KISALTMALAR LİSTESİ

CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TSEKP	: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi
TSP	: Türkiye Sosyalist Partisi

ÖZET

Bu çalışma, Suat Derviş'in ağırlıklı toplumsal meseleleri konu alan dizi röportajlar hazırladığı 1930'lu yıllardaki gazetecilik yaşamının ve aynı dönemde Türkiye'de fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkilerinin incelendiği betimleyici bir basın tarihi ve çalışma ilişkileri araştırmasıdır.

1920 yılında *Alemdar* gazetesinde muhabir olarak çalışmaya başlayan Suat Derviş, 1925 yılında eğitim için Almanya'ya gitmiştir. Almanya'da birçok gazete ve dergide makaleleri yayınlanmıştır, romanları tefrika edilmiştir. Almanya'da çeşitli edebiyat ve sanat çevrelerinde bulunan yazar, bu düşünsel zenginlikten etkilenecek zihinsel bir dönüşüm yaşamıştır. Derviş'in yaşadığı bu dönüşüm gazetecilik faaliyetlerine yansımıştır. Yazar, hem edebiyat alanında hem de gazetecilik alanında 1930'lu yıllardan sonra toplumcu gerçekçi yaklaşımın belirgin olduğu çalışmalar ortaya koymuştur. 1932 yılında Türkiye'ye döndüğünde çalıştığı gazetelerde “muhalif gazeteci” kimliğiyle kadınların, çocukların, işsizlerin, işçilerin evsizlerin sorunları hakkında yazı dizileri hazırlamıştır.

Suat Derviş, İstanbul-Moskova-Tahran başlıklı röportajı 1937 yılında *Tan* gazetesinde yayınlanınca, dönemin siyasal iktidarı sözcüleri ve gazeteci meslektaşları, Derviş ve *Tan* gazetesini “komünistlikle” ve “komünizm” propagandası yapmakla suçlamışlardır. Suat Derviş'in röportajlarında komünizm övgüsü yapıldığı eleştiri sonrası, *Tan* gazetesinin sahipleri kapatılma endişesiyle Suat Derviş'i işten çıkarmışlardır. Suat Derviş *Tan* gazetesinden çıkarıldıktan sonra Türkiye'de bir daha benzer nitelikte bir gazetecilik yapma imkânı bulamamıştır.

Bu çalışmada yazarın, kariyerinde iz bırakan, *İkdam*, *Son Posta*, *Cumhuriyet* ve *Tan* gibi gazetelerin ayırıcı özellikleri vurgulanmıştır. Bu gazetelerin yayın politikalarına değinilerek, *Cumhuriyet* ve *Tan* gazetelerinde hazırladığı yazı dizilerinden bazıları, örneklem olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suat Derviş, Fikir İşçisi Gazeteci, Basın Özgürlüğü, Gazetecilerin Çalışma İlişkileri.

SUMMARY

THE JOURNALISTIC LIFE OF SUAT DERViŞ AS A WHITE-COLLAR WORKER AND HER LABOUR RELATIONSHIPS IN THE PRESS

This study was a descriptive study of press history and labour relationships which analyzed the journalistic life of Suat Derviş in 1930s when she prepared a series of interviews of which subjects were mostly social issues and the labour relationships of journalists who were the white-collar workers at the same time.

Starting to work as a reporter in *Alemdar* newspaper in 1920, Suat Derviş went to Germany for education in 1925. The articles of Suat Derviş were published in numerous newspapers and magazines in Germany, and her novels were serialized. The author, who was present in various literary and art communities in Germany, experienced a mental transformation influenced by this intellectual wealth. This transformation that Derviş experienced was reflected in her journalistic activities. The author presented studies that typified socialist realistic approach both in the field of literature and journalism after the 1930s. When she returned to Turkey in 1932, as a “dissident journalist”, she prepared a series of articles for the newspaper that she worked for about the problems of the women, children, the unemployed, workers and the homeless.

When Suat Derviş’s interview titled “İstanbul-Moscow-Tehran” was published in the newspaper *Tan* in 1937, the spokesmen of political power of the time and his journalist colleagues accused Derviş and the newspaper *Tan* of being "communist" and making "communism" propaganda. Following the criticism that communism was praised in the interviews of Suat Derviş, the owners of the *Tan* newspaper dismissed Suat Derviş from work with the concern of shutting down of the newspaper. After dismissal from *Tan* newspaper, Suat Derviş could not find any opportunity to do a similar journalism any more.

The distinctive features of the newspapers such as *İkdam*, *Son Posta*, *Cumhuriyet* and *Tan* that left a mark on the career of the author were emphasized in the study. Some of the article series that she prepared in *Cumhuriyet* and *Tan* newspapers were presented as the samples by referring to the publishing policies of these newspapers,

Keywords: Suat Derviş, White-collar Journalist, Freedom of the Press, Labour Relationships of Journalists.

TEŞEKKÜR

Hem Gazetecilik hem Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümlerinden mezun birisi olarak, sosyal bilimler alanının birbirinden farklı ama aynı zamanda birbiriyle girift olan yapısından hareketle bu iki disiplini birleştirip bir tez yazma düşüncesi taşıyordum. Çok değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Makal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920* adlı kitabında Çalışma İlişkileri alanını, disiplinler arası bir alan olarak nitelendirmektedir. Prof. Dr. Ahmet Makal, kitabın önsözünde, temel ilgi alanlarının çalışma ilişkileri olmasa da bu alanda çalışma yapan araştırmacıların, çalışmalarını anlamlı bulduğunu vurgulamıştır. Bu düşünceden aldığım cesaretle bu minvalde bir tez konusu üzerinde çalışmaya başladım. Yine çok değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hasan Üstün'ün yönlendirmesi ve basında çalışma ilişkileri kavramını Suat Derviş'in gazetecilik faaliyetleri üzerinden irdeleme önerisini memnuniyetle kabul ettim. Bu doğrultuda çalışmalara ağırlık kazandırarak “Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş'in Gazetecilik Yaşamı” adlı tez çalışması ortaya çıkmıştır.

Tez danışmanım değerli Dr. Öğr. Üyesi Hasan Üstün'ün, önerdiği kaynaklar, çalışmanın gidişatıyla ilgili yaptığı yönlendirmeler, benim için çok kıymetliydi. Kendisine desteği için teşekkür ederim. Kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet Makal'ın ikinci tez danışmanlığını kabul ederek çalışmada, özellikle çalışma ilişkileri alanına yönelik yaptığı yönlendirmeler için kendisine teşekkür ederim. Çalışmayla ilgili çıkmaza düştüğüm her an kapısını çaldığım sevgili hocam Araştırma Görevlisi, Işıl Demir'e teşekkür ederim. Yazar Osman Balcıgil'e Suat Derviş hakkında yazmış olduğu kitabında kullandığı bilgileri ve deneyimini benimle paylaştığı için teşekkür ederim. Benim için dünyada en önemli iki kişi olan annemle babamın anısına adadığım bu tez onların bana kazandırdığı “insani” yaklaşımla geliştirilmiş bir hassasiyetin ürünüdür. Onlara, bana her şeyden önce “insan olmayı” öğrettikleri için müteşekkirim. Ailemden aldığım güçle bu çalışmayı tamamlayabildim. Sabırla beni destekledikleri için bütün aileme teşekkür ederim. Araştırma yaptığım süre içerisinde Ankara'daki konaklama sorunumu çözmesinin yanında tezimi okuyarak eksikliklerimi gösterdiği için arkadaşım Huriye Handan Erdoğan Koçer'e, katkılarından dolayı Özge Dönmez Arıkel'e, desteği için Seden Aksu'ya, teknoloji kullanımı konusunda yardımları için Ranâ Yeşilyurt'a teşekkür ederim. Lisanstan beri her daim bana destek olan, ilgi duyduğum alanlarda beni çalışmalar yapmaya yüreklendiren kadim dostum Uğur Çali'nin kaynak konusundaki yardımları ve tezimi okuyarak fikir sunması çok kıymetliydi; kendisine teşekkür ederim. Akademi alanında ilerleyeceğime her zaman gönülden inanarak, benden

hiçbir yardımı esirgemeyen sevgili Rabia Çitil Kuralay'a, akılcı değerlendirmeleriyle işimi kolaylaştıran Filiz Özcan'a çok teşekkür ederim. Beni her daim destekleyen gazeteci Fatma Uygun Taşkın'a, tezin düzenlenmesi aşamasında teknik yardımın yanında tezi okuyarak eksiklikleri görmeme yardımcı olan Erdem Duru'ya, çalışmanın her aşamasında destek ve yardımını esirgemeyen Burak Yılmaz'a teşekkür ederim. Elbette aynı dönemde tez yazdığım, fikir alışverişinde bulunduğum, tezim için kaynaklarda elinden gelen desteği sunan, tezimi okuyarak değerlendirmelerde bulunan sevgili arkadaşım Duygu Nil Özer'e teşekkür ederim. Burada adını tek tek anamadığım ama benden desteklerini esirgemeyen hocalarıma ve arkadaşlarıma katkılarından dolayı gönül dolusu teşekkürler.

Çalışma, Suat Derviş'in gazetecilik faaliyetlerini kapsıyordu. Dolayısıyla Derviş'in çalıştığı gazetelerin ve bu gazetelerde ortaya koyduğu gazetecilik faaliyetlerinin konuyla ilgili olan nüshalarının taranmasını zorunlu kılmaktaydı. Antalya'da çalışmalarını yürüten birisi olarak Ankara'daki kütüphanelerde araştırma yapmak, çalışmanın en zor kısmını oluşturuyordu. Bu zorlu süreci verimli şekilde aşmama katkı sağlayan Milli Kütüphane çalışanlarına teşekkür ederim. Çalışmadaki, hatalardan ve eksikliklerden tamamen ben sorumluyum. Bu eksikliklerin ve hataların, akademik anlamda ilk çalışmam olması bakımından mazur görünmesini umuyorum.

Döndü BULUT
Antalya, 2018

ÖNSÖZ

“Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş’in Gazetecilik Yaşamı” adlı bu çalışmada Suat Derviş’in gazetecilik pratikleri üzerinden fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkileri incelenmiştir. Araştırma, Suat Derviş’in gazetecilik faaliyetlerini irdeleyen, betimleyici basın tarihi çalışmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde Suat Derviş’in ailesine, eğitime, mensubu olduğu toplumsal çevreye, sanat ve edebiyatla olan ilişkisine değinilmiş daha sonra ise, *Alemdar* gazetesinde işe girmesine ve bu gazetede çalışmasına yer verilmiştir. Aynı zamanda yazın dünyasının önemli isimlerinden birisi olan Derviş’in önemli eserlerine kısaca değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Suat Derviş’in gazetecilik yaptığı dönemde basının genel görünümü irdelenmiştir ve basının hareket alanının sınırlarını çizen yasaların genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca Suat Derviş’in kariyerinde önemli olan gazeteler tanıtılarak, bu gazetelerin yayın politikalarına değinilmiştir. Derviş, gazetecilik yapmaya başladıktan beş yıl sonra üniversite eğitimi almak için Almanya’ya gitmiştir. Yazar, Almanya’da bulunduğu süre içerisinde yazın faaliyetlerini sürdürmüştür ve Almanya’da birçok gazete ve dergide makaleleri yayınlamıştır, kitapları tefrika edilmiştir. Ayrıca Derviş’in, makaleleri ve romanlarının tefrikaları Türkiye’deki gazetelerde yayınlanmaya devam etmiştir. Derviş, Türkiye’deki gazetelere yazılarını göndererek adının Türkiye’de unutulmamasını sağlamıştır. Bu anlamda hem farklı bir ülkede gazetecilik yapma deneyimi kazanması hem de etkili sanat ve edebiyat çevrelerinde bulunması yazarın zihinsel bir dönüşüm yaşamasına neden olmuştur. Almanya’ya gitmeden önce tefrika yazarlığı ön plandayken, Almanya’dan döndükten sonra halkın sorunlarına odaklanan habercilik anlayışı ön plana çıkmıştır. Derviş’in gazetecilik faaliyetlerinde bu yönde bir kırılma yaşanmasıyla birlikte habercilik anlayışı dönüşüme uğramıştır. Yazarın, sadece gazetecilik faaliyetleri değil, romanları da dönüşüme uğramıştır. Yazar, 1930’lu yıllarda toplumsal gerçekçiliğin öne çıktığı eserler ortaya koymuştur. Türkiye’ye döndükten sonra çalışmaya başladığı gazetelerde, işsiz, işçinin, emekçi kadınların, çocukların, yoksulların, güçsüzlerin yani toplumun risk gruplarının sorunlarını görünür kılarak, bu kesimin sorunlarının çözümü ve haklarının genişletilmesi yönünde devletten politika üretilmesini talep eden yazı dizileri ortaya koymuştur. Derviş’in gazetecilik faaliyetlerini ortaya koyan bu çalışmalardan bazıları örneklem olarak sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Suat Derviş’in 1937 yılında *Tan* gazetesinde yayınlanan İstanbul- Moskova- Tahran başlıklı yazı dizisi sonrası işine son verilmesi

irdelenmiştir. Yazı dizisi yayınlandığında büyük ilgi görmüştür. Suat Derviş, bu yazı dizisi sonrası dönemin hükümet yetkilileri ve gazeteci meslektaşları tarafından “komünistlikle” ve “komünizm” propagandası yapmakla suçlanmıştır. Bu suçlamaların ardından Derviş ve *Tan* gazetesi komünizm propagandası yapmakla suçlanarak gazetecilik faaliyetleri sorgulanmıştır. Siyasal iktidarın basına tanıdığı özgürlük alanının sınırlarını aşan fikir işçileri, “vatan hainliği” ile suçlanarak, hedef gösterilmiştir. Yazı dizisi sonrası iktidarın eleştirilerine dayanamayan gazete yöneticileri Suat Derviş’in işine son vermiştir. Derviş’in gazetecilik faaliyetleri doğrultusunda işine son verilmesi, basın özgürlüğü kavramının işlevsiz kaldığını gözler önüne sermiştir. Dönem itibariyle gazetecilerin çalışma ilişkilerini doğrudan düzenleyen yasaların olmaması, fikir işçilerinin iş güvencesinden yoksun olduğunu göstermiştir.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular göstermiştir ki, Türkiye’de 1930’lu yıllarda basın özgürlüğünün sınırlarının çizilmesinde siyasi otoritenin tavrı belirleyici olmaktadır. Çıkarı zedelenen siyasal iktidar, basın özgürlüğünü rafa kaldırarak, gazetecileri gazetecilik faaliyetlerinden dolayı tutuklatabilmekte, hapse attırabilmekte, itibarlarını zedeleyebilmektedir. Ülkenin benimsediği rejimin karakteri, basının hareket alanının sınırlarını da çizmektedir. Fikir işçisi gazetecilerin çalışma koşullarını düzenleyen yasalar oluşturulurken, basın özgürlüğünün güvence altına alınması sağlanmalıdır. Halkı doğru bilgilendirme sorumluluğuyla hareket eden gazeteciler, herhangi bir gazetecilik faaliyetlerinden ötürü yasalarla korunarak iş güvencesine kavuşturulmalıdır.

Döndü BULUT
Antalya, 2018

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu Türk basın tarihinde önemli bir yeri olan Suat Derviş'in 1930'lu yıllardaki gazetecilik yaşamı ve aynı dönemde Türk basınındaki çalışma ilişkileridir. Suat Derviş'in 1937 yılında *Tan* gazetesinde yayınlanan İstanbul-Moskova-Tahran başlıklı yazı dizisi sonrası siyasal iktidardan ve gazeteci meslektaşlarından gelen eleştiriler doğrultusunda Derviş'in işine son verilmesi çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Çalışmada, Suat Derviş'in gazetecilik faaliyetlerini yürüttüğü dönem olan Türkiye'de Tek Parti iktidarının, fikir işçisi gazetecilere tanıdığı hareket alanı, basın özgürlüğü bağlamında incelenmiştir. "Muhallif gazeteci" kimliğiyle ön plana çıkan Suat Derviş'in gazetecilik yaşamı çalışma ilişkileri doğrultusunda irdelenmiştir. Suat Derviş, yaşadığı dönemde adından söz ettiren bir fikir işçisi gazeteciydi. Fakat çalışmayı yaptığım dönem içerisinde ve daha öncesinde Derviş'in gazetecilik kimliğinin irdelendiği çalışmalar çok fazla değildir. Ancak aynı zamanda edebiyatçı yönüyle de ön planda olan Derviş'in edebiyatçı kimliğinin ele alındığı çalışmalar yoğunluktadır. Örneğin Şenol Aktürk, *Sosyal Gerçekçilik Anlayışı ve Suat Derviş'in Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım* (Aktürk, 2010) adlı doktora tezinde, Esen Yamantürk, *Hikâyeci Yönüyle Suat Derviş* (Yamantürk, 2005) adlı yüksek lisans çalışmasında, Meral Sema Uzun, *Romancı Yönüyle Suat Derviş* (Uzun, 2001) adlı yüksek lisans çalışmasında, Oya Körpe, *Suat Derviş'in Hayatı Edebi Kişiliği Ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme* (Körpe, 2001) yüksek lisan tezinde, Melahat Gül Uluğtekin, *İzlek Ve Biçem İlişkisi Açısından Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri* (Uluğtekin, 2010) adlı doktora çalışmasında ve bunların dışında birçok akademik çalışmada edebiyatçı yönü irdelenmiştir. Bu çalışmada ise Suat Derviş'in gazetecilik kimliği ele alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, bir fikir işçisi gazeteci olan Suat Derviş'in gazetecilik yaşamı ekseninde Türkiye'de 1930'lu yıllarda basında çalışma ilişkilerini değerlendirmektir. Diğer taraftan 1920'li yıllarda gazetecilik yapmaya başlamış ve ağırlıklı olarak 1940'lı yıllara kadar Türk basınında yer etmiş önemli bir isim olan Suat Derviş'in gazetecilik faaliyetleri incelenerek Erken Cumhuriyet Dönemi basın tarihi çalışmalarına katkı sunmaktır. Suat Derviş'in 1937 yılında *Tan* gazetesinde, "İstanbul-Moskova-Tahran" başlıklı yazı dizisi yayınlanmıştır. Yazı dizisi sonrası, dönemin siyasal iktidarı ve gazeteci meslektaşları, Suat Derviş'i, "komünizm" propagandası yapmakla suçlamışlardır. Bu eleştirilere dayanamayan *Tan* gazetesi yöneticileri, Suat Derviş'in işine son vermiştir. Çalışma, bu olayı basın

özgürlüğü kapsamında incelemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda çalışmada şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

1-1937 yılında Suat Derviş'in "İstanbul-Moskova-Tahran" başlıklı yazı dizisi *Tan* gazetesinde yayınlandıktan sonra, yazarın işine son verilmesinde dönemin siyasal iktidarının ve Suat Derviş'in gazeteci meslektaşlarının etkisi nedir?

2-Çalışmada, incelenen dönemde siyasal iktidarın, fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkilerinin düzenlenmesinde ki rolü nedir?

3-Çalışmanın odaklandığı yıllarda işsiz kalan fikir işçisi gazetecilerin yeniden iş bulma sürecinde zorluklarla karşılaşmasında siyasal iktidarın etkisi var mıdır?

4-Araştırmada ele alınan dönemde fikir işçisi gazetecilerin, gazetecilik faaliyetleri doğrultusunda işsiz kalmaları, basın özgürlüğünün engellendiğinin göstergesi midir?

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, Suat Derviş'in gazetecilik faaliyetleri üzerinden, Derviş'in gazetecilik yaptığı dönemde Türkiye'deki fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkilerini görünür kılmaktadır. "Muhaliif" bir fikir işçisi olarak nitelendirilen Suat Derviş'in, "muhalif" tavrıyla hazırladığı yazı dizileri ve röportajları, taranarak çalışmada örneklem olarak sunulmuştur. Ayrıca konuyla ilgili dönemin rakip gazetecilerinin makalelerine de değinilmiştir. Diğer yandan dönemi tasvir eden anı kitapları ve yapılan akademik çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın odaklandığı yıllarda basının genel bir görünümünün sunulduğu betimsel bir yöntem kullanılmıştır.

Araştırmanın Varsayımları

Çalışmada temel varsayım, 1930'lu yıllarda fikir işçisi gazetecilerin çalışma koşullarını ve basının hareket alanını belirleyen siyasal iktidarın, basın özgürlüğü kavramına yüklediği anlamdır. Siyasal iktidar, basını, politik çıkarları doğrultusunda kullanarak, basından, kendi ideolojilerinin sınırlarını aşmayan yayıncılık anlayışı sergilemelerini beklemektedir. Siyasal iktidarın benimsediği ideolojinin dışına çıkıldığında basın özgürlüğü, yok sayılabilmektedir. Aynı dönemde fikir işçisi gazetecilerin, çalışma ilişkilerinin düzenlenmesinde de siyasal iktidarın etkisi belirleyici olmaktadır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışma, 1920’li yıllarda gazetecilik yapmaya başlayan Suat Derviş’in gazetecilik faaliyetleri üzerinden basında çalışma ilişkilerinin ele alındığı bir basın tarihi araştırmasıdır. Derviş, 1920’li yıllarda başladığı gazetecilik mesleğini 1940’lı yıllara kadar yoğun bir şekilde sürdürmüştür. 1937 yılında *Tan* gazetesinde yayınlanan Rusya ile ilgili bir yazı dizisi nedeniyle işten çıkarıldıktan sonra gazetecilik yaşamı duraksamıştır. Fakat 1940’lı yılların ilk yarısına kadar basın dünyasında yer almıştır. Çalışma, özellikle Derviş’in yoğun şekilde gazetecilik yaptığı döneme odaklanmıştır.

İnceleme dönemi Türkiye Cumhuriyeti’nin inşa edilip kurumsallaşma çabalarının arttığı yıllardır. Bu bağlamda kurumsallaşmanın tam anlamıyla gerçekleşmemiş olduğu yıllarda, bir fikir işçisinin gazetecilik pratiklerini araştırmak, birinci el kaynaklara ulaşmada dezavantaj yaratmıştır. Derviş’in 1928 yılına kadar çalıştığı *Alemdar* gibi gazetelerde yayınlanan yazılarının eski Türkçe olması kaynaklara ulaşma noktasında güçlük çıkartmıştır. Suat Derviş, 1972 yılında hayatını kaybetmiştir. Yazarın çocuğu yoktur. Kardeşleri de vefat etmişlerdir. Hayatta olan yeğenlerinin çoğu yurt dışında yaşamaktadır. Bu nedenle Derviş’i yakından tanıyan kişilerin tanıklıklarına başvurulamamıştır. Bu bağlamda Derviş hakkında edindiğimiz bilgiler, onun edebi ve gazetecilik yaşamını konu edinen akademik çalışmalar ve anı kitaplarından elde edilmiştir. Ayrıca Suat Derviş hakkında “*İpek Sabahlık*” adında bir biyografi kitabı yazan Osman Balcıgil’in kaynaklarından yararlanılmıştır. Balcıgil, Suat Derviş’i yakinen tanıyan Rasih Nuri İleri’nin arşivinden yararlandığını, ayrıca Rasih Nuri İleri hayattayken Suat Derviş’in yaşamı hakkında kendisinden bilgi aldığını, yine Suat Derviş’in kendi öz evladı gibi sevdiği Mustafa Lütfü Kıyıcı ve eşi Hale Özgür Kıyıcı’nın tanıkları doğrultusunda kitabını kaleme aldığını ifade etmiştir. Bu anlamda Osman Balcıgil’in kitabı, sık yararlanılan kaynaklardan bir tanesi olmuştur.

Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

“Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş’in Gazetecilik Yaşamı” başlıklı bu tez, fikir işçisi gazetecilerin 1930’lu yıllardaki çalışma ilişkilerini, iktisadi ve siyasi bağlamda irdelemektedir. Bu bağlamda çalışma ilişkileri alanının temel kavramlarının tanımlanması gerekmektedir. İşgücü kavramını Ahmet Makal, şöyle tanımlamıştır: "Bir ülkedeki nüfusun üretici durumda bulunan, iktisadi faaliyete katılan kısmıdır" (1997: 25). Buradan hareketle işgücünü oluşturan bireylerin ilişkileri, çalışma ilişkileri kavramını meydana getirmektedir. Çalışma ilişkileri kavramı, "İşgücü içerisindeki farklı statüler arasında kurulan ilişkiler" olarak tanımlanmıştır (1997: 32). Makal’a göre bu ilişkilerin diğer insan ilişkilerinden ayırt edilebilmesi için bu ilişki biçimine üretim sürecinden

kaynaklanan ilişkiler boyutunu eklemek gereklidir (Makal: 1997). Genel anlamda üretimin gerçekleşmesi sürecinde meydana gelen ilişkiler bütünü, çalışma ilişkileri olarak tanımlayabiliriz. Bütün bu kavramlar bizi, endüstri ilişkileri kavramına bakmamızı zorunlu kılar. Endüstri ilişkilerini Makal şöyle tanımlamaktadır: “Günümüzde ücretlilerle işverenler arasında kurulan ve başat olan çalışma ilişkilerini anlatan bir kavram olmaktadır” (1997: 33). Elbette bu kavramların gerçek anlamda karşılıklarını bulması için yasal ve hukuki düzenlemelerle güvence altına alınması gereklidir. Bu da devletin, benimsediği siyasal rejimle yakından ilgilidir. Örneğin demokratik rejimleri benimseyen ülkelerde bu kavramların düzenlenmesi boyutunda emek kavramı ve sosyal hakların güçlü bir şekilde korunduğu görülmektedir. Bu süreci Gamze Yücesan Özdemir ve Ali Murat Özdemir şöyle ele alır: “...İşyerinde emek sürecinin örgütlenmesi, devlet düzenlemesinin karakteri, devlet tarafından sağlanan sosyal haklar, iktisat politikaları, emek piyasası politikaları ve sendikaların politikalarına bağlı olarak ülkeden ülkeye değişmektedir” (2008: 52). Dolayısıyla devletin karakteri, emek süreci üzerinde belirleyici olmaktadır.

Basında çalışma ilişkilerine geçmeden önce basın kavramını açıklamakta fayda vardır. Basın gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yayınlarla haber ajansları basın olarak adlandırılabilir. Basın, her türlü haberi, fikri toplayarak, işleyerek ürettikleri içeriği başkalarına sunarak kamuoyu oluşturma gücü olan yazılı ve basılı kitle iletişim araçları olarak adlandırılmaktadır. Basın işletmelerini kuranlar ve bu işletmelerde çalışanlar basın kavramının içerisinde yer alır. Dolayısıyla basın kavramının içinde yer alan basın işletmelerinin sahipleri ve basın çalışanlarının ilişkileri bizim araştırmamızın odak noktasıdır. Basın kavramının ne olduğundan hareketle basın sektöründe çalışan fikir işçisi gazetecileri tanımlamak gerekmektedir. Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştırılanlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun 13.06.1952 tarihinde kabul edilmiş ve 20.06.1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında gazeteci şöyle tanımlanmıştır: “Bu kanun hükümleri, Türkiye’de yayınlanan gazete ve mevkutelerle haber ve fotoğraf ajanslarında veya benzeri yayın müesseselerinde ve matbaalarında başmuharrirlik, muharrirlik, mesul müdürlük, yazı işleri müdürlüğü, istihbarat şefliği, muhabirlik, mütercimlik, karikatürcülük, istihbarat telsizciliği ve radyoculuğu, gazete müdürlüğü ve idare müdürlüğü gibi her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan ve İş Kanunu’ndaki “işçi” tarifi şümulü haricinde kalan kimselerle bunların işverenleri hakkında uygulanır. Bu kanunun şümulüne giren fikir ve sanat işlerinde ecir olarak çalışanlara (gazeteci) denir” (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, Toplantı: 2, Cilt:16, 13.06.1952: 210-211). Basın Birliği Kanunu’nda ise, gazeteci : “Yazı, haber, resim, fotoğraf ve tahsil işlerinde ücretle, devamlı ve muntazam surette çalışarak bu işi kendine meslek

edinen kimseler” şeklinde tanımlanmıştır (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima: 3, Cilt: 26, 28. 06.1938: 400). Oya Tokgöz ise gazeteciyi: “...Erişmek istediği kitle için en önemli diye nitelendirdiği enformasyonu toplayarak haber yapan, kişileri bilgi alarak düşünmeye sevk edendir.” şeklinde tanımlamaktadır (2003: 98). Gazeteci tanımından hareketle gazetecilik mesleğinin tanımına bakmak gerekmektedir. Erol Mutlu gazeteciliği şöyle tanımlar: “Halk için ilginç olan, halkı ilgilendiren haberleri ve olayları toplama, yazma ve bildirmeye ilgili bir meslek.” (2017: 121).

Çalışma ilişkileri kavramını ele alınırken devletin benimsediği yaklaşımı bilmek önemlidir. Örneğin çalışma ilişkilerinin düzenlenmesi doğrultusunda yapılan bir yasa için demokratik bir tutumla yaklaşmak ile antidemokratik bir tutumla yaklaşmak farklı sonuçlar meydana getirecektir. Ayrıca çalışma ilişkileri çerçevesinde ilişki içinde olan tarafların yaklaşımı da bu doğrultuda şekillenecektir. Devlet, işçi, işverenlerin oluşturduğu taraflar çalışma ilişkilerini şekillendiren üçlü bir yapıyı oluşturmaktadır. Bu üçlü yapının ilişkisini Makal, şu şekilde değerlendirmektedir: “Sonuçta kuramsal düzeyde; sistemin aktörleri olan devlet, işçi kesimi ve işverenlerin çalışma ilişkileri alanındaki davranışları birbirinden bağımsız değil, birbiriyle ilişkili biçimde oluşmaktadır” (1999: 154). Çalışma ilişkileri ve daha spesifik haliyle basında çalışma ilişkileri, tarafların birbirlerine karşı sergilediği davranış doğrultusunda şekillenecektir.

Fikir işçisi gazeteciler de çalışma yaşamının diğer emekçileri gibi çalışma yaşamında iş ilişkisinin gerektirdiği faaliyetlerini belli kurallar çerçevesinde yürütürler. Fakat fikir işçileri, üretim ilişkilerinin sonucunda herhangi bir maddi ürün üretmemektedirler. Düşünce dünyasına seslenen içerikler ortaya koyarak, kamuoyunu bilgilendirme işlevini yerine getirmektedirler. Bu özellikler nedeniyle gazetecilerin özel olarak yasalarla korunması gerektiğini ifade eden Şuğle, bunu şöyle gerekçelendirmektedir:

Esasen böyle bir korunmanın sağlanması toplum açısından çift yönde yarar getirecektir. Bu yararlardan ilki çalışan durumunda olan gazetecinin çalıştırana karşı, başka bir deyişle, güçsüzün güçlüye karşı korunmasından sağlanan sosyal kazançtır. İkinci olarak ise, ancak gazetecilerin yeterli ölçüde korunması ile toplum da, ihtiyacı olan haberlerin kendisine doğru ve zamanında ulaşmasını temin edebilecektir (Şuğle, 2001: 18).

Gazetecilerin özel olarak korunması, siyasi iktidarla olan yakın ilişkilerinden de kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda fikir işçisi gazeteciler kamuoyunu bilgilendirme işlevini yerine getirirken her türlü otoritenin baskısından arınmış olması genel kabul görmektedir. Akıl ve düşüncenin insanı, diğer canlılardan ayıran en belirleyici özellik olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal bir varlık olan insan, diğer kişi ya da kişilerle iletişime geçerek

düşüncelerini ifade etmektedir. İnsanlar, düşüncelerini ifade ederken hiçbir baskı altında kalmadan bu eylemi yerine getirebilmelidir. İnsanlığın var olduğundan beri filozoflar, aydınlar, akademisyenler düşünce ve ifade özgürlüğünün gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Bu özgürlüğü, yeri geldiğinde ağır bedeller ödeyerek savunmuşlardır. Basın özgürlüğü kavramı da düşünce özgürlüğünden doğan bir kavramdır. Basının özgür olması gerektiğine dair, düşünürler tarafından felsefi yaklaşımlar ortaya koyulmuştur. Bunların ilki olan teolojik yaklaşım, basına yönelik devlet sansürünü Tanrı'nın insana bahsettiği akıl adına eleştirmektedir. Bu yaklaşım birçok düşünür tarafından savunulmakla birlikte en önemli savunucularından birisi John Milton'dur. John Keane bu yaklaşımı ele alırken Milton'un görüşünü şöyle anlatmıştır: "Milton, kitapların ruhsata ve sansüre bağlı olmasını buyuran bir hükümet kararına karşı, Tanrı aşkı ile "özgür ve bilgili ruhun" serpilip gelişmesi için özgür basına arka çıktı" (2015: 27). Milton'a göre insanların, özgür ve bilgili olması adına basının özgür olması gerekmektedir. Yine Keane, Milton'un bu yaklaşımı benimsemesinin nedenlerini şöyle ifade ediyordu:

Basına konan sansür bireylerin düşünme özgürlüğünü, basiretli davranma yeteneğini, Hristiyan'ca yaşam sürme seçeneğini kısıtladığı için iğrençtir. Sansürcüler –ki kendilerinin "yanılmazlık ve dürüstlük" timsali oldukları söylenemez- nasıl yaşayacağımız konusunda bizim adımıza karar veremezler. Tanrı insanlara akıl ödünç vermiştir, yani okuma ve iyi ile kötü arasında vicdanının emirlerine göre seçim yapma yeteneğini vermiştir. Tanrı bize olan güvenini istediğimiz kitapları okuyup kendi adımıza değerlendirmeye yöneltmek gösterir. Matbaanın anahtarı cennetten inmedir. Milton'un aklın çevresinin kapatılmasına şiddetle karşı çıkmasının nedeni budur (Keane, 2015: 28).

Tanrı tarafından insanlara bahşedilen akıl insanların, iyiyi kötüden ayırt etmesi, vicdanlarına göre karar verebilmesi işlevini yerine getirmektedir. Teolojik yaklaşıma göre, bu işlevin, yerine gelmesi basının, özgür olmasıyla gerçekleşecektir.

Basın özgürlüğünü savunan başka bir yaklaşım ise basın özgürlüğünün, doğal haklara dayandığını ileri süren yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temellerini John Locke atmıştır. Daha sonra birçok düşünür tarafından ele alınıp geliştirilmiştir. Bu yaklaşımı benimseyenler, basın özgürlüğünü, insanların doğal hakları arasında görmektedirler. Bu yaklaşımı geliştiren kuramcılardan Tindal, basın özgürlüğünü şu sözlerle savunuyordu, "Tanrının bir lütfu sonucu, insanları, altında inim inim inledikleri papaz baskısından kurtarmak için keşfedilen asil matbaacılık sanatı... bizi yeniden ruhbani köleliğe indirgemek isteyenlerin bir aracı haline gelmemeli." (Tindal, 1704: 288'den aktaran Keane, 2015: 30). Bu yaklaşıma göre düşünürler, dinin, basını kısıtlamasına müsaade edilmemesi gerektiğine inanıyorlardı. Tindal, siyasal erkin de basını sınırlandırdığına dikkat çekerek basının bu sınırlılıklardan kurtarılması gerektiğini savunuyordu. Siyasal erkin, yaptıklarını haklı göstermek için basını sınırlandırma

yoluna gittiğini öne süren Tindal, bireylerin de hükümete karşı doğal haklarını savunması gerektiğini dile getirmiştir. Bireylerinin haklarının savunulması için özgür bir basın varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Tindal basının, insanların doğal haklarının korunmasında yerine getirdiği işlevi şöyle dile getirir: “Özgür basın “sadık bir nöbetçi gibi sürprizlere engel olur ve yaklaşan tehlikeler konusunda zamanında uyarıda bulunur” (Tindal, 1704: 298’den aktaran Keane, 2015: 30). Bu yaklaşıma göre basının özgür olabilmesi ve bireylerin haklarını savunabilmesi için dinin ve siyasal iktidarın tahakkümünden kurtarılması gerekmektedir.

Basın özgürlüğü kavramını savunan bir başka felsefi yaklaşım da faydacılık teorisidir. Bu kuramın en tanınan isimlerinden birisi olan Jeremy Bentham, tezinde en iyi hükümet ve en iyi kanunların insanlar için en fazla mutluluğu getirenler olduğunu iddia etmiştir. Bentham, iyi bir siyasal sistem, yasalar aracılığıyla yurttaşlar arasında mutluluğu geliştirirken hükümetlerin keyfi uygulamasından da yurttaşları korumalıdır tezini savunmaktaydı. Yazar, bu yönde yasalar yapmak için demokratik seçimlere ve bu seçimlerin demokratik bir ortamda gerçekleşebilmesi için de özgür bir basına ihtiyaç duyulduğundan bahsetmektedir. Bentham, “özgür bir basının bulunmadığı bir yerde düzenli olarak yapılan seçimlerin, ‘çoban köpeklerinin yılda sekiz ay süreyle hapis tutulduğu ve bu sırada koyunların kurtların korumasına bırakıldığı’ yer olarak tanımlıyordu (Bentham, 1820: 18’den aktaran Keane, 2015: 32). Keane, bu kuramı şu şekilde değerlendirmektedir: “Yani faydacılık kuramında basın özgürlüğü baskıcı hükümetlere karşı –“yöneten küçük azınlığın davranışlarını dizginleyecek”- bir denge ögesi olarak değerlendiriliyordu. Bu özgürlük en fazla sayıda insanın en fazla mutluluğunu sağlayacak yasaların yapılmasını ve uygulanmasını kolaylaştırırdı. Özgür basın mutluluğun müttefikiydi” (2015: 32). Faydacılık yaklaşımına göre özgür basın, iktidarların, keyfi uygulamalarını denetleyerek halkın iyiliğini ve mutluluğunu sağlamanın da aracıydı.

Basın özgürlüğü üzerine geliştirilen felsefi yaklaşımların bir diğeri de hakikat kuramıdır. Bu yaklaşım, hakikate ancak yurttaşlar arasındaki özgür tartışmalar yoluyla ulaşılabileceği savına dayanmaktadır. Bu sav da ortaya atılmasından itibaren farklı düşünürler tarafından tartışılıp geliştirilmiştir. Literatürde kabul edilen en önemli temsilcisi John Stuart Mill olmuştur. Mill, düşünce ve kanaatlerin serbestçe ifade edilebilmesi için basın özgürlüğünün gerekliliğini öne sürmüş ve bu savını, üç nedenle gerekçelendirmiştir. Keane, Mill’in savının dayanaklarını şöyle ifade etmiştir:

İlkin hükümet ya da sivil toplum tarafından yanlış olduğu iddiasıyla susturulan herhangi bir düşünce aslında doğru olabilir; yani olgulara uygunluk gösterebileceği gibi bu olgulara karşı öne sürülen güçlü kavrayışlara rağmen ayakta kalabilirdi. Doğru olma potansiyeli taşıyan kanı ve düşünceleri sansür

etmek isteyenler doğal olarak onların doğruluğunu yadsırlar. Ne var ki, bunu yapmakla kendi öznel yargılarının mutlak doğruya eşit olduğu varsayımını kabul etmiş olurlar ki, gerçekte durum hiç böyle olmayabilir. Bunlar, gerçekte normal olarak kendi öznel bakış açılarını bir partinin, mezhebin, kilisenin ya da sosyal sınıfın terimleriyle dile getirdikleri halde, dünyaya ilişkin kendi bakışlarının doğru olduğunu sanırlar. Yanılmazlığı kendi tekeline almak, potansiyel doğruyu ve hakikati baskı altına almak demektir. Bu, başkalarına, karşısavlar dinleme ve onları özümseme olanağı tanımadan, onlar adına neyin doğru olduğunu karar vermek demektir.

İkincisi, bir düşünce yanlış bile olsa, içinde hakikat de bulunabilir. Herhangi bir konuda egemen olan görüş hemen hiçbir zaman hakikatin tamamı değildir. Bu nedenle tam hakikate ancak bu düşünceyi diğer düşüncelerle, zıt görüşlerle karşılaştırılarak varılabilir (Keane, 2015: 33-34).

Mill'in bu konudaki üçüncü savı ise şöyledir: "...Bir görüş hakikatin ta kendisi olsa bile eğer karşı fikirlerle zorlanmazsa bozularak önyargıya –“yaşayan hakikat yerine ölü dogma”ya dönüşür (Mill, 1859: 245'den aktaran Keane, 2015: 34). Mill'in görüşüne göre hakikate ulaşmanın yolu basın özgürlüğünden geçmektedir ve ancak özgür bir basın hakikatin peşinden gidebilir. Keane, Mill'in görüşleri çerçevesinde şunları söylemiştir:

Gazetelerin, dergilerin, kitapların ve broşürlerin gerçekleri basma ve görüşleri yayma özgürlüğünü engelleyici hiçbir özel yasa bulunmamalıydı. Bir toplumda olguların ve onlarla ilgili savların bolluğu yalnızca özgür basınla mümkündü ve yalnız böyle bir basın, sorgulama ve görüşleri düzeltme alışkanlığını geliştirip, Hakikat' in yanlışına karşı zafer kazanmasını güvence altına alabilirdi (Keane, 2015: 35-36).

Bütün bu felsefi yaklaşımlar, basın özgürlüğünün toplum açısından ne denli önemli bir işlevi yerine getirmekte olduğunu göstermektedir. Özgür basın, otoritelerin, keyfi uygulamalara yönelmesini engelleyerek, her türlü otorite üzerinde denetim mekanizması oluşturacak bir güç olarak görülmüştür. Basının sahip olduğu ileri sürülen bu güce, yasama, yürütme ve yargıdan sonra “dördüncü güç” denilmektedir. Bu kapsamda Tokgöz şu değerlendirmede bulunur:

Çağdaş demokrasilerde, gazetecilerin kamuoyunun bağımsız temsilcileri olma görevini yüklendikleri ve sorumlulukları bulunduğu konusu üzerinde durulur. Bu bakımdan da basın, yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü bir güç olarak kabul edilir. Gazeteciler, bu yaklaşım gereği toplum adına toplumu denetleyen bir kamu denetçisi konumundadırlar (Tokgöz, 2003: 113-114).

Kuramcılar, basın özgürlüğü tezini savunurken, basını, siyasal erkin tahakkümünden ve dinin etkisinden kurtarmak gerektiğini vurgulamışlardır. Basının, halkı objektif bir şekilde bilgilendirme işlevini yerine getirebilmesi için basının, özgür olması zorunluluktur. Özgür basının işlevini Marx, şöyle ifade etmektedir:

Özgür basın insan ruhunun her yerdeki uyumayan gözü, insan kaderinin kendinde somutlaşması, bireyi devlet ve dünyayla birleştiren anlamlı bir bağ, maddi mücadeleleri entelektüel mücadelelere dönüştüren ve onların ham maddi biçimlerini idealize eden somutlaşmış bir kültürdür. İnsanların kendilerine açık yürekli itirafıdır ve itirafın bağışlayıcı gücü çok iyi bilinir. İnsanın kendini görebileceği tinsel bir aynadır ve kendini sorgulamak bilgeliliğin ilk koşuludur. Her haneye ulaşabilen devletin ruhudur ve havagazından ucuzdur. Çok yönlü her yerde olan ve her şeyi bilendir. Daima gerçek dünyadan boşanan ve daha fazla tinsel zenginlikle ona geri dönen, ruhunu yenileyen ideal bir dünyadır (Marx, 2012: 84).

Bu anlamda Marx’a göre basın özgürlüğü, insanlarla devlet arasındaki bağı oluşturarak, insanların kendilerini sorgulamasına neden olurken, insanı, entelektüel mücadelelere yöneltmektedir. Entelektüel mücadele sonucunda insan, zihninde ideal bir dünya formu yaratmaktadır.

Basın özgürlüğünün gerekliliğini savunan kuramcılar, basının özgür olabilmesi için dinin ve devletin tahakkümünden kurtarılması gerektiğini ifade etmektedirler. Ancak tahakkümden kurtarılmış bir basının, kamunun haklarının savunucusu konumunda olabileceğinin altını çizmişlerdir. Basın özgürlüğünün hâkim olduğu gelenekle yönetilen ülkelerdeki insanlar, devleti denetleme olanağına kavuşabilmektedir.

Bu çalışma, Suat Derviş’in 1930’lu yıllardaki gazetecilik faaliyetleri temel alınarak aynı dönemde Türkiye basınındaki çalışma ilişkileri alanını irdelemektedir. Suat Derviş, gazetecilik faaliyetlerini yürütürken, siyasal iktidarın gazetecilere tanıdığı özgürlük alanı içerisinde çalışmalarını yürütmek durumunda kalmıştır. “Muhallif” bir gazeteci olarak nitelendirilen Derviş, siyasal erkin, basına tanıdığı özgürlük alanının dışına çıkıp, siyasal iktidarı eleştirmeye kalktığında, işsiz bırakılmakla tehdit edilmiştir. Nitekim Derviş’in gazetesi, baskılara dayanamayıp bir süre sonra yazarın, işine son vermiştir. Siyasal iktidar, kendi gücünü kaybetmemek için pratikte basın özgürlüğü kavramını işlevsizleştirmiştir. Siyasal iktidar, işlevsizleştirmenin üstünü örtmek adına her gün “özgür basın” nidaları söylemini dile getirmiştir. Siyasal iktidar, bu söylemlerle, içerisinde değerli hiçbir şey kalmayan dükkânın, vitrinini değerliymiş gibi görünen “şeylerle” süslemekten başka bir şey yapmamaktadır. Derviş’in gazetecilik faaliyetleri incelendiğinde görüldüğü üzere basın özgürlüğü kavramı uygulamada içi boşaltılarak saf dışı bırakılmıştır.

Basın özgürlüğü kavramı, yüzyıllardır bitmeyen ve hiç bitmeyecek bir tartışma alanı gibi gözükmemektedir. Bu tartışmanın devamlılığı konusunda Perin, şunları söylemektedir:

Basın özgürlüğü için yüzyıllardan beri yapılan savaş henüz bitmemiştir, devam ediyor... Bununla beraber, şimdiye kadar sarf edilen çabaların, dökülen kanların, çekilen ıstırapların ve verilen kurbanların büsbütün boşa gittiğini söylemek haksızlık olur. Basının özgürlük mücadelesindeki rolü çok büyük olmuştur, şüphesiz bundan sonra da olacaktır. Özgürlükten yoksun yaşayan iki milyar insanın

umutlarını özgür fikir adamlarının kalemlerine ve rotatiflere bağladıklarını söylersek mübalağa etmiş olmayız (Perin, 1993: 113).

Görüldüğü gibi basının özgürlük mücadelesi asırlardır devam etmektedir ve devam edecektir de. Bu mücadelede, düşünürlerin, aydınların, sanatçıların, gazetecilerin, yurttaşların bir araya gelerek ortaya koyduğu direnişin, payı büyüktür. Bedeli ağır da olsa bu mücadele insanların söz söyleme özgürlüğünün teminatıdır.

Basın alanında çalışanların çalışma ilişkileri incelenirken, çalışanların iş ilişkilerini düzenleyen yasalara da bakmak gerekmektedir. Bu yasal düzenlemeler Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren kendini göstermiştir. 1858 yılında çıkarılan Ceza Kanunu içerisinde basını düzenleyen maddeler de yer almıştır ve basına yönelik yasakların bu kanunla başlamıştır. 1864 yılında çıkarılan Matbuat Nizamnamesi, 1867 yılında çıkarılan Ali Kararnamesi, 1909 yılında çıkarılan Matbuat Kanunu, 1914 yılında çıkarılan Sansür Talimatnamesi, 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu gibi yasalar basın alanını doğrudan düzenlemese de, kapsamı içerisinde basın alanını düzenleyen maddelere de yer verilmiştir. 1931 yılında çıkarılan Basın Kanunu ve daha sonra 25 Mayıs 1935 tarihli I. Basın Kongresi'nde ortaya koyulan ana esaslardan biri olan basın birliğini ve iş birliğini sağlayacak, basın alanında meydana gelen sorunlara çözüm bulacak, Basın Birliği'nin kurulması 1938 yılında gündeme gelmiştir ve bu yönde çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Türk Basın Birliği Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 28 Haziran 1938 tarihinde kabul edilmiş ve 14 Temmuz 1938 tarihinde Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 1936 yılında çalışanlara, sınırlı sosyal koruma sağlayan 3008 sayılı İş Kanunu kabul edilmiştir. Fikir işçisi gazeteciler ise, 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu'nun kapsamı dışında bırakılmıştır. Fikir işçilerinin 3008 sayılı yasada kapsam dışında bırakılmasını ve fikir işçilerinin çalışma ilişkilerine sınırlı sosyal koruma sağlayan 1952 yılında çıkarılan Basın İş Kanunu'nu Makal şu şekilde değerlendirmektedir:

1936 tarihli İş Kanunu, sadece bedenen veyahut bedenen ve fikren çalışanları kapsamına almış, sadece fikren çalışanları kapsam dışında bırakmıştı. Bu belirleme ile kapsam dışında kalan bir kesimde basın çalışanlarıydı. 1950 öncesi dönemde fikren çalışanların durumlarına ilişkin olarak Meclise yasa tasarıları getirildiyse de, yasalaşmadan kadük hale gelmişti. Ancak 13.6.1952 tarihinde kabul edilen 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştırılanlar Arasındaki İlişkilerin Tanzimi Hakkında Kanun (Basın İş Kanunu) ile bu faaliyet kolunda çalışanlar, koruyucu mevzuat içerisine alındılar (Makal, 2002: 359).

1952'de Basın İş Kanunu'nun çıkarılmasıyla fikir işçilerinin, çalışma ilişkilerine yönelik kısmî nitelikte koruyucu önlemler getirilmiştir. Daha sonra 1961 yılında Basın İş Kanunu'nda

212 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle gazetecilerin çalışma koşullarında iyileştirmeye gidilmiştir (Üstün, 2013). Suat Derviş’in yoğun olarak gazetecilik yaptığı dönemde fikir işçilerinin, çalışma ilişkileri bu yasalar aracılığıyla düzenlenmiştir.

Üç bölümden oluşan bu tezin birinci bölümünde Suat Derviş’in çocukluğu, eğitimi, ailesi, gazeteciliğe başlaması ele alınarak, hayatının genel bir portresi ortaya konmuştur ve Derviş’in çalışmalarına kısaca değinilerek, eserlerine yer verilmiştir. Suat Derviş, 1905 yılında dünyaya gelmiştir. Çocuk denebilecek yaşlardan itibaren yazı ve şiir denemeleri yapmıştır. Bu yazın faaliyetlerinin gün ışığına çıkmasında çocukluk arkadaşı Nazım Hikmet Ran’ın rolü büyüktür. Hikmet, Suat Derviş’in “Hezeyan” adlı şiirini, çalıştığı *Alemdar* gazetesine götürmüştür. Böylece 1918 yılında Derviş’in şiiri, *Alemdar* gazetesinde okuyucuyla buluşmuştur. 1920 yılında ise Derviş, yine Nazım Hikmet ile birlikte *Alemdar* gazetesine giderek o gazetede işe başlamıştır. Dönemin şartlarında kadınların çalışma yaşamında yer alması hayli kısıtlıyken, Suat Derviş, erkek egemen bir çalışma dünyasına girmiş ve kısa sürede bu işteki başarısını kanıtlamıştır. Sadece gazetecilik değil yazın dünyasında da roman yazarı olarak ses getirmiştir. Yazarın, kitapları birçok dile çevrilmiştir ve ünü ülke sınırlarının dışına taşmıştır.

İkinci bölümde Suat Derviş’in gazetecilik faaliyetleri incelenmiştir. Derviş’in gazetecilik kariyerinde önemli etkileri bulunan gazeteler tanıtılarak, yazarın, “muhalif gazeteci” kimliğiyle kadınların, çocukların, işçilerin, işsizlerin, sorunlarını dile getiren önemli röportajlarına yer verilmiştir. Yazarın, kariyerinde belirleyici olan *İkdam*, *Son Posta*, *Cumhuriyet* ve *Tan* gibi gazetelerin kuruluşu, yayın politikası, siyasal olarak bulunduğu çizgi irdelenmiştir. Bu gazetelerde Derviş’in yaptığı çalışmaların bir kısmı taranarak, örneklem olarak sunulmuştur. Derviş, mesleğe başladığı yıllarda muhabirlik yapsa da ağırlıklı olarak romanları tefrika edilmiştir. 1925 yılının sonlarına doğru eğitim almak için Almanya’ya gitmiştir. 1930’lu yıllarda Almanya’dan döndüğünde mesleki anlamda bir dönüşüm geçirmiştir. Özellikle bu yıllarda “muhalif gazeteci” kimliğiyle ön plana çıkmıştır. İşsizlerin, işçilerin, evsizlerin, kadınların, çocukların, suçluların yani toplumdaki risk gruplarının, sorunlarını dile getirerek, bu yönde politika üretilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu yazı dizilerinde halkın sorunlarını dile getirerek, toplumsal yaşamda meydana gelen aksaklıklara dikkat çekmiştir. Toplumsal gerçekçiliği çalışmalarına yansıtan Derviş, zaman zaman siyasal iktidarı sert bir dille eleştirmiştir. Derviş’i arkadaşı ve aynı zamanda yazar olan İsmet Kür, şöyle anlatır: “...Bir Suat Derviş var idi... Hızlı gazeteci, bilinçli solcu... Yazıları, romanları yabancı dillere çevrilmiş, belki de, ilk Türk yazarı” (2011: 46). Derviş’in kadın bir fikir işçisi gazeteci olarak, onca zorluğa göğüs gererek gazetecilik yapmaya çalışması çevresindekilerin

de dikkatini çekmiştir. Öyle ki çocukluk arkadaşı Nazım Hikmet'in Derviş'in, mücadeleci ve kendinden ödün vermeyen tavrına hayran kalıp ona ithafen “*Gölgesi*” adlı şiiri yazdığı söylenmektedir. “Ağlasa da gizliyor gözlerinin yaşını/ Bir kere eğemedim bu kadının başını” dizeleri Derviş'in, Nazım Hikmet'te bıraktığı ‘muhalif’ izlenimini açıklar niteliktedir. İkinci bölümde Derviş'in gazetecilik faaliyetleri üzerinden 1930'lu yıllarda Türkiye'deki gazetecilerin çalışma ilişkileri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Suat Derviş'in, *Tan* gazetesinde 1937 yılında yayınlanan “İstanbul-Moskova- Tahran” adlı yazı dizisi ele alınmıştır. 1937 yılında dünya devletleri İkinci Dünya Savaşı'na doğru sürüklenmektedir. Ayrıca 1930'lu yıllarda siyasal iktidarın, basına yönelik tutumu giderek sertleşmektedir. Bu anlamda iktidarın basını, kontrol altında tutma çabasından bunalan gazete yöneticileri, önemli köşe yazarlarını dış ülkelere göndererek, dış dünyayla ilgili haberlere ağırlık verme eğilimi göstermiştir. Bu bağlamda *Tan* gazetesi de, Sabiha Sertel'i Amerika'ya, Burhan Belge'yi Mısır ve Suriye'ye, Faik Sabri Duran'ı İtalya ve Fransa'ya, Halil Lütfü Dördüncü'yü Yunanistan ve Arnavutluk'a, Suat Derviş'i Rusya, Azerbaycan ve İran'a göndermiştir. Bu yazarlar, gittikleri ülkelerin, sosyoekonomik yapısına, siyasal yapısına, gündelik yaşam pratiklerine dair gözlemlerini, okuyucularıyla paylaşmışlardır. Derviş'in hazırladığı bu yazı dizisi *Tan* gazetesinde yayınlanmıştır. Sovyet Rusya, rejim olarak Sosyalizmi benimsemiştir. Faşist ideolojilerin yükselişe geçtiği İkinci Dünya Savaşı'nın başlayacağına dair bulguların arttığı bu dönemde konuyla ilgili yazılan herhangi bir yazı veya söylenecek herhangi bir söz siyasal otoriteler, tarafından tehlikeli görülmüştür. Derviş'in yazı dizisi de bu anlamda rahatsızlıkla karşılanmıştır. Oysa Derviş, yazı dizisinin büyük bir bölümünü Moskova'ya ayırmakla birlikte, Bakü ve Tahran ile ilgili gözlemlerini de kaleme almıştır. Bu yazı dizisinden sonra Suat Derviş'e ve *Tan* gazetesine ağır eleştiriler getirilmiştir. Eleştiriler hem dönemin hükümet yetkilileri hem de dönemin gazetelerinde çalışan Suat Derviş'in gazeteci meslektaşları tarafından yapılmıştır. Bu süreç sonrasında hem siyasal iktidar hem de basının *Tan* gazetesine yüklenmesi Derviş'in işine son verilmesinde etkili olmuştur. Yazı dizisi sonrasında Derviş'e yöneltilecek ithamları Liz Behmoaras, şu şekilde ele almıştır: “Dönüşünde yayınladığı uzun röportaj dizisi müthiş bir ilgi çekti ama Suat Derviş “kıpkızıl komünist” damgası yemekten de geri kalmadı” (2017: 134). Derviş'e eleştiri oklarını yönetenler arasında hükümet yetkilileri de yer almaktadır. Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Derviş'i çağırır ve kendisine bir daha bu tür yazılar yazmamasını şu sözlerle net bir şekilde ifade eder: “Yoksa... Gazetecilik filan yapamazsın bu ülkede” (Balcıgil, 2017: 236). Suat Derviş'in hazırladığı röportaj dizisi büyük ses getirmiştir. Derviş'in yazı dizisi bu kadar ses getirip, siyasal iktidarın tepkisini çekince, Halil Lütfü

Dördüncü, *Tan* gazetesinin diğer ortakları Ahmet Emin Yalman ve Zekeriya Sertel'i toplantıya çağırmış ve Suat Derviş'in işine son vermek istediğini şu sözlerle açıklamıştır: "Artık gazetemde o kıpkızıl komünisti istemiyorum" (Balcıgil, 2017: 235). Gazetenin kapatılması tehlikesini göze alamayan Zekeriya Sertel de elinden bir şey gelmeyerek Derviş'in işine son vermek zorunda kalmıştır (Sertel, 2015). Bu bağlamda fikir işçisi gazetecilerin, gazetecilik faaliyetlerinin engellenmesi basın özgürlüğünü tehlikeye sokmakla birlikte gazetecilerin çalışma hayatının sonlandırılmasına kadar gitmektedir. Bu yazı dizisini yayınlayan *Tan* gazetesinin o nüshaları taranmıştır. Ele alınan dönemde *Tan* gazetesi, sol eğilimli, muhalif bir gazete olarak nitelendirilmektedir. Diğer taraftan ilgili dönemde *Cumhuriyet* gazetesi ise, Tek Parti iktidarını destekleyen bir yayın politikasını benimsediği görülmektedir. Dolayısıyla bu iki gazete, birbirlerini rakip olarak görmekteydiler. Suat Derviş'in yazı dizisinden sonraki süreçte *Tan* gazetesi ve *Cumhuriyet* gazetesi arasında köşe yazıları üzerinden çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi, *Tan* gazetesi ve yazarlarını "komünistlikle" suçlarken, *Tan* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, ise *Cumhuriyet* gazetesi ve yazarlarını "faşistlikle" ve muhafazakârlıkla suçlamaktadır. Bu polemiğin yürütüldüğü süreç içerisindeki köşe yazıları üçüncü bölümde verilmiştir.

Bunlara ek olarak son bölümde ayrıca, Derviş'in 1937 yılında işine son verildikten sonraki gazetecilik faaliyetlerinin de değerlendirilmesi yapılmıştır. Çünkü işine son verildikten sonraki süreç, fikir işçisi gazetecilerin yaşadığı sıkıntıları gözler önüne sermektedir. Suat Derviş'in işsiz kalmasından daha kötüsü, herkesin birbirini tanıdığı Babıali'de, adı "kıızıl komüniste" çıkan Derviş'in hangi kapıyı çalsa yüzüne kapanacak olmasıdır. Bu durum Derviş'i hem madden hem manen yıpratmıştır. O dönemde fikir işçisi gazetecilerin, çalışma hayatını güvence altına alan yasal düzenlemeler tam anlamıyla oluşturulmamış olması nedeniyle Suat Derviş, işinden olduktan sonra hiçbir hak iddia edememiştir. Ara ara gazetelerde çalışsa da gazetecik yaptığı eski günlere dönmesi mümkün olmamıştır. Bu yıpratıcı süreci kaldıramayan Derviş, on yıl kadar Fransa'da yaşamıştır ve orada da yazın faaliyetlerini yürütmüştür. Yurtdışında geçen yılların ardından Türkiye'ye döndüğünde sınırlı da olsa yazı yazmaya devam etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YİRMİNCİ YÜZYILDA BİR KADIN GAZETECİ: SUAT DERVİŞ

1.1. Suat Derviş'in Kimliği

Suat Derviş, Osmanlının son dönemine, Türkiye Cumhuriyeti'nin yarım asrına tanıklık etmiş; iki devrin tanıklığının izdüşümlerini, edebiyatçı ve gazeteci kimliğiyle, eserlerine yansıtmıştır. Hem edebiyat hem de gazetecilik alanında, yaptığı işlerle dönemine damgasını vuran önemli bir yazardır. Yazarın, düşünce dünyasının belirli bir doygunluğa ulaşmasında etkili olan alt dinamikler genel çerçeveyi görmemizde bize ipuçları veren önemli nüvelerdir. Derviş'in dünyaya geldiği aile, aldığı eğitim, yetiştiği çevre, belleğinde iz bırakan siyasal ve sosyal olay ve olgular yazarın, yazın yaşamını etkilemiştir. Hayatı boyunca hem insani hem de mesleki anlamda ortaya koyduğu duruşu anlamlandırıp, bağlamına oturtabilmek adına yazarın yaşamında etkili olan bu dinamikler belirleyici olmuştur.

Gazetecilik yapmaya çok genç yaşta başlayan Derviş, hayatının sonuna kadar şartların elverdiği ölçüde mesleğini sürdürme mücadelesini bırakmayan, erkek egemen iş dünyasında kadın kimliğini yitirmeyen; edebiyatçı, gazeteci, kadın ve insan hakları savunucusudur. Hakkında yazılan bir yazıda Derviş, şöyle nitelendirilir: “ Öncelikle bir yazardı Suat Derviş. Politikti. Feministti. Dışarıda bırakılsa da hayatın içinden, ‘kitabın tam ortasından’ yazdı” (<https://bianet.org/biamag/kadin/185257-suat-dervis-kimsenin-karisi-olarak-yad-edilemem>, erişim tarihi: 21.05.2018). Kendi deyiimiyle daha güzel bir dünya yaratmak için çabalayan, Nazım Hikmetin dizelerinde ise “başını eğmeyen” bir kadındır. Mesleğini icra etmeye başladığı ilk yıllardan itibaren büyük bir özveri göstermiştir. Derviş, halkın sorunlarını dile getiren ve bu yönde yazı dizileri, röportajlar yapmış, görünmeyenleri görünür kılmış, bu sorunlara çözüm yolları önermiş, bir fikir işçisi olarak, halk arasında adı dilden dile dolaşırken, siyasal otoritelerin de tepkisini çekmiştir. Ancak Suat Derviş, yaptığı işten ve inandığı değerlerden asla vazgeçmeyen bildiği doğruları söylemekten çekinmeyen, gücünü bu gerçeklikten alan bir gazetecidir.

Derviş'in dedesi Osmanlı'nın uzun yıllar hizmetinde bulunmuş kimyager Müşir Mehmed Emin Derviş Paşa'dır. Babası ise tıp alanında profesörlük unvanı almış İsmail Vehbi Derviş'tir. Derviş'in annesi ise Sultan Abdülaziz'in “Mızıka-ı Hümayun Orkestrası” şefi Kamil Bey'in kızı Hesna Hanım'dır. Suat Derviş'in kendisinden üç yaş büyük olan Hamiyet adında bir ablası ve Ruhi adında bir erkek kardeşi vardır. Ayrıca Derviş'in Nesrin adında, annesi ve babasının hiç çocukları olmadan evlatlık alıp, büyüttükleri bir kardeşi vardır. Derviş'in babası Avrupa'da kadın doğum üzerine uzmanlığını alıp ülkeye döndüğünde, tıp

alanında büyük başarılarla imza atmıştır. İsmail Derviş, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi profesörlerindendir. Suat'ın annesi Hesna Hanım'da Arapça, Farsça ve Fransızca'yı çok iyi bilen ve sporun birçok dalında faaliyet gösteren aynı zamanda edebiyatla da yakından ilgilenen bir hanımefendidir. Suat'ın ablası Hamiyet, eğitimini kardeşi ile birlikte özel dersler alarak tamamlamıştır ve daha sonra iki kardeş müzik eğitimi almak için Almanya'ya gitmiştir. Ablası Hamiyet'in konservatuara başladığında müzikte çok yetenekli olduğu hocaları tarafından sık sık vurgulanmıştır. Çevresi tarafından da bu alandaki yeteneği, beğeniyle karşılanmıştır. Hamiyet Hanım, sesi son derece güçlü olan ve iyi derecede piyona çalan, aynı zamanda Almanca ve Fransızca'yı çok iyi bilen bir kadındır. Derviş'in erkek kardeşi Ruhi ise temel eğitimini tamamladıktan ve çeşitli işler de çalıştıktan sonra *Anadolu Ajansı*'nin açtığı sınavı kazanarak ablası gibi gazetecilik yapmıştır. Aynı kurumun çeşitli birimlerinde çalıştıktan sonra kurumda müdür yardımcılığı görevinde de bulunmuştur.

Böyle eğitilmiş bir anne babanın ikinci çocuğu olan Suat Derviş, 1905 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Suat Derviş'in doğum tarihi bazı kaynaklarda 1901 bazı kaynaklarda 1902 bazı kaynaklarda 1903 olarak verilmektedir. Örneğin bu konu hakkında Liz Behmoaras'ın "*Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*" adlı kitabında aktardığına göre Suat Derviş'in kardeşi Ruhi Dervişoğlu'nun eşi Neriman Dervişoğlu'na göre Suat Derviş'in doğum tarihi kesinlikle 1901 tarihidir (Behmoaras, 2017). Derviş'in kendi hayatını anlattığı "*Anılar Paramparça*" adlı kitapta Derviş, doğum tarihini 1905 olarak vermiştir. Aile dünyaya gelen kızlarına Hatice Suat adını vermiştir. Fakat Derviş, doğumundan öldüğü ana kadar Suat Derviş adıyla anılmasına rağmen resmi kayıtlarda Hatice Saadet olarak geçmektedir. Bunun nedenini Suat Derviş, şöyle açıklamıştır : "Annemle babam bana Suat adını takmak istediklerinde oldukça ters bir adam olan imam, 'Haşa! Erkek adıdır olmaz!' diyerek karşı çıkmıştı. Çaresiz kayda, aşağı yukarı aynı anlama gelen Saadet adı geçildi ama ailem ve dostlarım, bana hep 'Suat' diye hitap ettiler" (Tatarlı, 1983: 609'dan aktaran Behmoaras, 2017: 27). Belki de Derviş'in isminin koyulması aşamasında verilen bu mücadele, onun, bir ömür vereceği mücadelenin ilk işaretidir.

1.2. Suat Derviş'in Eğitimi

Suat Derviş kökleri saraya dayanan eğitilmiş ve varlıklı bir ailenin çocuğu olmanın birtakım avantajlarını yaşamıştır. Derviş ve ablası Hamiyet okul çağına geldiklerinde babaları İsmail Derviş, onları Notre Dame de Sion mektebine yollamak istemiştir. Ancak kayınpederi Kamil Bey, bu düşünceyi benimsememiştir ve torunlarının, diploma almalarının bir önemini olmadığını iddia etmiştir. Kızların, genel kültüre dair bilgileri evde özel dersler eşliğinde

edinebilecekleri konusunda ısrar etmiştir. İsmail Derviş de boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine iki kardeş, özel hocalar eşliğinde eğitimlerini evde almaya başlamışlardır. Tarih, coğrafya, matematik, mantık, edebiyat, müzik yani her alanda ciddi bir eğitim almışlardır. Ayrıca yabancı dil öğrenmelerini isteyen babası dil konusunda son derece titiz davranarak kızlarının, yabancı dil dersleri almalarını sağlamıştır. Elifbayı Ali Rıza Efendi adında bir hocadan öğrenen Derviş, Fransızca'yı kendilerini yetiştirmek için Fransa'dan gelen mürebbiyelerinden, Almancayı da yine hususi hocalarından öğrenmiştir. Dönemin ünlü şairlerinden Abdülhak Hamit Tarhan'ın yeğeni Abdülhak Hayri Bey'den edebiyat, Türkçe, Arapça, Farsça ve tarih dersleri almıştır. Babasından hikmet, kimya, hayvanat, nebatat, teşrih, fizyoloji, coğrafya, kozmografya ve mantık dersleri almıştır. Mütareke yıllarında evlerinde özel ders alan kızları Darülfünuna girmek için sınava hazırlayan Bilgi Yurdu adındaki bir hususi mektepte bir yıl ders alarak sınava girmiştir. Sınavı kazanarak belge almıştır. Yine evde özel hocalar eşliğinde müzik dersleri almıştır. Bir süre gazetecilik yapan Suat Derviş, babasının da teşviki üzerine Almanya'da eğitim almaya karar vermiştir. Daha sonra bütün eğitimleri birlikte geçen ablası Hamiyet ile Berlin'de Stemisches Konservatuari'nin ses bölümüne kabul edilmişlerdir. Ablası Hamiyet'in müziğe özel bir ilgisi ve yeteneği vardır. Derviş ise, müzikle ablası kadar ilgili değildir. Derviş'in en önemli ilgi alanı yazmaktır ve sürekli bu doğrultuda çalışmalar yapmıştır. Bir süre sonra Türkiye'de yaptığı gazetecilik mesleğini Almanya'da icra etmeye başlamıştır. Sonra müzik eğitimini yarıda bırakarak edebiyat fakültesine kayıt yaptırmıştır. Ancak bir taraftan romanlarını yazması bir taraftan da gazetecilik mesleğini icra etmesi dolayısıyla edebiyat fakültesini de bırakmıştır. Derviş, üniversite eğitimini yarım bırakması nedeniyle üniversite mezunu değildir. Girdiği fakülteleri tamamlayamayan Derviş, bu konuyla ilgili duygularını şöyle ifade etmektedir. “Berlin'de kısa bir müddet konservatuvara gittikten sonra, büyüklerimden gizli üniversiteye geçtim. Edebiyat fakültesinde okumaya başladım ama yazılarımın çok genç yaşında gördüğü rağbet beni şımarttı galiba, derslere devam etmedim. Üniversite mezunu değilim” (Derviş, 2017: 244).

Edebiyata gönül vermiş, döneminin çok ilerisinde, yüzmek, ata binmek, kürek çekmek gibi sporun birkaç dalıyla ilgilenen Hesna Hanım, kızı Suat Derviş'i bu meziyetlerin şekillendirdiği bir yaşam tarzıyla yetiştirmiştir. Keza yazarın hayranlık duyduğu babasının, meziyetleri de oldukça çeşitlidir. Tıp alanında eğitim almasına rağmen edebiyattan, müzikten uzak değildir. Arkadaşlarının çoğu edebiyat dünyasındadır ve bu kişiler Derviş ailesinin, evine gelip giden insanlardır. Sarayın “Mızıka-ı Hümayun Orkestrası” şefi Kamil Bey'in de torunlarının, müzikle iç içe büyümelerinde etkisi büyüktür. Derviş, böylesine çeşitli edebi ve fikri zenginliğin içerisinde yetişmiştir.

Suat Derviş, sadece evin içerisinde değil dışarıda da edebiyat çevresine yakın olmuştur. Arkadaşlarının çoğu sanatla, şiirle, tiyatroyla iç içedir. Örneğin çocukluk arkadaşı Nazım Hikmet Ran'dır. Nazım Hikmet, Suat Derviş'ten birkaç yaş büyüktür. Hikmet'in arkadaşlıklarının ilerleyen dönemlerinde Suat Derviş'e âşık olduğu, hatta ona ithafen şiirler yazdığı söylenmektedir. Fakat bu ilişki bir evlilikle sonuçlanmamıştır. Ancak hem Derviş hem de Hikmet ömürlerinin sonuna kadar birbirlerini seven, çok yakın iki dost olmayı başarmışlardır. Hikmet'in dışında Vala Nurettin, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, ablası Hamiyet ve Suat Derviş çocukluk yıllarında ve gençlik yıllarında hep birlikte vakit geçirmişlerdir. Vala Nurettin ve Suat'ın ileride üçüncü evliliğini yapacağı Nizamettin Nazif gazetecidirler. Şair diye hitap ettikleri Nazım Hikmet'in şiirlerinin ilk dinleyicileri onlar olmuştur. Aralarında çok az yaş farkı olan ablasının arkadaşlarının çoğu Suat'ında arkadaşlarıdır. Bu arkadaşlarından bazıları tiyatro oyuncusudur. Arkadaşları, Suat Derviş'i ve ablası Hamiyeti oynadıkları oyunlara davet etmektedirler. Tiyatroya gitmekten çok büyük keyif alan Derviş ve ablası tiyatrodan da uzak değildirler. Etrafında edebiyatla, sanatla, müzikle, tiyatroyla, gazetecilikle uğraşan onca kişinin olması Suat Derviş'in, içindeki yazma isteğini güçlendirmiştir ve gizli gizli yazılar yazmaya başlamıştır. Çocukluk yıllarında yazmaya başladığına dair bir söyleşisinde şunları söyler: “Yedi yaşında yazı yazan Suat Derviş, ilk romanını da yedi yaşında yazmıştır. İsmi ‘Çamlıca Perisi’dir” (Derviş, 2017: 231). Farklı düşünsel çevrelerin içerisinde geçen yıllar Derviş'e, o yaşta kitap yazdırmayı başaracak kadar etkilemiştir.

Suat Derviş'in basın camiasıyla tanışmasında arkadaşı Nazım Hikmet'in büyük payı vardır. Nazım Hikmet çocukluk arkadaşı Derviş'i ziyarete gider fakat Derviş, evde değildir. Nazım Hikmet, arkadaşının çalışma masasının üzerinde duran yazılara bakarken bir şiir görür, okur ve şiiri çok beğenir. Hikmet, gazeteci arkadaşlarına göstermek üzere Suat Derviş'in “*Hezeyan*” adlı şiirini Derviş'in annesinden izin alarak yanında götürür. Hikmet, şiiri *Alemdar* gazetesinin edebiyat sayfası sorumlusu ve yakın arkadaşı Ziya Ortaç'a gösterir ve Ortaç, Derviş'in şiirini, sorumlusu olduğu edebiyat sayfasının başköşesine basar. Ortaç, Suat Derviş'in şiirini basarken şu şekilde bir tanıtım yazısı kaleme almıştır:

Suat Derviş Hanımefendi, kadınlık âleminin cidden iftihar edilebilecek ruhu kadar, tettebbuatı [incelemeleri] da geniş bir simasıdır. Bu nüshamızı tezyin eden “*Hezeyan*” unvanlı mensureleri, liyakatleri hakkında sarıh bir fikir edinmeye kâfidir. Kendilerini karilerimize [okurlarımıza] takdim ile güzide eserleriyle her hafta edebi nüshamızı kıymetlendireceklerdir, tebşir ederiz [müjdeleriz] (Behmoaras, 2017: 59).

Gazetede şiir yayınlandığı zaman Nazım Hikmet eline *Alemdar* gazetesini aldığı gibi Suat Derviş'e koşturmuştur. Lakin Suat Derviş'in çok sevineceğini düşünen Nazım Hikmet, yanılmıştır. Şiirinin basıldığını öğrenen Derviş, çok öfkelenmiş ve uzun bir süre Nazım Hikmet'le konuşmamıştır. Daha sonra Nazım Hikmet ile barışmışlardır. Bu şiir Derviş'in yazılarının gün ışığına çıkmasını sağlamıştır. 1920 yılında Hikmet ile birlikte *Alemdar* gazetesine giden Derviş, Ortaç'la görüşükten sonra *Alemdar* gazetesinde çalışmaya başlamıştır.

1.3. Suat Derviş'in Basın Dünyasına Girişi

Alemdar gazetesi 1912 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Refii Cevad'ın (Ulunay) sorumluluğunda, Ahmet Kadri'nin (Pehlivan Kadri) yönetiminde çıkan günlük gazetenin bir dönem başyazarlığını Hüseyin Şükrü yapmıştır. Sedat Simavi gazetede karikatürler çizmiştir. Gazete İttihat ve Terakki yönetimine muhalefet etmiştir. Bundan dolayı sıkıyönetimce birkaç kez kapatılmıştır. *Takvimli Gazete* ve *Teşrih* adlarıyla yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesinin ardından Refii Cevad Sinop'a sürülünce gazetenin bir süre yayımına ara verilmiştir. Mütareke Dönemi'nde yeniden yayınlanmaya başlayan gazete Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkarak Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı desteklemiştir. 1922 yılında Refii Cevad'ın "Yüz ellilikler" listesine alınıp yurtdışına gönderilmesiyle gazete kapanmıştır. *Alemdar* gazetesi Suat Derviş'in mesleki kariyerinin ilk basamağı olması bakımından Derviş'in çalıştığı önemli gazetelerden bir tanesidir.

Nazım Hikmet'in Derviş'in şiirini *Alemdar* gazetesine götürmesiyle 1918 yılında atılan ilk adımın devamı gelmiştir. Suat Derviş 1920 yılında Nazım'la birlikte *Alemdar*'ın kapısının önünde kendisini bulmuştur bu kapıdan girişi basın dünyasına girişinin de başlangıcı olmuştur. Kariyeri *Alemdar* gazetesine hikâyeler, şiirler yazılar yazmakla başlayan Derviş, çalışmalarıyla dikkat çekmeyi başarmıştır ve basın dünyasından önemli kişilerle tanışmıştır. Bu kişilerden bir tanesi, Garabet Matbaası'nın sahibi olan Garabet Bey'dir. Suat Derviş, Garabet Bey ile Yusuf Ziya Ortaç aracılığıyla tanışmış ve Derviş'in roman yazdığını öğrenen Garabet Bey, "Hanımefendi ilk kitabınızı basma şerefine ben nail olmak isterim " demiştir (Balcıgil, 2017: 28). Derviş'in, ilk eseri olan "*Kara Kitap*" Garabet Bey'in matbaasında basılmıştır (Derviş, 2014). Derviş çocukluğundan beri hiç de uzak olmadığı edebiyat dünyasına eserler vermeye başlamıştır. Bu başarının devamı gelmiştir. Yazarın, hem gazetecilik hem de yazarlık serüveni oldukça başarılı bir şekilde ilerlemiştir. Dönemin diğer gazetelerinden de yazı yazması için teklifler almıştır. Ayrıca yayınevlerinden de kitaplarını basmak için teklifler gelmeye başlamıştır.

Derviş'in gazetecilik kariyerinin başladığı yıllarda Türkiye zor bir dönemden geçmektedir. Şeyh Sait İsyanı'nın ardından çıkarılan 4 Mart 1925 tarihli Takriri Sükûn Kanunu'ndan basın da nasibini almıştır. Bu doğrultuda Topuz, şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "Takriri Sükûn Kanunu hükümete olağanüstü yetkiler vermiştir. Basın özgürlüğünü hükümet dilediği gibi kısıtlayabilir, gazeteleri kapatabilir. İstiklal Mahkemeleri hukuk kurallarına uymayan kararlar alabilirler. Bunlar dikta yetkileridir" (1996: 82). İşte böyle bir ortamda *Toksöz*, *Sadayı Hak*, *İstikbal*, *Kahkaha*, *Presse du Soir*, *Sahva*, *Tanin* gibi gazeteler kapatılmıştır. Derviş'in birçok defa birlikte çalışma fırsatı bulduğu Zekeriya Sertel'in çıkardığı *Resimli Ay* dergisi de kapatılmış ve Zekeriya Bey Sinop'a sürgün gönderilmiştir. Suat Derviş, ülkenin içinde bulunduğu dönemi düşündüğünde şunları söylemiştir: "Bu gidişle açık kalan bir tane gazete, dergi kalmayacak" (Balcıgil, 2017: 99). Derviş, yoğun bir çalışma temposunun yanı sıra ülkenin üstüne çöken karamsar havanın etkisiyle ablası Hamiyet ile sık sık konuşup bir türlü gerçekleştiremedikleri üniversite eğitimini yeniden gündeme getirmiştir. İki kardeş, durumu anne babalarına açtıklarında son derece olumlu yanıt almışlardır ve babaları İsmail Derviş, Almanya'daki okullarla bağlantı kurmuştur. Suat, eğitim için Almanya'ya gitme fikrini o dönemde çalıştığı *İkdam* gazetesinin sahibi Ahmet Cevdet'e açmıştır. Cevdet, Suat Derviş'e şunları söylemiştir:

Bence kariyerinin henüz başındasın Suat. Devam etmen halinde bu mesleğin en iyilerinden biri olacağından, Türkiye'nin basın hayatına yön verenlerin içine gireceğinden eminim. Öte yandan, yaşın çok küçük ve eğitimi bitirip, gelip kaldığın yerden devam edebilirsin. Otuzlu yaşlarında olsaydın, yerini birinin dolduracağından endişe edebilirdim ama geriye döndüğünde, mücadeleye yeniden başlama yaşında olacaksın nasıl olsa (Balcıgil, 2017: 110).

Suat Derviş, Ahmet Cevdet'ten aldığı olumlu yanıtın ardından yine yazılarının yayınlandığı *Süs* dergisinden Mehmet Rauf Bey ile de konuşmuştur ve ondan da bu konuda olumlu yanıt almıştır. Bir süre sonra Almanya'dan beklenen yanıt gelmiştir. Kardeşler üniversite eğitimi için 1925'in Eylül ayında Almanya'ya gitmek üzere yola çıkmışlardır.

1.4. Suat Derviş'in Almanya'daki Gazetecilik Faaliyetleri

Suat Derviş ve ablası Hamiyet, müzik eğitimi için Almanya'ya gelmişlerdir. Derviş, ablasıyla birlikte bir süre devam ettiği konservatuvarı bırakmak istemiş ve bu düşüncesini eyleme döken Derviş, ailesine danışmadan konservatuvardan ayrılmış, edebiyat fakültesine kaydını yaptırmıştır. Fakat edebiyat fakültesine de devam etmemiştir. Türkiye'ye, yazdığı yazıları ve romanlarını göndermiştir. Böylece hem adının Türkiye'de unutulmasının önüne geçmiştir hem de sevdiği yazın faaliyetinden uzaklaşmayarak Türkiye'deki gazetelerle de

iletişimini koparmamıştır. Ayrıca Almanya’da gazetecilik yapmanın, yazdığı romanları yayınlamanın yollarını aramıştır. Ablasına da sık sık Almanya’da gazetecilik yapma isteğinden bahseden Derviş, bu düşüncesini olgunlaştırdığında yazılarını çantasına koymuştur ve Almanya’nın o dönemde en büyük yayın evlerinden biri olan Ullestein yayınevine görüşmeye gitmiştir. Görüşme olumlu geçmiştir ve Suat Derviş, Ullestein yayınevinin bünyesinde bulunan gazete ve dergilere yazılar yazmaya başlamıştır. Derviş, editöre “Almanya’da daha kolay kabul görmemi sağlayacaksa, müstear isim kullanabilirim” önerisi getirmiştir (Balcıgil, 2017: 129). Suat Derviş, adının ve soyadının baş harflerini kullanarak Suzet Doli adını seçmiştir ve bu adla bazı yazılar kaleme almıştır. Almanya’da bulunduğu süre zarfında sürekli müstear ad kullanmamıştır. Kendi adıyla çıkan yazıları da olmuştur. Yine aynı yayınevine bağlı *Tempo* gazetesinde “*Sultanın Karıları*” adındaki romanı yayınlanmıştır. Roman yayınlandığında büyük yankı uyandırmıştır. Yazar sadece Almanya’da değil diğer Avrupa ülkelerinde de adını duyurmuştur. Romanın, çevirisini yapmak için Macaristan, İspanya, Sırbistan gibi ülkeler, Ullestein ile iletişime geçmiştir. Derviş’in romanı birçok dile çevrilmiştir. Derviş’in Almanya’da Kölnischer Anzeiger, Morgenpost, Bild gibi birçok gazete ve dergide romanları tefrika edilmiştir ve makaleleri basılmıştır. Hatta Suat Derviş, Almanya’dayken işsiz kaldığı bir dönemde paraya ihtiyaç duymuş ve tesadüfen gördüğü bir berber gazetesine yazı götürmüştür. O gazetede Derviş’in makaleleri yayınlanmıştır. Derviş, bu olayı anılarında şöyle anlatır:

Gene nereye müracaat ettimse aksilikle karşılaştım. Voss’taki hikâye henüz okunmamıştı. Uhu’daki yazı bir ay sonra çıkacaktı. Die Voche, yazıyı iade etmişti, Gartenlanbe iki hafta sonrasındaki nüshasında hikâyeyi derç edecekti. Perişan bir halde idim. Elimde bir sürü tercüme edilmiş yazım vardı. Hikâyeler... Hiçbir yerden para alamayacağımı anlamıştım. Hâlbuki paraya da ihtiyacım vardı. O yazılar çıkıncaya ve elime yeniden külliyyetli bir para geçinceye kadar on parasız dolaşamazdım. Fakat artık mücadele hayatına da epey alışmıştım. Kolay kolay yılmıyordum. Şu elimdeki kâğıtları evrakı nakdiyeye tahvil edecek çare arıyordum. Ve bu çareyi bulmaya çabalarken yaya yürüyordum. Birden gözüm karşımdaki bir binanın üstüne ilişti. Binanın üstünde Kuaförler Gazetesi diye bir yazı vardı. Birden aklıma Almanya’da çıkan bu meslek gazeteleri gelmişti. Şimdiye kadar tabii hiçbir zaman bu meslek gazetelerine yazı yazmamıştım. Fakat bu gazeteler bazen elime geçmişti. Bütün bu gazetelerde mesleki makalelerden başka, gayet hissi hikâyeler bulunurdu. Daha fazla ihtiyar kızların gazetesi olan Gartenlanbe için ben de ilk hikâyelerim olan hissi hikâyelerimden bazılarını tercüme ettirmiştim. Ve tesadüfen de onlardan bazıları çantamda bulunuyordu (Derviş, 2017: 84-86).

Derviş’in de belirttiği gibi birçok gazeteye yazı ve makale vermesinin yanında, telif karşılığı romanları ve hikâyeleri tefrika ediliyordu. Ancak yazar, meslek gazetelerinde, daha önce mesleki faaliyetler hakkında bir makale kaleme almamıştır. Fakat bu tür gazetelerden birisi

olan Gartenlanbe gazetesine kaleme aldığı hikâyelerini götürmüş ve bu hikâyeleri o gazetede tefrika edilmiştir. Berberler gazetesi içinde benzer hikâyeler yazabileceğinin düşünen yazar bu gazeteyle görüşmesini şöyle anlatmaktadır:

Hemen aklıma müthiş bir fikir geldi. Doğrudan doğruya berber gazetesinin idarehanesine girdim. Ve bana uzatılan küçük kâğıdın üstüne şu ismi yazdım. Hatice Hatip. Türk gazeteci? Bu kâğıt içeri gitti. Biraz sonra beni berber gazetesinin tahrir müdürü yanına kabul etti ve kendisinden ne istediğimi sordu. Kendisine Türk olduğumu, muharrir olduğumu ve eğer berber gazetesi de diğer meslek gazeteleri gibi hikâye neşrediyorlarsa kendisine bir hikâyemi okumak üzere vermek istediğimi söyledim. Tahrir müdürü, gazetelerinde hikâye neşretmediklerini, sadece mesleğe ait makaleler yazdıklarını söyledi ve eğer mesleki yazı yazabilirsem, gazetelerine koyabileceklerini ilave etti. Acaba bu ne çeşit bir yazı olabilirdi? O benim bunu düşündüğümü anlamış olacak ki ilave etti.

“Türkiye’de bir berber kaç para kazanır? Masarifâtı nelerdir? Bir dükkân kaçta açılır, bir entelasyon kaçta yapılır, vergi ne kadardır, havagazı ücreti nedir, gündelik kaç paradır? Salı gününe kadar bunları bildiren bir makale getirebilirseniz cuma günü çıkan nüshamızda neşrederiz.”

“Ooo... Tabii...” dedim. “Eğer istediğiniz bunlardan ibaretse... Salı gününe kadar size makaleyi getiririm” (Derviş, 2017: 84-86).

Derviş, çalışkanlığı ve pratik zekâsıyla maddi olarak en zora düştüğü anda bile yazılarını yayınlattırmanın yolunu bulmuş ve hayatını idame ettirmiştir. Kalemıyla geçinen fikir işçisi gazeteci olarak, farklı türlerde yazılar kaleme almıştır. Görüldüğü gibi berber gazetesinde dahi yazmıştır. Böyle sıkıntılı zamanlarında film senaryosu yazdığını da anılarında dile getirmiştir. Derviş, yazı yazmaktan hiç vazgeçmeyen, bu noktada gerekirse mücadele eden bir karaktere sahiptir.

Suat Derviş, ablası Hamiyet’in Avusturyalı bir mühendisle Berlin’de tanışıp evlenmesinden sonra Almanya’da yalnız yaşamaya başlamıştır. Gazetecilik mesleğini sürdürerek, çeşitli gazete ve dergilere makale vermeye devam etmiştir. Derviş, babasının hasta olduğu haberini almıştır. Doktor İsmail Derviş dil kanserine yakalanmış ve tedavi için çok geç kalınmıştır. Almanya’ya tedavi görmek için giden İsmail Derviş, 1932 yılında hayatını kaybetmiştir. Babasının acısına yalnız başına katlanamayan Suat Derviş, Türkiye’ye dönmeyi düşünmüştür. Almanya’da Hitlerin yükselişe geçtiği yıllardır. Almanya’da birçok yazarın, sanatçının, düşünürün, akademisyenin başka ülkelere göç etmek zorunda kaldığı bir ortamda Derviş’in orada yaşayarak, yazarlık yapmaya çalışması oldukça zordur. Yazar bunun üzerine Türkiye’ye geri dönmüştür.

1.5. Mücadeleyle Geçen Gazetecilik Yaşamı

İstanbul'a dönen Suat Derviş'i zor bir hayat beklemektedir. İsmail Derviş, rahatsızlanınca ailenin ekonomik durumu kötüleşmeye başlamıştı. Derviş'in çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği konak babası tedavi için Almanya'da bulunduğu sırada yanınca ekonomik durumları iyice kötüleşmişti. Derviş'in annesi ve henüz lise öğrencisi olan kardeşi Ruhi, anneannesinin yanına taşınmışlardır. Maddi açıdan oldukça sıkıntılı günler geçiren Derviş ve annesi, aile yadigârı olan mücevherlerini de satmaya başlamışlar ve yanlarında çalışan emektarların bir kısmını da işten çıkarmak zorunda kalmışlardır. Artık daha az gelirle geçinecekleri için daha az harcama yapmaları gerekmektedir. Böyle bir durumda Suat Derviş, vakit kaybetmeden iş aramaya koyulmuştur ve kendini *Son Posta* gazetesinde bulmuştur. *Resimli Ay* dergisi siyasi iktidarın baskısına dayanamayıp kapandıktan sonra Halil Lütfü, Selim Ragıp, Ekrem Bey ve Zekeriya Sertel, günlük bir gazete çıkarmaya karar vermiş ve *Son Posta* gazetesini kurmuşlardır. Derviş, Almanya'da olduğu dönemde bu gazeteye zaman zaman yazı göndermiştir. Gönderdiği yazıları Sertel, gazetesinde yayınlamıştır. Derviş'i gördüğüne sevinen Zekeriya Bey Derviş'le sohbet ettikten sonra yazara ne kadar kalacağını sormuştur. Bu soru üzerine Zekeriya Bey'e hep Türkiye'de kalacağını anlatmış, “Yani Zekeriya Bey fena halde işe ihtiyacım var” demiştir (Balcıgil, 2017: 186). Zekeriya Bey de “Bizim de fena halde senin gibi bir gazeteciye ihtiyacımız var Suat” demiştir (Balcıgil, 2017: 187). Derviş, hemen o gün *Son Posta* gazetesinde çalışmaya başlamıştır.

Suat Derviş, Türkiye'ye döner dönmez kaldığı yerden devam etmiş basın dünyasında yine adından söz ettirmeye başlamıştır. Karşılaştığı kişiler, son çıkan kitabı “*Emine*” ile ilgili beğenilerini dile getirmişlerdir. Derviş, *Son Posta* gazetesinin dışında başka gazetelere de yazılar gönderiyordu. Akşam işten çıkıp eve geldiğinde romanlarını yazmakla, diğer gazetelere makaleler kaleme almakla uğraşıyordu. O, bu çalışma temposuna alıştı. Daha çocuk sayılabilecek yaşta adım attığı yazın dünyasında en çok üreten yazarlardan birisiydi. Suat Derviş, *Son Posta* gazetesinde yoğun bir şekilde çalışmaya devam ediyordu. Zekeriya Bey'in gazetede yazdığı bir yazı nedeniyle yargılanıp hapse atılmasının ardından kendini gazetede yalnız hissetmeye başlamıştır. Tam bu arada *Cumhuriyet* gazetesinden teklif almıştır. *Cumhuriyet* gazetesi, Derviş'ten sokağa çıkıp halkla röportaj yapmasını istemiştir. Buna çok sevinen Derviş, halkla iç içe olmanın romanlarına da katkı sağlayacağını düşünerek teklifi kabul etmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinde, kadınlarla, işçilerle, işsizlerle, çocuk işçilerle, hastalarla, yoksullarla röportajlar yaparak, toplumun dezavantajlı gruplarının problemleri hakkında yazı dizisi hazırlamıştır. Yazı dizisi, yoğun ilgi görmüştür. Toplumun sorunlarını

yazılarıyla görünür kılan Derviş, halkın ve gazeteci meslektaşlarının dikkatini çekerek başarılı bir araştırmacı gazetecilik örneği sergilemiştir.

Suat Derviş, *Cumhuriyet* gazetesinden sonra Zekeriya Sertel'in ortaklarından birisi olduğu *Tan* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. *Tan*'da, Zekeriya ve Sabiha Sertel'le daha önce birlikte çalışmış olmalarının getirdiği fikri yakınlığın etkisiyle hızlı bir şekilde çalışmalarını sürdürmüştür. Derviş, *Cumhuriyet* gazetesinde yaptığı röportajların benzerlerini *Tan* gazetesinde de devam ettirmiştir. Sokaktaki insanın derdini manşetlere taşımıştır. Saygılıgil, Derviş'in çalışmalarını şöyle anlatmıştır: “Suat Derviş ondan beklenen toplumsal cinsiyet rolüne karşı çıkar ve erkeklerin alanı olan sokağı tercih eder. Gerçekten de onun belki de en ayırt edici tarafı sokakta olması ve sokaktaki insanın sesini duyurmaya çalışmasıdır” (2014: 21). Derviş, Almanya'dan döndükten sonra çalıştığı gazetelerde her kesimden insanın yaşadığı sıkıntıları araştırarak o insanların, sorunlarının kaynağına inerek hazırladığı röportajlar, gazetecilik yaşamında yaşadığı dönüşümü görünür kılmaktadır. Eşzamanlı olarak romanlarının yapısında da bir dönüşüm meydana gelmiştir. Derviş'in toplumcu gerçekçiliğin ön plana çıktığı eserleri 1930'lu yıllarda yazın dünyasında yer almıştır. Günay, yazarın eserlerinde meydana gelen bu dönüşümü şu şekilde dile getirir:

1930'lu yılların sonuna doğru Derviş, yapıtlarında, toplumsal sınıfların “farklılığını” vurgulamaya ve bunun yarattığı sorunları ele almaya başlamıştır. Bu dönemde yazar için roman süregelen düzeni değiştirmek, adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için eylem çağrılarının yapıldığı bir “arena” olmuştur. Derviş'in romanlarında gözlemlenen bu farklılaşma yazarın edebiyat anlayışında gerçekleşen “kırılmayı” gözler önüne sermektedir. 1930'ların sonunda “toplumcu gerçekçilik” yazar için “egemen edebiyat anlayışı” konumundadır (Günay, 2001: 3).

Derviş'in ayırt edici bir başka özelliği ise kadın sorunlarına odaklanmasıdır. Gazetelerde kaleme aldığı makalelerde kadın sorunlarına yönelik önemli saptamalarda bulunurken, kadınların sorunlarının ortadan kalkması için de çözüm önerileri de sunmuştur. Derviş'in romanlarında kadın kahramanların yoğun olduğuna değinen Çelik, romanların içeriğini şöyle ele alır: “Bu kadınların çoğu belli bir sınıfın ya da toplumsal kesimin temsilcileri olarak kurgulanmış olmalarına rağmen özellikle aşk ilişkilerini yaşayış biçimleri ve bu ilişkilere bakışlarıyla gerçekçi bir karakter halini alırlar” (2012: 60).

Ülke içerisinde halkın sorunları üzerine çalışmalar yapan yazar, dış dünyayla ilgili haberleri de yakından takip ederek bu konular hakkında da yazılar kaleme almıştır. *Tan* gazetesi tarafından 1937 yılında bir yazı dizisi hazırlaması için Rusya'ya gönderilmiştir. Yazı dizisi büyük ses getirmiştir. Lakin İkinci Dünya Savaşı'na doğru hızlı bir gidiş hâkimdir. Türkiye'de bu gidişattan etkilenmektedir. Böyle bir ortamda dönemin hükümet yetkilileri ve

gazeteci meslektaşları tarafından yazı dizisine getirilen eleştirilerin dozu da ağır olmuştur. Suat Derviş ve *Tan* gazetesi “komünistlikle” suçlanmıştır. *Tan* gazetesi sahipleri, gazeteye yönelik yapılan baskılara dayanamayarak Derviş’in işine son vermiştir.

Suat Derviş, romanlarından sağladığı gelirle ve gazetelere verdiği yazılarla geçimini sürdürmeye devam etmiştir. Ancak dünya devletlerinin hızla savaşa doğru ilerlemesi Türkiye’yi de etkilemiştir. 1938 yılında Matbuat Kanunu’nda değişikliğe gidilmiştir. Bu kanun da birçok maddede değişikliğe gidilmekle birlikte “ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlardan dolayı Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir hükmü, basın özgürlük alanını kısıtlayan en önemli maddelerden birisi olmuştur. Bu madde kapsamında kapatılan gazetenin sorumluları başka bir adla gazete ve dergi çıkartamazlar. Bu kanun değişikliğine göre hükümet istediği zaman istediği gazete veya dergiyi kapatma yetkisine sahip olmaktadır. Dolayısıyla basın ve ifade özgürlüğü gibi kavramların içi boşaltılarak devre dışı bırakılmıştır. Bu yıllarda Derviş, bazı yazılarını takma isimle yazarak bazı yazılarını açık imzayla yazarak geçimini sağlasa da, 1940’lı yıllardan sonra gazetecilik yapması iyiden iyiye zorlaşmıştır.

1940 yılında *Yeni Edebiyat* dergisini kuran ekipte Suat Derviş de vardır. Bu derginin kurulma aşamasında Türkiye Komünist Partisi (TKP) Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner ile tanışan yazar, 1941 yılında Baraner ile evlenmiştir. *Yeni Edebiyat* dergisi, komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle 1941 yılında kapatılmıştır. Derviş ve eşi siyasal iktidarın sıkı gözetimi altındadır. Derviş’in, 1944 yılında “*Niçin Sovyetler Birliği’nin Hayranıyım*” adlı kitabı yayınlanmıştır. Bu kitap yayınladıktan sonra “komünist” suçlamaları da artmıştır. 1944 yılında TKP doğrultusunda Fuat Baraner ve Suat Derviş tutuklanmıştır. Gözaltına alınan Derviş, serbest kalsa da yaşadığı stresten ötürü bebeğini düşürmüştür ve bir daha çocuk sahibi olamamıştır.

1946 yılında Türkiye’de çok partili yaşama geçişin getirdiği kabul edilen göreceli özgürlük ortamı içerisinde “46 Sendikacılığı” olarak bilinen ve birçok sendikanın kurulduğu dönemde Suat Derviş, ilk basın sendikasını kurmuştur. Bu dönemi Makal şöyle betimler:

Türkiye’de hukuksal ve fiili durumun elverişsiz olması, 1946 öncesi dönemde sendikal örgütlenmeyi önlemişti. Ancak bu dönemde genellikle yardımlaşma amacına yönelik olarak kurulmuş olan işçi dernekleri bulunuyordu. Bu dernekler genellikle Cumhuriyet Halk Partisi’ne yakın olup, bu partinin işçiler arasındaki uzantısı niteliğindediler. 1946 öncesindeki dernek biçimi örgütlenme deneyiminin daha sonraki sendikal örgütlenmeler üzerinde yararlı olduğu, hatta bazı işçi dernek ve birliklerinin zaman içerisinde etkinliklerini artırdıkları ve sendikalara dönüştürdükleri saptanmaktadır. Cemiyetler Kanunu’nda 1946 yılında yapılan değişiklikten sonra sendikaların kurulması olanaklı hale gelmiş ve sendikalar kurulmaya başlanmıştı (Makal, 2002: 273).

Suat Derviş de emek ve emekçinin yanında olan tavrını sürdürerek Basın Yayın Kol ve Kafa İşçileri Sendikası'nın kurucuları arasında yer almış ve ilk başkanı olmuştur. Bu sendikal örgütlenmenin oluşum aşamasında sosyalist bir gelenekten gelen Reşat Fuat Baraner de eşine destek olmuştur. Reşat Fuat Baraner, 1953 yılında tekrar tutuklanmış ve hapse mahkûm edilmiştir. Suat Derviş o yıllarda yazar olarak tutunmakta oldukça zorlanmıştır. Basın dünyasında yer alan çok yakından tanıdıkları kişiler bile Derviş'le çalışmak istemelerine rağmen siyasal otoritenin baskısından çekinerek, ona iş vermemişlerdir. Suat Derviş, bunun üzerine Fransa'ya gitmiştir ve eşi 1963 yılında hapisten çıkana kadar orada yaşamıştır. Fransa'da da yazın dünyasından uzak duramamıştır ve orada çeşitli gazete ve dergilere yazılar yazmıştır, romanları da tefrika edilmiştir. Türkiye'de "*Zeynep İçin*" adıyla tefrika edilen kitabı Fransa'da "*Ankara Mahpusu*" adıyla *Le Prisonnier*'de yayınlanmıştır (Derviş, 2013). Bu kitap bazı edebiyatçılara göre Fransızcaya çevrilen ilk Türk romanıdır. Derviş, Fransa'da da göz dolduran çalışmalar ortaya koymuştur. 1963 yılında eşi Baraner, hapisten çıktığında, Suat Derviş, Türkiye'ye dönmüş ve eşi ile birlikte kaldıkları yerden yaşamlarına devam etmişlerdir. Fakat Babıali'nin kapıları Derviş'e yine kapalıdır. Müstear adla yazdığı makaleler, romanlar, tiyatro oyunları, radyo piyesleri yayınlanmıştır. Geçimini zar zor bu parayla sağlamaya çalışmıştır. 1968 yılında eşini kaybettikten sonra yazın dünyasında ufak tefek işler yapmaya devam etse de eski günler geride kalmıştır. 1937 yılında *Tan*'dan çıkarılmasıyla isteği dışında basından uzaklaştırılmıştır ve bu uzaklaştırılma süreci geniş bir zaman dilimini kapsayacak şekilde uzamıştır. 1900'lü yılların başında aristokrat bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya geldiği İstanbul'da 23 Temmuz 1972 yılında hayata gözlerini yummuştur.

Suat Derviş, gazetecilik yaşamı boyunca birçok gazete ve dergide çalışmıştır. Bunlardan bazıları: *İkdam*, *Alemdar*, *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Tan*, *Haber*, *İleri*, gazeteleri; *Süs*, *Yeni Edebiyat* dergileridir. Suat Derviş, edebiyat alanına yazdığı birçok eser ile katkıda bulunmuştur. Bu kitapların bir kısmına değinecek olursak: *Kara Kitap*, *Behire'nin Talipleri*, *Hiçbiri*, *Bir Kış Gecesi*, *Fosforlu Cevriye*, *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes*, *Buhran Gecesi*, *Gönül Gibi*, *Emine*, *Fatma'nın Günahı*, *Yetim*, *Sultan'ın Karıları*. Bu kitaplar, Derviş'in en bilindik eserleridir. Derviş, bazı eserlerini müstear adla yazmıştır. Dolayısıyla ürettiği eserlerin çoğunu kendi dahi unutmuştur. Eserlerinin çoğu birçok dünya diline çevrilip yayınlanan önemli yazarlardandır. Suat Derviş, yabancı dile çevrilen bir kitabı hakkında yazılanları şöyle anlatır: "*Ankara Mahpusu* romanım Fransa'da o kadar tutundu ki, *Lettres Françaises*'de İvo Andriç'in *Drina Köprüsü*'nden daha üstün olduğu yazıldı, eleştiriciler tarafından. Evet, bu eser Nobel mükâfatını aldı, benim eserim ise Türkiye'de bir merhaba bile almadı" (2017: 251).

Görüldüğü gibi Derviş'in adı dünyada önemli yazarların adının arasında anılmıştır ve o yazarların eserleriyle Derviş'in eserleri mukayese edilip, Suat Derviş'in eserleri daha üstün bulunmuştur. Fakat kendi ülkesinde hak ettiği değeri görmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TEFRİKA YAZARLIĞINDAN MUHALİF FİKİR İŞÇİLİĞİNE GEÇİŞ

2.1. 1930’lu Yıllarda Basının Genel Görünümü

1920 yılında gazetecilik yapmaya başlayan Suat Derviş, 1925 yılının sonlarına doğru Almanya’ya gitmesiyle 1930’lu yıllara kadar Türkiye’de bilfiil gazetecilik yapmamıştır. Fakat Almanya’dayken yazdığı romanları ve makaleleri Türkiye’de çeşitli gazetelerde yayınlanmıştır. Derviş, 1930’lu yıllarda Türkiye’ye döndükten sonra gazetecilik anlayışında dönüşüm yaşanmasıyla birlikte dezavantajlı grupların sorunlarına odaklanan gazetecilik faaliyetleri ön plana çıkmıştır. 1940’lı yıllara kadar da gazetecilik yaşamında önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Derviş’in ağırlıklı olarak gazetecilik yaptığı bu dönemde fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkileri incelenmiştir.

Basın alanını düzenleyen yasalar Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden itibaren ortaya koyulmaya başlanmıştır. 1858 yılında çıkarılan Ceza Kanunu bünyesinde basın alanını düzenleyen maddeler de yer almıştır ve basına yönelik yasakları bu kanunla başlamıştır. 1864 yılında çıkarılan Matbuat Nizamnamesi ile de basın alanı düzenlenmiştir. Bu nizamname ile gazete çıkarmak için hükümetin izni gerekli kılınmıştır. Ayrıca gazetelere yönelik suç ve cezalarda düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin önemli maddelerini Topuz şöyle ele almıştır:

Yabancı ülkelerde basılan ve “Devlete karşı taarruz ve husumet” havası taşıyan gazetelerin de ithali yasaktır (madde 9). Nizamnamenin ikinci bölümü (madde 10-36) cezalara ayrılmıştır. Bu bölümde şu gibi suç ve cezalar yer alıyor: Ruhsatsız gazete çıkarmak, gazetenin imzalı bir sayısını ilgili devlet dairesine göndermemek, hükümetten gelen resmi yazıları yayınlamamak, Devleti Aliye’nin iç güvenliğini bozacak suçlardan birinin icrası için bazı kişilerin kışkırtılması, genel adaba ve milli ahlaka aykırı yazılar, hazreti padişahiye taarruz sayılabilecek yazılar, bakanlara dokunacak söz yazılması, dost hükümdarlara dokunacak deyimler kullanılması, meclisleri, mahkemeleri ve devletçe kurulan heyetleri kötüleyecek yazılar, devlet memurlarının aleyhinde kötü yazılar yazmak, yabancı büyükelçileri, ortaelçileri, maslahatgüzarları kötülemek, halkı kötülemek (Topuz, 1996: 28-29).

Bu yasaklarla birlikte basının, herhangi bir konuda tenkitte bulunma hakkı da elinden alınmıştır. Daha sonra 1867 yılında yine basına yönelik düzenlemeler içeren Ali Kararnamesi çıkarılmıştır. Düzenlemeyi gerektiren şartlar ortadan kalktığında kaldırılacak olan bu geçici kararname, şartlar ortadan kalkmadığı gerekçesiyle 1909 yılında çıkarılan Matbuat Kanuna kadar birtakım değişiklikler geçirerek yürürlükte kalmıştır. Basın alanı da bu yasaklar altında budanmaya devam edilmiştir.

İkinci Meşrutiyet'in getirdiği göreceli özgürlük ortamı içerisinde birçok yeni gazete yayın hayatına başlamıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanını ve sonrasında gazetelerin nicel artışını Topuz şöyle anlatmaktadır:

O günlerde İstanbul'da topu topu dört gazete çıkıyordu: *İkdam*, *Sabah*, *Tercüman* ve *Saadet*. Bütün bu gazeteler meşrutiyeti ve özgürlüğü öven ateşli yazılar yayınladılar o gün. Baskı makineleri bütün gün çalıştı. 10 paraya satılan *İkdam*'ın o gün "karaborsa"ya düştüğü ve yarım liraya satıldığı anlatılır. Yeni bir dönem başlıyordu artık Türk basınında. Yıllardan beri düşündüklerini yazamamış olanlar yeni gazeteler çıkarmaya başladılar. İlk iki ay içinde 200'ün üstünde gazete imtiyazı alındı. Her eğilimde gazete ve dergi yayımlanıyordu artık. Gazete tirajları 2.000'den 50.000'e kadar yükseldi (Topuz, 1996: 59).

Ancak bu özgürlük ortamı çok uzun sürmemiştir ve 31 Mart Vakası gerçekleşmiştir. Bu olaydan sonra ilan edilen sıkıyönetim uygulamasından basın da nasibini almıştır ve birçok gazete kapatılmıştır. Kapatılan gazeteler hukuki bir engel olmadığı için başka bir adla yeniden yayın hayatlarına başlamışlardır. Bu karışıklığı çözmek amacıyla basın alanını düzenleyen bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Meclisin yasa tasarısını görüşmesinin ardından 18 Temmuz 1909'da Basın Yasası meclisten geçmiştir. Bu yasa, 1881 Fransız Basın Kanunu örnek alınarak hazırlanmıştır. 1909 yılında kabul edilen bu yasa 1931 yılında basın alanında yeni düzenlemelerin yapıldığı Matbuat Kanunu'na kadar tam yirmi iki yıl yürürlükte kalmıştır. Yürürlükte kaldığı bu yirmi iki yılda birçok kez değişiklik de geçirmiştir. Bu kanunun maddelerini Koç, şöyle değerlendirir:

Bu kanun ile her Osmanlı vatandaşı matbaa açmak hakkına sahip olmuştur. Bunun için İstanbul'da Dâhiliye Vekâleti 'ne, taşrada vilayete beyanname verilmesi yeterli görülmüştür. Basılacak olan şeylerin önceden görülmesi mecburiyeti bu kanun ile ortadan kaldırılmıştır. 1909 Matbaalar Kanunu ile 1857 yılından beri süregelen matbaalar sansürü kaldırılmıştır. Sadece Kuran ve hadis kitapları basacakların müftülükten izin almaları şartı konulmuştur. Kitap ve risale başına suretiyle işlenecek suçlar için, 1909 Basın Yasası'nın basın suçlarıyla ilgili hükümlerin uygulanacağı kanunda yer almaktadır (Koç, 2006: 8-9).

Basın alanını düzenleyen kanunlar, fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkilerini göstermesi bakımından da belirleyicidir. Siyasi iktidar, basını kontrol altına almayı sağlamak adına kanunlarla, basın üzerinde baskı ortamı oluşturma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda da basın özgürlüğünün ortadan kaldırılması eğilimine paralel olarak, bu alanda çalışan fikir işçisi gazetecilerin, çalışma yaşamlarındaki baskılarda devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın baş gösterdiği 1914 yılında basın alanında bu minvalde bir düzenleme yapılmıştır. 1914 Sansür Talimatnamesi ile savaş ortamında basın zapturapt altına alınmaya çalışılmıştır.

Seferberliğin ilanıyla birlikte Harbiye Nezareti'nin emriyle basın ve haberleşmeler sansür edilmeye başlanmıştır. İstanbul ve gerek görüldüğünde diğer yerlerde sansür merkezleri belirlenip, kurulabilmekteydi. Basını kontrol altında tutma çabaları mütareke ve Milli Mücadele döneminde de yasal düzenlemelerle devam etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve kurumsallaşma çabalarının sürdüğü yıllarda, ilk muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) kurulmuştur. Bu parti etrafında eski ittihatçılar örgütlenmeye başlamıştır. Doğu illerinde ise Şeyh Sait İsyanı patlak vermiştir. Bu karmaşa ortamı içinde Takriri Sükûn Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, basına yönelik sınırlandırmalar da içermiştir. Bu kanun, mecliste tartışılırken CHP Milletvekili Recep Peker, bu kanunun basını sınırlandırma gerekçesini şöyle öne sürmüştür:

İstanbul gazetelerinin memlekette ne kadar müessese ve makam varsa hepsini tahribe geçtiğini görüyoruz. Şeyh Sait isyanının en birinci müsebbibi bunlardır. En başta Millet Meclisi başta olmak üzere bütün müesseselere saldırdılar. Bu kanun teklif edilmesine de İstanbul basını sebeptir. Çünkü yayın ve telkinleriyle isyanın çıkmasına sebep olmuşlardır. İşte biz bu yılan yuvalarını tahrib etmek ve susturmak azmindeyiz. Bu yılanlar, bu zehirli yuvalar, kanun kuvvetiyle dezenfekte edilmedikçe, memleketin rahat yüzü görmesi ihtimali yoktur. İşte bu sebeple bu kanunu Yüksek Meclisin kabul etmesi bir vatani mecburiyettir (Topuz, 1996: 82).

Peker'e göre bu kargaşa ortamının oluşmasının tek suçlusu basındır ve kanunlarla susturulması gerekmektedir. Dolayısıyla basına yönelik ağır sınırlandırmaların olduğu birçok gazete ve derginin kapatıldığı Takriri Sükûn Kanunu 1925'te çıkarılmıştır ve 1929 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

1929 yılında yürürlükten kaldırılan Takriri Sükûn Kanunu'nun getirdiği baskıların kalkmasıyla her alanda olduğu gibi basın alanında da bir özgürlük havası esmeye başlamıştır. Fikir işçisi gazeteciler, bu kısmi özgürlük havası içerisinde, işlerini aksatan ya da yanlış uygulamalar yapan kurum ve kişiler hakkında eleştiri yazıları yazmaya başlamıştır. 1930 yılının Ağustos ayında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) da basına yeni bir soluk kazandırmıştır. Çok partili yaşam deneyimiyle birlikte partinin kuruluşu basına, iktidara karşı muhalefet edebilme gücü kazandırmıştır. Lakin parti üç ay gibi kısa bir süre sonunda feshini vererek Türk siyasi hayatından çekilmiştir. Daha sonra Menemen Olayı'nın patlak vermesi ve basının kısa süreli özgürlük havası içerisinde iktidara karşı aldığı tavır, iktidarın da basına karşı sert tavır almasına neden olmuştur. Tek parti iktidarının basına yönelik uyguladığı ağır baskılar 'basın özgürlüğü' kavramının basın literatüründen çıkardığı bir kavram olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisinin milletvekili ve tanınmış yazarı Falih Rıfkı Atay ise iktidarın uygulamalarını savunmuş, basını "alçaklıkla" suçlayan şu görüşleri dile getirmiştir:

Bütün bu muhalif gazeteciler, hepsi, bir kelime ile alçaktırlar. Balkanlar'dan Amerika'nın öbür ucuna kadar öyle mahlûklar, casus ve baba katili gibi iğrenç mücrimlerle bir sıraya konur ve şahsi hürriyetleri bile kendi ellerine teslim edilemez. Biz ise gazete denilen müesseseyi teslim etmişiz (Atay, 1930: 19'dan aktaran Koç, 2006: 19).

Falih Rıfkı'nın, muhalif gazetecileri hedef alan bu eleştirileri, basın alanında yeni bir düzenlemenin yapılmasının tartışıldığı bir dönemdir. Böyle bir ortam içerisinde 1931 yılında Basın Yasası çıkarılmıştır.

1931 Basın Kanunu'nun önemli maddeleri şöyledir: gazete ve dergi çıkartmak için ruhsat almak gerekmez sadece hükümete bildirmek yeterlidir. Vatan, milli mücadele, cumhuriyet ve devrim düşmanlığından dolayı hüküm giymiş olanlar ve milli mücadelede işgal altında düşman emellerine hizmet edecek yayın yapmış olanlar, gazete çıkaramayacaklardır. Yasayla birlikte gazete yöneticileri, başyazarları, yazı işleri müdürleri ve genel yayın yönetmenlerinin yüksekokul mezunu olması şartı getirilmiştir. Ancak kanun çıkarıldığı anda yüksekokul mezunu olmayıp, bu görevlerde bulunanlar bu uygulamadan muaf tutulmuştur. Yasa, gazete ve dergide çalışan, yazar, muhabir, fotoğrafçı, ressam ve idari görevde bulunanların tam kadro isimlerinin hükümete bildirilmesini istemiştir. Kanun, suç işlemeye kışkırtıcı yazıları, açık yazı ve resimleri, basın yoluyla şantajı ve yalan yayınları önleyecek yasaklar getirmiştir. İntihar olaylarının yayınlanması da yasaklanmıştır. Padişahlık, hilafet yanlılığı, komünistlik, anarşistlik hakkında kışkırtıcı yazılar yazmak yasaklanmıştır. Yurtdışına çıkartılan hanedan üyelerinin göndereceği yazıları basmak yasaklanmıştır. Yasanın en önemli maddelerinden birisi diyebileceğimiz madde hükmüyle, ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlar dolayısıyla hükümet, Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergileri geçici olarak kapatma yetkisine sahip olmuştur. Kapatılan bu gazete ve dergiler başka bir ad altında yeniden çıkarılamayacaktır. Bu madde, hükümetin keyfi uygulamalarına mahal verebilecek bir ortam yaratmıştır. Aynı madde basının elini kolunu bağlayarak, iktidara karşı yöneltilebilecek en cılız sesin bile kesilmesinin yolunu açmıştır. Topuz bu maddenin önemini şöyle ifade eder, “Kanunun en önemli maddesi budur herhalde. Hükümet dilediği zaman, dilediği gazete ve dergiyi kapatma yetkisini elinde bulundurmaktadır. Buna karşı başvurulacak bir adalet yolu da tanınmamıştır” (1996: 89). Ezcümle bu yasanın getirdiği yasaklar iktidara, basın üzerinde dolaylı denetim kurma olanağı verirken, basın işletmelerinin ve fikir işçisi gazetecilerin çalışma sahalarını kısıtlamıştır. Koç, bu yasayı şöyle değerlendirmiştir:

1931 Basın Yasası'nı değerlendirirken, gözden kaçırmamamız gereken bir nokta da ülkenin yönetim biçimidir. 1929 yılında Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması sonrasında, basın alanında

görülen geçici özgürlük havası, özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası'nı rahatsız etmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması basının ikiye ayrılmasını gündeme getirmiştir. SCF'nin kendini feshinden sonra patlak veren, Menemen Ayaklanması, hükümeti sert önlemler almaya itmiştir. Ülkede çok partili siyasi yaşamın şartlarının henüz oluşmadığı gerekçesiyle, tek parti yönetimine ağırlık verildiği ve güç kazandırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. İşte basın kanunu da bu çabaların bir bölümü olsa gerektir. Bu kanunla, basın kontrol altına alınarak CHF'nin istemediği yayınların yapılması engellenmiş, böylelikle önemli bir muhalefet kaynağını etkisiz hale getirebilmek mümkün olabilmiştir (Koç, 2006: 24-25).

1931 yılında çıkarılan basın alanını düzenleyen Matbuat Kanunu birçok değişiklik geçirmiştir. Yasının geçirdiği değişiklikleri Topuz şöyle sıralar: “1931 Kanunu birçok kez değişikliklere uğramıştır. Bazıları ufak değişikliklerdir: 14 Mayıs 1932, 4 Haziran 1932, 8 Haziran 1933 ve 23 Haziran 1934. İki büyük değişikliğin üzerinde durmak gerekir: 27 Haziran 1938'deki kısıtlamalar, 1 Haziran 1946 değişikliği (1996: 89). Topuz'un yasa üzerinde önemli bulduğu bu iki değişiklikten 1938 tarihli olanı bizim çalışmamızın kapsamı içerisinde olması ve gazetecilerin çalışma ilişkilerini bu yasaların izin verdiği ölçüde ifa etmeleri bakımından önemlidir. Bu değişikliklerin önemli maddeleri şöyledir: 9. Maddede yapılan değişikliğe göre ilk defa gazete ve dergi çıkaracak olanların, ruhsat alma zorunluluğu yanında, yayının yapıldığı ilin nüfusuna göre 500 liradan 100.000 liraya kadar milli bir bankanın kefaletini taşıyan güvence mektubu vermesi şartı getirilmiştir. Bu değişikliğin anayasa ile çelişki ortaya çıkardığını ifade eden Gürkan'a göre “Matbuat Kanunu'na 1938 yılında eklenen 9. Madde ile 1924 Anayasası'nın çizdiği genel çerçevenin dışına taşınmış, ancak o dönemde yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek Anayasa Mahkemesi gibi bir kurumun olmayışı, nedeniyle bu aykırılığın üzerinde kimse durmamıştır” (1998: 87-88). 12. Maddede yapılan değişiklik ise gazete ve dergi çıkaracak kişilerde, “kötü ün sahibi olmamak” şartı arıyordu. 21. Madde de yapılan değişiklikle gazete ve dergide çalışan muhabir, fotoğrafçı, ressam ve diğer çalışanların da “kötü ün sahibi” olmaması şartı aranıyordu. 1931 yılında yasanın ilk şeklinde müstear isimle veya isimsiz yazılan yazılar ülkenin iç ve dış güvenliği yahut askeri bilgilerle ilgiliyse, gazete sahibi yazarın kimliğini Cumhuriyet Savcısı'na bildirme zorunluluğu getiriyordu. 1938 yılında 27. madde yapılan değişiklikle bu zorunluluk bütün yazıları kapsar şeklinde genişletilmiştir. 38. Maddede yapılan değişiklikle okullarda, fakülte ve enstitülerde disiplini bozacak nitelikteki olayları, o yerin en büyük mülki amirinden izin almadan yayınlanması yasaklanmıştır. Bu kanun kapsamında gazetecilerin, gazetecilik faaliyetlerini yürütmesi de zorlaşmaktadır.

1930'lu yıllarda basın alanını düzenleyen yasaların dışında basını, kurumsallaştırma çabaları bazı kurumlar aracılığıyla varlık göstermiştir. Bu kurumlardan bir tanesi 7 Haziran

1920 tarihinde çıkarılan bir kanunla kurulan Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü'dür. Kurum 1931 yılında lağvedilmiş, 22 Mayıs 1933 yılında Matbuat Umum Müdürlüğü ismiyle yeniden kurulmuştur. Kurum ikinci kez kurulduğunda İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. İktidar bu kanunla basın üzerinde kontrolü sağlayacak önemli bir kuruluşa sahip olmuştur. Kuruma, 1942 yılında Anadolu Ajansı'nın denetimi de verilmiştir. Daha sonra 1943 yılında kurumun basın yayın alanında yürüttüğü işlere, ülkenin dış tanıtımı ve propagandası da eklenmiştir ve kurumun adı Basın Yayın Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

Basın alanını düzenleyen önemli oluşumlardan bir diğeri de Türk Basın Birliği'dir. 25 Mayıs 1935 tarihinde yapılan Birinci Basın Kongresi'nde gazetecilik mesleğinin sorunlarının çözümüne yönelik 'Türk Basın Kurumu' adıyla bir kurum oluşturulması kararı alınmıştır. Ancak Basın Birliği kurulması için üç yıl daha bekleneciktir. Kurulma aşamasında gazetecilerin mesleki faaliyetlerinin düzenlenmesini sağlayacak kurumun hayata geçirilmesi hakkında dönemin hükümet yetkilileri de beyanat veriyordu. 1937 yılında bu yönde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, şunları söylemiştir:

Gazetecilik ilim ve meslek müessesesi haline konmalı. Gazeteciliğin vasıfları ve çalışma şartları tespit olunarak kendilerinin hakları korunmalıdır. Ancak bu suretle Gazetecilik bir meslek, Gazeteci de arızı bir kalem işçisi değil, hakiki bir meslek sahibi olabilir. Bugün bizde gazeteciler dışardan bakınca müreffeh oldukları sanılan birkaç müessese sahibi müstesna hep üzüntü ve endişe içinde çalışan ve her gün işinden ayrılmaya namzet bir münevverler zümresidir.¹

Bütün bu sürecin ardından 1938 yılında 3511 sayılı kanunla Basın Birliği kurulmuştur. Basın Birliği Kanunu fikir işçilerinin, çalışma ilişkilerini özel olarak düzenleyen ilk kanun olması bakımından son derece önemlidir. Fikir işçilerinin çalışma yaşamının yasal güvence kazanmasını sağlayan Basın Birliği'nin oluşumunu Üstün, şöyle ele almıştır:

Türkiye'de gazetecilerin çalışma ilişkilerini özel olarak düzenleyen ilk metin, gazetecilik mesleğini kurumlaştırmak amacıyla 1938'de çıkarılan 3511 sayılı Basın Birliği Kanunu'dur. 1936'da çıkarılan İş Kanunu'na 'fikir işçisi' oldukları için dâhil edilmeyen gazetecilerin çalışma ilişkileri 1937'de TBMM'ye sunulan Basın Birliği kanun tasarısında ve bu tasarıyı ele alan Dâhiliye Encümeni'nde göz ardı edilmiştir. Gazetecilerin çalışma ilişkilerini düzenleyen hükümler 1938'de çıkarılan kanuna Adliye Encümeni'nde eklenmiştir. Adliye Encümeni, Basın Birliği Kanun metnine üçüncü bir fasıl ekleyerek 'Gazete ve Mecmua Sahipleriyle Bunlarda Çalışan Birlik Mensupları Arasındaki Karşılıklı Münasebetler' başlığı altında sıralanan altı maddede basın iş hukuku açısından gazetecilerin ve onları çalıştıranların hak ve sorumluluklarını düzenlemiş ve bunları uygulama görevini de TBB'ye vermiştir (Üstün, 2013: 150).

¹ "Bir Meslek Sıfatıyla Gazetecilik", Tan Gazetesi, 01.01.1937. (EK 1).

Basın Birliği Kanunu gazetecilerin çalışma ilişkilerini doğrudan düzenleyen ilk kanun olması dolayısıyla özellikle üstünde durulması gerekmektedir. Bu anlamda kanunun önemli maddeleri irdelenmektedir. Kanundaki önemli maddeler şunlardır:

Madde 1- Türkiye’de çıkan gazete ve mecmuaların sahibleriyle bunların yazı, haber, resim, fotoğraf ve tashih işlerinde ücretle devamlı ve muntazam surette çalışarak bu işi kendisine meslek edinen kimselerden mürekkeb olmak ve hükmi şahsiyeti haiz bulunmak üzere (Türk Basın Birliği) adı ile bir birlik teşkil olunmuştur. Birliğin merkezi Ankara’dadır.

Madde 2- Yukarıdaki maddede sayılan ve birliğin kanuni azasını teşkil eden kimseler, dışında gazetecilik mesleğini icra edemezler.

Bir gazete veya mecmuanın intişara başlamasından itibaren en çok bir ay içinde bu gazete ve mecmuanın sahibleriyle burada çalışan ve birinci maddeye yazılı vasıf ve şartları haiz bulunan diğer gazeteciler birliğe yazılmak için müracaat etmeğe mecburdurlar. Bu mecburiyete riayet etmeyenler birliğe kaydoluncaya kadar o yerin en büyük mülkiye amirinin emri ile mesleklerini icradan men edilirler. Memuriyet hilafına hareket edenler ve bunları çalıştıranlar hakkında beş liradan yirmi beş liraya kadar hafif para cezası hükmolunur. Tekerrüründe bu ceza iki kat olarak verilir.

Madde 5- Birliğin teşkilinden maksad, Birliğe dâhil Türk basın mensublarının maddi manevi ferdi ve müşterek menfaatlerini müdafaa ve temin etmek, meslekin şeref ve vakarını korumak, meslekte inzibat ve intizamı idame etmek, tesanüd duygularını kuvvetlendirmek, gazetecilik mektepleri veya meslek temasları yapmak, Türk basınıni temsil etmek, matbuatı milli maksatlar uğrunda uyanık ve toplu bir halde bulundurmak, Cumhuriyetin menfaatlerine hadim kılmaktır (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima: 3, Cilt: 26, 28.6.1938: 400-402).

Kanunun diğer önemli maddelerinden birisi olan 12. Maddenin b fıkrasına göre: “Maluliyet, hastalık, işsizlik, ihtiyarlık ve ölüm gibi hadiselerin iktisadi neticelerine karşı birlik mensublarının ve ailelerinin korunmasını temin edecek yardım ve tekaüd sandıkları veya müşterek sigortalar tesis etmek” (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima: 3, Cilt: 26, 28.6.1938: 403). Görüldüğü üzere kanunun 12. Maddesinde gazetecilerin çalışma ilişkilerine yönelik doğrudan bir düzenleme getirilerek, gazetecilerin haklarının güvence altına alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Kanunda ayrıca gazetecilik meslek okulları açılması, mesleki faaliyetler yürütülürken iç disiplinin sağlanması, çalışanların sorunlarına yönelik çözüm bulunması yönünde hükümler yer almaktadır. Diğer önemli bir husus Basın Birliği’nin İçişleri Bakanlığı’nın ve Matbuat Umum Müdürlüğü’nün denetimi altında çalışmalar yürüteceğine dair hükümler bulunmasıdır. Birliğin kurulması hakkında Koç şunları söylemiştir, “Türk Basın Birliği’nin kurulması ile hükümetin basın üzerindeki etkisi daha da artmış, hükümetin benimsediği kişilerin gazetecilik mesleğinden uzak tutulmasını sağlayabilecek bir mesleki örgüt kurulmuştur” (2006: 46). Birliğin kurulmasıyla gazetecilerin çalışma yaşamını

iyileştirmeye yönelik gazetecilere tanınan haklar ne yazık ki çok etkili olamamıştır. Üstün, bu kanunun işleyişiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

Burada hükümetin gazete kapatma yetkisini sık sık kullandığı bir dönemde gazetecilik mesleğini kurumsallaştırmak amacıyla çıkardığı Basın Birliği Kanunu'nun gazetecilerin en temel mesleki haklarıyla ilgili hükümleri neden uygulayamamıştır sorusu sorulabilir. Bu soruya TBB'nin 7 yıllık çalışmalarıyla ilgili erişebilir kaynakların sınırlılığı nedeniyle henüz kesin bir cevap vermek zordur. Ancak bu çalışmada ilk kez kullanan belgelerden yola çıkarak Basın Birliği Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde gazetecilerin kötü çalışma koşullarında bir değişiklik olmamasında siyasal iktidarın gazete ve mecmua sahiplerinden yana tavrının belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Basın Birliği Kanunu ile gazetecilere tanınan mesleki ve sosyal hakları kısmen *Anadolu Ajansı* ve *Ulus* gazetesi gibi kendi denetimindeki basın işletmelerinde uygulatan siyasal iktidar, sahiplerinin çoğu TBMM üyesi olan ve CHP'nin politikaları doğrultusunda yayın yapan gazetelerin çalışanları söz konusu olduğunda 'tarafsız' kalarak gazete sahiplerinin çıkarlarını desteklemiştir (Üstün, 2013: 165-166).

Suat Derviş'in ağırlıklı olarak gazetecilik yaptığı 1930'lu yıllarda basının işleyişi bu yasalar doğrultusunda şekillenmektedir. Düzenlemelerle ülkenin içinde bulunduğu şartların gerektirdiği durum öne sürülerek, basın alanına ağır yasaklar getirmiş ve basın özgürlüğü kavramı ikinci plana atılmıştır. Bu doğrultuda basının ve gazetecilerin geleceği iktidarın vereceği karara göre belirlenmiştir. Nitekim Suat Derviş'in çalışma yaşamı da özellikle 1930'lu yıllarda düzenlenen kanunların denetimi altında şekillenmiştir.

2.2. Suat Derviş'in Kariyerinde İz Bırakan Gazeteler

Suat Derviş'in gazetecilik yaşamını ele alırken kuşkusuz çalıştığı gazetelere de değinmek gerekmektedir. Derviş, Türkiye'de ve yurt dışında çok sayıda gazete ve dergide faaliyet göstermiştir. Derviş'in gazetecilik yaşamında iz bırakan gazetelerin bir kısmına detaylı olarak değinilmiştir. Suat Derviş'in gazetecilik yaptığı dönemde öne çıkan *İkdam*, *Tan*, *Cumhuriyet*, *Son Posta* gibi gazeteler onun çalıştığı ve gazetecilik yaşamının belirli dönüm noktalarına rastgelen basın işletmeleridir. Gazetelerde, makalelerinin, köşe yazılarının, röportajlarının, yazı dizilerinin yayınlanmasının yanında, aynı zamanda edebiyatçı olan Derviş'in romanları da tefrika edilmiştir.

Suat Derviş'in çalıştığı gazeteleri irdelerken gazetecilik faaliyetlerinin de nasıl bir çizgide ilerlediği görülmektedir. Gazetecinin düşünsel çizgisiyle, gazetecilik faaliyetleri birbiriyle bağlantılı edimlerdir. Gazeteci, mesleğini icra ederken kamu yararı bilinciyle hareket etmesi nedeniyle görevinin gerektirdiği sorumluluk doğrultusunda faaliyet yürütür. Gazetecinin sorumluluğunu Tokgöz, şu şekilde ifade eder:

Çağdaş demokrasilerde, gazetecilerin kamuoyunun bağımsız temsilcileri olma görevini yüklendikleri ve sorumlulukları bulunduğu konusu üzerinde durulur. Bu bakımdan da basın, yürütme ve yargının yanında dördüncü bir güç olarak kabul edilir. Gazeteciler, bu yaklaşım gereği toplum adına toplumu denetleyen bir kamu denetçisi konumundadırlar. Gerçekten de karmaşık toplum yapısı içinde birbirleriyle ilişki kurmakta güçlük çeken kesimler arasındaki bağlantıyı gazeteciler sağlarlar (Tokgöz, 2003:113-114).

Dolayısıyla basın, kamuoyunu bilgilendirmenin yanında, kamuoyu oluşturma gücü doğrultusunda siyasi otoritelerin üzerinde denetleme mekanizması da oluşturmaktadır. Bu bağlamda gazeteci, kamu yararını ön planda tutarak, tarafsız bir şekilde habercilik görevini yerine getirmektedir. Ayrıca gazeteci, siyasal erkin, siyasal faaliyetlerini halka iletirken, halkın beklentilerini yahut sorunlarını gündeme getirerek, sorunların görünür, tartışılır olmasını da sağlamaktadır. Derviş, bu anlamda elini taşın altına koymaktan kaçınmayan, içinde yaşadığı toplumun sorunlarından kendini soyutlamayan, halkın her türlü sorununu dinleyip, o sorunların çözüm bulması adına haber yapan bir gazetecilik anlayışıyla hareket etmiştir. İstanbul'un en ücra köşelerine gidip, altı çocuklu bir annenin geçim derdini, evsizlerin barınma sorunu, işsizlerin çaresizliklerini, bir semtteki susuzluk sorununu, işçilerin sorunlarını, kadınların, çocukların haklarını vs. farklı kesimlerin dertlerini gazete sayfalarına taşıyarak, gündem oluşturmuştur. Bu sorunların çözümüne yönelik tartışma ortamı doğmasına öncülük etmiştir. Derviş, bu doğrultuda çeşitli gazetelerde o dönemde büyük ses getiren yazı dizilerine imza atmıştır.

2.2.1. İkdam Gazetesi

Osmanlı'nın yüzünü batıya dönme çabaları arasında basın işletmeleri kurma hamleleri de ön plana çıkmaktadır. Halkın sosyal ve kültürel gelişiminde etkili olacak olan gazetelerin kurulmasına ağırlık verilmiştir. Bu hamleler devlet eliyle atılmaktadır. Osmanlı'da kurulan ilk gazete 1831 yılında yayınlanmaya başlayan *Takvim-i Vekayi*'dir. *Takvim-i Vekayi* devlet eliyle çıkarıldığı için resmi gazete olarak faaliyet yürütmüştür. *Takvim-i Vekayi*'den sonra gazetelerin sayısında artış olmuştur. Akabinde özel gazeteler de kurulmaya başlamıştır. 1840 yılında İngiliz William Churchill tarafından *Ceride-i Havadis* kurulmuştur. Churchill, gazeteyi kurarken devletten teşvik aldığı için gazete, yarı resmi gazete özelliği taşımaktadır. 1860 yılında Şinasi ve Agâh Efendi tarafından ilk özel gazete olarak adlandırılan *Tercüman-ı Ahval* gazetesi kurulmuştur. Bu gazetelerden bir diğeri de Osmanlı'nın son dönemlerinde yayın hayatına başlayan *İkdam* gazetesidir. *İkdam* gazetesi, Abdülhamid döneminde 5 Temmuz 1896 tarihinde yayın hayatına başlamış günlük gazetedir. Kurucusu Ahmet Cevdet Bey'dir. Cevdet, gazeteyi 1922 yılında Mecdi Sait'e devretmiştir. Fakat gazetenin

başyazarlığına sürdürmüştür. 1925 yılında gazetenin yönetimi tekrar Ahmet Cevdet'e geçmiştir. 1926 yılında *İkdam* tamamen kapanmıştır. Gazete özellikle İkinci Meşrutiyet döneminin önemli yayın organlarından. Topuz gazetenin yayın politikasını şu sözlerle ifade etmektedir: "Ahmet Cevdet *İkdam*'ı çıkartırken Sarayla yakın ilişkiler kurmuş ve yıllar boyu bunu başarıyla sürdürmesini bilmiştir" (1996: 47). Çavdar, gazetenin yayın politikası ve tirajına yönelik şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: "Savaş yıllarında büyük baskılara karşın tirajı ortalama 20-25 bin dolaylarında kalmıştır. Ahmet Cevdet mütareke yıllarında ortalama bir yol izlemiş, daha sonraları *İkdam*, özellikle yazarları Ankara'yı desteklemişlerdir" (2007: 169). Dönem itibariyle gazetelere biçilen işlevi *İkdam* gazetesi yerine getirmeye çalışmaktadır. Gündelik yaşam pratikleri doğrultusunda içerik üretmek gazetenin ayırıcı özelliğidir. *İkdam* gazetesinin, siyaset, ilim, edebiyat ve havadis gazetesi olarak ortaya çıktığını dile getiren Buttanrı, gazetenin içerik üretimi hakkında şu saptamalarda bulunmuştur:

Amacı kamu menfaatini sağlamak, eğitim ve öğretime katkıda bulunmaktır. Daha ilk sayılarından itibaren kadın ve çocuk eğitime büyük önem vermiştir. Eğitim, ziraat, fen, sağlık, edebiyat ve güzel sanatlarla ilgili yazıları oldukça dikkat çekicidir. Kurulan geniş iletişim hattıyla bütün dünyadan haberler vermektedir (Buttanrı, 2003: 85-86).

İkdam gazetesi bütün bu alanlarda içerik üretmek için birçok muhabir ve yazarla da çalışmıştır. O dönemde gazetelerin yazar kadrosunu genellikle dönemin ünlü edebiyatçıları oluşturmaktadır. *İkdam* da aynı şekilde dönemin yazarlarına kadrosunda yer vermiştir. Bu yazarlardan bazıları şunlardır: Gazetenin başyazarı Ahmet Cevdet dışında gazetenin bazı yazarları şunlardır: Ali Kemal, Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Cenap Şahabeddin, Hamdullah Suphi, Hüseyin Cahit, Halit Ziya, Necip Asım, Teodor Kasab, Adnan Adıvar. Cevdet, yeni kurduğu gazetenin tirajını artırmak adına yurt ve dünya haberlerine özel önem vermiştir. Topuz bu girişimi şöyle anlatır:

İkdam Meşrutiyetin ilk yıllarında 40.000'e kadar basmış bir gazetedir. Türkiye'ye ilk olarak rotatifi getiren *İkdam*'dır. Birinci Dünya Savaşında bütün baskı ve dağıtım güçlüklerine rağmen *İkdam*'ın tirajı 25.000 yakınlarında olmuştur. O yıllarda *İkdam* 'da çalışan İlhami Safa'ya göre gazetenin bu başarısının nedeni haberlere büyük bir önem vermesidir. *İkdam* şehir haberlerini 10-15 muhabirle izlemiş, bütün bölgelerden, dış ülkelerden özel haberler sağlamıştır (Topuz, 1996: 47).

Gazete yönetiminin haberlere ağırlık verdiği dönemde Cevdet, bir kadın sayfası çıkarmayı düşünmüştür ve bunun içinde Babıali'de yıldızı parlayan Suat Derviş'e teklif götürmüştür. O zamana kadar çıkan gazetelerde kadınlara ayrılan özel bir sayfa olmadığı görülmektedir. Suat Derviş, kendisinin yönetiminde çıkacak bir sayfanın teklif edilmesi karşısında çok

heyecanlanmıştır ve Cevdet'in teklifini kabul etmiştir. Kadın hakları ve sorunlarına karşı hep duyarlı olan Derviş, bu anlamda öncü olmuştur. Ahmet Cevdet, kendini gazetecilikte kanıtlayan Derviş'e Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına giden yolda sona yaklaşırken Ankara Hükümetini temsilen İstanbul'a gelen Refet Paşa'yla (Bele) röportaj yapma görevini vermiştir. Suat Derviş, bu fırsatı iyi değerlendirmiştir ve Refet Bele ile ilk röportajı yaparak diğer gazeteleri geride bırakmıştır. Behmoaras, Derviş'in bu habercilik başarısını şöyle tasvir eder:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra Kuvayı Milliye birlikleri her cephede düşmana karşı savaşılan düzenli bir orduya dönüşmüştü. 30 Ağustos 1922'de Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin zaferle sonuçlanmasını, Türk ordusunun 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmesi ve Eylül ayı içinde Batı Anadolu'yu Yunan kuvvetlerinden tamamen arındırması izlemişti. Sıra İstanbul ve Trakya'nın kurtarılmasına gelmişti. İşte bu gelişmelerin ardından Suat Derviş, kendisi ve gazetesi *İkdam* için önemli bir gazetecilik olayı gerçekleştirecekti (Behmoaras, 2017: 68).

Böylesine önemli bir haberin altından başarıyla kalkan Derviş, gazetesi ve diğer gazetelerde çalışan meslektaşları tarafından da takdir edilmiştir. Suat Derviş, *İkdam* gazetesinde hazırladığı kadın sayfasında gündelik yaşam deneyimlerine yönelik haberlerin yanında kadın sorunları, kadın hakları, moda, sanat, spor gibi konuları da ele almıştır. Derviş, gazetecilik yaşamı boyunca kadınların haklarını, sorunlarını önemseyen bunu da yaptığı haberlerde özellikle vurgulayan bir tutum sergilemiştir. *İkdam* gazetesi, Suat Derviş, gazetecilik kariyerinin başlangıç yıllarına denk düşmesi ve bu gazetede kendi sorumluluğunda bir kadın sayfası hazırlaması bakımından, yaşamına yön veren önemli gazetelerden bir tanesidir.

2.2.2. Son Posta Gazetesi

Son Posta Suat Derviş'in Almanya'dan döndükten sonra işe girdiği ilk gazetedir. Kurucuları, Zekeriya Sertel, Ekrem Uşaklıgil, Selim Ragıp Emeç, Halil Lütfü Dördüncü'dür. Gazete 26 Temmuz 1930 yılında Takriri Sükûn Kanunu'nun kaldırılmasından sonra yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin yazarları arasında Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Ahmet Ağaoğlu, Suat Derviş yer almaktadır. Gazetede Nazım Hikmet'in de müstear adla yayınlanan makaleleri bulunmaktadır. Gazete, 1930'lu yıllarda yazı ve haberleriyle dikkat çekmiştir. Kuruluşundan itibaren sol ideolojiye yakın olan gazete, Tek Parti rejiminin baskısına ve parti yönetimine muhalefet etmiştir. *Son Posta'nın* SCF'nin kurulmasıyla beraber partiyi destekleyen bir yayın politikası güttüğünü söyleyen Çavdar, Zekeriya Bey'in bu konudaki yaklaşımını şöyle aktarır: "M. Zekeriya Bey, bu tavrın programını pek beğenmesek de estirdiği özgürlük havasından ötürü" olduğunu sonraları sık sık söylemiştir" (2007: 417). Bu

bağlamda gazetede yazılan yazılar da gazetenin güttüğü yayın politikasını ifade etmektedir. Zekeriya Sertel, gazetenin ilk sayısındaki başyazısında, dönemin içinde bulunduğu durumu anlatırken iktidara yönelik eleştirilerin yarattığı tepkiden şu şekilde bahsetmektedir:

Ben *Son Posta*'nın ilk sayısında “Boğuluyoruz, Biraz Hava İstiyoruz!” başlıklı bir başyazıyla, o günün baskısına karşı ilk isyan bayrağını açtım. O günlerde gazetelerde bir denizaltının batışıyla ilgili bir haber çıkmıştı. Denizaltında kalan gemiciler havasızlıktan boğuluyormuş. Yukarı verdikleri “S.O.S.” te “Boğuluyoruz, hava istiyoruz,” diyorlardı. Ben de Türkiye’deki durumu bu denizaltındaki gemicilerin durumuna benzetiyor, “Boğuluyoruz, hava istiyoruz,” diye bağırıyordum. Bu yazı o vakit büyük bir tepki yarattı. *Son Posta*'nın her taraftan aranmasına yol açtı. Çünkü halkın o günkü şikâyetine cevap veriyordu. Şikâyetlerin en büyük nedeni, yukarıda da belirttiğim gibi, tek parti sisteminin günden güne kuvvetlenmesi, diktatörlüğe doğru gelmesiydi. Tek partinin meclisteki ve halk üzerindeki baskısı günden güne artıyordu (Sertel, 2015: 176).

Bu muhalefetinden dolayı İkinci Dünya Savaşı sırasında sert baskılara maruz kalan gazete, dört kez kapatılmıştır ve toplamda 11 gün kapalı kalmıştır. Daha sonra Zekeriya Sertel ve Halil Lütfü Dördüncü gazeteden ayrılınca etkisini kaybeden gazete 1960 yılında kapanmıştır.

Almanya’ya gitmeden önce Babıali’de adını duyuran Suat Derviş döndüğünde kaldığı yerden *Son Posta* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. Fakat mesleki anlamda çizgisi biraz değişmiştir. Derviş’in yaşadığı bu fikri dönüşüm yazılarına yansımıştır. Sokak sokak dolaşarak halkın nabzını tuttuğu haberleri, yazı dizileri şeklinde vermeye başlamıştır. Bu yazı dizilerini *Son Posta* gazetesinde başlatır ve bundan sonraki çalıştığı gazetelerde de aynı tavrı sürdürür. Suat Derviş, *Son Posta* gazetesinde “*Günün Hikâyesi*” başlığı altında fıkralar kaleme alırken, aynı zamanda birçok gazetede farklı türlerde yazıları yayınlanıyordu. Behmoaras, Derviş’in *Son Posta* ile birlikte birçok gazetede çalışmasını şöyle ele almıştır: “...Tefrika romanlarına, hikâyelerine, röportajlarına, araştırmalarına, kısa biyografilerine ve bazen de Almanca, Fransızca, İtalyanca ve İngilizce dillerinden tercümelerine birçok gazetede rastlanıyordu. Çalışkanlığının ve üretkenliğinin doruklarındaydı” (2017: 116). Sokaktaki insanın sesini duyurmak, gazetecilik mesleğinin gazeteciye yüklediği sorumluluk bilinciyle birleşince Derviş’in imzasını attığı işler de oldukça ses getirmiştir. Suat Derviş’in *Son Posta* gazetesinde yakaladığı bu başarı onun iş yaşamında belirleyici olmuştur. Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ni yakından takip eden Derviş, *Son Posta* gazetesinde “*Montrö Mektupları*” başlıklı yazılarıyla dikkat çekmiştir. Balcıgil, Derviş’in mesleki başarısından şöyle bahseder:

Suat, Lozan Konferansı’nı izlerken kurmuş olduğu kontakları ve yabancı bir ülkede gazetecilik yapma deneyimiyle, Montreux’nün tozunu dumanına kattı. Cumhuriyeti ve Türkiye’yi dakikası dakikasına haber bombardımanına tuttu. Türkiye Montreux Konferansı’nı adım adım onun kaleminden izledi.

Sonunda, imzalanan sözleşme metnini Türkçeye çevrilmiş olarak Türkiye'ye ilk servis eden de tabiatıyla Suat oldu (Balcıgil, 2017: 207-208).

Görüldüğü üzere Suat Derviş'in yabancı dil bilgisi, yurt dışında yaşamış olması gazetecilik mesleğinin gerektirdiği girişken davranışlarla birleşince *Son Posta* gazetesinde yaptığı bu haberlerle diğer gazeteleri geride bırakmıştır. Derviş, çalıştığı bütün gazetelerde önemli konferans veya uluslararası toplantıları takip etmeye gönderilen az sayıdaki kadın gazetecilerden birisidir.

2.2.3. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi 7 Mayıs 1924 yılında ilk sayısını çıkarmıştır. Gazete, yayın politikası açısından sosyal demokrasi, sekülerizmi benimser ve merkez solda yer alır. Gazetenin kurucuları aynı zamanda gazetenin başyazarlığını da yapan Yunus Nadi ve Zekeriya Sertel'dir. Sertel, bir süre sonra gazetenin ortaklığından ayrılmıştır. Böylece gazetenin tüm mülkiyeti Yunus Nadi'nin üzerine geçmiştir. Yunus Nadi, yirminci yüzyılın başlarından itibaren basın camiasında tanınan bir sima olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunus Nadi mütareke yıllarında çıkardığı *Yeni Gün* gazetesinde ve daha sonra Tek Parti döneminde de *Cumhuriyet* gazetesi aracılığıyla iktidarı destekleyen bir tavır sergilemiştir. Topuz, o yıllarda Cumhuriyet gazetesinin işlevini şöyle betimler: “*Cumhuriyet* o yıllarda İstanbul'daki hilafet propagandalarına karşı cumhuriyet rejimini savunmak, cumhuriyeti halka sevdirmek ve benimsetmek amacıyla kurulmuştur” (1996: 92). Gazetenin o dönemdeki yazarları arasında Abidin Daver, Cenap Şahabettin, Ahmet Rasim, Halit Ziya Uşaklıgil, Vedat Nedim Tör, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ve Fuat Köprülü gibi isimler yer almıştır. Zekeriya Sertel, *Cumhuriyet* gazetesinin kuruluşunu anılarında şöyle anlatır:

Ben Amerika'da üç yıl gazetecilik okumuştum. New York'taki Colombia Üniversitesi'nin “Gazetecilik Okulu”, dünyada kurulmuş ilk gazetecilik kurumuydu. Burada gazeteciliğin inceliğini ve sanatını öğrendim. O vakte kadar gazeteci geçinirdim. Fakat okula girdikten sonra bu alanda ne kadar bilgisiz olduğumu anladım. Haber nedir, nasıl toplanır, nasıl yazılır, gazetede neler bulunması gerekir, okurun istek ve ihtiyaçları nasıl öğrenilir ve bunlara nasıl cevap verilir, kaç türlü okur vardır, her okurun gazetede aradığı nelerdir? Bütün bunları bilmeden o vakte kadar nasıl gazetecilik yaptığıma ben de şaşırıyordum. Okulda öğrendiklerimi memlekete dönüşte nasıl uygulayabileceğimi düşünüp projeler hazırladım. İşte şimdi bu projelerden birini gerçekleştirmek olanağı belirmişti. Öyle yepyeni, öyle güzel ve çekici bir gazete yapacaktım ki, İstanbul basın âleminin parmağı ağzında kalacaktı (Sertel, 2015: 123).

Zekeriya Sertel'in büyük heyecanla anlattığı *Cumhuriyet* gazetesi, Mustafa Kemal Atatürk tarafından Yunus Nadi Bey'e, hediye edilen İttihat ve Terakki'nin eski umumi binasında

kurulmuştur. Zekeriya Sertel ve Yunus Nadi bu binaya yerleşerek *Cumhuriyet* gazetesini çıkarma faaliyetlerini yürütmüşlerdir (Sertel, 2015). Kurulmasının üzerinden neredeyse bir asır geçen *Cumhuriyet* gazetesi bugün hala yayınlanan en köklü günlük gazetelerden birisidir.

Basın dünyasında birçok farklı gazete ve dergiye yazı yazan Suat Derviş, *Cumhuriyet* gazetesinde yazmaya başlamıştır. Suat Derviş, 1936 yılının 26 Mart-18 Nisan tarihleri arasında “*Günü gününe Yaşayanlarımız*” adında gazetecilik kariyeri açısından son derece önemli bir yazı dizisi hazırlamıştır. Bu yazı dizisinde kadınlar, işçiler, işsizler, çocuklar, ezilenler, kısaca dezavantajlı grupların gündelik yaşam pratikleri içinde yaşadığı sorunları görünür hale getirmiştir. Yazı dizisi olağanüstü ses getirmiştir. Derviş’e her kesimden insan yazı dizisi hakkında olumlu görüşlerini iletmıştır. Feryal Saygılıgil, bu yazı dizisi hakkında şunları dile getirir:

Suat Derviş, ondan beklenen toplumsal cinsiyet rolüne karşı çıkar ve erkeklerin alanı olan sokağı tercih eder. Gerçekten de onun belki de en ayırt edici tarafı sokakta olması ve sokaktaki insanın sesini duyurmaya çalışmasıdır. Röportajlarıyla İstanbul’un adeta yoksulluk haritasını çıkarır. Küçük esnaftan işçiye, hamala, çocuk işçiye, sokak çocuklarına, kadınlara, iş arayan genç kadınlara, gündelikçiye, sokakta yaşayan esrarkeşe, işsize, mağara kovuğu gibi yerde barınanlara, bekâr odalarına, Taşhan’ın muhacir kiracılarına kadar gazeteci kimliğiyle söyleşi yapar (Saygılıgil, 2014: 21).

Bu yazı dizisi Suat Derviş’in hem gazetecilik yaşamındaki duruşunu hem de insani anlamdaki duruşunu gözler önüne sermektedir. Gazetecilik yapmaya başladığı günden beri fikri anlamda ki dönüşümü göstermesi bakımından da önemlidir. Derviş, *Cumhuriyet* gazetesinin önemli yazarları arasına adını yazdırmıştır.

2.2.4. Tan Gazetesi

Tan gazetesi 1935-1945 yılları arasında İstanbul’da yayınlanan günlük gazetedir. Gazetenin sahipleri Zekeriya Sertel, Halil Lütfü Dördüncü, Ahmet Emin Yalman’dır. Gazete, sosyalist bir çizgide yayın politikası izlemiştir. Başlıca yazarları arasında Zekeriya, Sabiha Sertel çifti, Ahmet Emin Yalman, Burhan Felek, Refik Halid Karay, Suat Derviş, Ömer Rıza Doğrul, Naci Sadullah Daniş gibi isimler vardır. Gazete benimsediği yayın politikası dolayısıyla birçok kez eleştiri oklarına hedef olmuştur. Gazetenin kurulduğu ve yayın hayatını sürdürdüğü yıllar dünya açısından da çok çalkantılı geçen yıllardır. Türkiye’de Tek Parti iktidarının hâkim olduğu bir ortam mevcutken dünyada ise faşist ideolojinin hâkim olduğu yıllardır. Almanya’da Hitler, İtalya’da Mussolini, İspanya’da Franco faşist uygulamalarıyla hüküm sürüyorlardı ve ülkeler İkinci Dünya Savaşı’na doğru hızla ilerliyordu. Çavdar, *Tan*’ın kuruluşunu ve yayın politikasını şöyle ele almıştır:

1930'lu yıllarda yayın hayatına başlamıştır. 1920'li yıllardan beri basınımızın yakından tanıdığı M. Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel'in yönetiminde yayınını 1945 Aralığına kadar devam ettirmiştir. Faşizm eğiliminin dünyayı ve Türkiye'yi sardığı 1930'lu yıllarda ve savaş döneminde antifaşist kavgasını sürdürmüştür. Liberallikleriyle tanınan Hüseyin Cahit, Ahmet Emin ve Necmeddin Sadak gibi yazarlar bir ölçüde Alman ordularının Sovyetler'e saldırısını desteklerken bile *Tan*, Sovyetlerin anayurt savaşının arkasında durmuştur (Çavdar, 2007: 483).

İşte böyle bir ortamda gazetecilik yapmak ve gazete çıkarmak da ateşten gömlek giymek gibiydi. Nitekim Sertel, anılarında o dönemi şöyle anlatıyordu:

En masum sandığımız yazılardan dolayı gazeteyi kapatıyorlardı. Gazeteleri kapamak hakkı Bakanlar Kurulu'na verilmişti. Bu yetki sık sık kullanılıyor, gazeteler ve gazeteciler ürkütülüyordu. O sırada bu felaket en çok *Tan* gazetesinin başına geliyordu. Bir gazetenin kapanması demek, her gün binlerce lira zararı göze alması demekti. Oysa her kapanış kimi kez haftalarca sürerdi. "Serbest Fırka" zamanında, hatta ondan önce yaşadığımız "nisbi özgürlük" dönemini arar olmuştuk (Sertel, 2015: 197).

Zekeriya Sertel'in de dile getirdiği gibi gazete ve gazetecilere yönelik artan baskı basın camiasına, nefes aldırılmıyordu. Bu durum İkinci Dünya Savaşı yıllarında iyice artmıştır. Ayrıca *Tan* gazetesine Sovyet Rusya'yı destekleyen yayın yaptığı gerekçesiyle baskılar da artmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılında *Tan* gazetesi baskına uğramıştır ve bu baskından sonra *Tan* gazetesi bir daha çıkmamıştır. Serteller, 1950 yılında yurt dışına çıkmışlardır ve bir daha Türkiye'ye dönememişler ve yurt dışında hayatlarını kaybetmişlerdir.

Suat Derviş, Zekeriya ve eşi Sabiha Sertel'le birlikte birçok kez çalışmıştır. Zekeriya Bey'in çıkardığı gazete ve dergilerde Derviş, yazılar kaleme almıştır, romanları tefrika edilmiştir. Ayrıca Sabiha Hanım ve Derviş, kadın hakları konusunda birlikte çalışmışlardır. Bu çalışmalarını, hem basın alanında hem sosyal alanda yürüttükleri faaliyetlerle ortaya koymuşlardır. Sertel çifti için Suat Derviş, Suat Derviş için de hem Serteller hem de Sertellerin sahibi olduğu gazete ve dergilerde çalışmak önemliydi. Çünkü düşünsel bağlamda az çok birbirlerine yakın görüşleri benimsemişlerdir. *Tan* gazetesinde Suat Derviş, önemli yazı dizileri hazırlamıştır. Rusya hakkında hazırladığı yazı dizisinden sonra siyasi iktidardan ve diğer gazetelerde çalışan gazeteci meslektaşlarının yazı dizisine karşı yürüttükleri muhalefet dolayısıyla işine son verilmiştir. *Tan* gazetesi, Suat Derviş'in çalışma yaşamında öne çıkan gazetelerden bir tanesidir.

2.3. Gazetecilik Anlayışındaki Dönüşüm: Toplumsal Gerçekçilik Arayışı

Suat Derviş'in gazeteciliğe başladığı 1920'li yıllarda ve gazetecilik faaliyetlerinin ön plana çıktığı 1930'lu yıllarda çoğunlukla edebiyatçıların gazetecilik yaptığı görülmektedir. Şairler, yazarlar, sanatçılar aynı zamanda gazete ve dergilerde yazılar kaleme almaktaydı.

Bunların bir kısmı fikir gazeteciliğinin ağır bastığı siyasi, sosyal, içerikli ürünler ortaya koyarken bir kısmı tefrika gazeteciliğini benimsemiş yazarlardı. Tefrika gazeteciliğinin ne olduğuna bakmak için tefrikayı tanımlamak gerekmektedir. Ali Püsküllüoğlu, tefrikayı şöyle tanımlamıştır: “Sürekli yayınlarda bölüm bölüm yayınlanan, birbirini tamamlayan bölümlerden oluşan yazı dizisi”(2004: 1301). Tefrika, fikri yazılardan ziyade, tiyatro oyunları, romanlar, çizgi romanlar veya kültür, sanat haberleri tefrikalar halinde birbirini tamamlar nitelikte, gazetede her gün veya birkaç gün arayla, dergide ise her sayısında verilerek oluşturulan yazılardır.

Derviş’in gazetecilik yaşamı çok küçük yaşta başlamıştır ve o bu mesleği uzun yıllar sürdürmüştür. Almanya’ya gitmeden önceki gazetecilik faaliyetleri ile Almanya’dan döndükten sonraki gazetecilik faaliyetleri arasında belirgin bir fark vardır. Almanya’ya gitmeden önce romanlarının tefrikası ön plandayken Almanya’dan döndükten sonra fikri yazılarının, röportajlarının ve yazı dizilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Döndükten sonra çalışmaya başladığı gazetelerde önemli yazı dizileri ortaya koymuştur. Bu yazı dizileri Derviş’teki fikri ve mesleki dönüşümün izlerini kanıtlar niteliktedir. Balcıgil, bu fikri gelişimi şöyle dile getirir: “Bir başka gelişmeye daha işaretli bu sokak röportajları: Bir gazeteci ve yazar olarak, o tarihten itibaren, ezilenlerden yana tavır almaya başlayacaktı Suat” (2017: 206). Derviş, işçinin, kadının, çocuğun, yaşlının, işsizlerin sorunlarını bizzat gidip onların ağzından dinlemiş, gazetede kendine ayrılan sayfada tanıklıklarına yer vermiştir. Yazar, bu doğrultuda şunları ifade eder:

1932 senesinde babamı kaybettim, İstanbul’a ailemin yanına döndüm. Yalnız senede bir romanla hayatımı düzenleyemeyeceğimi düşündüğümünden, hayatımı kazanmak için gazeteciliğe başladım. Zaten baştan beri bu mesleği severdim ve mesela daha evvel de gazetecilik yapmıştım. Avrupa’ya muhabir olarak giden ilk kadın gazeteci benim. Refet Paşa İstanbul’a ilk geldiği zaman onunla mülakat yapan ilk gazeteci yine benim. Cevdet Bey’in İktidam gazetesinde kadın sayfeleri hazırlayan ve sahife modasını çıkaran ilk gazeteci yine benim. Gazetecilikte yaptığım röportajlar beni hayatın gerçekleriyle çok karşı karşıya getirdi. Ben gazeteci olduktan sonra gerçekçi eserlerimi yazmaya başladım. Ve asıl sevdiğim romanlarım bu tarihten sonra yazdıklarımdır (Derviş, 2017: 245).

Yazdığı yazı dizileri nedeniyle İstanbul’un her tarafını karış karış dolaşan Derviş, hem gazetecilik hem de edebiyat alanlarında kaleme aldığı yazılara bunu yansıttığını ifade etmektedir. Diğer yandan Derviş, edebiyatçı kimliğiyle gazeteci kimliğinin birbirinden etkilendiğini ve bu durumun kendisine sağladığı avantajları şu sözlerle ifade eder:

Mesleğimin benim üzerimde çok tesiri oldu. Ben yalnız edebiyatçı değil, aynı zamanda gazeteciyim... Gazeteciliğe başladıktan sonra memleketimi ve insanlarımı tanıdım. İstanbul’un en fakir semtlerini

bildiğim gibi, en ücra köşelerinden en lüks muhitlerine kadar girip çıktım. Sefaleti ve refahı aynı şehirde birbirinden çok uzakta değil, aynı şehrin belediye hudutları içinde seyrettim. İstanbul’umu çok tanırım, çok severim ve onun için de çok severim (Köklügiller ve Minnetoğlu, 1975: 138).

Suat Derviş’in Almanya’dan dönüşünde gazetecilik pratiklerinde değişiklik olmuştur. Her ne kadar eğitim için gittiği Almanya’da önce müzik daha sonra edebiyat alanında eğitim almaya yönelse de her iki fakülteyi de tamamlamadığı için diploma almaya hak kazanamamıştır. Lakin Almanya’da yaşadığı süre içerisinde gazetecilik yapmaya devam etmesi, farklı eğitim alanlarında bulunması, sanat çevreleriyle birlikte vakit geçirmesi Derviş’in zihinsel dönüşüm yaşamasına katkı sağlamıştır. Bu kapsamda Türkiye’ye döndükten sonra çalışmaya başladığı *Son Posta* gazetesinden başlayarak daha sonra çalıştığı *Cumhuriyet* ve *Tan* gibi gazetelerde de halkın sorunlarının tartışılmasını, toplumda baş gösteren aksaklıkların düzeltilmesini sağlayacak yazı dizileri kaleme almıştır. Almanya’ya gitmeden evvel gazetelerde makaleleri yayınlanmakla birlikte ağırlıklı olarak romanları tefrika ediliyordu. Almanya dönüşü romanları yine gazetelerde tefrika edilmiştir. Ancak bu kez Derviş’in gazetecilik faaliyetleri daha ön plandadır. Derviş, hakkında yazılan bir yazıda yazarın, mesleki gelişimi şöyle anlatılır: “Yurda döndükten sonra Babıali’nin başarılı muhabirleri arasına girer; İstanbul, İzmir, Adana ve Ankara’da çıkan pek çok gazetede yazıları yayınlanır” (<https://listelist.com/yasama-kafa-tutan-mucadeleci-bir-kadin-suat-dervis/> erişim tarihi: 22.05.2018). Yani Suat Derviş, tefrika yazarlığından, muhalif bir fikir işçisine dönüşmüştür. Derviş’in ağırlıklı olarak gazetecilik yaptığı yıllar, Türkiye’nin de kurumsallaşmaya çalıştığı ve tek parti iktidarının hâkim olduğu yıllara denk gelmektedir. Fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkileri, yasal düzenlemeler çerçevesinde ve iktidarın basın üzerinde hükümler kurduğu yasa ve kurumlar aracılığıyla tek sesli bir basın yaratma çabası içerisinde sürmektedir. Ancak Derviş, gazetecilik yaptığı dönemde muhalif tavrını sürdürmüştür. Derviş’in muhalif tavırla hazırladığı yazı dizileri zaman zaman hükümet yetkilileri tarafından eleştirilmiştir ve Derviş’in önu kesilmeye çalışılmıştır. Yazar, bu durumla mücadeleyi bırakmayıp bildiği şekilde gazetecilik yapmaya devam etmiştir. Yazarın, bu muhalif tavrını sürdürdüğünde ödemek zorunda kaldığı bedeli Balcıgil şöyle anlatır:

Ne zamanki Suat ülkeyi yönetmekte olanlar gibi düşünmemeye başlamış, onlara “Hayır beyler, bu yaptıklarınız yanlış! Böyle olmaz!” demişti, işte tam da o zaman, fişi prizden çekilmişti. İktidarı elinde bulunduranlar bununla da yetinmemiş, değerli yazarı, canı gibi sevdiği ülkesinde horlamış, aşağılamış, hapis yatırmış, bir başka deyişle, zorunlu bir göçe mecbur bırakmışlardı (Balcıgil, 2017: 350).

Dönemde birçok gazeteci siyasal erki rahatsız etmeyecek yazılar yazarak mesleki faaliyetlerini sürdürmüştür. Birçok yazar romanlarını tefrika ettirerek, tefrika gazeteciliğini

benimsemiştir. Suat Derviş, her şeyi göze alarak yazmaya, eleştirmeye devam etmiştir. Bu tavrın sonucunda zaman zaman işine son verilmiştir. Zaman zaman tutuklanmıştır. O, etik değerleri ve basın özgürlüğünü savunan muhalif bir fikir işçisi gazeteci olarak, sessizin sesi, güçsüzün gücü, kimsesizin kimsesi olmaktan vazgeçmemiştir.

2.4. Suat Derviş'in Çalışma Yaşamında Belirleyici Olan Röportaj Dizilerinden Örnekler

Suat Derviş, çeşitli gazetelerde çok farklı yazı dizileri kaleme almıştır. Çalıştığı gazete değişse de o gazeteciliğe yönelik inandığı evrensel ve etik gazetecilik ilkelerinden sapmadan “muhalif gazeteci” kimliğiyle aksayan, yanlış yapılan bir işin kaynağını öğrenip, bu aksaklıkların giderilmesi için çaba sarf etmiştir. Bunu da çoğunlukla kaleme aldığı yazı dizileriyle gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda Almanya'dan dönüşünde işe başladığı *Son Posta* gazetesinden başlayarak, *Cumhuriyet*, *Tan* gibi dönemin en önemli gazetelerinde benzer röportaj dizileri ortaya koymuştur.

2.4.1. Cumhuriyet Gazetesindeki Çalışmaları

Derviş, *Cumhuriyet* gazetesinde oldukça önemli yazı dizileri kaleme almıştır. Bu dizilerden bir tanesi, “*Dünya Feministleriyle Görüşmeler*” adlı çalışmasıdır. Uluslararası Kadınlar Birliği'nin “Barış” temalı on ikinci kongresi 1935 yılında İstanbul'da düzenlenmiştir. Kadınların seçtiği tema oldukça önemlidir. Almanya'da Hitlerin, İtalya'da Mussolini'nin iktidarda olduğu yıllardır ve dünya devletleri, yeni bir savaşa doğru hızla ilerlemektedir. Böyle bir ortamda Kadınlar Birliği'nin “Barış” temalı konferansı manidardır. Kadınlar, seçtikleri bu tema ile savaşın değil barışın olduğu bir dünya tahayyül ettiklerini vurgulamaktadır. Konferansın Türkiye'de toplanmasında ise Türk kadınına, seçme seçilme hakkının verilmesi yine kadın hakları konusunda hukuki ve yasal düzenlemelerin yapılması etkili olmuştur. Suat Derviş, bu kongreyi izlemiştir ve bu doğrultuda dünyanın çeşitli yerlerinden gelen kadınlara çeşitli sorular yönelmiştir. Dünyadaki savaş havasının ve kongrenin temasının “Barış” olmasının da etkisiyle soruların çoğu savaş ve kadınların, savaşta alacakları konum üzerinedir. Anket tarzında hazırlayıp röportaj yaptığı her kadına, yönelttiği soruların bazıları şunlardır: “Kadınlar asker olabilir mi, Kadınlar harbe mani olabilir mi, Kadınlar harbe karşı ne yapmalı, Sizce zamanımızdaki büyük erkeklerin en büyük kabahati nedir, Kadın çocuğunu dünyaya getirmek istemediği zaman cezaya çarptırılıyor. Kadının bunu yapmakta hakkı var mıdır?”² Görüldüğü gibi Derviş, kadınların genel

² “Büyük Erkeklerin En Büyük Kusurları Nedir”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 9.4.1935. (EK 2).

meselelerde alacağı tavır hakkındaki görüşlerden başlayıp, kadınların dünyaya getirecekleri çocuklar üzerinde inisiyatif ortaya koymalarının cezalandırılması şeklindeki soruları kapsayacak şekilde genişleterek bu sorunları tartışmaya açmış ve bu konuların konuşulmasını sağlamıştır.

Suat Derviş'in "*Dünya Feministleriyle Görüşmeler*" başlıklı yazı dizisinin ilki 9 Nisan 1935 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanmıştır. Derviş, röportaj yaptığı kongre Matbuat bürosu şefi Mis Fast'e kadınlar üzerine çeşitli sorular sormuştur. Örneğin "büyük erkeklerin en büyük kabahati nedir sorusuna" Mis Fast şu cevabı vermiştir:

Onların en büyük kabahatleri uluslararası konferanslarda, silahları bırakma işlerinde ve Uluslar Kurumunda kalblerine göre konuşmamalarıdır. İşgal ettikleri koltukları kaybetmemek, yeni intihablarda kazanacakları reyleri hesaplama ve içinde yaşadıkları saraylardan uzaklaşmamak için kalblerinin çizdiği yolda değil; menfaatlerinin gösterdiği istikamette yürüyorlar.³

Derviş, Uluslararası Kadın Birliği ahlaktan müsavat komisyonu ikinci başkanı Mis Alison Neilans'a sorular sormuştur. Neilans'ın ahlakta müsavat komisyonu başkanı olması nedeniyle diğer sorularına ek olarak kadın ve erkeklerin ahlakı ile ilgili sorular da yönelmiştir. Neilans'ın cevabı şöyledir:

Ahlakta müsavat denildiği zaman anladığım şey gerek kadın ve gerek erkeğin cinsi bir hareketlerinden dolayı efkârı umumiye ve kanun karşısında aynı mes'uliyeti haiz olmalarıdır. Umumi sıhhati korumak için ahlaksız kadınlara karşı gösterilen sıhhi tedbirlerin o kadınlarla münasebeti olan erkeklere de tatbik olunması gayet mantıklı iken erkek fena hastalıkları ailelerin harimine kadar taşıdığı için erkeğin sıhhi kontrolü daha sıkı olmak icab ederken işin böyle olmayışı dünyada yapılan haksızlıkların en büyüğüdür. Ben kendim ferden kontrole değil; serbest tedaviye tutulması taraftarıyım. Kadınlardan bedbaht bir kısmına yapılan bu istisnai muamele bütün kadınların yüz karasıdır. Kadınları bu fena mevkiden kurtarmak kadınlığın vazifesidir.⁴

Neilans, seks işçiliği yapan kadınların, haklarının korunması gerektiğinin altını çizerken, kadın ya da erkek arasında farklı hak kavramı olmaması gerektiğini ve kadın ve erkeğin, eşit haklara sahip olmasını savunmuştur. Bu tartışmaların daha 1930'lu yıllarda yapılıyor olması oldukça önemlidir. Suat Derviş, kongreye katılmak için dünyanın çeşitli yerlerinden gelen kadın delegelerin görüşlerini yazı dizisinde yansıtmaya devam etmiştir. Mısır Kadınlar Birliği başkanı Sitti Hoda Şaravi, Derviş'in sorusuna şu yanıtı verir:

Dünya kadınlık heyetini yakından takip ediyoruz. Bu itibarla İstanbul kongresi bizim için bir bayram günüdür. Şimdiye kadar uluslararası kongrelere 5 murahhasla iştirak ettiğimiz halde, İstanbul'a 12

³ "Büyük Erkeklerin En Büyük Kusurları Nedir", *Cumhuriyet Gazetesi*, 9.4.1935.(EK 2).

⁴ "Biz Türk Kadınlarına Cidden Gıpta Ediyoruz", *Cumhuriyet Gazetesi*, 10.4.1935. (EK 3).

arkadaş geldik. Vakit dar olmamış olsaydı 60-70 kişi belki de Mısır kadınlarının yarısı buraya gelmek isteyecekti. Şarkta kadınlığın kurtuluşunu Atatürk'e borçluyuz. Mısırdaki 1923'ten beri peçe kalkmıştır. Şimdi bizim kadınlarımız da şapka giyiyor, erkeklerle beraber geziyor. Tiyatrolarımızdan eski kafesler kaldırılmıştır.⁵

Yine Mısır temsilcilerinden Sitti Havva İdris kadınların, okulu bitirdikten sonra iş bulma sürecinde yaşadıkları sıkıntılarla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

...Bizim en ziyade alakadar olduğumuz şeyler, sulh ve genç kızlara iş bulmak meseleleridir. Çünkü mektebden çıkan birçok genç kızlar erkekler gibi kolaylıkla iş bulamıyorlar. Hâlbuki genç bir erkekle genç bir kadın arasında hiçbir fark olmaması lazımdır. Biz gençler, bu müsevâtî temine çalışacağız.⁶

Dünyanın çeşitli yerlerinden gelen delegelere, kendi ülkelerindeki kadınların haklarıyla ilgili sorular da soruyordu. Erkek egemen bir dünyada kadınlar ikinci sınıf muamele görüyordu. Bununla birlikte bazı ülkelerde kadın olarak ötekileştirmenin yanında etnik kimliğinden dolayı da ötekileştirilmeye maruz kalan kadınlar vardı. Amerika'dan gelen Madam Josephine Shainin, zenci kadınların hakları ile ilgili bir soruya şöyle yanıt veriyor:

...Onların da tahsil görmesini, yükselmesini istiyoruz. Amerika'da zenci meselesi pek mühimdir. Senelik büyük kadın konferanslarımızda zencilerden de murahhaslar bulunuyor; kendi kadınları hakkında dileklerini söylüyorlar."⁷

Yeni Zelanda temsilcisi Mis Kene, kadınların sulh için ne yapabilecekleri sorulduğunda, şu cevabı verir:

Efkârı umumiyyeye müessir olur ve onu terbiye eder. Ve harb çıkmak tehlikesi doğunca tabii rey sahibi olduğu memleketlerde bu reyi harb aleyhinde kullanabilirler. Bunun için rey sahibi olmadıkları memleketlerde de bu hakkı kazanmağa çalışmalıdırlar. Kadının reyini doğru kullanması birçok harblerin önüne geçebilir.⁸

Romanya temsilcisi Prenses Aleksandrina Kontagüzen, Derviş'in kadınların askerlik yapmaları hakkındaki sualine şöyle cevap vermiştir:

Kadın asker olmaz, ancak hastanelerde ve buna mümasil askeri hizmetlerde çalışabilir. Zannetmem ki kadın harb ismi verilen müthiş cinayete iştirak etmek istesin. Hayatın yaratıcısı olan kadın bu kolektif cinayete iştirak edemez. Esasen bunu gönlü kaldırsa bile beden harbin zahmetlerine katlanabilecek

⁵ "Kadının Kurtuluşunu Atatürk'e Borçluyuz", *Cumhuriyet Gazetesi*, 13.4.1935. (EK 4).

⁶ "Kadının Kurtuluşunu Atatürk'e Borçluyuz", *Cumhuriyet Gazetesi*, 13.4.1935. (EK 4).

⁷ "Kadının Kurtuluşunu Atatürk'e Borçluyuz", *Cumhuriyet Gazetesi*, 13.4.1935. (EK 4).

⁸ "Erkekler İçin İyi Düşünürüm Onlarsız Pek Yapamıyoruz!", *Cumhuriyet Gazetesi*, 14.4.1935. (EK 5).

kaç kadın vardır? Eğer memlekette harb olursa kadının ilk vazifesi hastanelere koşmaktır. Fakat memleketin iktisadı bozulmasın diye, erkeklerin başaramadığı bütün işleri yapmalıdır.⁹

Jamaika murahhası Miss Mood Marson, kadınların sulhu nasıl koruyacaklarına dair soruya, şu şekilde cevap verir:

Organizasyon yaparak, propaganda yaparak... Dünya kadınlığının hedefi dünya parlamentolarına girebilmek için siyasi rey sahibi olmalıdır. Kadın Parlamentoda olunca harb kararları kolaylıkla verilemez. Çünkü çocuğu doğuran ana olduğu için insan hayatının kıymetini bilen de kadındır. Erkeklerin hissi bunu kavrayamaz. Harb istemek gibi hezeyanları yapan kadınlar değil erkeklerdir. Harbin önüne geçebilmek için kadının siyasi haklara sahip olması lazımdır.¹⁰

Fransa'nın tanınmış avukatlarından Madam Maria Weron da kongreyi takip edenler arasındadır. Suat Derviş'in "Kanun karşısında kadın ve erkek müsavatından anladığımız şey nedir?" sorusuna Weron şu yanıtı vermiştir: "Bir tanesi miras meselesi, ikincisi kadının kendi parasını idare hakkı, üçüncüsü bir ecnebi ile evlenmiş olan kadının kendi devletinin tabiiyetini muhavaza etmek hakkı."¹¹ Madam Weron, röportajın devamında kadınların hukuk önünde erkeklerle eşit olmadığı koşullarda yaşadığı sorunlara değinerek, bu sorunların çözümünün, kadın hakları yönünde hukuki düzenlemelerin yapılmasından sonra gerçekleşeceğini dile getirmektedir.

Gazeteci, yazdığı yazılar, söylediği sözler kadar doğru zamanda doğru soruyu muhatabına yöneltmekle de ustalığını gösterir. Suat Derviş'in "*Dünya Feministleriyle Görüşmeler*" başlıklı yazı dizisi her ne kadar Derviş'in fikri bir değerlendirmesine olanak tanımasa da feminist kadınlara yönelttiği sorularla tartışılmasını istediği konuyu gündeme getirmedeki ustalık gazetecilik başarısıdır. Derviş, hazırladığı soruları farklı ülkelerden gelmiş temsilcilere sormuştur. Sorduğu sorularla kadınların iş bulmasına, eşit işe eşit ücret taleplerine, miras hakkı ve diğer hukuki düzenlemelerin yapılmasına, kadınların siyasal haklarını kullanabilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Diğer yandan hamile kalan bir kadının çocuğunu dünyaya getirip getirmeme kararının annenin inisiyatifinde olması, anneye bu yönde hukuki bir kısıtlama getirilmemesi gibi konuları gündeme getirmiştir. Ayrıca seks işçilerinin mağduriyetlerine de dikkat çekmiştir. Bütün dünyayı ilgilendiren savaş gibi, barış gibi, insan hakları gibi konularda ve kadınların kendileri hakkındaki konularda söz sahibi olması minvaldeki çeşitli sorulara aldığı yanıtları köşesinde yayınlarak, yaptığı bu özel haberlerle kadınların sorunlarını ve taleplerini bütün dünyanın görmesini sağlamıştır.

⁹ "Atatürk Dünyaya Yeni Bir Devir Getirmiştir!", *Cumhuriyet Gazetesi*, 15.4.1935. (EK 6).

¹⁰ "Kadınlar Harbi Değil Sulhu Yapacaklar", *Cumhuriyet Gazetesi*, 16.4.1935. (EK 7).

¹¹ "Kanun Huzurunda Kadın ve Erkek Müsavatı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22.4.1935. (EK 8).

Yine *Cumhuriyet* gazetesinde 1935 yılının 25-29 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da yoksulluk içinde yaşayan insanların yaşam şartlarına ve barındıkları evlerin durumuna dikkat çekmek adına “*İstanbul Halkı Nereelerde Otururlar*” başlıklı bir yazı dizisi hazırlamıştır. Derviş, röportaj için gittiği İstanbul'un diğer yüzü olan gecekondu mahallelerini ve oradaki yaşam koşullarını şöyle dile getirmiştir:

Dar ve kaldırımları bozuk sokak, beceriksiz bir çocuk eli ile yapılmış bir çizgi gibi kıvrıla, kıvrıla uzanıyor. Havanın çok güneşli olmasına rağmen, bir türlü kuruyamayan bir çirkef birikintisi önünde yalın ayaklı, yırtık ve kirli elbiseli çocuklar toplanmış. Kim bilir, belki içinde kırmızı balıklar yüzen mermer bir havuz kadar cazib gelen bu suya ellerini sokmuşlar, karıştırıp duruyorlar. Ve arada bir geriye çekilerek bu suyun içine kocaman taşlar atıyorlar ve hangisi çamurları daha yukarı sıçratabilecek diye aralarında yarışıyorlar. Spor merakının, rökör yapmak aşkının bu pek iptidai şeklini gülümsiyerek seyrederek oradan geçiyorum.¹²

Derviş, İstanbul'un gecekondu mahallelerinde yaşayanların katlanmak zorunda kaldıkları kötü yaşam koşullarını ortaya koymaktadır. Bu anlamda Derviş, insanların yaşadığı zorlukları şu şekilde betimlemiştir:

Şimdi eski bir hanın son dükkânının önündeyim. Buraya dükkân demek bilmem doğru olur mu? Buraya orta devirden kalma bir duvarın içine oyulmuş bir hapishane hücresi demek bence daha münasib düşüyor. Senelerin karattığı kocaman taşları ruha kasvet veren bir cephede nispeten yeni tahtadan bir kapı; eski bir esvaba sonradan konulmuş bir yama gibi göze batıyor. Ve bu kapının önünde siyah yeldirmeli ve siyah başörtülü, solgun yüzlü bir kadın küçük bir iskemlenin üstünde oturmuş. Kucağında yüzünde bir iki sıyrık ve berenin izini taşıyan sarı saçlı, üzüm gibi kara gözlü bir yavru var.¹³

Derviş'in, hapishane hücresi gibi yerde oturan altı çocuklu bir annenin yaşam mücadelesini dinledikçe şaşkınlığı artmıştır. Rutubetli, kirli, insanın zor nefes aldığı bir odada altı çocuk, bir anne yaşamaktadır. Derviş, kadına nasıl geçindiğini sorduğunda, kadın şöyle anlatır: “Allah razı olsun bana bu yeri veren iyi kalbli adamdan, yoksa altı çocuğumla ben nereye barınırdım?”¹⁴ Ayda yirmi lirayla geçinmeye mahkûm olan bu insanların çaresizlikleri karşısında nutku tutulan Derviş yetkililere şöyle seslenir:

Bütün dünya memleketleri nüfuslarını artırmak için adeta birbirleriyle yarış ederlerken, altı evlad meydana getirmiş olan bir annenin bu kadar yardımsız kalması ve altı çocuğun bu güneşsiz ve havasız yerde muhakkak bir ölüme terk edilmesi doğru mudur? Beni alakadar eden cihet zamanımızda

¹² “Mağara Kovuklarından Bozma Bir Odada Yaşayan Altı Çocuklu Ana”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25.5.1935. (EK 9).

¹³ “Mağara Kovuklarından Bozma Bir Odada Yaşayan Altı Çocuklu Ana”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25.5.1935. (EK 9).

¹⁴ “Mağara Kovuklarından Bozma Bir Odada Yaşayan 6 Çocuklu Ana”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25.5.1935. (EK 9).

hayvanların ahırlarının bile sıhhi olması düşünülürken şehrin ta ortasında Mahmudpaşa yokuşundan beş metro ileride altı çocuklu bir ailenin böyle izbelerde barınmasına müsaade edilmiştir. Şehrin sıhhatile meşgul olanlar, işbaşına.¹⁵

Derviş, bu kez işçilerin kaldığı bekâr odalarında. Onların başlarını soktukları bir odada hangi şartlarda yaşadıklarını okurlarıyla paylaşmaktadır. İşçilerin barındıkları yeri şöyle tasvir eder:

Geniş taşlarla döşenmiş bir avlu... Sağda solda merdivenler var... Kırık eski harab merdivenler... Avlunun üstünü yeşil bir çardak örtmüş, bu yeşil çardağın arasından sarı ve ılık bir bahar güneşi sızıyor. ...Binbir gece masallarının dekoruna benzeyen bu eski hava içinde merdivenlerden yukarı çıkıyorum. Şimdi avluya kadar demir korkuluklu bir galerideyim. Üstüste bırakılmış küfeler, yoğurtçu tablaları, başka seyyar satıcılara aid sepetler ve saire bu kirli ve tozlu galerinin boyunca duvarlara dizilmiş. Demir parmaklıkların üzerine sütunlardan sütunlara gerilmiş iplerde şenlik bayrakları gibi sallanan kirli ve rengârenk iç çamaşırlar.¹⁶

İşçilerin zor koşullarda yaşamaya çalıştıkları evlerin durumu Derviş, tarafından böyle anlatılmaktadır. İşçilerin yaşadığı odanın içine girer girmez etrafında gözüne çarpanları şöyle ifade eder:

Perdesini parmaklarımın ucuyla tuttuğum bu kapının arkasındaki küçük odada, yerlere tahtaların üzerine konulmuş kalın kağıdların, ince ve kirli abaların pire tersinden rengi görünmeyen yorganların üstünde oturan, yatan tam altı kişi var... Bir tanesi kenarda dizlerini namaz kılar gibi altına almış. Diğerleri ortada bizim evlerimizde bulaşık veya mendil çorab yıkadığımız kocaman porselen tasın içindeki yoğurtlu bir paparayı iştahla kaşıklıyor.¹⁷

İşçilerle sohbet ettikçe onların yoksulluklarına, yaşadığı sefaletle üzülen Derviş, hasat zamanı geçtikten sonra ya bir çift hayvan alabilmek ya da evinin geçimini sağlayabilmek adına mevsimlik olarak çalışmaya gelen işçilerin, sağlıksız koşullardaki yaşam mücadelelerini anlatmıştır. Bu koşulların düzelmesi ve bu insanların yoksulluklarını görünür kılmak için üstüne düşen görevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Yazar, her kesimden insanın yaşamına dokunarak farkındalık yaratmaya uğraşmaktadır. Suat Derviş, yazı dizisine 12 senedir cami avlusunda bir barakada yaşayan adamla devam etmiştir. Fakat adam kendisiyle konuşmak istemez. Buna mukabil Derviş, yaşlı adamın yaşadığı yeri şöyle anlatır:

En azametli bir hükümdar, en hırçın bir opera kantarisi, en şımarık bir sinema yıldızı, İstanbul'un tanınmış kadın terzileri, hatta ruhiyat profesörü Bay Mustafa Şekib bile kendilerine konuşmağa gelmiş olan bir gazeteciye karşı bu kadar sert ve merhametsiz davranamaz, onlara bu kadar fena muamele

¹⁵ “Mağara Kovuklarından Bozma Bir Odada Yaşayan 6 Çocuklu Ana”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25.5.1935. (EK 9).

¹⁶ “Bekâr Yatağı Sultan Odaları”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26.5.1935. (EK 10).

¹⁷ “Bekâr Yatağı Sultan Odaları”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26.5.1935. (EK 10).

edemezlerdi. Bu adam kimdir bilmiyoruz?.. Bilmiyoruz... Kimse bilmiyor... Bu büyük caminin avlusunda tam on sene yatmış... Her gece karda, kışta buraya gelir son cemaat yerinde mermer taşların üzerinde bir köpek gibi kıvrılır, büzülür ve uyurmuş. On sene ne yağmur, ne kar, ne de soğuk ne cami imamının, kayyumunun istiskali beş para etmemiş. Mahallenin rivayetine bakılırsa on sene sonra karlı bir gecede buradan geçen zengin bir bay, onu görmüş, kim olduğunu sormuş ve ona acıyarak burada böyle bir baraka yapılmasını istemiş, bunun için para da vermiş.

...Bu adamın kim olduğu malum değildir. Yalnız malum olan birşey on iki senedir dünyanın hiçbir medeni memleketinde görünmiyen bir meskene malik oluşudur. Bu mesken bir eski caminin avlusu ve yatağı son cemaat yerinin mermer taşlarıdır. Böyle bir meskene sahip olan insanlar yalnız İstanbul'da bulunuyorlar. Meğer İstanbul orijinal meskenler şehrimiş te haberimiz yokmuş.¹⁸

Suat Derviş, İstanbul'un en ücra köşelerine kadar gidip her defasında gördüğü sefalet karşısında hezeyana uğrayarak dönse de yazılarına hız kesmeden devam etmiştir. Bu sefer gittiği yer İstanbul'un orta yerinde kalmış bir köy gibidir. Derviş, buradaki gözlemlerini şöyle aktarır:

Bu asırda değil İstanbul'da dünyanın en iptidai bir köyünde görülebilecek, daha doğrusu görülemeyecek kadar acemice bir şekilde üst üste konulmuş, çamurla sıvanmış bir duvar ve içinde de garib oyuklar... Bu duvar bir ev cephesi ve bu oyuklar da pencere olacaklar. Görür görmez bunun böyle olduğunu tahmin ettiğimi söylersem büyük bir yalan olur. Bunu şimdi söylüyorum. Bu duvarın ortasındaki kapıdan içeri girip te kendimi dokuz evlik bir köyün içerisinde bulmadan evvel doğrusu bunu düşünmemiştim. Avuç kadar yer üzerinde dokuz kulübesi, bir meydanı ve etrafında da çamurla sıvanmış bir kale duvarı, evet surları olan bir köy burası.¹⁹

Suat Derviş'i hayrete düşüren etrafı çevrili bu yerde, küçücük avlu içinde dokuz aile yaşamaktadır. Kimisi inşaat işiyle uğraşan kimisi hamallık yapan, yoksulluk içinde hayata tutunmaya çalışan aileler. En çok içini acıtan da çocukların durumudur. Çocukların durumunu şöyle betimler: "Çıplak ayakları kurumuş çamurdan iskarpin giymiş, yüzleri belki doğduklarından beri su ve saçları tarak görmemiş yavrular, kendileri kadar bakımsız ve kirli analarının etrafında koşup duruyorlar."²⁰ Konuşmaya çalıştığı birisi kimseden yardım gelmeyeceğine dair inancını şu sözlerle anlatmıştır: "Kendimizi âleme anlatmağa ne lüzum var? Bir bakan bir yardım eden mi bulunacak bize."²¹ Umutsuzluklarını böyle dile getirirler. Fakat bütün yoksulluklarına rağmen kadınların çalışmasının doğru olmadığını düşünen erkekler, Derviş'in kadınlar neden çalışmıyor sorusuna "Kadın parasından hayır gelmez de onun için. Kadınlarımızın çalışmasına ihtiyacımız yok bizim"²² cevabını verirler. İnsanların

¹⁸ "On İki Senedir Kış, Yaz Cami Avlusunda Yatan Garib Adam", *Cumhuriyet Gazetesi*, 27.5.1935. (EK 11).

¹⁹ "Şehrin Göbeğinde Etrafı Surlarla Çevrili 9 Hanelik Bir Köy", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28.5.1935. (EK 12).

²⁰ "Şehrin Göbeğinde Etrafı Surlarla Çevrili 9 Hanelik Bir Köy", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28.5.1935. (EK 12).

²¹ "Şehrin Göbeğinde Etrafı Surlarla Çevrili 9 Hanelik Bir Köy", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28.5.1935. (EK 12).

²² "Şehrin Göbeğinde Etrafı Surlarla Çevrili 9 Hanelik Bir Köy", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28.5.1935. (EK 12).

bu zorlu koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çabalamalarından etkilenen Derviş, bu insanların yaşadıklarına dikkat çekmek için şu ifadeleri kullanır:

On beş seneden beri İstanbul'un en işlek yerinde, temiz evlerin, imalathanelerin, ticarethanelerin arasında bulunan bu köy ve kimbilir daha görmediğimiz buna benzer niceleri oldukça senelerden beri İstanbul sokaklarında dolaşmağı bize haram etmiş olan kanalizasyon işlerinin niye yaradığını sormaktan kendimi alamıyorum. Ve İstanbul'da tifo neden salgın halde değildir, bana bunu anlatmalarını istiyorum.²³

Derviş, İstanbul'u karış karış dolaşıp İstanbul halkının barınma şartlarını anlatmaya, her yazısında farklı bir adrese konuk olmaya devam etmiştir. 150 kiracının oturduğu Taşhan'ın manzarasını okuyucularına şöyle anlatmıştır:

İşte Taşhan... Bilmiyorum kaç senelik bina burası... Herhalde çok eski olacak. Geniş taş koridoru, kubbesi, tavanları, taş merdivenleri bana zamanımızı değil, eski devirlerdeki manastırları hatırlatıyor. Kapıdan girince evvela havasızlık ve rutubet kokusu insanı rahatsız ediyor, fakat yavaş, yavaş bu kokuya alışılıyor.²⁴

Derviş, daha çok muhacir işlerin oturduğu hanın odalarını dolaşmaya çeşit çeşit insan hikâyelerine tanıklık etmeye Taşhan'da devam eder. Bir odanın kirası dört- beş lira arasında değişmektedir. Odalarda en aşağı beş altı kişi kalmaktadır. Bazen bir odada yaşayanların sayısı on kişiyi bulmaktadır. Bu insanların ne iş yaptıklarını sorduğunda: "Bulabildikleri işlerle, fabrikalarda amelelik ederler, esnafılık yaparlar, satıcılık yaparlar"²⁵ cevabını alır. Sadece erkekler değil Taşhan'da yaşayan birçok kadın ve çocukta iş bulduğu müddetçe çalıştıklarını anlatırlar. İş bulamayanlar ise işsizlikten yakınır. Çok çocuk sahibi olan aileler devletten yardım talep etmektedirler. Derviş'ten, gazetede bu durumu yazmasını, şu sözlerle isterler: "Altı evladlı Türk ailelerine ikramiye verilecekmiş, diyorlardı. Doğru ise yazınız bizi. Bizi de unutmasınlar. Bizim altı değil; yedi çocuğumuz var."²⁶ Hayatları ne kadar zor koşullarda olursa olsun okul çağındaki çocuklarını okula yollayan aileleri gördüğünde Derviş, duygularını şöyle dile getirmiştir: "Kapkaranlık ve rutubetli koridorda mektebden dönen çocuklarla karşılaşırız. Bütün sıkıntı ve yoksulluklarına rağmen evladlarını mektebden mahrum etmeyen bu insanlar hakikaten diğer birçok insanlara numune olacak kadar iyi, vicdanlı ve şuurludurlar."²⁷

²³ "Şehrin Göbeğinde Etrafı Surlarla Çevrili 9 Hanelik Bir Köy", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28.5.1935. (EK 12).

²⁴ "150 Kiracısı Olan 35 Odalı Taşhan", *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.5.1935. (EK 13).

²⁵ "150 kiracısı Olan 35 Odalı Taşhan", *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.5.1935. (EK 13).

²⁶ "150 kiracısı Olan 35 Odalı Taşhan", *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.5.1935. (EK 13).

²⁷ "150 kiracısı Olan 35 Odalı Taşhan", *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.5.1935. (EK 13).

Suat Derviş'in Cumhuriyet gazetesinde hazırladığı bir başka yazı dizisi ise gazetecilik faaliyetleri boyunca büyük önem atfettiği çocuklar üzerinedir. Derviş, çocukların, eğitimi, hangi koşullarda yaşadıkları, çocukların hakları vs. birçok konuyu içine alan kapsamlı bir yazı dizisi hazırlamıştır ve bu yazı dizisi “*Çocuklarımız Ne Halde*” başlığıyla verilmiştir. Beş çocuklu ve eşini kaybetmiş çalışmak zorunda olan bir annenin feryadını “İşe giderken çocuğumu bırakacak yer istiyorum”²⁸ başlığıyla duyurmuştur. Bu anne beş çocuğundan en küçüğünü diğer çocuklara emanet ederek işe gittiğinde, küçük çocuğun üzerine mangal dökülmesi sonucu çocuk yanarak can verir. Lakin kadının başka çaresi yoktur. İşe gitmediği sürece diğer çocuklarına bakacak kimse yoktur. Çalışmaktan kaçınmadığını çocuklarını bırakacak güvenli bir yer olsa saatlerce en ağır koşullarda bile çalışacağını söyleyen bu kadının ve bunun gibi birçok kadının bu yöndeki taleplerine devletin çözüm üretmesi gerektiğini Derviş şöyle dile getirmiştir:

Hayatını kazanmak için her gün çalışmaya giden bu fakir ananın isteği çok haklı bir istektir. Her mahallede, her semtte kreşler yapılmalı, anneler mektep yaşından küçük olan yavrularını, işlerine giderlerken buraya teslim edip akşam geri alabilmelidirler. Ben Avrupa’da bu nevi müesseseleri gördüm. Bunlar çok basit ve küçük müesseselerdir. Az çocuk olan mahallelerde bir tek hemşire tarafından idare edilen kreşler dahi vardır. Bunlar bir oda, bir banyo ve bir mutfaktan ibarettirler. Her anne sabahleyin çocuğunu buraya getirir, orada çocuğun elbiseleri çıkarılır, bir torbaya konulur. Çocuğu yıkarlar, temiz çamaşırlar ve esvablar giydirerek odaya alırlar. Küçükler yatakta yatarlar, büyükler bir tahta parmaklık içerisinde koşup oynarlar. Çocuklara sterilize edilmiş süt, daha büyüklere lazım gelen gıda verilir. Bu işi yapan ya bir ya iki kadındır. Bu teşekkül mahallenin teşekkülüdür. Biz de bu kreşlerin eşlerini yapmak lazımdır. Tahsil yaşında olan çocuklara gelince onları ayakkabısızlardır diye cehl içinde bırakamayız. Çocuk memleketimizde himayeye muhtaçtır. Fakat hayır cemiyetlerinin himayesi kâfi gelmiyor, gelemmez. Bu işi, cemiyetimizi temsil eden devletten bekliyoruz. Yarının cemiyeti, bugün yetiştirmekte olduğumuz çocuklarımızdır. Bunu unutmayalım.²⁹

Derviş yarının teminatı olan çocuklara iyi bir gelecek sağlanması gerektiğini ve bu gerekliliği yerine getirmesi gereken aygıtın devlet olduğunu ifade etmektedir. Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi hem çalışan kadınların çalışma ilişkilerinin düzenlenmesini hem de çocukların eğitimi, bakımı, sağlığı gibi konularda tüm yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusunda devletin sorumluluk almasını beklemektedir. Derviş, bu yazıyı yazdığı tarihte kadın erkek ayrımı gözetilmeksizin çalışma ilişkilerini, bütünsel anlamda düzenleyen bir iş kanunu dahi bulunmamaktadır. Türkiye’de çalışanların çalışma ilişkileri, bütüncül bir nitelikte ilk kez 1936 tarihli 3008 Sayılı İş Kanunu ile düzenlenmiştir ve bu kanun, çalışanlara sınırlı sosyal koruma sağlamıştır. Makal, bu yasanın önemini şöyle ifade etmiştir:

²⁸ “İşe Giderken Çocuğumu Bırakacak Yer İstiyorum”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22.8.8.1935. (EK 14).

²⁹ “İşe Giderken Çocuğumu Bırakacak Yer İstiyorum”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22.8.8.1935. (EK 14).

Dönemin en önemli hukuksal düzenlemelerinden biri, Türk çalışma ilişkileri tarihinin ilk bütünsel nitelikli yasası olan 3008 Sayılı İş Kanunu'dur. Bu yasayla devletin siyasal alanda tek parti yönetimi, iktisadi alanda devletçilik ile sağladığı kontrol çalışma ilişkileri alanına uzatılmıştır. Böylece bu iki alanı tamamlayacak bir biçimde, emek evreni kontrol altına alınmakta, emek-sermaye ilişkileri siyasal ve iktisadi rejimin temel çizgileri çerçevesinde belirlenmiş olmaktadır (1999: 178-179).

Dolayısıyla Derviş, çalışanların, çalışma ilişkileri konusunda bütüncül bir düzenleme yapılmasına da vurgu yapmaktadır. Diğer yandan kadınlar, erkeklerle aynı işi yapsalar dahi eşit işe eşit ücret alamazken, genelde ikincil konumdaki işlerde çalışabilmişlerdir. Derviş, yaptığı haberlerle bu konulara dikkat çekerek bu sorunların giderilmesi yönünde devletin üzerine düşen görevi yapması gerektiğini dile getirmektedir. Derviş, çocukların yaşam koşullarını araştırdığı bu yazı dizisine, yazıların öznesi olan çocukların bizzat kendileriyle konuşarak devam etmiştir. Yoksulluğun, sefaletin, kimsesizliğin yaşlarından önce olgunluk kazandırdığı bu çocuklar, yaşlarından beklenenin üzerinde cümleler kurmuşlardır. Annesi ölmüş küçük bir kızın, evlerine giren parayı söylediğinde şaşırان ve bu kadar az gelirle nasıl geçindiklerini soran Derviş'e, küçük kız şöyle cevap verir: "Biz her zaman yemek yemeyiz ki! Nerede bu bolluk... Bayram mı var her gün ki yemek yiyelim."³⁰ Çocuklar, Derviş'e soğan, ekmek, domates, bulabildikleri zaman da peynir yediklerini söylerler. Diğer çocuklar da Derviş'e kendi yaşantılarını anlatmaya başlarlar. Annesi ölmüş bir başka çocuk altı kardeş olduklarını ve bunlardan üçünün öldüğünü geriye üç kardeş kaldıklarını söyler ve yoksulluklarını şöyle anlatır: "Anam emzikli iken iyi gıda alamamış, alamayınca onları besleyememiş. Sizlere ömür, gitmiş işte kardeşlerim. En iyisi parası olmıyan kadınların çocuğu olmamalı. Çocuk para ile büyür. Yoksa bizim gibi yarı aç yarı tok yetişenden insan ne fayda bekleyebilir?"³¹ Yine aynı çocuk aç oldukları için kendilerini derse verememelerini şu sözlerle belirtir: "Bizi her sene sonunda çalışmıyorsunuz, sınıfta kalıyorsunuz, diye azarlıyorlar. Biz sınıfa aç gidiyoruz. Hoca ders anlatırken başımız dönüyor, affedersiniz, içimiz bulanıyor."³² Derviş'in yaptığı bu röportaj anne çocuk ölümlerine dikkat çekmesi bakımından da son derece önemlidir. Diğer yandan bütün yoksulluklarına rağmen ailelerin beş, altı, yedi hatta daha fazla sayıda çocuk sahibi olmaları dikkat edilmesi gereken bir husustur. Çünkü o dönemde aile planlaması diye bir kavram yoktur. İşte tam bu noktada Derviş, çocukların, anlattıklarını yazarak yetkililerin bu yönde çalışmalar yapmasını ve bu tür sorunların çözülmesini, gerekli çalışmaların yapılarak, her çocuğun hak ettiği gibi daha iyi

³⁰ "Siz Hiç Aç Kaldınız mı?", *Cumhuriyet Gazetesi*, 25.8.1935. (EK 15).

³¹ "Siz Hiç Aç Kaldınız mı?", *Cumhuriyet Gazetesi*, 25.8.1935. (EK 15).

³² "Siz Hiç Aç Kaldınız mı?", *Cumhuriyet Gazetesi*, 25.8.1935. (EK 15).

yaşam şartlarına sahip olmasını devletten talep etmektedir. Sokaklarda yaşayıp daha sonra devlet himayesine alınmış kötü alışkanlıklara sahip olan çocukların iyileştirildiği Çocuk Kurtarma Yurdu’nda çocuklarla konuşan Derviş, çocukların hikâyelerini dinlemiştir. Eroin, esrar, sigara, içki gibi kötü alışkanlığı olan ve yankesicilik yapan bu çocukların yaşları da çok küçüktür. Bu yaştaki çocuklar, nasıl bu gibi alışkanlıklara sahip olur, çocuklar bu gibi alışkanlıklardan nasıl kurtulur şeklindeki sorularla yazı dizisini oluşturmuştur. Derviş, Çocuk Kurtarma Yurdu’ndaki şahit olduklarını şöyle anlatmıştır:

Gözleri bir tarafa dikilmiş eski hatıralarının kâbusu içinde, adeta hala o hatıralardan zevk duyar gibi hikâyesini anlatmakta devam ediyor. Bu hikâye yankesicilik, hırsızlık, içki, afyon, kokain, morfin iptilası olan alçak ve sefil bir hayatın hikâyesi... Bu hikâye otuz kırk yaşında bir sabıkalının hikâyesi de olabilir... Bu hikâyede bütün açıklığıyla bir şey görüyoruz. Uyuşturucu zehirler ticaretile geçinen bir sürü serserinin bu yavruları istismar etmek, onlardan para almak için onları nasıl çamurların içine sürüklediklerini ve zabitanın onlarla olan mücadelesini.³³

Derviş, çocuklar yurtlarda kalmaya başlamadan, fena alışkanlıklar kazanmadan önce yaşam koşulları iyileştirilirse bu gibi yurlara da gerek kalmayacağını şu sözlerle dile getirmiştir:

Çocuklarımız için yapılmış olan mevcut müesseselerin en iyisi olan bu müesseye edilecek hiçbir yardım çok değildir. Yalnız bizim istediğimiz şey, çocukların düşmemesi ve bu yurdun kurtaracak çocuk bulamamasıdır. Bu bir idealdir. Asıl bunun için çalışalım. Fenalığın önüne geçmek, fenalık olduktan sonra tamir etmekten çok daha iyidir.³⁴

Çocuk Esirgeme Kurumu’nun, çocuklar için neler yaptıklarını değerlendirmek amacıyla Suat Derviş’in yolu bu kez Çocuk Esirgeme Kurumu’na düşmüştür. Kurumun yetkililerinden aldığı bilgileri okurlarıyla paylaşmıştır. Yetkililer, çocuklara ilaç, giysi, yiyecek vs. çok çeşitli konularda yardım yapıldığını, kreş açılması yönünde çalışmalar yaptıklarını, fakat çok fazla yardım talebi olduğu için bu talebe yetişemediklerini dile getirmişlerdir. Derviş, daha fazla çocuğun yardım görmesi için yetkililere şu çağrıda bulunur: “ Öyle zannediyorum ki, bütün çocukların himaye görmesi için çocuk bakımının sosyal kanunların himaye ettiği bir mecburiyet olarak teşkilatlanması lazımdır.”³⁵ Derviş, “*Türk Çocuğu ve Mekteb*”³⁶ başlıklı yazısında ise çocukların eğitim durumlarını ve aldıkları eğitimin işlerliğini öğretmenlere sorarak geleceğin yetişkinleri olacak olan çocukların, nasıl bir eğitimden geçtiklerini tetkik etmektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin göstergelerinden bir tanesi anne ve bebek ölümleri oranının düşüklüğüdür. Yeterli beslenme, sağlıklı koşullarda yaşamak, barınma vs.

³³ “Çocukları Kurtarma Yurdunda Dinlediklerim”, 27.8.1935. (EK 16).

³⁴ “Çocukları Kurtarma Yurdunda Dinlediklerim”, 27.8.1935. (EK 16).

³⁵ “Çocuk Esirgeme Kurumu Nasıl Çalışıyor, Neler Yapıyor?”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28.8.1935. (EK 17).

³⁶ “Türk Çocuğu ve Mekteb”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30.8.1935. (EK 18).

yaşam koşullarının sağlandığı ülkelerde anne ve bebek ölümleri azalmaktadır. Bu bakımdan Suat Derviş, Türkiye’deki bebeklerin, daha büyük yaştaki çocukların ve annelerin ölüm oranları hakkında bilgi almak amacıyla hastanelerin morglarında çalışan doktorlara bu yönde sorular yöneltmiştir. Çocuk ölümlerinin nedenlerinin ne olduğu, yaş aralıklarının nasıl değiştiği, kötü alışkanlığa sahip çocukların olup olmadığı, bu çocukların yaşam koşulları, kent ve kırsalda yaşayan çocuklar arasındaki ölüm oranları farklılıkları gibi birçok alanda bilgi almıştır. Derviş, doktorlara, bu vakaların oranın azalması için hangi önlemlerin alınabileceği yönünde de sorular yöneltmiştir. Bu yazısını “*Sokağa Düşen Çocuklar*”³⁷ başlığıyla kaleme almıştır. Derviş, çocukları ilgilendiren hemen hemen her alanla ilgili tetkikleri yazı dizisinde ele almıştır. “*Kanun Karşısında Çocuk*”³⁸ adlı yazısında, çocuğun kanun karşısındaki konumunu avukatla konuşmuştur. Derviş, avukata, gayri meşru olarak dünyaya gelen çocuğun yasal haklarını, anne babası ayrılan çocukların durumunu, çalıştırılan çocukların anne babalarının ceza alıp almadığını yahut anne babası dışında çocukları çalıştıranların nasıl cezalandırıldıklarını, suç işleyen çocukların yargılanma usulleri ile ilgili çok kapsamlı sorular yöneltmiştir. Kadınlar ve çocuklar hakkında her zaman daha duyarlı olan ve bu yönde önemli çalışmalar yapan Derviş, kadınların iş hayatına yönelik de dikkate değer yazılar kaleme almıştır. Yazar, bu yazısında kadınların, erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını savunmaktadır. Derviş, ortaokulu bitiren bir kız öğrenciyle röportaj yapmıştır. Öncelikle kadınların, eğitim almalarının ve mezun olduklarında erkeklerle eşit koşullarda çalışmalarının sağlanması gerektiğinin yazıda, altı çizilmiştir. Derviş bu anlamda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Kadın için ne kadar yüksek tahsilli olursa olsun, iş hayatında yükselmek imkânı bulunmadıktan sonra neden çalışmalı?”³⁹ Derviş’in amacı elbette kadınların iş yaşamında emeklerinin karşılığını alabilmesi, kadınların iş yaşamında yer alması konusunda gereken düzenlenmelerin yapılmasına dikkat çekmektir.

Suat Derviş, yoksulluk içinde büyüyen birçok çocuğun hayatı boyunca gerçek bir oyuncakla oynamadığını, üzülmüş ve çocuk işçilerin, çocukluklarını yaşayacak vakit bile bulamadıklarını ifade etmiştir. Sağlıklı ve mutlu bir çocukluk yaşamak elbette her çocuğun hakkıdır. Lakin birçok çocuk böyle bir olanaktan yoksundur. Derviş, sokaklarda arabaların, trenlerin arasında oynayan, varlıklı ailelerin çocuklarının sahip olduğu oyuncaklara hiç sahip olamayacak olan çocukların eğlencelerini, “*Gördüklerime göre çocuklarımızın eğlenceleri*”⁴⁰ başlığı altında incelemiştir.

³⁷ “Sokağa Düşen Çocuklar”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 31.8.1935. (EK 19).

³⁸ “Kanun Karşısında Çocuk”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 1.9.1935. (EK 20).

³⁹ “Kızlarımız ve İş Hayatı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 4.9.1935. (EK 21).

⁴⁰ “Gördüklerime Göre Çocuklarımızın Eğlenceleri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 5.9.1935. (EK 22).

Suat Derviş, çocuklar üzerine yazdığı bu yazı dizisinde çocuk meselesinde akla gelebilecek hemen her konuyu araştırmıştır. Bu konuda Çocuk Esirgeme Kurumu'na, Çocuk Kurtarma Yurtlarına gitmiştir. Çocuk ölümlerini araştırmak için hastane morguna, çocuğun kanuni hakları konusunda avukata, çocuk eğitimi için öğretmenlere giderek, yetkililere, sorular yöneltmiştir. Çocukların sorunlarına nasıl çözüm bulunur, yazılarında bunu tartışmıştır. Ayrıca devletin, bu konuda üstüne düşen görevi yerine getirmesi yönünde tenkitlerde de bulunmuştur.

Cumhuriyet gazetesinde bir başka yazı dizisi ise “*Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz?*” başlıklıdır. Bu yazı dizisi 2-17 Ocak arasında yayınlanmıştır. Derviş, bu yazı dizisini dünyayı etkisi altına alan ekonomik bunalımın Türkiye'ye nasıl tesir ettiğini araştırmak amacıyla hazırlamıştır ve farklı sektörlerde çalışan birçok kişiyle mülakatlar yapmıştır. Konuştukları meslek sahipleri arasında: terzi, kasap, bakkal, kitapçı, kumaşçı, lokantacı, memur, kapıcı, şoför vardır. Derviş'in mahalle bakkalıyla yaptığı mülakatta bakkal, halini şöyle arz etmiştir:

...Üç limon, iki yumurta, iki yüz elli gram şeker, filan gibi... Bugün bir mahalle bakkalının günlük masrafını çıkarmasına imkân yok. Dükkân kirası, elektrik, vergiler, çırak aylıkları... Bunun hiçbiri alışverişle çıkmıyor. Mahalle bakkallığı pek yakında ölecek bir san'at oldu. Büyük sermayeli kooperatifler bunu öldürecek... Eskiden mahallelerde ayda yetmiş, seksen lira masraf eden müşteriler vardı. Şimdi onlarda yok.⁴¹

Otel sahibiyle yapılan röportajda otel sahibi, krizin etkili olduğunu anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır: “... Biz krizin mevcut olduğunu müşterilerden daha fazla garson ve hizmetçilik için müracaat edenlerin halinden görüyoruz. Garsonluk için müracaat eden insanların arasında lise mezunları ile, mütekaidler bulunuyor.”⁴² Yazı dizisine göre kasap, kimsenin et alamadığından, terzi müşterilerin santimle kumaş aldığından, şoför herkesin tramvayı tercih ettiğinden, berber müşteri olmadığından gelenlerinde taksitle saç yaptırdığından yakınmaktadır. Derviş, röportajların sonucunda şu değerlendirmede bulunmuştur:

Bu ankete başladığımız zaman hedefimiz dünyayı kasıp kavuran iktisadi buhranın memleketimiz hudutları içinde ne derece tesir yaptığını ve bilhassa bize hangi mesleklerin bundan en fazla zarar gördüğünü, halkın işi kabiliyetinin ne dereceye kadar düşmüş bulunduğunu tespit etmekte... Bizdeki darlık, iktisadi buhranın tesirleri kadar, medeni hayatımızın gelişmesiyle ihtiyaçlarımızın artmasından da ileri gelmiştir.”⁴³

⁴¹ “En Baba Yiğid Müşteri 250 Gramdan Fazla Bir Şey Almıyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13.1.1936. (EK 23).

⁴² “Otelcilik Kârlı Bir İş Olmuştur Fakat..”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15.1.1936. (EK 24).

⁴³ “Anketten Çıkan Netice”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17.1.1936. (EK 25).

Suat Derviş, yaptığı yazı dizileriyle toplumun aksayan yanlarını dillendirmeye devam etmiştir. Muhalif bir fikir işçisi olarak yetkilileri tenkit ederek, iş başına çağırmaktan da geri durmamıştır.

2.4.2. Tan Gazetesindeki Çalışmaları

Suat Derviş, *Cumhuriyet* gazetesinden sonra *Tan* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. *Son Posta* gazetesinde başlayıp, *Cumhuriyet* gazetesinde devam ettirdiği gazetecilik anlayışını *Tan* gazetesinde de sürdürmüştür. Derviş'in gazetecilik faaliyetlerini ağırlıklı olarak yürüttüğü Tek Parti iktidarının basına yönelik baskılarından çekinen birçok gazetecinin tefrika gazeteciliği yaptığı dönemde Derviş, baskıya boyun eğmemiştir. Halkın sorunlarını görünür kılıp iktidarı bu sorunlara yönelik politika üretmeye davet etmiştir. *Tan* gazetesinde 1937 yılında arka arkaya çok çeşitli konularda şekillenen yazı dizilerine imza atmıştır. Bu dizilerden bir tanesi, “*Nasıl İş Buluyorlar*” başlığıyla hazırladığı ve işsizlerin iş bulma sürecinde neler yaşadıklarını aktarmaktadır. Derviş, kadınların nasıl iş bulduğunu, bu süreçte neler yaşadıklarını “*Sokakta Kalmış Bir Ahretlik Derdini Döküyor*”⁴⁴ başlığıyla yayınlanan yazıda aktarmıştır. Kadınların, iş bulma sürecinde yaşadığı sorunlar, kadınların yaşam hikâyelerinde kendini açık etmektedir. Kadın emekçiler, çocuk işçilerdir emeklerinin nasıl sömürüldüğünü tüm çıplaklığıyla Derviş'e anlatırlar. Aynı işi yapmalarına rağmen erkeklerin yarısı ücreti alan kadınlar isyan etmektedirler. Kadınların aldığı ücretin yarısına da çocuklar çalıştırılmaktadır. İşçi bir kadın dertlerini şöyle anlatır:

Bu işe evvela kadın işçi kullanmakla başladılar. İlan ettiler, kadın işçi arıyoruz, diye... Zaten erkeklerimizin aldığı kaç para ki, bari bizlerde çalışalım, onların kazancına ekleyelim diye hemen işe koştuk. Fakat erkeklerimiz bir lira yevmiye alırken bize elli verdiler. Eyvallah dedik... Bir lira, elli kuruş daha yüz elli eder, değil mi? Amma iş, öyle olmadı. Biz çalışmaya başlayınca erkeklerimizi çıkarmaya başladılar. Bu defa yüz elli alalım derken elli kuruşa kaldık ve çoluğumuzu, çocuğumuzu bakımsız bıraktık. Üstelik herifleri beslemeğe başladık. İşsiz erkek kumara, içkiye her fenalığı düşüyor... Onlar bu sefer de “çocuk işçi arıyoruz” diye ilan ettiler. Çocukları mekteplerinden aldık. Ellinin yanına bir yirmi beş ilave edip yetmiş beşe kavuşmak için kendilerini işe verdik. Bu defa kocaman erkeklerin işi, bizden bu yavrulara devredildi. Analar işsiz kaldı... Ablalar işsiz kaldı... Şimdi çocuklar çalışıyor.⁴⁵

Kâr maksimizasyonu çerçevesinde hareket eden işveren, erkek işçilerden, kadın işçilere onlardan da çocuk işçilere yönelmiştir. İşveren, işçiye ne kadar az ücret öderse kârı o ölçüde artacaktır. Birçok işçi kayıt dışı çalışmaktadır. Çalışma hayatıyla ilgili yasal düzenlemeler

⁴⁴ “Sokakta Kalmış Bir Ahretlik Derdini Döküyor”, *Tan Gazetesi*, 3.1.1937. (EK 26).

⁴⁵ “Erkeğin İşi Kadından Çocuğa mı Geçiyor?”, *Tan Gazetesi*, 6.1.1937. (EK 27).

yeterli değildir. Derviş, emekçilerin emeklerinin karşılığını alması için işçilerin sorunlarını gündeme getirmiştir. İşsiz kalan kadınlarla konuşan Derviş, kadınların, çalışırken erkeklerden daha az ücret aldıklarını, ustabaşları tarafından taciz edildiklerini, hastalandıklarında izin alamayıp hasta hasta çalışmaya devam ettiklerini öğrenmiştir. Kadınların çaresizliklerini, tüm çıplaklığıyla, gözler önüne sermiştir. Ev geçindirme derdine düşen insanlar, ya bu şartlarda çalışacaklar ya da işi bırakacaklardır. En kötü koşullarda dahi çalışmaya mecbur olan bu insanlar, kötü şartlarda çalışmaya, sessiz kalmaya devam etmektedirler. Derviş, “*Dokuma fabrikasında çalışan bir kız*”⁴⁶ başlıklı yazısında genç bir kızın, işsiz kaldığı dönemi ve iş bulma sürecinde yaşadıklarını okuyuculara aktarmıştır. Günümüzde İş ve İşçi Bulma Kurumu olarak faaliyet gösteren ve işçiyle işvereni bir araya getiren bu kurumun hayata geçirilmesinin gerekliliğine Derviş, 1937 yılında hazırladığı yazı dizisinde değinmiştir. Bu kurum hayata geçirilirse işsizlerin iş bulmasının daha kolay olacağından, insanların iş bulmak için aracı bulmaya yahut iş için dilenmeye mecbur olmaktan kurtulacağından bahsetmektedir. Ayrıca çalışma yaşamında baş gösteren sorunları yeni çıkarılan İş Kanunu’nun uygulamaya geçtiğinde esaslı bir şekilde çözüme kavuşturması gerektiğini dile getirmiştir. Derviş, hazırladığı yazı dizisi ışığında çalışma yaşamını şöyle değerlendirmektedir:

Bu yaptığım anket neticesinde gördüm ki bizde işçinin mesaisi henüz esaslı şekilde tanzim edilmiş değildir. Büyük adam işleri erkekten kadına kadından çocuğa geçmiştir. Hâlbuki öyle işler vardır ki onlarda çocukların değil kadınların bile çalışması imkânsızdır. Ve herhalde İş Kanunu bu sene tatbik mevkiine geçince, bu işlerde bu müesseselerin çocuk veya kadın işçi kullanmasını menedecek, erkeği kendi karısının ve kendi çocuğunun rekabetinden kurtarmaya muvaffak olacaktır. İş bürosundan işçi alan bir müessesenin hiçbir zaman bir erkek işinde kadını, kadın işinde çocuğu kullanmaya cesaret edemeyeceği şüphesizdir. Türk kadınına iş gücünün ücreti olarak verilen gündelik erkekle aynı işi yaptığı takdirde aynı miktarda olması lazımdır. Fakat erkekle aynı işi yapmadığı takdirde onu bir hindiye bile bir gün besliyemeyecek bir ücretle çalıştırmak olamaz, amele gündeliğinin asgari bir insanın bir günlük ihtiyacına kâfi gelmesi elzemdir. Herhalde İş Kanunu’nun bu pürüzleri tashih edeceğine inanmak ve böyle müteselli olmak ihtiyacındayız.⁴⁷

Suat Derviş’in *Tan* gazetesinde yayınlanan başka yazı dizileri de vardır. Özellikle Rusya’ya yaptığı seyahatini kaleme aldığı “*İstanbul-Moskova-Tahran*” başlıklı yazı dizisi siyasi otoritenin tepkisiyle karşılaşmıştır. Akabinde dönemin iktidar kanadının ve iktidara yakınlığıyla bilinen gazetelerin, köşe yazarlarının *Tan* gazetesini ve çalışanlarını “komünistlikle” suçlaması üzerine *Tan* gazetesi, ağır eleştirilere dayanamayarak, Suat Derviş’in işine son vermiştir. Yazarın yazı dizilerinden verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı

⁴⁶ Dokuma Fabrikasında Çalışan Bir Kız”, *Tan Gazetesi*, 16.1.1937. (EK 28).

⁴⁷ “İşçi Kadını Kurtaracak Çare Nedir?”, *Tan Gazetesi*, 19.1.1937. (EK 29).

üzere Suat Derviş, birçok şeyi göze alarak gazetecilik faaliyetlerini yürütmüştür. Emekçi kadının hakkını, işsizin yoksulluğunu, çocuğun hakkını, işçinin emeğini, hastanın derdini, evsizin barınma sorununu vs. dile getirerek her türlü otoriteye karşı çekinmeden gazetecilik yapmayı sürdürmüştür. Bu yazı dizileri Derviş'in gazetecilik anlayışını ortaya koyması bakımından önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUAT DERVİŞ'İN 1937 YILINDA TAN GAZETESİNDE YAYINLANAN YAZI DİZİSİ VE İŞİNE SON VERİLMESİ

3.1. İstanbul-Moskova- Tahran Başlıklı Yazı Dizisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra girilen kurumsallaşma çabaları giderek artmıştır. Benimsenen yeni ideolojinin getirdiği fikri eğilim her alanda kendini göstermektedir. 1920'li ve 30'lu yıllarda bu politika doğrultusunda hareket edilmiştir. İki defa girilen çok partili yaşama geçiş denemeleri başarısız olmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla gelen kısmi özgürlük havasıyla birlikte basın biraz rahat nefes alsa da bu özgürlük havası kısa süreli olmuştur. Tek Parti iktidarı, kendisine muhalefet edebilecek her kesimin üstündeki baskıyı, giderek artmıştır. Muhalif basın da bu baskıdan nasibini almıştır ve basın yasaları da bu minvalde değişiklikler geçirmiştir. 1931 Basın Kanunu ve sonrasında da bu kanunda yapılan değişikliklerle basın kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Muhalif diye nitelendirilebilen gazetelerden birisi de Zekeriya Sertel'in ortağı olduğu gazete olmuştur. 1930'lu yıllarda Sertel'in çıkardığı iki gazete, Tek Parti iktidarına karşı muhalefet edebilen gazeteler arasında yer almaktadır. Bu gazeteler, *Son Posta* ve *Tan* gazeteleridir. Sertel, diğer ortaklarıyla birlikte 1930 yılında *Son Posta* gazetesini kurmuştur ve gazetenin yönetiminde bulunduğu süre içerisinde muhalif tavrını sürdürmüştür. Zekeriya Sertel, daha sonra *Son Posta* gazetesindeki ortaklığını sonlandırmıştır ve 1935 yılında *Tan* gazetesinin ortakları arasında yer almıştır. Yayın hayatına devam eden *Tan* gazetesinde, 1937 yılında Suat Derviş çalışmaya başlamıştır. Derviş, daha önce başka gazetelerde sergilediği muhalif gazetecilik anlayışını bu gazetede de sürdürmüştür.

Basına yönelik baskıdan dolayı en muhalif gazeteler dahi daha temkinli davranma yoluna gitmişlerdir. Bu doğrultuda bir yayın politikası izleyen birçok gazete, çalışanlarını dünyanın farklı ülkelerine gönderip dış dünyayla ilgili haberlerin yayınlanmasını ön plana çıkarmışlardır. Bu dönemde *Tan* gazetesi de aynı doğrultuda yazarlarını, farklı ülkelere göndermiştir. Koç, bu konuyla ilgili şunları ifade etmiştir:

1936 yılında, ülkede tek parti yönetiminin gücünü daha da arttıran, parti devleti anlayışını hâkim kılan gelişmeler sonrasında, gazeteler ülkenin iç sorunları yerine daha çok dış dünyadaki gelişmeleri izlemeye başlamışlardır. Gazeteler en güçlü yazarlarını ülke dışında görevlendirmeye başlamışlardır. Sertel ve ortağı tarafından çıkartılmaya başlanan ve kendisine rakip olarak *Cumhuriyet*'i seçen *Tan*, Sabiha Sertel'i Amerika'ya, Suat Derviş'i Moskova ve Türkistan'a, Burhan Belge'yi Mısır ve Suriye'ye, Faik

Sabri Duran'ı İtalya ve Fransa'ya, Halil Lütü Dördüncü'yü de Yunanistan ve Arnavutluk'a göndermiş bulunuyordu (Koç, 2006: 136-137).

Ülke içerisinde bunlar yaşanırken dünyada da önemli olaylar gerçekleşmektedir. Dünya devletleri, İkinci Dünya Savaşı'nın eşiğindedir. Bu gidişat savaşa bilfiil katılsın ya da katılmasın bütün devletleri, yakından ilgilendirmektedir. Devletler, iç politikasını bu minvalde şekillendirmektedir. Bu politika gereği ülke içindeki uygulamalar da sertleşmektedir. Basının üzerindeki sıkı denetimde bu politikanın etkisi vardır. Bu dönemde sol eğilimli ve muhalif olarak nitelendirilen *Tan* gazetesiyle, siyasal iktidara yakınlığıyla bilinen *Cumhuriyet* gazetesi arasında büyük bir rekabet vardır. Bu iki gazetenin yazarları arasında zaman zaman sert tartışmalar yaşanmıştır. İşte böyle bir ortamda Suat Derviş, Moskova, Tahran, Bakü gibi şehirlerde bulunarak gözlemlerini okuyuculara aktarmıştır. Nitekim Suat Derviş ve diğer yazarların dünya hakkındaki görüşlerini yazdıkları yazılar sonucunda *Cumhuriyet* gazetesi yazarları, *Tan* gazetesini ve yazarlarını “komünistlikle” suçlamıştır. Bu doğrultuda da aralarında *Cumhuriyet*'in başyazarı Yunus Nadi ve *Tan* gazetesinin başyazarlarından Ahmet Emin Yalman arasında da kalem kavgası yaşanmıştır. Siyasal iktidar ve siyasal iktidara yakın olan *Cumhuriyet* gazetesinin ağır suçlamalarına dayanamayan *Tan* gazetesinin yöneticileri, yazı dizisi sonrası Suat Derviş'in işine son vermek zorunda kalmıştır. Suat Derviş'in işine son verilmesine neden olan yazı dizisi detaylı olarak aşağıda irdelenmiştir.

Odesa Yolunda

Vapurumuz on ikide kalkacaktı. Saat altı oldu, hala rıhtımdayız. Üçten beri de vapurun içinde bulunuyoruz. Ve bizimle aynı vapurda seyahat edecek Çinli hacıların vize muamelesinin tamamlanmasını bekliyoruz. Hava gayet güzel. Galiba deniz sakin olacak. Vapurda yolcu olarak seyahat edenlerin hemen hepsi Sovyet Birliği tebaaları. Benden başka bir de Türk bayanı varmış. Ben güvertede duruyorum. Hem konuşuyor hem de gözlerimle rıhtım üzerine dizilmiş hacıları seyrederim.

...Akşam daha sofraya oturmadan evvel bu vapurda yolculuk eden Türk bayanı ile tanıştım. Kibar, terbiyeli ve çok kültürlü bir İstanbul kızı. Şimdi kendimi vapurda ve bütün yolculukta daha az yalnız hissediyorum... Sofrada bizi yan yana oturtular. Beraber Türkçe konuşabiliyoruz. Fakat bizimle seyahat eden edilmiyor. “Tavariş” yani “Yoldaş” deniliyor. Onlarda yemek dağıttıktan sonra karşınızda sigaralarını içerek dolaşıyorlar. Bu vapurun hususiyetlerinden birisi de seyyahların merasimden tamamıyla azade oluşları. Mesela masanın ta başında güzel bir kadın tombul bir bebekle beraber oturmuş. Kucağındaki bebeği mütemadiyen ellerini uzatıp çatalı, tabağı tutuyor, bağıyor. Elini yemeklere uzatıyor. Bir Avrupa vapurunun birinci mevki yolcuları arasında çocuğunu kucağında tutarak yemek yiyecek bir anneye pek nadir rast gelinir zannındayım. Koca vapurda bundan başka nazarı dikkatimizi celp edebilecek hiçbir başkalık yok. Yolcular aralarında ekseriya Rusça konuştukları için söyledikleri şeyi anlayamıyorum. Hava benim için pek serindi. Kamarotu çağırdım. Rusçadan başka

yalnız İngilizce konuşuyor. Kendisine pek müşkülâtle üşüdüğümü anlattım ve kaloriferi açmasını rica ettim. yolcular arasında bizim dilimize bizim kadar vakıf olan insanlar pek de az değil.

...Sovyet vapurunda da servis diğer vapurlarda olduğu gibi. Yalnız burada garsona “Garson” diye hitap “Olmaz!” cevabını aldım. Sebebini sordum. Basit! Üşüyen yalnız benim. Hâlbuki benim kamarama hararet gelmesi için evvela koridorun başındaki büyük anahtarı çevirmek lazımmış. Orası açılınca koridor ısınacak, koridor ısınınca da herkes rahatsız olacak umumun rahatını korumak için ferdin fedakârlık etmesi icap ediyor. Bu mantığı kabul ettim. Benliğimin, hodbinliğimin ilk isyanını susturdum. “Herkes serin uyusun,” diye o gece üşüyerek yatmayı göze aldım. Fakat bu fedakârlığım bana pahalıya mal olmadı. Kalın bir battaniye getirdiler. İki kat edip üstüme örttüm ve sabaha kadar hiç üşümedim. Karadeniz ne kadar mavi! Ona kara ismini verirken ne kadar bühtan etmişler. Martılar bu gök rengi suların üstünde ne hoş kanat çırpıyorlar. Geminin içinde sessiz bir huzur var. Arada bir çocuklar konuşuyorlar, o kadar. Uzun bir iskemleye uzandım. Güneş yüzümü, kollarımı yakıyor. Karşıda gölgede oturan iki kadın kitap okuyor. Geminin burnunda, güvertede vücutlarının üst kısmı çıplak tayfalar güneşe yatmışlar. Sol elinin üstünde bir çapa resmi bulunan bir geminin kumandanı yanımızdan geçti. Yukarı çıkıyor.

...“Odesa görünmeye başladı,” diyorlar. Odesa! Nihayet Sovyetler Birliği’ne geliyoruz. Dünyanın altıda beşinde bulunan iktisadi ve sosyal usulleri tamamıyla terk ederek dünyaya yeni bir düzen getirmek isteyen ve dünyanın altıda birini bu isteğin tahakkukuna tecrübe sahası yapmış bulunan Sovyetler Birliği’ne... Kalbimde büyük bir tecessüs var. Acaba bu ülkeyi nasıl bulacağım? Şimdiye kadar muhtelif lisanlarda onun hakkında lehte ve aleyhte o kadar çok şeyler okudum ki... Bunların hangisi doğru? Ne göreceğim ve onu gördükten sonra ne düşüneceğim? Memleketimde bana komşumuz Sovyetleri sevmegi öğrettiler. Tarihin aynı yakın devrinde talihleri birbirine çok benzemiş olan bu iki memleketin içinde bu sevgi zannediyorum ki hududun hangi tarafında olursa her vatandaşın kalbinde yerleşmiş. Onun için ben buraya görmek, anlamak, sevmek ve kendi memleketini sevdirmek isteyen bir insan olarak gidiyorum. Sovyet memleketine giren bir Türk gazeteci ile bir Avrupalı gazetecinin aynı hislerle mütehasıs olması galiba kabil değil. Ufukta ışıklar parıldamaya başladı. Denizin içinden yavaş yavaş bir ışık perdesi yükseldi. Odesa’nın ışıkları! Ve bu taşlı pullu perde ufku muza asıldı. Sahil bir donanma günü süslenmiş bir şehir gibi yanıyor. Yolculardan biri yanıma yaklaştı, “Odesa!” dedi. Kolumdaki saate baktım. Gece yarısını bir buçuk saat geçiyor.⁴⁸

Derviş bu yazısında yolculuk boyunca vapurdaki yolcuları, yolcuların davranışlarını, vapurda geçirdiği zamanı yani tanıklık ettiklerini dile getirmiştir. Sovyet Rusya, dünyanın geri kalanının benimsediği rejimi terk edip, iktisadi ve sosyal anlamda farklı bir rejimi benimsemiştir. Yazar, Sovyetler Birliği’nin, benimsediği bu rejime de değinmektedir. Satır aralarında farklı kültürlerin, farklı yaşam tarzlarının altı çizilmektedir. Örneğin üşümesi üzerine kaloriferi açmasını istediğinde Rus kamarot, Derviş’e kendisinin dışında kimsenin üşümediğini belirterek, olumsuz yanıt vermiştir. Derviş’in bunun üzerine yaptığı değerlendirmede vardığı sonuç, Ruslar, için bireyin rahatı çoğunluğun rahatına feda

⁴⁸ “Odesa Yolunda”, *Tan Gazetesi*, 4.6.1937. (EK 30).

edilebiliyor yönündedir. Burada olduğu gibi toplumun yaşam tarzları hakkında da değerlendirmeler satır aralarından yakalanmaktadır.

Vapur Odesa Ötünde

Az ışıklı bir rıhtım üstünde bir büyük kamyon, birkaç otomobil ve yaya on-on beş kişi... Bunların bir kısmı memur olarak, bir kısmı da gelen yolcuları karşılamak için oraya gelmişler. İşte oğlunu ve eşini karşılamaya gelmiş olan İstanbul Sovyet konsolosu... Geminin zabitlerinden biriyle sahilten konuşmaya başlayan kırmızı bereli, kahverengi mantolu genç bir kız... Intourist'in tercümanı, acaba bunların içinde hangisi diye sahile bakıyorum. Fakat bir türlü gözlerim bilmediğim bu çehreler içinde onu bulamıyor. Biletleri aldığım zaman İstanbul'da bana seyahat acentesinin bir tercümanının beni gelip vapurda karşılayacağını söylemişlerdi.

...Yanımda benim gibi kollarını küpeşteye dayamış ve sahili seyreden bir hacı var. Odesa'ya yaklaşır yaklaşmaz başlarındaki takkeleri çıkarıp fötr şapka giyen ve birinci mevkide seyahat etmiş olan üç hacıdan biri... Benimle Türkçe olduğunu anladığım, fakat hiçbir zaman eşini konuşamayacağım bir lisanla konuşuyor. Hacıdan dönerken İstanbul'da bulunmuş, Türkiye'yi görmüş, memleketimizin terakkiyatından "Bir Türk olduğu için" büyük bir iftihar duyuyor. Gördüğü şeylerden büyük bir zevkle bahsediyor. "Bizde Türk'üz, hem de milyonlarcayız," diyor. "Fakat Asya'nın bir köşesinde medeniyetten mahrum kalmışız, çok iptidai yaşıyoruz. Sizlere benzememiz için daha birçok senelerin akması yahut da bizim de içimizden bir başka Atatürk'ün doğması ve yetişmesi lazım. Ve memleketimizde sizden gördüklerimizi tatbiki uğraşacağız."

...Kolumda paltom, elimde para çantam... Vapurun merdivenine doğru yaklaşırken deminden beri, evet, vapur yanaştığından beri orada duran, fakat bana hiç yaklaşmayan, benimle meşgul olmayan kasketli, kısa boylu bir adam yanıma geliyor. İngilizce olarak "Suat Derviş" olup olmadığını soruyor. "Evet," diyorum.

Intourist'in adamı imiş. Fazla bir şey söylemiyor. Yalnız "Buyurunuz," diye beni geminin merdivenine doğru ilerlemeye davet ediyor. Geniş bir nefes alıyorum. Ve bir kere de ona Almanca, Fransızca ve Türkçe olarak eşyalarımı soruyorum. Fakat İngilizceden başka bir şey anlamadığı için bavullarım hakkında ondan bir malumat alamıyorum. Merdivenlerden aşağı iniyoruz. Tam son basamağa geldiğim zaman sarışın, küçük bir kadın bana yaklaşıyor, çok güzel bir Fransızcayla bana "Safa geldiniz," dedikten sonra yanındaki burundan takma altın gözlüklü altmışlık, matruş bir zatı bana tanıtıyor. "Bu yoldaş Voks'un mümessilidir. Voks namına sizi karşılamaya geldi." Voks, yani Sovyetler Birliği'nin beynelmilel kültür mübadelesi yapan, bütün dünya münevverleriyle fen, sanat ve edebiyat teşekkülleriyle meşgul olan ve Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmek isteyen ecnebi münevverleri ekseriya davetli olarak telakki eden, onları karşılayan, onlara görmek istedikleri şeyleri göstermek için delalet eden, onlara rehberlik yapan, istedikleri malumatı, vesaiki hazırlayan bu müesseseyi memleketimiz münevverleri içinde tanıyanlar pek az olmasa gerek. İşittiğime göre birçok ecnebi münevverleri arasında bizim sayısız münevverlerimiz de Sovyet ilini ziyaretlerinde bu müessesenin davetlisi olmuşlar. Bu müessese en son olarak bizim memleketimizden aşağı yukarı kadınlı erkekli otuz terbiyecimizi davet etmiş ve onlara merak ettikleri enstitüleri ve organizasyonları göstermiştir. İstanbul'dan çıkarken ben ancak Moskova'ya vardıktan sonra bu müessese ile temasa gireceğimi zannediyordum. Demek onlar beni daha buradan karşılamak nezaketini göstermişler.

...Gümrük muayenesi hiç de uzun sürmedi. Daha doğrusu hiç de uzun sürmeyecekti. Fakat tam benim üç bavulum açıldığı zaman birden şehrin elektrikleri bozuldu. Yirmi dakikaya yakın karanlıkta kaldık. Yirmi dakika sonra ışıklar açıldı ve ondan beş dakika sonra valizlerim kapandı. Yalnız şunu söyleyeyim; galiba komşumuz Sovyetler için bir Türk pasaportunun bir “leşe pase” kadar itibarı var. Çünkü yanımda bazı kâğıtlar olduğu halde benden alınmadı. Hâlbuki Amerikalı bir yolcunun çantasından çıkan seyahat broşürlerinin bile Sovyet hududundan içeri girmesine müsaade edilmedi. Herkesten evvel işim bitti. Şimdi otomobille loş bir şehrin ortasından geçiyoruz. Mağmum çehreli, ağır gövdeli binalar, temiz ve geniş caddelerin iki tarafında uyukluyor. Saat sabahın üçü... Sokaklar pek tenha. Yollarda görünen kalın paltolu iki-üç kişi başını önüne eğmiş yürüyor...

Odesalı hala içinde geçen haileleri unutmamış, yoksa ben mi Odesa’ya ayak bastım basalı okuduğum, işittiğim ihtilal menkıbelerini, kan, ateş ve dehşet günlerinin hikâyelerini hatırladım? Bana her şey biraz mağmum, biraz mükedder geliyor.

...Konsoloshanemiz telefon etmiş. Moskova’daki sefaretimizde bulunan babasının yanına giden genç yol arkadaşım konsolhaneye gidecekmış. Konsolosumuzun yolladığı otomobille benim de gelmekliğimi istiyor. Beni davet ediyor. Esasen bu ziyareti yapmak arzusunda olduğum için bu daveti büyük bir memnuniyetle kabul ettim. Bir buçuk saat sonra gelen otomobille şehrin birtakım yollarından dolaşarak ve kabil olduğu kadar şehri görmeye çabalayarak konsoloshanemize gittik. Konsoloshane çok güzel bir bahçe içinde. Bina zevkle döşenmiş. Konsolosumuz ve bayanın misafirperverliği bize İstanbul’dan ve Ankara’dan uzak olduğumuzu unutturuyor. Hele seyahate çıktığımdan beri hasret olduğum Türk kahvesinin en lezizine kavuşmak başka bir zevk. Konsolosumuzun çok nazik ve lütufkâr eşi bizi yemeğe alıkoymak istiyor. Hemen ben de bu samimi daveti kabul ediyorum. Voks’un mümessili olduğunu söyleyen altın gözlüklü mihmandarım beni otelde bulamayınca otomobille buraya gelmiş. Tren saat birde kalkıyormuş. Saat on ikiye geliyormuş. Şehri dolaşmak lazım. Bay konsolos ve eşiyle vedalaştım. Şimdi bizi kapıda bekleyen otomobile biniyoruz. Yağmur yağıyor. Yağan yağmura rağmen denizin karşısındaki kocaman şehir hiç de gece tahmin ve tasavvur ettiğim gibi mağmum değil. İnsanlar başlarını önlerine doğru eğik tutmuyorlar ve hala binbir korkunç hatıranın hayaliyle bitkin görünmüyorlar. Bilakis herkes burada başını dik tutarak neşeli neşeli yürüyor. Ve şehrin içinde gecenin sükûnu değil, tam bir büyük şehrin ateşli kaynağı var. Fakat Odesa’yı dünyanın diğer büyük şehirlerinden ayıran şey, Odesa sokaklarında son modaya uygun surette giyinmiş ince ve zarif kadınların bulunmaması, omuzları dik erkeklerin dolaşmasıdır.⁴⁹

Derviş Odesa’daki ilk gününde şehri, gezmeye, tanımaya çalışmaktadır. Odesa’daki ilk izlenimlerinden ve tanıştığı kişilerden bahsetmektedir. Türkiye’den Rusya’ya gelmiş bir gazeteci olarak konsolosun davetini kabul etmiş, Türk konsolosluğuyla bağlantı kurmuştur. Sovyetler Birliği’nin oluşturduğu Voks adındaki kurumun işleyişine değinmektedir. Voks, dünyanın çeşitli yerlerinden gelen gazetecileri, sanatçıları, aydınları, karşılayarak, Rusya’nın ilmi, sanatsal ve fen alanındaki gelişimi hakkında malumat veren, onlara görmek istedikleri yeri gösteren, bir nevi ülkenin kültürel tanıtımını yapan bir kurumdur. Derviş, bu kurumun yerine getirdiği görevi etraflıca anlatmaktadır. Türkiye’den gelmeden önce bağlantıya geçtiği

⁴⁹ “Vapur Odesa Önünde”, *Tan Gazetesi*, 8.6.1937. (EK 31).

Intourist, adındaki turizm şirketinin kendisine refakat etmek için karşılayan kişilerden de bahsetmektedir.

Rusya’da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor

...Bizi teşyi etmek için gara kadar gelmek lütfunda bulunan Odesa konsolosumuzun eşine acele ile teşekkür ve veda ederek vagona atladım. İstasyonun peronu çok kalabalık. Birçok insan büyük bir yoldaşı teşyie gelmiş olacaklar. Kocaman çiçek demetleri bir pencereye doğru uzatılıyor. Fakat bütün bunları ancak bir saniyede görebildim. Ben ayağımı daha basamaklara basar basmaz tren hareket etti. Şimdi koridordayım. Kondüktör gene –tabii Rusçadan başka- İngilizce de biliyor. Kompartımanı soruyorum. Beni kompartımana kadar götürüyor. Ne iyi bir sürpriz. İstanbul’dan beri beraber yolculuk ettiğim Türk bayanıyla gene beraberiz. O, benim eşyalarım kompartımana gelince bunu daha evvelden anlamış. Oda müsterih. Fena bir yol arkadaşıyla seyahat etmek, herhalde pek can sıkıcı bir şey olacak. Hem Sovyet diyarında kadın erkek farkı gözetilmediği için otuz altı, otuz sekiz saat süren bu yolculukta yataklı vagona bir erkek yol arkadaşıyla beraber kalma ihtimali de var. Vakia ben de o da böyle bir şeyin olmaması için ve yanımıza bir kadın yolcu konulması için evvelden müracaat etmiştik ve bu vadi almıştık ama... Başka kadın yolcu bulunmadığı zaman bir yatağın bizim için boş bırakılmayacağı aşikârdı. Bu tesadüf her ikimizi de sevindiriyor. Rahat nefes alarak kompartımana yerleşmeye başlıyoruz. Evvela kondüktörün Voks mümessilinin hediye ettiği buketi suya koymasını anlatmak lazım. Fakat şükürler olsun, yol arkadaşım iyi İngilizce ve daha evvel Moskova’da bulunduğu için bana pek fasih gelen bir Rusça konuşuyor. O derdimi anlatırken kendisine “Kuzum sorsanıza,” diyorum, “bizim trende büyük bir şahsiyet seyahat ediyor. Kimdir? Bir komiser mi nedir? Gardaki teşyi merasimi ve bir kompartımanı dolduran çiçekler...” Arkadaşım kondüktöre bu merasimin kimin için yapıldığını soruyor. Kondüktör cevap veriyor. “Odesa Konservatuarı Profesörü Stolarasky için... Profesör Stolarasky çocuk musikişinasların profesörüdür. Brüksel’de ve Prag’da beynelmilel konserde birinciliği kazanmış olan çocuk musikişinasların hepsi onun talebeleridir. Şimdi Moskova’da çocukların müzik festivali var. Talebelerinin en iyileriyle oraya gidiyor. Sovyetler ülkesine ayağımı atalı çok olmadı. Fakat bu dakikaya kadar bana kuvvetli bir tesir yapan bir hususiyete rast gelmemiştim. Tesadüfen muharrir olmuş bir insanım. Bana ailem musiki tahsili verdirdi. Dünyanın en büyük ve en kıymetli musikişinaslarının yetiştigi Almanya’da Wagner’in ülkesinde konservatuarda bulundum. Musikiye ve musikişinasa çok kıymet veren Almanya’da bile ben –onların muhitinde bulunduğum için söylüyorum- bir sanatkâra böyle bir hürmet gösterildiğini görmedim. Gardaki merasim ancak büyük devlet adamlarına yapılan bir şeydi. Bir sanatkâra böyle bir hürmet gösterilmesi doğrusu çok hoşuma gidiyor. Profesör Stolarasky’nin talebeleriyle tanışıyoruz. Bunların içinde en meşhurlarından biri Dima Tasin, Güneş Senfonisi ve İspanyol Marşı ismindeki iki bestesi çok meşhur olan bu küçük kompozitör ve piyanist henüz on-on bir yaşında bir erkek çocuğu. Şişman bir şey. Büyük bir başı, kâkülleri ve kulaklarını örten saçları var. Yünden bir training elbisesi giyiyor. Tren koridorlarında duvarlara tırmanarak yaşına uygun yaramazlıklar yapıyor. Her şeyi bir çocuk olan bu küçük sanatkârın müthiş gözleri var. İri ir mavi gözler. Fakat bu gözler on bir yaşında bir çocuk gözü gibi değil, yetişmiş olgun insanların gözleri gibi bakıyor. Yol arkadaşım daha onu tanımadan ve kim olduğunu bilmeden evvel bana “Şu çocuk ne garip, bir çocuk,” dedi. “Bakışlarını görüyor musunuz? İnsan ürküyor, hasta mıdır, nedir? Anormal bir şey.” On bir yaşında kompozitör ve büyük piyanist. Elbette herkes gibi bir şey

değildir. Hükümet Dima Tasin'e ayda üç yüz ruble maaş veriyor ve tahsilini bedava yaptırıyormuş. Tahsil edebilmesi için paraya ihtiyacı olmaması lazımmiş. Bunlardan başka bir de Goldstein var. Brüksel'de dördüncülüğü kazanmış bir kemancı. Gene aynı konserlerde birinciliği kazanmış olan meşhur kemancı on dört yaşındaki Mişa Goldstein'nin ağabeyi on sekiz- yirmi yaşlarında bir delikanlı. Ondan başka isimlerini hatırlımda tutamadığım daha birçok çocuklar. Sekiz on yaşından on dört- on beş yaşına kadar.

...Trenimiz geniş ovaların ortasından geçiyor. Geçtiğimiz yerlerin hepsi yemyeşil, hepsi işlenmiş. Tarlaların arasında traktörler var. Saatlerce birbirini takip eden, kovalayan ve döne döne gözlerimizden uzaklaşan toprak parçaları içinde ihmal edilmişine çalışılmamışına hiç rast gelmedim. Biz saatlerden beri kompartımanımızın kapısını örttük. Kâh kitap okuyor kâh yazı yazıyor kâh pencereden bu toprakları ve yemyeşil tarlaları seyrederiz.

...Şimdiye kadar rast geldiğim şehirli kadınların hepsi yüzlerine pudra, allık sürüyorlar. Onlar da bizim gibi yüz tuvaletinden hiç çekinmiyorlar. Yalnız giydikleri elbiseler elegant değil. Bilhassa giyinişin çorap ve ayakkabı kısmını fazla ihmal ediyorlar. Bu senenin modasına uygun gitmiş kadınlara pek az rast geldim. Fakat belki Moskova'da bu şey değişecek.

Civarda dağ, tepe filan olmadığı için ovanın üstüne gece ağır ağır gölge serpmedi. Her taraf birden ve her taraf aynı koyulukta kararıyordu. Trenimiz şimdi karanlığın içinde ilerliyor. Ve biz pencereden bakarsak, alçak izboların, bazen açık bırakılan kapılarından ışıklar görüyoruz. Hava çok serinledi. Trende kalorifer yanıyor. Acaba Moskova çok mu soğuk.⁵⁰

Odesa ve Moskova arasındaki tren seyahatinde şahit olduklarını dile getirdiği bu yazısında Derviş, Sovyetlerin, bir musiki sanatçısına verdiği değeri gördüğünde şaşkınlıktan kendini alamamıştır. Yazar, dünyanın hiçbir yerinde sanatçıya böyle yüksek derecede değer verilmediğinden bahsederek, sanatçıya verilen bu kıymetten ne kadar memnun olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yazar, Sovyet Rusya'da eğitime gösterilen alakanın önemi üzerinde durmaktadır. Sovyetler Birliği'nde çocukların sanat eğitimlerinin devlet tarafından karşılandığını ve başarılı çocuklara burs verildiğini de aktarmaktadır. Yazıda Sovyet Rusya'nın sanata ve sanatçıya verdiği değer vurgulanırken, diğer ülkelerin bu anlamda Rusya'nın çok gerisinde olduğunun da altı çizilmektedir.

İşte, Artık Moskova'dayım ve Caddelerde Herkes Uçar Gibi Koşuyor

Moskova'ya geliyoruz. Şapkamı giydim. Çantalarımı kapadım, hatta eldivenlerim bile elimde. Vagonun koridorunda ayakta duruyorum. Pencerede Moskova banliyölerinin tek katlı tahta köşklerini seyrederim. Bu köşkler Ortodoks kiliselerinin mihraplarına, bu mihrapları süsleyen azizelerin resim çerçevelerine benziyor. Girintili, çıkıntılı adamlar, tahta parmaklıkları ve pencerelerinin etrafını süsleyen tahta tezeyyatı hep o üslupta. Küçük tahta parmaklıklarla bölünmüş bahçeler bu mini mini köşklere birbirinden ayırıyor. Burası Moskova'nın sayfiyesi imiş. Etrafta Bülov ağaçlarının henüz tamamıyla yeşillenmemiş olan çıplak dalları, beyaz gövdeleri ve çam ağaçları var. Moskova'ya geliyoruz, içimde sevince benzeyen, fakat tecessüsle, merakla karışık bir his var. Bu hissimin terkiibinde

⁵⁰ "Rusya'da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Hizmet Görüyor", Tan Gazetesi, 12.6.1937. (EK 32).

bir parça da endişe bulunuyor. Avrupa’da birçok kere yalnız seyahat ettim. Ve bildiğim iki ecnebi lisanıyla ve Türkçe ile pekâlâ her yerde kolaylıkla istediğimi anlatabildim. Balkanlarda evvela Türkçe, sonra Almanca ile ve diğer Avrupa memleketlerinde de Almanca ve Fransızca ile derdimi anlatmakta en ufak bir zahmet çekmemiştim. Hâlbuki Sovyet vapuruna bindiğimden beri Rusça bilmeyen bir insanın burada meramını ifade edebilmesi için İngilizce bilmesinin lazım geldiğini anlıyorum. Burada konuşulan ecnebi lisanı İngilizce.

...Vagonun kapısına geldim. Gar mahşer yeri gibi kalabalık, sinema makineleri hazırlanmış, mektep çocukları, izciler saf saf olmuşlar. Ben bu kalabalığın içerisinde acaba beni karşılamaya gelen bir kimse bulabilecek miyim? Ben etrafıma şaşkın şaşkın bakınırken ortadaki kalabalıktan iki genç kadın sıyrıldı. Biri esmer, biri sarışın. İkisi de zevkle giyinmişler, ikisi de güzel. Bana doğru geliyorlar. Evvela sarışın elini uzattı. Güzel bir Fransızca ile “Safa geldiniz Madam Suat Derviş,” dedi. Diğer genç kadın onu takip ederek elini uzattı ve gayet temiz ve pürüzsüz bir Türkçe ile “Hoş geldiniz Bayan Suat Derviş,” dedi. “Sizi Voks namına selamlamaya geldik. Otomobil hazır. Eşyalarla siz meşgul olmayınız Savoy Otel’de odanız sizi bekliyor. Geniş bir nefes almıştım. Tam bu arada bir bay yanıma geldi. Bu sefarethanemizin kâtiplerinden, sefirimiz Bay Zekai Apaydın’ın arzusuyla buraya kadar gelmiş. Beni karşılamak lütfunda bulunuyor. Odesa konsolosumuz, bize orada büyük bir misafirperverlik göstermekle kalmamış, yalnız başıma seyahat ettiğimi düşünerek sefaretimize Moskova’ya geldiğimi telgrafla bildirmiş. Küçük bir tebalarını bile ihmal etmeyen sefirimiz de bana Metropol Otel’inde bir oda hazırlamış ve kâtiplerimizden birini otomobil ile buraya kadar yollamış, Voks’a misafir olduğum için Savoy Otel’ine gidiyorum. Ve Voks memuru olan bayanlara oraya kadar sefarethane otomobilde ve bay kâtibin refakatinde gideceğimi söylüyorum. Savoy’da buluşmak üzere onlardan ayrılırken Intourist’in tercümanından başka dört de gazete fotoğrafçısı yanıma geldi, resmimi aldılar. Ben istasyonda yalnız kalmaktan beyhude korkmuşum. Yol arkadaşım ile vedalaştık. Beni babasına tanıttı ve tekrar görüşmek üzere ayrıldık. Bana, beni yalnız bırakmayacaklarını vaat ettiler. İstasyonda bu kesif kalabalığın niçin toplandığını sordum. “Profesör Stolarasky için,” dediler. Beynelmilel musiki müsabakasında birinciliği kazanan çocuk sanatkârların profesörü Stolarasky için. En büyük ordu şefine, en kıymetli devlet adamına yapılan bir karşılayış ve teşyi ediş töreni bir profesör, bir musiki profesörüne, küçük çocuklara musiki dersi veren mütevacı bir sanat adamına da yapıyor. Sovyetler memleketinde sanatkâra karşı gösterilen bu alaka ve saygı benim çok hoşuma gidiyor.

...Bu ıııklı şehre büyük bir kalabalığın caddelerden tam bir Avrupa büyük şehri halkı telaşıyla adeta koşarak yürüdüğü, tramvayların, otobüslerin, birbirini kovaladığı bu şehir Moskova mı? Ben neden onu hiç ama hiçbir zaman böyle düşünmedim. Neden Moskova denildiği zaman ben daima kubbeleri ve çan kuleleriyle sayısız kiliseler tahayyül ettim ve caddelerde kolları yenlerinin içine geçen, iri sakalları göğüslerini örten, kalın çizmeli, kalın elbiseli astragan kalpaklı erkekler, başları şallarla örtülü kadınlar göreceğim zannettim. Ağır ağır yürüyen, ayakları sanki toprağın içine gömülü zahmetle adım atan müessif gölgeler... Ve abus çehreler... Hayır, kısa saçlı, başları açık, kollarının altında evrak cüzdan taşıyan bu genç ve ihtiyar kadınların, basit giyinmiş matruş ve temiz yüzlü erkeklerin hiçbirinin yüzü asık değil. Herkes omuzlarını dik tutuyor. Belliki caddeleri dolduran binlerce insan içinde vaktini boş geçiren yok. Hepsi bir an evvel bir yere yetişmek için koşar gibi, uçar gibi gidiyorlar. Bana otele kadar refakat etmek lütfunda bulunan zat geçtiğimiz yollar hakkında izahat veriyor. Fakat bugün benim için bir sokağı diğerinden tefrik etmenin imkânı yok. Ben şimdi yeni yeni görmeye ve gördüğünü anlamaya

başlayan bir çocuk gibiyim. Henüz teferruat göremiyorum. Benim için Moskova şehri, büyük binalarıyla, sayısız dükkânlarıyla çok kalabalık bir şehir. Büyük ve medeni bir şehir. Seyrüseferi her medeni memlekette olduğu gibi kendi kendine yanıp sönen yeşil, sarı, kırmızı fenerlerle idare ediliyor, bütün medeniyet merkezleri gibi sonsuz bir faaliyet içinde kaynayan muazzam bir şehir. Binaları birbirinden ayıran hususiyetleri fark edemiyorum.⁵¹

Derviş, bu yazısında Odesa'dan ayrılıp Moskova'ya gelişini anlatmaktadır. Yolculuk boyunca yaşadıklarına değinmektedir. Tabii Odesa'dan çiçeklerle, törenlerle uğurlanan müzik profesörünün Moskova'da yine törenle karşılanması Derviş'i şaşırtmakla birlikte mutlu etmiştir. Çünkü kendisi de yazısında ifade ettiği gibi bir sanatçıya bu denli kıymet verilmesi çok önemli ve çok güzel bir tutumdur. Bir toplum, yoluna ışık tutan sanat ve sanatçıya ne kadar değer verdiğinin de kanıtıdır. Yine Voks'un ve Intourist, şirketinin çalışanlarının kendini karşılamasından duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir.

Moskova'da İlk Geceyi Nasıl Geçirdim?

Moskova'da otele indikten bir saat sonra yeniden sefarethaneden yollanmış olan bir otomobile binerek sefirimizi ve kıymetli eşini ziyarete gittim. Çünkü beni karşılamaya gelmiş olan sefaret kâtibimiz, sefirimizin eğer istersem beni kabul etmek lütfunda bulunacağını bildirmişti. Bu fırsattan hemen istifade etmek benim için büyük bir zevkti. Şimdi otomobil içinde geniş caddelerden geçiyor ve Moskova sokaklarını bir defa daha seyretmek imkânını buluyordum. Sokaklardan durup dinlenmeden bir tramvay, otobüs ve trolleybüs seli akıyor. Halk, durak yerlerinde arka arkaya dizilmiş, ilk gelen yolcunun hakkını yememek için ikinci gelen onun arkasına, üçüncüsü, dördüncüsü de sıra ile birbirlerinin arkalarına geçmişler. Kaldırımlardan taşan halk içinde başka memleketlerde görmeye alışık olduğumuz gibi elegant kadınlar, çok iyi giyinmiş erkekler yok. Halk içinde yine başka memleketlerde görmeye alışık olduğumuz gibi çok fena giyinenler, üstleri başları yırtık pırtık olanlar, ayakları çıplak bulunanları yok. Herkes gayet basit, fakat hepsi aynı şekilde giyinmiş. Kadınların hemen hemen hepsinin yüzü pudralı, dudakları ve yanakları boyalı. Yalnız kaşları alınmış olanlar başka memleketlere nispeten az. Elbiseler 1937 Avrupa modasına tamamıyla uygun değil. 1917 senesinden beri geçen modaların hemen hepsinden bir iz var bu basit elbiselerde. Güzel bir şapka göremiyorum. Bilhassa ayakkabılar, hele çoraplar hiç de iyi değil. İnce ipek çorap, zarif bir iskarpın seçemiyorum. Halkın ekseriyeti başı açık geziyor. Dükkân camekânları içinde her şehirde alışık olduğumuz gibi güzel kürkler, güzel kumaşlar, şapkalar, iskarpınler, hatta yüzükle, küpeler, bilezikler var. Ev eşyaları, kitaplar, çiçekler ve bilhassa çocuk eşyası, çocuk oyuncakları... Evet, camekânları en çok süsleyen eşyalardan biri de çocuk oyuncakları. Karşıda büyük bir binanın üstünde Stalin yoldaşın küçük bir çocuğu kucaklayan kocaman bir resmi, Akşam şehrin üstüne inmeye başladı, şehrin ışıkları birer, birer yanıyor. Otomobil, sefarethanenin bahçe kapısından içeri girdiği zaman ortalık artık alaca karanlık. Sefarethane binası eski rejimde hususi bir konakmış. Harikulade güzel bir antresi, bilhassa bronz işlenmiş çok nefis parmaklıklı bir merdiveni var. Sefirimiz Bay Zekai Apaydın ve çok nazik ve çok sevimli eşi beni büyük bir samimiyetle karşıladılar. Bir insan için memleketinden bu kadar uzakta

⁵¹ “İşte Artık Moskova'dayım ve Herkes Uçar Gibi Koşuyor”, Tan Gazetesi, 19.6.1937. (EK 33).

olduğu zaman kendi sefarethanesinde böyle büyük bir misafirperverlikle karşılaşmış olması en büyük zevktir. Gurbet denilen içi acısı, bir dakikada silinip gider.

...Saat onda hesap yaparken metrdotele restoranda müzik olup olmadığını sordum. “Saat on ikide başlar,” diye cevap verdi. “On ikide mi?”

“Evet... Çünkü burada herkes tiyatrolardan, konserlerden sonra yemek yemeğe gider.”

“Dans olur mu?”

“Evet... Saat dörde kadar. Bu akşam kalmak istemez misiniz?”

“Çok yorgunum,” diyorum. “Bir başka akşam.”

Ve uzun bir tren yolculuğundan pek yorulmuş olan vücudumu bacaklarım üzerinde adeta zahmetle taşıyarak odama çıkıyorum.⁵²

Suat Derviş, Moskova’da geçirdiği ilk günü anlatırken Rus halkının gündelik yaşam pratiklerine de değinmektedir. Kadınların ve erkeklerin son derece yalın giyindiklerini ifade etmektedir. Derviş, Rusların, süssüz, gösteriştan uzak giyim tarzıyla, sınıfsız toplum yapısı arasında bağlantı kurmuştur. Başka memleketlerde rastladığı gibi ne çok şaşalı giyinenler ne de yırtık pırtık giyinenler olmadığını dile getirmiştir. Kimsenin diğerinden üstün olmadığı, kadınlarıyla ve erkekleriyle kalabalık Rus caddelerini betimlemektedir.

Sovyet Rusya’da Çocuk Meselesi ve Çocuk Müzesi

Sabah saat on. Voks’un bir memuru beni şehirde gezdirmek için gelmiş. Telefonla aşağıdan haber verdiler. Odama çıkmasını rica ettim. Biraz sonra kapı vuruldu, içeri siyah mantolu, siyah paltolu bir kadın girdi. Kendisini bana tanıttı. Fevkalade güzel Fransızca konuşuyor. Çok sevimli, nazik ve kültürlü bir kadın. Bana ne görmek istediğimi soruyor. Müzeleri mi, galerileri mi, neyi gezeceğiz? “Ben, turist değilim,” diyorum, müzeleri, galerileri, tarihi binaları değil, evvela yeni hayatı, Sovyetlerin hayatını, Sovyetlerin yaptığı enstitüsyonları görmek istiyorum. Beni kendi memleketimde de en fazla alakadar eden şey çocuk ve anne meselesidir. Çocuk veya anneyi alakadar eden bir şey görmek isterim. Burada az kalacağım için her şeyi görebileceğimi zannetmiyorum. Bir Amerikalı turist gibi çok görmek değil, hiç olmazsa bir meseleyi etraflı anlamak emelindeyim.” Sevimli rehberim bir an düşündü.

“Çocukların Sovyetlerde nasıl yaşadığını, onlara nasıl bakıldığını görmek için gezilecek birçok enstitüsyonlarımız var. Fakat bu müesseseleri ziyaret etmek için daha evvelden müessese müdürlerine telefon edip bir randevu almak lazım gelecek,” dedi. “Fakat bugün işe başlamış olmak için sizi anne ve çocuk müzesine götüreyim. Bu müze dediğim şey daimi surette açık olan bir nevi ekspozisyonudur. Burada bir anneye gebeliğin muhtelif devrelerinde yapacağı sıhhi tedbirler gösterilir. Nasıl giyineceğine, nasıl yiyeceğine, nasıl egzersiz yapacağına dair resimler veya yazılarla malumat verilir. Sonra doğan çocuğa nasıl bakacağı, onu sıhhatli ve gürbüz ve zeki yetiştirmek için neler yapacağı yine burada resimler, maketler vasıtasıyla gösterilir. Bugün oraya gidelim ister misiniz?”

“Hay hay,” dedim, hem de hiç vakit kaybetmeden.” Caddeye çıktık. Karşımızdaki köşede takriben yüz-yüz elli kişilik bir insan kalabalığı arka arkaya dizilmişler. Bir şey almak için nöbet bekliyorlar. Her halde ecnebi gazetelerinde sık sık okuduğumuz gibi Moskova halkı bir parça tereyağı veya bir kilo

⁵² “Moskova’da İlk Geceyi Nasıl Geçirdim”, Tan Gazetesi, 22.6.1937. (EK 34).

ekmek almak için böyle saatlerce kuyruk yapmak mecburiyetinde. Rehberime soruyorum. “ Burada yiyecek vesika ile mi veriliyor? Bu halk acaba burada ne bekliyor?” Muhatabım “Sabah gazetesini almak için nöbet bekliyorlar,” diyor. “Nasıl?” Gülüyor. “Halkın burada en büyük merakı okumaktır,” diyor. “Şu basit göreceğiniz işçi kalabalığı, şu önlüklü kadın, şu köylü kızı veya şu eli çantalı erkek hep, hep arka arkaya bunun için dizilmişlerdir. Sabah gazetesini almak için. Gazetelerimizin tirajı 1 milyondan çok yüksek olduğu halde halkın ihtiyacına kâfi gelmez ve bir gazete bulmak için birçok köşelerde böyle beklenir.” Hakikaten gazete imiş satılan şey. Köşeyi dönünce gördüm. Herkes bir gazete satın alıyor. Ve alır almaz gideceği yere kadar sabretmeden orada açıyor okuya okuya ilerliyor. Bir meydana geldik. Arkadaşım solu işaret ediyor. “Metropol Otel.” Sağı işaret ediyor. “Bir tiyatro binası. Bu da büyük bir tiyatro. Burada opera oynanır... İşte bu da çocuk tiyatrosu.” Dün de yine buradan geçtik galiba. Binanın üstünde Stalin yoldaşın, bir çocuğu kucaklamış gösteren muazzam bir resmi var. Rehberim bir başka binayı daha işaret ediyor. “Beride gördüğünüz bu muazzam binalardan bir tanesi yeni yapılan bir otel, ötekisi bir komiserlik. Soldaki şu kırmızı bina Lenin müzesi. İlerideki de kırmızı bina. Biz şu karşıya gidiyoruz, metroya.” Birkaç zamandan beri Moskova’da yapıldığını duyduğumuz bir yeraltı trenlerinin temiz, güzel bir istasyonuna geldik. Girişden rehberim bilet aldı. Yan yana birkaç merdivenden aşağı doğru indik.

...Şimdi perondayız. Etrafıma bakıyorum. Güzel taştan sütunları dahi tezyinatının güzelliği ile üslubu ile içindeki teneffüs edilen havanın temizliği ile velhasıl her şeyi ile bu istasyon şimdiye kadar başka memleketlerde gördüğüm metroların fevkinde. Mesela hakikaten çok iyi olan Berlin yeraltı trenleri istasyonu bu istasyonların yanında zevksiz, çok eski ve çok iptidai sayılıyor.

...Tren geldi. Küçük geniş ve temiz vagonların içine atıldık. Vagonun içinde bulunanların yüzde sekseni gazete okuyorlar. Hepsisi basit giyinmiş insanlar. Vagon dolu, biz ayakta kalacaktık. Genç bir işçi yerinden kalktı, bana yerini verdi. Bir başka delikanlı da arkadaşım için ayakta kalmaya katlandı. Sergiye geldik. Burası iki katlı bir bina. Kapıdan girince yanımıza verilen bir yaşlı kadın bize burasını gezdirmeye başladı. Evvela büyük bir salona girdik. Soldan başladık. Burada altın ışık verilen resimlerle eski devirde kadının ne olduğu gösteriliyor. Kocasından kırbaç yiyor, işinde dokuz aylık karınla çalışıyor, gayri meşru çocuğu olduğu zaman bu çocuk bütün hayat haklarından mahrum oluyor. Bugün hala bir sürü memleketlerde öyle. İşçi, kadın gebeliğinin sonlarına doğru eğer çalışmayacağını söylese işinden kapı dışarı ediliyor. Sovyetlerde evvela gayri meşru çocuk yok. Bir insanın hayata gelişi haddi zatında onu diğer insanlar gibi meşru yapan bir şey. Çocuk doğunca, diğer çocuklar gibi cemiyetten ve ebeveyninden bütün hakları isteyebiliyor. Sonra işçi kadının doğumundan eski veya üç ay evvel ve yine o kadar bir müddet sonra tam gündeliğine mezuniyet hakkı. Burası tabii rejimin kendi halkına propaganda yaptığı kısım. Şimdi karşı taraftayız. Karşıda kavanozların içinde çocuğun hayata daha gelmeden evvelki muhtelif devirleri gösteriliyor ve büyük yazılı ve resimli levhalarla gebeliğin muhtelif zamanların müstakbel annelerin neler yapmak ihtiyacında olduğu yazılmış. Doktor muayeneleri, egzersizler, korseler, bütün sıhhi tedbirler, hatta bebeklerin üzerine giydirilmiş elbiseler var. Bunlar gebe ve emzikli kadınların giyebileceği elbiselerin modeli. Kadınlar gebeliğin artmasıyla tedricen karınları büyüdükçe düğmeleri tedricen gevşetilerek açılan elbiseler, soyunmadan göğsü meydana çıkabilecek pratik ve aynı zamanda zarif kılık, isteyen annelere bu modellerin patronu da veriliyormuş. İşte şimdi karşımızda çocuk takımları var. Bir çocuk doğduktan sonra nasıl yıkanır, gözlerine ne damlatılır? Nasıl şırınga yapılır, nasıl pudralanır ve nasıl giydirilir? Arkadaşım

“Biliyorsunuz,” diyor, “Sovyetler Birliği tebaası yüz yetmiş kûsur milyonu geçer. Bunların içinde henüz çok iptidailer de vardır. Memleketimizin her tarafından grup grup gelen annelere, en basit kadınlara burası gezdirilir. Bütün bu gördükleri şeyler elbette onlarda bir intiba yapar ve kendi çocuklarına da aynı şeyi tatbik etmek isterler. Görenler üzerinde yüzde beş bir tesir bile faydadır, değil mi? Hâlbuki bu tesir çok daha büyüktür. Şimdi kenarda bazı maketler görüyoruz. Bunlar çocuk kreşlerinin, çocuk polikliniklerinin, çocuk bakımevlerinin, çocuk bahçelerinin ufak numuneleri. Karşıda salonun tam ortasında yuvarlak camlı bir dolap. Bu camekânlarda annelere çocukları neden üç saate bir emzirmek lazım geldiği öğretiliyor. Ve onlara büyüdükçe verilecek gıdaların numunesi gösteriliyor. Okumak, yazmak bilmeyen en basit insan bile bunlara bakınca çocuğuna muhtelif zamanlarda verilecek gıdayı görebilir ve camdan yapılmış mideler içinde bir çocuk emzirildikten yarım saat sonra midenin henüz daha nasıl dolu olduğunu ve boşaldıktan sonra ancak bir daha emzirmenin doğru olduğunu anlayabilir. Yukarı kat, daha büyüyen çocukların nasıl oynayabileceklerini, onlara hangi aydan itibaren hangi oyuncaklar verilmesinin doğru olduğunu gösteriyor.

...”Bunlar çok güzel ama” diyorum, “her anne kendi yavrusuna kendi yavrusuna bunları tedarik edebilir mi? Her basit eve bu oyuncaklar girebilir mi?

“Bizim memleketimizde buna hacet yoktur,” diyor, “biliyorsunuz ki bizde kreşler vardır. Çocuk bahçeleri vardır. Mektepler vardır. Çalışmaya mecbur olan anneler gündüzleri çocuklarını yaşlarına göre bu müesseselere bırakırlar ve akşamları bu müesseseden alırlar. Tecrübeli, malumatlı çocuk bakıcıları elinde çocuklar bakılır. Akşamları anne çocuğunu eve götürdüğü zaman esasen istirahat zamanıdır.”

...Biz sergiden çıkarken renkli mendillerle başlarını bağlamış köylü kadınlardan bir grup içeriye giriyor. Arkadaşım “Kolhozlu anneler sergiyi gezmeye geliyorlar” diyor.⁵³

Yazar, Sovyetler ’de kadın ve çocukların toplumsal yaşam içinde bulunduğu konumu araştırarak işe başlamıştır. Bu doğrultuda oluşturulan enstitüsyonları görerek, Rusya’ya tanımaya başlamıştır. Derviş, anne ve çocuğa, bu enstitüsyonlarda verilen eğitimden etkilenmiştir. Annenin, hamileyken nasıl besleneceği, nasıl egzersiz yapacağı ve çocuk doğduktan sonra annenin, çocuğunu nasıl besleyeceği, nasıl giydireceği gibi davranışlar uzmanlar tarafından annelere enstitüsyonlarda uygulamalı olarak öğretilmektedir. Diğer yandan anne ve bebeğin sağlık problemleri de tedavi edilmektedir. Derviş, gazetecilik yaşamı boyunca hem kadınların hem çocukların haklarının korunması, sorunlarının çözülmesi için çaba sarf etmiştir. Bu minvalde birçok habere, yazı dizisine imza atmıştır. Şimdi memleketinden binlerce kilometre uzakta Moskova’da, kadın ve çocuk hangi konumda bulunuyor bunun izlerini sürüp, anlamaya çalışmaktadır. Gazetesi için kaleme aldığı yazılarda, okurlarına gözlemlerini aktarmaktadır. Derviş’in gözlemlediği önemli bir husus da Moskova’daki gazete okuma oranlarıdır. Rus halkı her köşe başında yer alan gazete büfelerinin önünde gazete almak için sıraya girmektedir. Yazarın, mihmandarının

⁵³ “Sovyet Rusya’da Çocuk Meselesi ve Çocuk Müzesi”, Tan Gazetesi, 25.6.1937. (EK 35).

açıklamalarına göre, gazetelerin tirajlarının çok yüksek olmasına rağmen halkın talebine kâfi gelmediği belirtilmektedir.

Sovyet Rusya’da Küçükler İçin Büyük İşler Başarılıyor

Muazzam bir garın kapısından içeri girdik. Taş merdivenleri çıktık, bir tarafı duvar, bir tarafı geniş bir bekleme holü plan bir koridordan geçtik. Hole doğru kıvrıldık. Ne müthiş bir kalabalık var. Eskiden bir buçuk milyon olan Moskova nüfusu köylerde ilk kolhozlar kurulmaya başladığı zaman beş milyona kadar yükselmiş, işin ne olduğunu anlamayan köylüler evvela şehirlere hicret etmişler. Yavaş yavaş meseleyi kavrayanlar yine köylere dönmeye başlamış. Fakat bütün merkezlerde işe ve işçiye ihtiyaç olduğu ve Moskova’ya gelenlerden büyük bir kısmı da hayatlarını buralarda kazanmaya başladıkları için dönmemişler. Şimdiki halde Moskova nüfusu dört milyon kadar varmış. Fakat Sovyetlerde en büyük bayramlardan biri olan 1 Mayıs bayramının arifesinde olduğumuz için, bu bayramlarını Moskova’da teside gelen halk ile bugünlerde Moskova nüfuzu daha çok yükselmiş. Arkadaşım istasyondaki bu müthiş kalabalığın sebebini 1 Mayıs bayramının yakınlığı diye anlatıyor.

...Kadınlar için adi iskemleler konmuş, fakat kundaktaki çocuklar için beşik gibi uzun, dört tarafı ufak parmaklıklar çevrilmiş koltuklar var. Anneler çocuklarını bu beşiklere yatırmışlar, kendileri de yanlarına oturmuşlar. “Ah ne güzel bir fikir,” diyorum. Muhatabım “Bu bir şey değil diyor. Asıl hoşunuza gidecek şeyi şimdi göreceksiniz. Burada ancak on-on beş dakika kadar tren bekleyen anneleri görebilirsiniz, çocuklu kadınlara ve çocuklara yapılan yardım çok daha büyüktür. Buyurunuz içeri.” Cam bir kapıdan içeri girdik. Dört-beş ayak merdivenle ufak bir aralığa indik. Tam karşıda bir yazıhane. Yazıhanenin önünde orta yaşlı bir kadın oturuyor. Karşısında kucağında üç yaşlarında kadar bir çocuk tutan köylü bir kadın da ayakta duruyor. Yandaki sıraların üstünde kundaktaki çocuklarını emziren üç anne nöbet bekliyorlar. Ve dört beş yaşında bir kız çocuğu merdivenleri kendi kendine inip çıkarak oynuyor. Arkadaşım büroda oturan kadına yaklaştı. Rusça bir şeyler anlattı. Memur hemen yerinden kalktı. Ve kendisini takip etmemizi söyledi. Bizi müessese doktorunun yanına götürüyor.

...Doktor beni hem gezdiriyor. Hem de anlatıyor. “Bizim memleketimiz büyüktür, çok geniştir. Bazen çocuklu bir kadın için üst üste on gün, sekiz gün tren seyahati etmek icap ediyor. Gebe ve emzikli kadınlar ve küçük çocuklar için bu kadar uzun yolculuklara tahammül etmek, istirahat etmeden yola devam etmek fevkalade müşkül oluyor. Hele bazen basit köy ve halk kadınları için bir istasyonda on, on iki, hatta yirmi dört saat tren beklemek lazım geliyor, işte o zaman bizim teşkilatımız onların imdadına yetişiyor. Gebe, emzikli veya yetişmiş çocuklu bir kadın için bu müessese daima açıktır. Trenden indi mi, kaç saat olursa olsun, hemen buraya gelebilir. İşte şu kapının önündeki büroda ismi, çocuğunun adı ve nereden nereye geldiği kaydediliyor. Ondan sonra şu gördüğünüz gişenin önünde durur. Ve annenin şu odada çocuğunu ayırırız. Çocuk sıhhi bir muayeneden geçer, sâri bir hastalığı olup olmadığı anlaşılır. Eğer çocuk sıhhatli ise –ekserisi sıhhatlidir- hemen buradan banyo odasına götürülür. Orada tartılır. Buyurunuz size oralarını göstereyim. Yalnız şu beyaz pelerinleri omzunuza almak lütfunda bulununuz.” Bize verilen beyaz pelerinlere bürünerek ve paltomuzu orada bırakarak içeri giriyoruz. İlk girdiğimiz yer ufak bir banyo salonu. Küçük banyolar var. Bunların birinde bir anne çocuğunu yıkıyor, ötede bir hemşire yine mini mini bir bebeği tartıyor. Yıkanan ve tartılan çocuğun her ikisi de ne kadar gülbüz.

...Doktor büyük bir buzdolabını açıyor. Burada yan yana dizilmiş süt şişeleri var. “Bunu kadınlara veriyoruz,” diyor, “bu suretle temiz süt bulabiliyorlar.” Şimdi yatakhanedeyiz. Mini minilerin

yatakhane. Her yatağın yanında bir de şezlong var. Şezlongların üstünde anneler uzanmış yatıyorlar. Yahut ikisi, üçü bir araya gelmiş konuşuyorlar. Doktor “Bu çocuklara müessesenin elbiselerini veriyoruz,” diyor. Kendi elbiselerini dışarıda bırakıyoruz.”

...İstasyonun başka bir kısmına gittik. Burası beş yaşından on iki- on üç yaşına kadar olan çocuklar için. Evvela bir salona girdik. Bu salon çocukların yemek salonu. Duvarlar güzel resimlerle dolu. Çocuklar tarafından yapılmış resimler. Kenarda şair Puşkin için küçük bir sergi. Çocukların Puşkin’in eserleri hakkında yazdıkları tenkitler ve onun eserlerine ait yaptıkları resimler. Duvarda Stalin yoldaşın çocuk kucaklayan resminin küçüğü. Duvarda annelere ve çocuklara nasıl bakmak lazım geldiğini gösteren küçük resimler, bir duvar gazetesi, el ile yazılmış ve resimleri de elde yapılmış. Bu gazete buradan gelip geçen çocuklar tarafından çıkarılıyormuş. Yan odaya girdik. Oyun odası. Bir kenarda çeşit çeşit oyuncaklar. En büyük oyuncak mağazalarında görülecek tenevvü ve bollukta. Karşıda bir sahne, bir piyano. Fakat bu salona da yatak koymuşlar.

...”Bütün bu şeyler için bir ücret var mı?” diye soruyorum. Doktor gülüyor. “Hayır, Madam,” diyor, “bu nevi şeyler için ücret alınmaz. Bizim için hakiki servet çocuklarımızdır. Onlara iyi bakmak için ne kadar çalışsak ne kadar fedakârlık etsek bize az geliyor.”⁵⁴

Seyahat eden anneler için istasyonlarda oluşturulan çocuk bakım odalarında anneler, çocuklarının her türlü ihtiyacını karşılamakla birlikte, kendileri de dinlenme fırsatı bulabilmektedirler. Bütün bu çalışmaları Derviş, yakından inceleyerek, okurlarıyla paylaşmıştır. Çocuklarını hakiki servetleri olarak gören Rusların, çocuklarının her türlü gelişimi için ortaya koyduğu çalışmaları, Derviş, en ince ayrıntısına kadar yazısında ele almıştır. Yazar, 1 Mayıs’ın yaklaşmasıyla birlikte Rusya’nın çeşitli yerlerinden gelenlerin, Moskova’nın nüfusunu artırmasından ve şehrin canlanmasından da bahsetmektedir. Sovyet Rusya’nın oluşturduğu Kolhozlardan gelen köylüler Kızıl Meydan’da 1 Mayıs coşkusunu yaşamaya hazırlanmaktadır. Kolhoz, Sovyet Rusya’nın devrimden sonra oluşturduğu tarım çiftlikleridir. Bu tarım çiftliklerinde kolektif tarım yapılmaktadır. Derviş, yazılarında Sovyet rejiminin getirdiği uygulamaları ve insanların gündelik yaşam tarzlarını detaylı bir şekilde incelemiştir.

Sovyet Çocuklarına Sanat Terbiyesi Nasıl Veriliyor?

Bir tiyatro kapısından içeri girdik. Bir holden geçtik, merdivenler çıktık. Bir başka holde durduk. Arkadaşım “Bir dakika şu kenarda bekleyiniz şimdi geliyorum,” dedi. Beni yalnız bırakıp gitti. Kenardaki sütunlardan birine dayandım duruyordum. İleride, holün ortasında elinde makine ile yazılmış bir sürü kâğıtlar tutan bir erkek ve iki üç artist bir piyesi prova yapıyorlar. Bir yaşlı kadın bana yaklaştı. Herhalde ne istediğimi sordu, ona Rusça olarak “Rusça anlamıyorum,” dedim. Yanımdan çekildi gitti. ...Subnov Çocuklara Artistik Terbiye Vermek Turdu Teşkilatı’nın merkezindeyim. Bu merkez maarif halk komiserliğine tabiyim. Meşguliyeti çocuklarmış, onların ruhlarının inkişafıyla meşgul olur, onlar için çocuk tiyatroları, kukla ve bebek tiyatroları açar, büyüklerin tiyatrosunda matine tertip edermiş.

⁵⁴ “Sovyet Rusya’da Küçükler İçin Büyük İşler Başarılıyor”, *Tan Gazetesi*, 28.6.1937. (EK 36).

Onların istidatlarının hangi tarafa doğru gittiğini göz önünde tutarak onlarda hangi sanat koluna karşı istidat sezerse o istidadın inkişafına yardım edermiş, bugün bu müesseseyi gezmek ve müdürüyle görüşmek istiyorum. “Sovyetler Birliği’nde 130 tane çocuklara sanat terbiyesi verecek yurt vardır. 100 çocuk tiyatrosu, 130 musiki mektebi, 22 kukla ve bebek tiyatrosu, 150 çocuk sineması, 6.500 mektepte sinema, 250 çocuk radyo istasyonu, 50 güzel sanatlar stüdyosu, 25.000 mektepte konferanslar, konserler, müsamereler veririz. Çalışma metodumuz ilmi bir araştırma mesaisidir. Evvela çocuğu müşahade ederiz, onu tanımaya çalışırız. Ondan sonra programa geçiririz. Bazen ecnebi pedagoglar buraya geldikleri zaman bizim için yalnız “Teknik yapıyorlar,” diyorlar. Hâlbuki Varşova ve Brüksel’de yapılan konserler bizim çocuklarımızda sanat terbiyesinin ne kadar yükseldiğini gösterdi. Türkiye bizim en büyük dostumuzdur, Türkiye belki bizim işlerimizi, birçok başka ecnebilerden daha fazla biliyor, bizi anlamak, tanımak istiyor ve bize bir Türk geldiği zaman tenkit maksadıyla değil, müsamahayla ve daha baştan beğenmek arzusuyla geliyor. Burada müessesemizde tahminen kırka yakın kadın, erkek Türk pedagogu tetkikatta bulundu. Bizim mesaimize gayet derin alaka ve takdir gösterdi fakat birçok ecnebi memleketler, bizi yanlış görmek mi istiyorlar, yoksa samimiyetten anlamıyorlar mı, bizi yalnız teknik yapıyoruz zannediyorlar.

...Bizim müessesemiz 1931’de kurulmuştur. O zamandan beri bir kimya laboratuvarında nasıl tahlil yapılırsa biz de çocuklarımızın ruhunu öyle tahlil ediyoruz. Bunun için hususi cihazlarımız ve bir sürü anket suallerimiz vardır. Çocuğun şu suale verdiği acil cevapla şuna ve buna karşı gösterdiği ani alaka ile bu işte müteahhas olan pedagoglar birçok neticeler çıkarıyorlar.

...Müessesemiz yalnız tiyatro için değil, her sanat şubesinde faaldir. Faaliyetimiz mekteplerden evvel ve mekteplerde Piboynerler yurdunda her taraftadır. Faaliyetimiz hakkında bir sürü metodik eser neşrediyoruz. Ayda iki kere neşrolunur hususi bir revümümüz vardır. 35.000 basarız. Birkaç sene evvel mektep şarkıları için bir müsabaka yaptık. 1902 güfte, 406 beste geldi. Faaliyetimiz birliğimizin her tarafına şamildir. Kolektif çocuk oyunları, danslar, musiki, resim ve heykeltıraş şubelerimiz vardır. Çocuk istidadı hangi tarafta ise o tarafta inkişaf eder. Birkaç zaman evvel resim sergisi yaptık. Dünyanın her tarafında çocukların yaptıkları resimleri getirttik. Türkiye’den maalesef az yolladılar. Daha yollasalar çok memnun olurduk. Buradaki sergide 350 bin çocuk resmi teşhir ettik. Şimdi bizim atölyelerimizi ve sergilerimizi gezer misiniz?” Resim atölyesi... Unvanlarını çocukların kendi seçtikleri mevzular üzerinde ne güzel ne taze bir görüş ve anlayış kabiliyetinin çizgilerini taşıyan desenler var.

...Bir başka salon küçük heykeltıraşların çalışma yeri. Mini mini heykeller. İşte dekoratif sanat köşesi. Çocukların yaptıkları desenlerle fabrikalar tabak, çanak, çömlek çıkarmış, çocuk elbiseleri için kullanılacak kretonların desenleri de çocuk elinden çıkmış; fabrikalar o desenlerle kumaş yapmışlar. Bu defa bir odada İngiliz çocuklarının resimleri teşhir ediliyor. Sırayla her millet çocuklarının resimleri burada teşhir edilirmiş. Dans ve kolektif oyunlar şubesine gittik. Orada birtakım kadınlar oturmuş elbiseler dikiyorlar. Gülüyorlar. “1 Mayıs Bayramına hazırlanıyoruz,” diyorlar. Müdüre veda ettiğim zaman müdür “Görüyorsunuz,” diyor, “bizim müessesemizin faaliyeti memlekette sanatın inkişafına en büyük amil. Bu müessese sayesinde Sovyet diyarında sanat kabiliyetini inkişaf ettirmeye muvaffak olmayan hiçbir fert bulunmayacaktır. Bazı memleketlerde sırf muhitine düşmediği için körleşip kalan birçok istidatların olduğunu düşündükçe memleketimizde sanatın neden bu kadar ilerlemiş olduğunu anlamakta hiçbir müşkülât çekilmez. Müessesemiz mekteplerde çocuklara verilen sanat derslerinin de kontrolüdür.” Tam ayrılırken müdür hatırlatıyor. “Bizde Türk çocuklarının desenlerinin pek az

olduğunu gazetenizde yazmayı unutmayınız,” diyor, “kıymetli dost memleketin çocuklarının desenlerine daha fazla malik olmak isterdik.”⁵⁵

Derviş, Rusların, çocuklara sanat eğitimi vermek için kurdukları kurumları gezerek bu kurumlar hakkında ilk elden malumat almaktadır. Bu kurumlarda, çocuklar, test edildikten sonra ilgi ve yeteneği doğrultusunda sanat eğitimi alabilmektedirler. Derviş, bu yazısında izlenimlerini ve kurumun müdürünün aktardıklarını gazetesi için yazmıştır. Derviş, Rusların sanata ve çocuğa verilen sanat eğitimine ne kadar önem attıklarını kaleme alarak gözler önüne sermektedir.

Sovyet Rusya’da Sanat Hayatı Çok Zengin

Gündüzleri enstitüleri, içtimai teşekkülleri gezmekle vakit geçiriyorum. Geceleri davet olmadığı zaman tiyatrolara gitmeyi pek seviyorum. 1 Mayıs’a yaklaşıldığı için şehir gitgide kalabalıklaşıyor. Moskova’da bulunan amele ve köylü teşekkülleri murahhasları için biletleri tuttuklarından her istediğimiz piyesi göremiyoruz. Gideceğim tiyatro ve göreceğim piyes çok hediyeleri olan bir piyango gibi isabet ediyor.

Bana nasıl bir piyes görmek istediğimi sordukları zaman, daha fazla Sovyet ediplerinin piyeslerini görmek istediğimi söylemiştim. İlk bilet bana Vartangof Tiyatrosunda verilen Büyük Gün ismindeki yeni bir piyesin ilk temsili için geldi. Birkaç gündür beraber gezerek dost olduğumuz nazik mihmandarım, eseri yazan muharririn Sovyetlerde çok meşhur bir muharrir olduğunu söylüyor. Ve bana bu piyesin temsil edileceği tiyatro hakkında malumat veriyor.

...Merdivenlerden yukarı çıktık. Fuaye çok kalabalık. Arkadaşım “Bugün piyes biraz geç başlar,” diyor. “Niçin?” 1 Mayıs Bayramı’ndan evvelki haftada her yerde piyes başlamadan evvel nutuk verilir.” Biletlerimizi gösterdik, içeri girdik. Sahnede Lenin ve Stalin’in büstleri ve kırmızı bir örtü ile kaplanmış uzun bir masa. Masanın başında fırkanın, amele teşekküllerinin hatipleri oturmuş. Kenarda bir kürsü, kürsüde dik bıyıklı ve miyop bir hatip Rusça bir nutuk söylüyor. Yerimiz üçüncü sıra. Dikkatle hatibi dinliyorum. Tabii söylediklerinden bir söz anlamıyorum. Fakat mihmandarım bana söylenilen sözleri anlatıyor. İş ve işçi bayramının tesidi için Sovyetlerde sevinçle hazırlanılırken birçok memleketlerde aynı günler de amelelerin tevkif edilmekte olduklarını, hapishanelerde, polis karakollarında eziyet çektiklerini işkence edildiklerini söylüyor. Hatip, bundan sonra sözü Sovyet Birliği’nin yaratıcı ve yapıcı faaliyeti üstüne naklediyor. Beş Denizi birbirine bağlayan Volga kanalını insanın tabiata nasıl hâkim olduğuna dair bir misal olarak gösteriyor. Ve eğer insanlar birbirleriyle değil, tabiatla savaşılabirse dünyada neler yaratabileceklerini bu misalle ispat ediyor. Rus sanayinden Kızıl Ordu’dan, Vorosilof ve Stalin yoldaştan bahsediyor. Gitgide heyecanlanıp çabuk konuştuğu için ve arkadaşım aynı suretle tercüme yapamadığından nutkun sonunu iyi anlayamıyorum. O hatip sözünü bitirdikten sonra sıra ile başka hatipler kürsüye çıkıp konuşuyorlar. Nihayet “Enternasyonal” çalmaya başlıyor. Herkesle beraber ayakta dinliyoruz.

...Seyirciler içinde uzun ipekli gece elbiseleri giyen kadınlar da basit şömizetle gelmiş olan kadınlar da var. Fakat ipek elbiseli kadın şömizetli kadından daha müreffeh, daha yüksek bir sınıfın kadını temsil

⁵⁵ “Sovyet Çocuklarına Sanat Terbiyesi Nasıl Veriliyor?”, Tan Gazetesi, 30.6.1937. (EK 37).

etmiyor. İki kadında aynı seviyedeler. Biri o kadının şömizetli, öteki yine aynı kadının ipek elbiseli hali gibi. Kadınların hemen, hemen hepsinin yüzleri boyalı. Hepsi süslenmeye ve güzel olmaya gayret etmişler. Fakat içlerinde 1937 Avrupa modasına uygun olarak giyinmiş tek kadın yok. Böyle bir kadın görülürse dinleyince onun bir ecnebi lisanı konuştuğunu işitiyoruz. Galeride ilk sırada ve locada oturan insanların arasında ne bir giyiniş farkı ne de tavır ve hareket farkı var. Sovyetlerde sınıf kalmadı sözünün bir efsane olmadığı muhakkak. Bu, piyesin ilk temsili idi. Ertesi gün arkadaşına bunun hakkında yapılmış olan tenkitleri gazetede okumasını rica etmiştim. Piyes beğenilmemiş. Pek fena kritikler yapılmış.⁵⁶

Yazar, vakit bulduğunda izlediği bir oyundan ve yine o, oyuna gelen insanların kılık kıyafetlerinden bahsetmektedir. Rusların, sade, ihtişamdı uzak duran giyim tarzlarını aktarırken Rus halkının yaşam tarzları ile sınıfsız bir toplum arasında, bağ kurmaktadır. Yazar, daha önceki yazılarında da benzer çıkarsamalarda bulunmuştur. Rusya'daki sanatsal etkinliklerin çeşitliliğinden ve Rus halkının 1 Mayıs Bayramı'na özenle hazırlanmasından bu yazıda da bahsetmektedir.

Lenin Mezarı ve Lenin Müzesi

Mayısı karşılamak için Moskova şehri nasıl süsleneceğini, nasıl donanacağını bilemiyor. Caddelerin iki yanındaki evlerin hepsi al bayraklarla kapandı. Bütün sokaklarda dükkân camekânları donandı. Her bir sokakta yirmi seneye yaklaşan Sovyet rejiminde başarılmış olan işleri gösteriyor. Bunu göstermek için tabi statikler, grafikler, desenler ve istihsalatın numuneleri ya sembolik veya realist maketler var. Büyük binalar baştan aşağı bayraklarla süslenmiş. Şehrin bir tarafında Marks'ın kocaman, onun yanında daha küçük olarak Engels'in biraz daha küçürek Lenin'in, Lenin'den daha ufak olarak Stalin'in resmini asmışlar, diğer bir tarafta beş katlı bir bina büyüklüğünde yan yana Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Vorosilof resimleri hep aynı büyüklükte. Başka bir yerde Lenin'in gölge halindeki profili yanında Stalin, daha ötede Lenin, Stalin, Vorosilof ve bütün halk komiserlerinin resmi. Başka bir binanın üstünde Marx, Engels, Lenin, Stalin, Telman, Paşonarya ve Dimitrof'un resimleri konulmuş. Operanın önündeki meydana kocaman Sovyetler Birliği'nin yeni arması yapıldı. Ve daha arkaya birliğe dâhil olan cumhuriyetlerin armaları konuldu. 1 Mayıs gecesi bunlar projektörlerle aydınlanacaktı. Diğer meydanların her tarafına mızık yerleri yapıldı. Panayır eğlenceleri kuruldu, büfeler açıldı. Halk, şimdiden bir bayram havası içinde yaşıyor. Bugün 1 Mayıs Bayramı arifesindeyiz. Bütün enstitüyonlar, bütün müesseseler tatil yaptılar. Teşekkülleri gezemeyeceğiz, yalnız müzeleri, o da galiba bazılarını gezmeye müsaade var. Biz bugün Lenin'in mezarını göreceğiz. Büyük bir meydandan geçtik. İki kırmızı binanın ortasındaki yoldan ilerledik. Bu iki binanın içinde Lenin Müzesi, asarîatika müzesi ve Puşkin Sergisi varmış. Vaktimiz olursa bugün Lenin Müzesi'ni de gezeceğiz. Şimdi Kızıl Meydan'a çıktık. Kızıl Meydan da yarınki bayrama hazırlanıyor. Tahtalar, sırtıklar, kızıl bezlerle Kızıl Meydan'ı süslemeye çalışıyorlar. Solda kırmızı tuğladan bir duvar arkasında Kremlin Sarayı'nın yalnız en üst katının pencerelerini ve binanın damını, kubbelerini görüyoruz. Kremlin, Moskova şehrinin ortasında surlarının arkasında tek başına bir başka şehir gibi. Ta karşımızda Moskova'nın en güzel bir kilisesi

⁵⁶ “Sovyet Rusya’da Sanat Hayatı Çok Zengin”, Tan Gazetesi, 2.7.1937. (EK 38).

yaldızlı ve mozaikli çan kuleleri kubbeleri rengârenk cephesi ile güneşin altında bir oyuncak gibi yatıyor. Sağda, tam meydanın ortasında arkasını Kremlin duvarına vermiş bir abide. Kızıl taşlarla yapılmış, ilk basamağı ve kapısının üstü siyah bir çevre ile çevre ile çevrilmiş bir abide. Abidenin önünde Kızıl Ordu askerlerinden ikisi nöbet bekliyorlar. Ağır adımlarla yaklaştım. Lenin'i ziyarette gelen yalnız biz değiliz, önümüzde ve arkamızda daha bir sürü insan var. İçeri girdik. Serin bir loşluk içinde duvarları galiba renkli mermerlerle süslü dehlizlerde ilerliyoruz. Galiba renkli mermerlerle süslü diyorum, çünkü doğrusu ben abidenin teferruatıyla meşgul değilim. Merdivenlerden indik bir salona girdik. Salonun içinde hâkim olan renkler muhakkak ki siyahla kırmızı. Ama siyah nerede kırmızı ne tarafta göremiyorum. Yalnız gördüğüm şey etrafı kırmızı kadife kordonla çevrilmiş bir cam tabut. Tabut, tam bu salonun ortasında duruyor. İçinde yine kızıl ve siyah renkler içinde bir adam yatıyor. Yüzü balmumundan yapılmış bir bebek yüzü gibi sapsarı, gözleri en sakın bir uykuda imiş gibi büyük bir huzur ifadesiyle kapanmış, yüzünün hiçbir çizgisi fena ve ıstıraplı bir ölüm maskesi takınmamış. Saçları seyrek, kızıl telli sakalında beyaz kıllar da var. Üstünü göğsüne kadar örtmüşler. Elleri bu örtünün üstünde duruyor. Lenin'in tabutunun yanından ziyaretçiler teker teker geçiyorlar. Kimse durmuyor. Bu bir resmigeçit gibi. Lenin Müzesi... Muazzam bir müze, sayısız salonları var. Bu salonlarda İhtilalci, âlim ve devlet şefi... Lenin'in hayatının bütün merhalelerini görebilir ve etüt eder, onun mesaisini ve mesai arkadaşlarını tanıyabilirsiniz. İlk salon Lenin'in çocukluğunu gösteriyor. Annesinin, babasının, kardeşlerinin resmi, Lenin'in doğduğu evin resmi, Lenin'in mektepte aldığı numara cetvelleri, okuduğu kitaplar... Lenin'in yavaş yavaş tekâmülüne ait vesikalar... Okuduğu jimnazyumun resmi, sınıfının resmi, kendisiyle beraber mektebi bitiren arkadaşları, sosyal mevzulara karşı ilk duyduğu alakalar... İlk mesai arkadaşları, ilk okuduğu Marksist eserler, ilk yazdığı eserler... Gizli teşekküllerde çalışmaya başlayışı... Polisin Lenin hakkında yaptığı raporlar... İlk tevkif edilişi, hapisnede olduğu zaman ekmekten hokka yapıp içine süt doldurarak ve sütle beyaz kâğıt üzerine yazdığı ve ateşe tutulunca okunan vesikalar... Lenin'in mesaisini adım adım takip edebiliyoruz. Her devirde kendi resminin yanına mesai arkadaşlarının da resmini koyuyorlar ve Rus 1905 ihtilalinin nasıl yavaş yavaş doğduğunu, hazırlandığını, neticesini bütün teferruatıyla, bütün vesikaları ile çalışanların resimlerde hadiselerin geçtiği yerlerin resimlerde, o vakaları canlandıran tablolarla takip ediyoruz. Bu suretle de Lenin'in hayatını öğrenirken Stalin ve Voroşilof gibi ihtilalcilerin eskiden beri nasıl çalıştıklarını öğreniyoruz. Lenin'in on yediden sonraki hayatını ve faaliyetini gösteren salonlardan geçiyoruz.

... Son iki ihtilalin bütün safahatı dâhili harplerde geçirilmiş müşkül anlarda Lenin'in yaptığı şu veya bu hareket, Lenin'in Kremlin Sarayı'nda çalıştığı odanın bütün eşyası, duvarlarının düz beyaz sıvasıyla tavanıyla hatta çini sobasıyla Kremlindeki odaya benzetilen bir odaya yerleştirilmiş. Düz bir yazı masası, basit şamdanlar, duvardaki raflarda bir sürü kitaplar... Bir iki sandalye. İşte, Lenin'in Rus ihtilalini idare ettiği oda. Şimdi Lenin'in son devirlerini gösteren bir salondayız. Duvarda hasta Lenin'le Stalin'in yan yana çıkmış resimleri var. Bu fotoğraflar Lenin'in son devirlerinde en iyi anlaştığı dostunun ve mesai arkadaşının Stalin olduğuna dair en büyük vesikalar. Daha sonra Lenin'e verilen hediyelerin teşhir edildiği salona yöneldik. Rusya'nın her tarafından halkın, köylünün, işçinin ona

yolladığı hediyeler. Hokkalar, av tüfeği, el işlemesinden örtüler... Bir başka salonda da başka memleketlerden Lenin'e gelen hediyeler var. Bunların içinde bir Türk halısı da gördüm.⁵⁷

Suat Derviş, bu yazısında, devrimin yirminci yılında Rusların 1 Mayıs'ı coşku içinde karşıladığını ifade etmektedir. Ekim Devrimi'nin lideri ve Sovyetler Birliği'nin kurucusu Lenin'in mezarını ve Lenin Müzesini ziyaret etmiştir. Müzedeki izlenimlerini, Lenin'in yaşamının her anını özellikle devrimin hazırlık aşamasını, çalışma arkadaşlarını ve devrimden sonra Lenin'in yaşamı hakkındaki izlenimler betimlenmiştir. Devrimin yirminci yılında Rusya'nın benimsediği rejim çerçevesinde oluşturduğu toplumsal yapının geldiği noktaya sıklıkla vurgu yapılmaktadır.

Sovyet Çiftleri Nasıl Evlenirler, Nasıl Ayrılırlar

Bizim otelin bulunduğu semtin evlenme, ayrılma, ölüm ve doğum dairelerinin bulunduğu binaya giriyoruz. Geldiğim günden beri bana daima refakat eden, rehberlik ve tercümanlık eden Voks memuresi de tabii yanımda.

...Hayatımda kendi işimi başkasına göstermekten hoşlanan bir insan değilim. Fakat buraya geldiğim bu birkaç gün içinde misafiri olduğum Voks müessesesi beni çok şımarttı. Memleketimizde de bu müesseseye benzer bir müessese teşkil etsek ve memleketimiz hakkında yazı yazmak isteyen ecnebi muharrirlere aynı kolaylıkları göstersek hiç de fena olmayacak.

..."Zaks müessesesi evlenme ve ayrılmaların tespiti, ölüm ve tevellüdat vekayinin kaydı, yaş tashihi ve nüfus vesikası verilmesi gibi işlerle meşgul olur. Sovyet Cumhuriyetleri Birliği'nde evlenme yaşı on sekizdir. On sekiz yaşına gelen her Sovyet Birliği tebaası nüfus kâğıdını ibraz ederse ondan başka bir vesika istemeden kendisini evlendirir." "Sıhhat raporu istenmez mi?"

"Hayır, bizde sıhhat raporu yoktur. Fakat evlenen insanlardan biri hasta olarak evlenip eşine hastalığı aşılsa şikâyet vukuunda mahkemeye verilir ve hapis cezası çeker. Bizde isim meselesi Avrupa'da olduğu gibi değildir. Nikâh kaydı zamanında evlenenler isterlerse kendi isimlerini muhafaza edebilirler. Eğer isterlerse de erkek kadının veya kadın erkeğin ismini alabilir. Yani kadın muhakkak kocasının ismini almaya mecbur değildir. Erkek de isterse kadının ismini alır. İlk zamanlarda evlenenlerin nüfus kâğıdına evlenmiş oldukları kaydedilmiyordu. Yalnız ellerine bir nikâh cüzdanı veriliyordu. Şimdi hem nüfus kâğıtlarına kayıt yapılıyor hem de nikâh cüzdanı veriliyor. Tevellüdatın kayıt zamanı anne ve babanın nüfus kayıtlarıyla doğum evinin doğumu tespit eden vesikası isteniliyor. Kayıt zamanı çocuklara verilecek aile ismi ana ve babaları ayrı aile isimleri taşıyorlarsa bu iki isimden hangisi olacağı hakkında bir karar vermek onlara bırakılıyor. Kanunen nikâhları tespit edilmiş ebeveynden doğan çocuklarla nikâhsız ebeveynden doğan çocukların kaydı hakkında başka bir muamele yoktur. Sovyetlerce gayri meşru ilan denilen çocuk yoktur. Yani nikâhsız ebeveynden doğan çocuğun nüfusa kaydı için anne ve babasının nüfus kâğıdı doğum evinin vesikası lazım. Alacağı isim de ebeveynin arzusuna bağlıdır. Bundan sonra annesinin eline bir vesika, çocuğun eline de bir nüfus kâğıdı veriliyor."

⁵⁷ " Lenin Mezarı ve Lenin Müzesi", Tan Gazetesi, 5.7.1937. (EK 39).

“Annenin eline ne vesikası veriliyor?”

“Çalıştığı müesseseden yardım görmesi için annenin eline bir çocuk dünyaya getirdiğine dair resmi bir vesika vermek lazımdır. Çünkü bizde anne olan kadın doğumdan evvel iki ay ve doğumdan sonra yine iki ay çalışmaz ve çalışıyormuş gibi tam maaş alır. Ve doğurduktan sonra mutat gündeliğinden fazla olarak dokuz ay çocuğunu beslemek için ayrı bir maaş alır. Bu parayı tabii çalıştığı müessese verir. Fakat memlekette hususi sermaye ile işleyen müessese olmadığına göre devlet verir. Bundan başka yine elindeki bu vesika ile anneye bedava kundaklar, bezler, çocuk elbiseleri ve süt verilir.”

“Fazla verilen bu çocuk beslenme parası tahminen ne kadardır?”

“Yüz ruble kadardır.”

“Talakin Sovyet Rusya’da güçlenmiş olduğunu duyuyoruz. Şimdi boşanmak çok uzun sürüyormuş.”

“Evet, şimdi uzun sürüyor. Eskiden boşanmak için gelen insanlar boşanmak arzusunda olduklarını söylerler ve onlara bunun sebebi sorulmaz, boşandırılırdı. Hâlbuki şimdi...”

“Şimdi çok mu uzun sürüyor?”

“Eh, en aşağı yarım saat.” Ben de başka yerlerde olduğu gibi senelerce zannetmiştim. Bu cevap üstüne gülümsemekten kendimi alamıyorum. “Bu yarım saat süren muamele nedir?” diyorum. “Muhakemeleri mi görülüyor?”

“Hayır, boşanmalarına mani olmak için elimizde ikna ve tenvir ve irşattan başka bir vasıtamız ve kanuni bir icbarımız yok. Yalnız ilk zamanlarda bu kolay evlenip kolay ayrılmak müsaadesini bazı gençlerin suiistimal ettiğini gördük. En ufak bir sempati ile bir aile yapmaya kalkışverişenler, en ufak bir hiddetle bu aileyi yıkmaktan çekinmiyorlardı. Hâlbuki evlenmek, ayrılmak kolay ama ekseri izdivacın neticesinde bir veya iki çocuk var. Onların vaziyeti de mevzubahis olmak icap ediyordu. Eskiden kurulan bir ailenin neden yıkıldığı sorulmuyordu. Şimdi bir çift boşanmak için geldi mi onlarla ayrı ayrı yahut beraber konuşuluyor. Ekseriya birbirlerine dargın olan gençlere nasihatler veriliyor. Bazıları bu nasihatlerden müteessir olarak barışıyorlar. Bazıları ise kararlarından vazgeçmiyorlar. Boşanmak için karı kocanın beraber daireye gelmesi gerekir. Eğer kadın hasta veya gebe ise onun hukukunun muhafazasıyla burası mükelleftir. Eğer çiftlerden biri dışarda ise biz onun dairesine bağlanıyoruz. O zaman talak biraz daha uzun sürüyor. Talaktan sonra baba on sekiz yaşına kadar çocuğuna bir para vermek, kadın ise ona yardım etmek mecburiyetindedir. Çok defa baba çocuğu yanına almak ister ve annede çocuğundan ayrılmamak için babadan hiçbir yardım istemez. Çocuğuna kendi bakmaya razı olur. Hem çocuk babaya geçerse anne de babaya para vermek mecburiyetindedir. Çünkü biz kadın erkek diye iktisadi ve içtimai hakları ve vazifeleri ayrı iki cins tanımıyoruz. Ayrıldıktan sonra kadın isterse kadın kendi genç kızlık soyadını alır, isterse kocasının ismini muhafaza edebilir. Şunu söyleyeyim ki şimdi boşanmalar eskisi gibi havailikle yapılmıyor. Düşünüp, taşınarak yapılıyor. Kitle eskiden çok cahildi. Şimdi kültür sahibi oldu. Kafa itibarıyla çok büyüdü. Ayrılma vakaları iki seneden beri çok azaldı. Biz de bu vakaların önüne geçmek için bazı tedbirler aldık. Evveliden boşanmak muamelesi üç rubleye yapıldı. Şimdi birinci talakta talakin kaydı için elli ruble, ikinci de yüz elli, üçüncü de üç yüz ruble alıyoruz. Bizim buradaki mıntıkamız 300 bin nüfusluktur. Çocuk düşürmesini men eden kanun çıktığından beri günde doğum vasati yirmi ila yirmi beş arasındır. Evlenmeler beş altıyı buluyor. Beş gündür hiç boşanma kaydetmemişiz. Bu gidişle günde bir boşanma bile yok. Hâlbuki eskiden yani üç sene evveline kadar günde 10-12 arasında imiş. Size birde ölüm kayıtlarının nasıl yapıldığını söyleyeyim. Bir tıbbi raporla ölenin pasaportu bunun kaydı için kâfi. Gömmeye izin böyle

veriliyor. Bir de akrabasına bir vesika veriliyor. Bu vesika ile ölenin çalıştığı müesseseden defin merasimi için para alınıyor. Eğer kendisi bir yerde çalışmıyorsa, ona bakmaya mecbur olan adam kendi işinden bu parayı alıyor. Çocuk ölümünü soruyorsunuz. Çocuk ölümü her sene biraz daha azalmaktadır. Evlenmek muamelesi azami on dakika. Boşanmak muamelesi ise şimdi kaydı değil, fakat nasihat faslıyla beraber bazen yarım saatten fazla bile sürüyor.”⁵⁸

Suat Derviş, 1937 yılında Rusya’nın gündelik yaşam pratikleri yanında resmi kurumların nasıl işlediğini de yakından incelemiştir. Bu yazısında Rusya’da evlenme, boşanma ve ölüm kayıtları nasıl yapılıyor konusunu ele almıştır. Yazıda, özellikle vurgulanan husus, dünyanın ve Avrupa’nın birçok ülkesinde kadınlara tanınmayan hakların, Rus kadınlarına tanınmış olmasıdır. Kadınla erkek arasında bir fark görülüyor ve bu eşitlik anlayışı yasalarla da güvence altına alınıyor. Kadın evlendiğinde isterse kendi soyadını kullanmaya devam edebilmektedir. Eşler bu yönde karar alırsa çocuğa annesinin soyadı verilebilmektedir. Herhangi bir boşanma durumunda çocuğun, eğitimi ve hayatını devam ettirebilmesi için gereken maliyeti anne baba eşit bir şekilde karşılamaktadır. Çocuk sahibi olan anneye ücretli izin hakkı, ek maaş ödenmesi yapılmaktadır. Çocuğa, kundak, süt, bez yardımı da yapılmaktadır. Anneye, bu yardım, çalıştığı iş yeri tarafından yapılır fakat yazıda da vurgulandığı gibi ülkede özel işletme olmadığı ve bütün çalışanlar devlet tarafından istihdam edildiği için bu yardım devlet tarafından yapılmış olmaktadır. Derviş, Rusya’da hayat nasıl akıyor, insanlar nasıl yaşıyor, kadınların yaşam ve çalışma koşulları nasıl bütün bu sorulara cevap aramıştır. Bu sorulara aldığı cevapları yazıya dökerek, okurlarıyla buluşturmuştur.

Rusya’da Mahkeme

Moskova mahkemeleri reisi Smirnov yoldaş, bizi Moskova adliye binasında iyi döşenmiş, sakın ve sessiz odasında kabul etti.

... “Sovyetlerde mahkemeler nasıl kurulur. Hâkimler tayin mi edilirler, yoksa halk tarafından mı intihap edilirler?”

“Bizim kanunu esasimize göre, hâkimleri halk intihap eder. Her üç senede biri yeni intihabat yapılır. Bu üç sene içinde hükümet halkın ona verdiği hâkimlik sıfatını alamaz. Eğer halk ondan memnun olmazsa yine ancak kendisi onu işinden çıkarabilir. Bizim esas mahkememiz halk mahkemesidir. Halk, yalnız hâkimleri değil, azaları da intihap eder. Moskova şehrinin 175 halk hâkimi, yani jürisi vardır. Bunların her biri en aşağı senede iki mahkemede vazife alırlar. 1936 senesinde bu yardımcı azaların yani jürilerin yüzde yetmiş sekizi Stahanovist işçilerdendi.”

“İçlerinde ne kadar kadın var?”

“% 48 kadın aza vardır.” Sovyet mahkemesinin, diğer mahkemelerdeki mahkemelerden farkı nedir.*”

“Size bunları şöyle sayayım.

⁵⁸ “Sovyet Çiftleri Nasıl Evlenirler, Nasıl Ayrılırlar”, Tan Gazetesi, 8.7.1937. (EK 40).

1. Bizim prensibimiz bir cinayet olduğu zaman bunun intikamını almak değildir. Biz kabahatliyi yeniden hayata getirmek onu terbiye etmek isteriz. Bu şekilde çalışarak yeniden terbiye hususunda çok iyi neticeler elde ettik. Şimdiye kadar mahkûm ettiğim mukabil ihtilalcileri ve katilleri kendi metotlarımızla terbiye ettik. Ve onlardan cemiyete faydalı insanlar elde ettik. En büyük misal Ramzin'dir. O bir vatan haini idi. Fakat çok istidatlı adamlardandı. Onu ve onun gibi çok büyük mühendisleri şimaldeki kanalda çalıştırdık. Ve biz onların üzerinde çalıştık. Şimdi tamamıyla değiştiler, çok terakki ettiler. Memleket için iyi şeyler keşfediyorlar, iyi çalışıyorlar. Baltık ve Beyaz Deniz kanalında çalışan mahkûmları iki buçuk sene bu işte çalıştılar. Ondan sonra kendilerine büyük mükâfatlarla Lenin nişanı verildi. Ve tekrar hayata döndüler.

2. Bizim mahkememiz bir sınıf mahkemesidir. Evet, bizim mahkememiz de bir sınıf mahkemesidir. Bunu inkâr etmiyoruz. Çünkü bir ecnebinin psikolojisini biliriz. O hiçbir zaman bunun aksini kabul etmez. Çünkü sınıf olmayan bir cemiyette bir mahkemeye ihtiyaç yoktur. Bizim mahkememizde bir sınıf mahkemesidir. Fakat sosyalist bir mahkemedir. Burada hükümler sosyalist nokta-i nazarıyla verilir ve işte onun için diğer memleketlerdeki mahkemelerden farklıdır. Mahkemeye çağırılan her mücrimin istediği avukatı tutmaya hakkı vardır.”

“Memleketinizde elan para mevcut olduğuna ve rejiminiz de sosyalist bir rejim bulunduğuna göre herkesin kazancı bir olmamalıdır. Avukatların da tabii ücretsiz çalışmadıklarını tahmin ediyorum. O halde sosyalist bir memlekette herkesin işine göre kazandığı nazarı itibara alınınca herkesin istediği avukatı da tutmasına imkân var mıdır? Yüksek avukatların ücreti çok yüksek olmayacak mıdır? “

“Hayır, avukatın ücreti müttehimin aylığına uygundur. Mesela müttehimin kazancı bin ruble ise bunun ancak yüzünü yani onda birini avukata verir. Kazancı yüzse on, müttehimin avukat tutmaya iktidarı yoksa sendikası yahut mesleki birliği avukat parası verir.”

“Eskisine nispeten şimdi cürümler artmakta mı, yoksa eksilmekte midir?”

“1923 senesinden bugüne kadar tutulan istatistiklere göre cürümler yüzde altmış beş eksilmiştir. Bizim daima Sovyet Birliği'nin yirmi yaşında olduğunu söyleriz. Bu bir hatadır. Vakıa yirmi senedir ihtilali yaptık ve rejimimizi kurduk ama... Hayatımızın ilk devreleri yani ilk on sene dâhili harplerle geçti. On senedir normal bir hayat yaşıyoruz. Eğer bize daha on beş sene daha rahat yaşamak imkânı verilerse, harbsiz, gürültüsüz, patırtısız... O zaman...” Yoldaş Smirnov sustu. Gözleri bir an bir noktaya daldı. Sonra gayet manalı bir yüz ifadesiyle “O zaman gelip de bizim mahkemelerimizi görsünler,” dedi. “Burada en çok işlenen suç nedir?”

“Sarhoşluk kavgaları, hırsızlık çok eksildi. Cinayet de azdır. Hele para çalmak için cinayet hemen hemen hiç yok gibidir. Cinayetin sebepleri ekseriya kıskançlık oluyor.”

“Hukuk mahkemelerini işgal eden davalar nedir?”

“Karı koca davaları görülüyor. Napolyon koduna göre, bir koca karısını dövebilirdi. Şimdi Sovyetlerde kadın şikâyet ederse değil döven, karısına fazla hakaret eden bir erkek bile gayetle ağır bir surette cezalandırılıyor. Sonra yine o kanuna göre, bir kadın gayri meşru bir çocuk doğurursa bu çocuğun babasından çocuğu için hiçbir hak isteyemezdi. Hâlbuki şimdi bizde bir erkek bir kadınla tanışıp ondan bir çocuğu olursa sonuna kadar sanki meşru evladı imiş gibi bu çocuğa bakmaya mecburdur. Bunu yapmazsa suçlu telakki edilir.”

“Sizde çocuk mahkemeleri var mıdır?”

“Hayır, bizde çocuk mahkemeleri yoktur. Fakat çocukları terbiye edici enstitüyonlarımız vardır. Müterredî çocukları ise doğrudan doğruya hastaneye yollarız.”

“Hırsızlık eden bir çocuğa ne yaparlar?”

“Hırsızlık eden bir çocuk bulunursa, üzerinde nafiz olmıyan ana ve baba mahkemeye getirilerek mesul tutulur. Onlar, eğer çocuğun terbiyesine lazım gelen ehemmiyeti vermiyorlarsa çocuk ebeveyninden alınır, tecrübeli pedagoglar tarafından idare edilen terbiye evlerine verilir. Fakat çocuğun ne polisle ne de mahkeme ile münasebeti olur. .”

“Bir çocuk benim çantamı çalsa ben polise şikâyet etsem, o çocuğa ne yaparlar?”

“Polis tutamaz. Çocuk şubesi vardır. Bu polis şubesi çocukla meşgul olur. O şubedeki memurlar da pedagoglardır.”

Mühim işleri arasında nazik mahkeme reisini, daha fazla yormak istemedim. Teşekkür ederek yanından ayrıldım.⁵⁹

Rus mahkemelerinin, nasıl işlediği hakkında bilgilerin verildiği bu makalede, yine kadın haklarının ön planda tutulduğu dile getirilmiştir. Ayrıca gayri meşru çocukların, meşru şekilde dünyaya gelen diğer çocuklardan hiçbir farkı olmadığını, aynı haklara sahip olduğu belirtilmiştir. Diğer yandan suç işleyen birisini, hayata tekrar kazandırmak için mahkûmların üretime geçmesini sağlayarak, hayattan kopmalarının önlenmeye çalışıldığı ifade edilmiştir. Yine Sovyet Rusya’nın benimsediği rejim doğrultusunda meydana getirdikleri kurumsallaşma çabalarına yer verilmiş ve yeni rejimle eski rejim arasındaki farklılıkların neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Sovyet Rusya’da Davacı, Suçlu

Hâkim Smirnov’un yanından çıktıktan sonra arkadaşşıma “Sovyet mahkemeleri hakkında tam bir fikir edinmek için eğer memleketinizde mümkünse biraz da mahkeme salonlarına gitmek ve davaları dinlemek isterim,” dedim. Arkadaşım büyük bir memnuniyetle “Hay, hay,” dedi. “Hemen dinleyelim. Burası işte Moskova mahkemelerinin merkezidir. En kalabalık mahkemeler burada yapılır.” Etrafıma bakındım. Küçük binanın koridorlarında bizim İstanbul’umuzun herhangi bir semtindeki bir sulh mahkemesini dolduran insanlar kadar insan yoktu. Arkadaşım çok zeki bir kadın, gözlerimden kalabalığı kâfi bulmadığımı anladı. “Evet, evet,” dedi. “Böyledir. Mülkiyeti şahsiye kalktığından beri hukuk davaları hemen hemen yok gibidir. Ceza işlerinin de günden güne azaldığını duyduk.” Bir kapı açtık. Küçük bir salon. Tam karşıda bir kürsü. Kürsünün arkasında bir büyük, iki küçük iskemle. Ortada bir kadın hâkim oturuyor. Bir tarafında bir kadın, diğer tarafında bir erkek aza. Temyiz mahkemesi burası. Temyiz edilmiş hukuk davaları burada dinleniyormuş. Biz dinleyicilerin sırasında oturduk. ...Ceza mahkemesinin salonu bu salonun tam altında. Yalnız bunda müddeiumumi ve avukat için kürsü ile samiin sıraları arasında ve samiinle hâkim kürsüsüne yan çevrilmiş biri bir tarafında, diğeri öbür duvarda iki masa var.⁶⁰

⁵⁹ “Rusya’da Mahkeme”, Tan Gazetesi, 11.7.1937. (EK 41).

⁶⁰ “Sovyet Rusya’da Davacı Suçlu”, Tan Gazetesi, 14.7.1937. (EK 42).

Derviş, mahkemelerin görüldüğü salonlara gidip, davaları izlemiş, bu yazısında bu konular üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Hemen her yazısında olduğu gibi gittiği kurumlardaki işleyişi en ince ayrıntısına kadar öğrenip, okuyucularına, o kurumların işleyişi hakkında, detaylı bir yazı sunmaktadır.

Sovyet Mahkemelerinde Davalar Nasıl Görülür?

Tren Moskova'dan ayrılalı dört saat kadar oldu. Bakü'ye gidiyoruz.

...Hepimiz bir kompartımanda toplandık. Yolculuk çok uzun. Daha iki günümüz var, Bakü'ye kadar. Vakti geçirmek lazım. Gramofon getirdiler ortaya. Gramofon çalıyor. Plaklardan bir tanesi Ermeni artistler tarafından söylenilen ve bir Ermeni kompozitör tarafından bestelenmiş olan Koroğlu Opereti. Bakü'de oynanıyormuş. Çok güzel bir beste. Bundan sonra gramofonda Rus, Ukrayna, Dağıstan, Özbekistan, Tacikistan, Azerbaycan, Gürcistan ve ilah havaları çalıyor. Ve tertemiz o yeknesak görünüşlü, işlenmiş siyah topraklı ovalardan homurdanarak, sallanarak geçerken, biz küçük bir kompartımanın içinde Sovyetler Birliği'nin geniş hudutları içine toplanmış sayısız milletlerin hemen hemen hepsini işitiyoruz.

...Ortalık karadı. Lambalar yandı, perdeleri kapadık. Hepimiz koridordayız. Gençler aralarında bir edebi kitabın münakaşasını yapıyorlar. Bütün günden beri onlara dikkat ediyorum. Ağzılarını açtıkları zaman hiçbir zaman saçma bir mevzu dillerine almıyorlar. Konuşulan mevzu yalnız içtimai, siyasi, edebi. Yani muhakkak kültürlü insanların konuşabileceği bir mevzu. Akıllarında hep işleri. Büyük bir sevgi ve imanla işlerinden konuşuyorlar, hatta o kadar işlerinden ve o kadar çok ciddi şeylerden bahsediyorlar ki, insan kendi kendine "Bunların acaba birer hususi hayatı yok mudur?" diye düşündürüyor.

...Tren hızlı hızlı gidiyor. Etrafımdakileri tetkik etmekten, onları tanımaya uğraşmaktan pencerelerden dışarı bakmaya vakit bulamadım. Tren şimdi bir nehrin kenarından geçiyor. Ve yaşlı adam, bariton sesiyle bize eski ihtilalcilerin hapisane şarkılarını okuyor.⁶¹

Suat Derviş Bakü'ye doğru yola çıkmak için Moskova'dan ayrılmıştır. Derviş, devrimin yirminci yılında Moskova'yı karış karış gezerek, oradaki gözlemlerini okuyucularıyla paylaşmıştır. Yazarın, şimdiki yolculuğu Bakü ve Tahran'a doğrudur. Oralardaki gözlemlerini de okuyucularıyla paylaşacaktır. Bu yazısında, Moskova ve Bakü arasında trende geçen yolculukla ilgili gözlemlerine değinmektedir. Farklı milletlerden insanlarla aynı kompartımanda yaptığı yolculuğu en ince ayrıntısına kadar okuyucularıyla paylaşmaktadır.

Kafkasya Dağıstan Hazar Gölü

..."İşte Bahri Hazer," dedikleri zaman kalbim şiddetle çarptı. Esasen Kafkasya'ya girdiğimizden beri garip his haleti içindeyim. Çocukluk hatıralarımın birçoğu başımda dirildi.

...Bahri Hazer, dört tarafı kara ile muhat bir su. Bize ilk coğrafya derslerinde bu tarifi göl için yapmışlardı. Evet, bu deniz öteki denizlere uzak ve ayrı.

⁶¹ "Sovyet Mahkemelerinde Davalar Nasıl Görülür?", Tan Gazetesi, 16.7.1937. (EK 43).

...Bir tarafı yeşil, bir tarafı beyaz, bir tarafı gümüşü renklerle kaplanmış ince ve uzun, hafifçe kıvrıntılı mavi leke. Hazer Denizi.

...Toprak kupkuru. Bir damla yeşillik kalmadı. Ağaç göremiyoruz. Ağaç yerine portreler. Demirden direkler demirden bir orman. Petrol kuyuları. Bakü. Akşam saat sekiz. Temiz bir istasyona indik. İntourist'in adamı beni karşıladı. Yol arkadaşlarıma veda ettim. Büyük bir otomobille otele gidiyorum. Sokakları güzel ve muntazam olan bu şehirde Moskova'dan daha fazla modern üslupta binalar var. Ve burada gök Moskova'da olduğu gibi kurşuni rengi değil. Burada akşamın havası sarı ve mavi. Halk giyinmeye, tualete daha fazla itina ediyor. Şık denecek kadar iyi giyinmiş kadınlar var sokaklarda. İntourist oteli yeni yapılmış bir bina. Fevkalade güzel, fevkalade muntazam. Bana en üst katta bir oda verdiler. Üst katta benden başka hiç kimse yok. Modern möbleli bir oda. Bir de balkonu var. Hazer Denizi'ni görüyor. Tirşe bir ipek gibi, yumuşak ve hiç kırışksız Hazer Denizi. Onun daima dalgalı olduğunu bana söylemiştiler. Esaretine isyan eder gibi daima köpürerek sahillere çarpar. Uğuldar, hırçınlaşmış. Hâlbuki bu akşam Hazer tirşe rengi bir su gibi. Ve ilk yıldızlar içinde akislerine boy ölçüştürüyorlar.⁶²

Derviş, Hazar Denizi'ni görünce, denizin zihninde yarattığı çağrışımları tasvir ederek başlar yazısına ve hislerini dile getirmenin yanında ülke hakkındaki gözlemlerini de etraflıca ele alır. Ülkenin ekonomik ve sosyal durumunu ortaya koyan tahliller de yapılmaktadır.

Bakü'de Geçen Günler İçinde Neler Gördüm?

...Vapura gitmeden evvel, bir otomobille şehri dolaştık. Evvela eski bir mezarlık iken şimdi park yapılmış olan bir tepeye giderek şehri yüksekte seyrettik. Birbirlerine yakın bir halde yeni Paraşüt Kulesi'yle Kız Kulesi dedikleri eski, tarihi bir kule var. Güya eski biri derebeyi kendi kızını almak istemiş. Kız da buna razı olmayınca bu kulede onu hapsedmiş ve kızcağız da kendisini kulenin en tepesinden atarak öldürmüş. Şimdi o kuleye yakın başka bir kuleden paraşüt kulesinden yine genç kızlar boşluğa kendilerini salıveriyorlar. Fakat ölmek için değil, yaşamak için.⁶³

Yazar, Bakü'de kaldığı süre içerisinde edindiği izlenimleri paylaşmaktadır. Şehirde gezip gördüğü yerleri betimlemektedir.

Tahran Yolunda Sovyet Rusya İçin Konuşmalar

Bir saatten beri vapurumuz üstü petrole pırıl pırıl yanan bir denizin üstünde ilerliyor. Bakü ile Pehlevi arasında işleyen vapurlar küçük fakat pek temiz, pek rahat. Bir kişilik güzel bir kamaram var. Ufak yemek salonu ve yemek salonunun yanındaki güverte güller gibi. Vapurda oldukça kalabalığımız ve vapura girer girmez hepimiz birbirimizle ahabap olduk. Bir Avusturyalı nebatat mütehassısı var. Karısıyla birlikte İran'a gidiyorlar. Bir Estonyalı genç kız var. Kadın olan üçüncü yolcu Paris'ten avdet eden genç bir İranlı kadın. Dördüncü kadın da benim. Galiba bizim mevkide bizden başka kadın yok. Erkekler daha kalabalık, iki İranlı genç, biri tahsilden, biri de ne olduğunu öğrenemediğim bir vazifeden bayanıyla birlikte avdet ediyor. Bundan başka milliyetini tam tayin edemediğim ak saçlı bir adam. Bir

⁶² "Kafkasya, Dağıstan, Hazer Gölü", Tan Gazetesi, 18.7.1937. (EK 44).

⁶³ Bakü'de Geçen Günler İçinde Neler Gördüm", Tan Gazetesi, 20.7.1937. (EK 45).

Çekoslovakyalı avukat. Sonra bir hayli Alman delikanlısı var. Hepsi temiz giyinmiş, yirmi beşle otuz yaş arasında genç ve gürbüz çocuklar. Alman işçileri hayatlarını kazanmak için memleketlerinden fersah fersah uzaklara, alışık olmadıkları iklimlere, alışık olmadıkları hayat şartları içine giriyorlar. Vapur küçük, gidilen yer uzak, yolcular arasında hemen bir dostluk peyda oluverdi. Estonyalı genç kıızı bir buçuk saat sonra Renli bir delikanlı ile güvertede el ele tutuşmuş otururken gördüm. Avusturyalı doktor, tam eski Viyanalı ilim adamı, bayanı çok nazik ve entelektüel bir kadın. O da nebatat mütehassısı imiş. Çekoslovakyalı doktor tam eski, demode ((liberal) Avrupa'nın bir mümessili. Almanya'dan gelen bu delikanlılarsa tabii bugünkü nasyonal sosyalist Almanya'nın gençliğini temsil ediyorlar. Onlara ayrıca dikkat ediyorum. Sözlerini dinlemeye, hareketlerini gözden kaçırmamaya gayret ediyorum. Çok neşeli çocuklar, mütemadiyen gülüyor, şaka ediyorlar ve güverteye çıkıp hep bir ağızdan şaraptan, kadından, aşktan ve eğlenceden bahseden Ren şarkıları söylüyorlar. Vapurumuz Bakü'den uzaklaştıkça çocukların ağzından dökülen en neşeli şarkılarda bile nostaljik bir ahenk bulunuyor. Çekoslovak hukukçu hakikaten nazik bir zat. Yemekten sonra bize Sovyet Birliği'nden topladığı intibaları anlatıyor.

“Evet, yapıyorlar, yapıyorlar, gördük,” diyor, “işte mesela Bakü'deki Intourist Oteli üstünden baktığınız zaman mükemmel bir bina. Dünyanın az şehirlerinde bulunabilecek kadar modern ve iyi. Fakat içi?”

“İçinde ne kusuru buldunuz?”

“Ne kusur bulmuş olacağım. Her şey bir dekor gibi yapma ve iğreti. Biz Avrupalılar ya her şeyin iyisini isteriz ya hiçbir şey istemeyiz. Hâlbuki burada her şeyi yapmak istedikleri için acele ile yapıyorlar ve Avrupa'da yapılan şeylerin kamına varmıyorlar.”

“Ben kendi adıma otelin içinde ve dışında çok güzel diyemeyeceğim hiçbir şeye rast gelmedim. Siz burada nasıl bir kusur bulduğunuzu daha müspet bir şekilde söyler misiniz?”

Liberal Doktor “Mesela dün akşam otele gelir gelmez odamda eğildim, yere yattım ve banyonun altına baktım.” Bu defa hayretle ben soruyordum. “Niçin eğilip banyonun altına baktınız?”

“Nasıl yapılmış olduğunu görmek için. Çünkü otele geldim, baktım, hariçten harikulade. İçine girdim, nefis. Fakat yirmi senelik bir zamanda bizim bütün medeniyetimizi terk edip yeni bir medeniyet yapmaya imkân yoktur. Beni yalnız dekorla aldatamazlar, dedim. Hemen eğildim ve kusur aradım.”

“Banyonun altında ne kusuru buldunuz?”

“Hakikaten çok sevimli bir adam olan hukukçu “Banyonun deliğine aşağıdan gelen boru tamamıyla tetabuk etmemiş,” diyor, “altını kıvrırmışlar, çarpık gelmiş. Evvela yapılmadan evvel düşünülmemiş.”

Deminden beri muhavereye iştirak etmeyen aksakallı yolcu “suyu açtınız mı? Su nasıl akıyordu?” diye soruyor, “Yere dökülüyor muydu?”

“Akıyordu, yere dökülüyordu, sızılmıyordu, fakat...”

“O halde aziz doktor, bu kadar kusura göz yumuveriniz. Boru biraz çarpık olursa olsun, iş şu ki su doğru aksın.” Sofrada oturanların hepsi bu cevaba gülüyor. O devam ediyor.

“Görüyorum, bütün Avrupalı burjuvalar, siz Sovyet Rusya'ya geldiğiniz zaman bitaraf olarak değil, muhakkak düşman olarak geliyorsunuz, çok genç olan bu memleketin yaptığı iyi şeyler değil, kötü şeyleri görmeye gayret ediyorsunuz. Siz banyonun borusundan bahsediyorsunuz. Banyo borusuna gelinceye kadar bu memlekette yapılan hiçbir müspet ve kusursuz işe rast geldiniz mi? Bu memlekette yapılan birçok muazzam eserler var. Sovyet ağır sanayi hakkında ne düşünüyorsunuz? Fabrikaları gördünüz mü? Topraktan, bir yerine bin istihsal ettiren ziraat makinelerini gördünüz mü? Volga Kanalı,

Şimal Kanalı, Moskova Metrosu gibi eserler hakkında niçin susuyorsunuz? Siz Avrupa’da asırlar içinde kurduğunuz medeniyeti onlar yirmi sene, on sene gibi kısa bir zaman içinde kurmak isterlerse bu bir kabahat midir? Sovyet topraklarında ne gördünüzse, neye dokundunuzsa hepsi oralarda yapılmıştır. Ben Rus değilim, ben komünist değilim, yalnız Sovyet Rusya’da yapılan şeyleri gördükçe insan olmakla iftihar duyuyorum.” Vapura girdiğimizden beri hemen hemen hiç konuşmamış olan bu yolcu acaba kimdir? Hangi millettendir. Almancayı da Fransızca’yı da aynı kolaylıkla konuşuyor. O susar susmaz Çekoslovak hukukçu söze başlıyor.

“Bilmiyorum. Yeni bir medeniyet kurmaya niçin ihtiyaç gördüler? Mevcut olan mükemmel bir medeniyeti yıkıp büyük bir kültürü devirip yeniden onun örneğini yarım yamalak kurmak için mi? Eski garp medeniyeti bizim Avrupa’mızın medeniyeti, kökünü Hristiyanlık gibi merhamet ve adaletten alan büyük medeniyet.”

“Kiliselerin duvarlarına prenslerin resmini evliya ve aziz resimleri arasına, başlarında nurdan bir hale ile asan Hristiyanlığın adil medeniyeti. Derebeylik elinde alet olan ve büyük halk kitlelerini nurundan uzak tutan medeniyet. Derebeyin elinden kamçıyı, kapitalistin elinden tazyiki alamayan büyük medeniyet.”

“Fakat rica ederim bizim cemiyetimizde hürriyet vardır. Bizde herkese zekâsıyla mücadele etmek imkânı verilmiştir. Herkes yükselmeye hak sahibidir. Elverir ki yükselmek için mücadele etmesini bilsin, becerikli ve zeki olsun. Hâlbuki Sovyetlerde ferdin temayüz etmesine imkân yok.” Ak saçlı adam birdenbire yerinden kalktı. Çekoslovak hukukçunun omuzunu okşayarak “Azizim,” diyor, “haksızsınız, haksızsınız. Bu memlekete girerken kendi evvelden edinilmiş fikirlerinize giriyorsunuz. Bitaraf kalamıyorsunuz. Muhakkak fena şeyler görmek istiyorsunuz, pek fena şeyler... Bunun için yerlere kadar yatıp banyo borularını muayeneye kalkışıyorsunuz. Acaba bir Sovyet vatandaşı sizlerin memleketinize gelse banyo, kanepeler, koltuk ve yatak altlarını muayene etse hiçbir kusur bulamaz mı? Arkasını dönüyor, doktorun cevabını beklemeyerek oradan uzaklaşıyor.⁶⁴

Suat Derviş, Rusya’da edindiği izlenimleri dışında, yolculuğu sırasında tanıştığı farklı milletlerden insanların devrimden sonra, Rusya’nın gelmiş olduğu noktayı nasıl değerlendirdiklerini de yazılarında aktarmaktadır. Tahran yolunda farklı etnik kimliklerden, farklı eğitim seviyelerinden ve farklı ekonomik ve sosyal çevrelerden insanların Rusya hakkındaki konuşmaları, bu yazının konusunu oluşturmaktadır.

Asya Yollarında Avrupalı Yolcular

Vapurumuz çok sakın ve çok siyah bir denizi yararak ilerliyor. Hep güvertedeyiz. Hafif esen rüzgâra başlarımızı vermişiz. Gece pek ılık. Moskova’nın serinliği burada kalmadı. Deniz kenarında doğmuş olanlar için denizin büsbütün başka manası var. Ben sahile geldiğimden beri hayatta olduğumu hissediyorum. Simsiyah gökte ne çok yıldız var. Bir ayak sesi duyuyorum. Birisi bana Almanca hitap ediyor.

“Gnödige Frar.”

“Başımı kaldırıyorum. Karşımda Alman amelelerinden bir genç var.

⁶⁴ Tahran Yolunda Sovyet Rusya İçin Konuşmalar”, Tan Gazetesi, 28.7.1937. (EK 46).

Bir şey mi istiyorsunuz?” diye soruyorum. O, hep kendi lisanında cevap veriyor.

“Evet, sizden bir ricamız var.”

“Nedir?” Avrupa için üç sene alakalarını kesiyorlarmış. Bu üç seneye ilk adım attıkları bu geceyi eğlenceli geçirmek niyetinde imişler. Avusturyalı çifti, Estonyalı genç kızı Çekoslovakyalı hukukçuyu bu akşam beraber içmeye davet etmişler. Ve bana da gelmişler.

...Bir ara bilmiyorum nasıl oluyor, sofranın üstüne Almanca bir gazete geliyor. Moskova’da çıkan D.D.Z gazetesi. Yine Viyanalı kadın bunun sayfalarını karıştırıyor ve birden bire Alman gençlerine dönerek “Bakınız,” diyor, “burada ne havadis var.”

“Ne havadis var?”

Viyanalı kadın bir serlevha okuyor.

“Almanya’da hoşnutsuzluklar”

Sofrada oturan gençler olmayacak bir şey işitmiş gibi kahkahalarla gülüyorlar.

Ve bütün bu genç amele grubunu idare eden ciddi bir genç “Saçma,” diyor. “Almanya’da hiçbir hoşnutsuzluk yoktur. Almanya’da herkes memnundur.” Yalnız bütün bu gençlerin içinde bir tane var. O da fazla şarap içmiş. Şaraptan mahmurlaşan gözlerle masanın üstünden bize bakıyor ve eliyle göğsünü işaret ederek “Doğru bir havadis,” diyor. “Doğru... Mesela ben... Ben memnun değilim!” Arkadaşlarının hayretten ve hiddetten büyümüş gözleriyle gözleri karşılaşınca birdenbire sanki açılıyor, ihtiyatsızlık ve kabahat işlediğini anlıyor ve sözünü hemen değiştirerek “Bu benim menhus tabiatım,” diyor. “Ben hiçbir zaman hiçbir yerde memnun olmam. Hiçbir şey beni tatmin edemez.” Bu arkadaşların içinde en neşeli görünen Renli bir delikanlı arkadaşının omuzuna vuruyor ve bir gözünü kırparak “Dünyada hiçbir şeye aldırma arkadaş,” diyor, “bir kere düşün bu dünyanın yüzünde ne kadar kalacaksın? Felsefe ile vakit geçireceğine ölünceye kadar iki günlük ömrünü kadınla, şarkı ile keyifle ve şarapla iyi geçirmeye bak. Ötesi sana vız gelsin. Yaşadığımız günleri bahtiyar geçirmek şerefine içiyorum. Haydi, çocuklar kaldırın kadehlerinizi.” Kadehler kalkıyor... Şimdi sıra ile herkes kendi en sevdiği şarkıyı söylüyor. Ben çok yorulmuştum. Bir an ayrılmak bahanesiyle sofradan kalktım. Kamarama girip yattım. Onların hala kadını, şarabı, aşkı ve neşeyi metheden şarkılarını dinliyorum.⁶⁵

Yazar, yolculuk sırasında şahit olduğu izlenimlerini aktarmaya devam etmektedir. Zaman zaman farklı etnik kimliklerden gelen kişilerin ateşli konuşmalar sırasında milliyetçiliği ön plana çıkaran konuşmalarına zaman zaman da yolculuk sırasındaki eğlenceli anlarına ettiği tanıklıklar, Derviş’in bu yazısının konusunu oluşturmaktadır.

Kızgın Güneş Beynimize Akıyor

Tahran’ı arkada bıraktık. Asfalt caddeleri, sarı duvarlar arkasında saklanan ağaçları ve yeşil bahçeleri, sarı tuğladan bir kat evleriyle ve Golhek gibi Şimran gibi güzel şık, modern tam 63 sayfiyesiyle... Şehrin bir tarafında sivrilmeye başlayan yeni binalarıyla eski Tahran’ın tepesine bakan modern mahalle, asli ve kuvvetli bir ordunun efrat ve azasını barındıran sayısız kışlaları, modern bir gençlik yetiştiren mektepleri, üniversiteleri ile... Ve yeni kalkınma hızının verdiği gayretle günden güne medenileşen, her gün biraz daha süslenen Tahran’ı. Asırlardan sonra birdenbire gençleşen İran’ı ve her gün biraz daha güzelleşen payitahtı arkada bıraktık.

⁶⁵ “Asya Yollarında Avrupalı Yolcular”, Tan Gazetesi, 1.8.1937. (EK 47).

...Sonsuz ve çorak bir tabiatın ortasında kurulmuş bir kervansaray. Avlusu ile insanları ve hayvanları barındıracak tertibatıyla kervansaray. İnsan kendini bin bir gece masasında zannediyor. Develer görüyorum, katar halinde, katırlar, merkepler görüyorum ama bunlarında yanında en modern model ve en muazzam kamyonlar da var. Kervansarayın önünde bunlar da var. Medeniyetin bin bir gece efsanesini, masallarını kamyonların önüne katmış, dost İran'ın topraklarından tamamıyla kovmak üzere. ...Şirin suyu geçtik. Bir dağa daha tırmandık, sonra inmeye başladık. Şimdi harman yerlerinden geçiyoruz. Kadın erkek, çoluk çocuk tarih kitaplarında resimlerini gördüğümüz birtakım ziraat aletleriyle harmanda çalışıyorlar. Akşamın bu saatinde renkler bir fotoğraf camından görülen renkler gibi, renkli bir film gibi parlak ve güzel. Zeytin ormanlarından geçtik. Kuş yuvaları gibi yeşillikler içine kurulmuş tahta kulübelerin arasından geçtik. Bu civarda bütün kulübelerin tavanı sipsivri yapılmış yağmur için. Burada çok yağmur yağmış ve yine o sebepten evlerde masa gibi bacakların üstüne oturtulmuş verandalar, balkonlar ve tarasalar var. Akşam yaklaştı, kulübelerde ışıklar yandı. İçinde ışıklar yanan kulübeleriyle buraları bana bir tiyatro veya bir sinema dekoru gibi geliyor.⁶⁶

Yazar, yolculuğunun son yazısını Tahran'a ayırmıştır. Derviş, gittiği diğer ülkelerde yaptığı gibi bu ülkede de iktisadi ve sosyal yapıya değinmiştir. Bu yazısında İran halkının yaşayışına dair gözlemlerinin yanında Tahran'ın doğa güzelliklerini de aktarmıştır.

Derviş, yazı dizisinde gittiği ülke ve şehirlerin, ekonomik ve sosyal gelişmişliğine dair tanıklıklarını aktarmaktadır. Toplumsal yapıya dair sosyolojik betimlemelerde de bulunmuştur. Toplumsal yapıyı oluşturan kadınların, erkeklerin, çocukların yaşam tarzlarını, haklarını, gündelik yaşam pratiklerini incelemiştir. Diğer taraftan Rus halkının, sanata ve sanatçıya verdiği değer, Derviş'in yazılarında ortaya koyulmaktadır. Bir müzisyene yapılan karşılama töreni örneği üzerinden, sanatçıya verilen değeri somutlaştırmaktadır. Çocukların sanat eğitimi alabileceği kurumların, işleyişi de yazılarda irdelenmiştir. Yazar, bütün bunların yanında SSCB'nin siyasal rejimine de değinmiştir. Derviş, Rusya'nın devrimden sonra yirmi yılda geldiği konumu ele alarak, Rus halkının, maddi ve manevi anlamda hangi noktada olduklarını yakından irdelenmiştir. Bu noktada yazar sadece kendi izlenimlerini değil, yolculuğu sırasında karşılaştığı ve sohbet ettiği insanların izlenimlerini de okuyucuyla paylaşmaktadır. Ayrıca Rusya'nın devrimin yirminci yılında 1 Mayıs Bayramı'nı coşkuyla karşıladıklarını da birçok yazısında vurgulamıştır. Yazı dizisinde Sovyet Rusya'nın benimsediği yeni rejimin ortaya koyduğu kurumsallaşma çabası irdelenirken, kurumlardaki yetkililerle detaylı bir şekilde görüşülmüştür.

Yazı dizisi okurlar tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Balcıgil, yazı dizisine olan ilgiyi şöyle ele alır: "Suat'ın SSCB seyahatine dair yazısı ilgiyle karşılandı. Özellikle *Tan* okuyanlar, SSCB'de neler olduğunu Suat'ın yazı dizisinden öğrendi" (2017: 234). Yazarların, ortaya koyduğu ve yoğun ilgi gören çalışmalar, siyasal iktidarlar tarafından rahatsız edici

⁶⁶ "Kızgın Güneş Beynimize Akıyor", Tan Gazetesi, 13.8.1937. (EK 48)

bulunabilir ve siyasal iktidar, doğrudan veya dolaylı yollardan yazarların ortaya koyduğu çalışmalara müdahale etme yoluna gidebilirler. Nitekim Derviş'in yazı dizisi de benzer şekilde, okuyucu tarafından yoğun ilgiyle karşılanırken siyasal iktidar, tarafından tehlikeli bulmuştur.

Yazar, benzer çalışmaları Türkiye'de de yapmıştır, bu doğrultuda birçok yazı dizisi ortaya koymuştur. Birçok yazısında ele aldığı çocukların durumu ve eğitim olanakları da Rusya'daki eğitim olanaklarının gerisindedir. Derviş, Türkiye'de kadınların çalışırken çocuklarını bırakacak bir yer olmadığı için istediği halde çalışamadıklarını kadınlarla yaptığı röportajlarda dile getirmiştir. Kaldı ki Türkiye'de çalışan kadınlar, ekonomik ve sosyal anlamda birçok haktan yoksundu. Kadının, kendi soyadını evlendikten sonra da kullanabilmesi yahut çocuğun, annenin soyadını kullanabilmesi ise o tarihte, Türk kadınları için gerçekleşmesi uzak görünen bir durumdu. Derviş'in yazıları bu noktada okuyuculara iki ülkenin ekonomik ve sosyal yaşamına dair bir kıyas yapma imkânı tanıyacaktır. Türk okuyucusunun, bu kıyası yapmasını istemeyen siyasal iktidar başta olmak üzere siyasal iktidara yakın gazete ve gazeteciler tarafından eleştirilmiştir. Yazı dizisinden duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir. Baskıya dayanamayan *Tan* gazetesi yöneticileri, Derviş'in işine son vermiştir.

3.2. Yazı Dizisine Yöneltilen Eleştiriler

Tan gazetesi ve diğer gazeteler, 1937 yılında siyasal erkin, basına yönelik baskılardan kurtulmak için dış haberlere ağırlık vermeye başlamıştır. Diğer yandan bütün dünya devletleri hızla İkinci Dünya Savaşı'na doğru sürüklenmektedir. Bu açıdan da dış dünya haberleri, ilgiyle takip edilmektedir. Bu bağlamda *Tan* gazetesi, bünyesinde bulunan deneyimli yazarları, yurt dışına yollamıştır. Bu gazetecilerden bir tanesi olan Suat Derviş, Rusya, Tahran, Bakü gibi şehirlere giderek gözlemlerini okurlarıyla paylaşmıştır. *Tan* gazetesinin, dış basına ağırlık vermesini Behmoaras, şöyle anlatır:

Tan gazetesi yepyeni bir çehre kazandığı 1937 yılında, önemli bir atılımda bulunarak, halkın anlayacağı kolay bir dilde aktarılmış dış siyaset olaylarına iyice ağırlık verir. Hitler'in, Birinci Dünya Savaşı'nda kaybedilen toprakları Almanya'ya yeniden katmak için harekete geçmeye hazırlandığı, İspanya'da iç savaşın ülkeyi kasıp kavurduğu bu dönemde, dış siyaset giderek ilgi çekmektedir. Gazete idaresi çalışanlarını muhtelif ülkelere röportajlar yapmak için yollamaya başlar. Bunlardan Sabiha Sertel Fransa ve Amerika'ya; Suat Derviş'in ise Sovyetler Birliğine, Rusya'ya gitmeleri uygun görülmüştür (Behmoaras, 2017: 132).

Suat Derviş, yazı dizisini tamamladıktan sonra hem dönemin siyasal iktidarı hem de siyasal iktidara yakınlığıyla bilinen gazeteciler tarafından “komünistlikle” suçlanmıştır. Bu suçlamaların ve ikazların sonucunda Derviş’in işine, *Tan* yönetimi, tarafından son verilmiştir. *Tan* gazetesi o dönemde siyasal iktidara muhalif bir duruş sergilemekteydi. *Cumhuriyet* gazetesi ise tek parti iktidarını destekleyen yayın politikası gütmekte idi. Bu bağlamda yazarın yazı dizisi sonrası gelen eleştirilerin çoğu *Cumhuriyet* gazetesinin yazarları tarafından yapılmıştır. Özellikle *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi ve *Tan* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman arasında polemik yaşanmıştır. Suat Derviş’in yazı dizisinden sonra diğer gazetelerin yazarları tarafından yöneltilen eleştirilerin yanında dönemin siyasal erkinden de ikaz sesleri yükselmiştir. Milletvekilleri ve hükümet yetkilileri *Tan* gazetesinin yayın politikasını ve Derviş’in yazılarını benimsemediklerini dillendirmişlerdir. Dünya devletleri, İkinci Dünya Savaşı’na doğru ilerlerken, Türkiye, dünyadaki bu gelişmeleri yakından takip ediyordu. Bu karmaşa ortamı içerisinde siyasal rejim olarak sosyalizmi benimseyen Rusya’nın, ekonomik ve sosyal gelişimi hakkında yazılar kaleme alınması Ankara’yı kızdırmıştır. Derviş’in yazı dizisini doğru bulmamışlardır. Ankara’nın tutumunu Balcıgil şöyle ifade etmektedir:

Deneyimli gazetecinin yazdıkları Ankara tarafından da dikkatle takip edildi. Ankara’da milletvekillerinin, bakanların ve bürokratların yuvalandıkları odalar, koridorlar, lokantalar, kulüplerde Suat’ın yazı dizisi konuşuldu. Kendisine yol olarak sosyalizmi seçmiş SSCB’deki gidişattan şu veya bu nedenle tedirgin olanlar köpürmeye başladılar. Dünyanın yeni bir savaşa doğru sürüklendiği günlerde, Suat Derviş’in ve *Tan* gazetesinin yaptığını doğru bulmadılar. Türkiye’nin yolu zinhar sosyalizm olamazdı. Onun yeri, serbest ekonominin hüküm sürdüğü Batı dünyasıydı ve yaptığı bu yayının nedeniyle Suat da, *Tan* da mazur görülemezdi. Bazılarına göreyse, genç Türkiye Cumhuriyeti önüne yeni hedefler koymuşken, karşısına yüzde yüz farklı hedeflerle çıkmak, memleketin orta yerine bomba koymaktan farksızdı (Balcıgil, 2017: 234).

Suat Derviş’in yazı dizisi, siyasal iktidar tarafından riskli bulunmuş ve bu doğrultuda Derviş’in durdurulması gerektiğini düşünmüşlerdir. Çok geçmeden Derviş, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından da uyarılmıştır. Daha önce Derviş’in çalışmalarından övgüyle söz eden ve Derviş’i yakından tanıyan Kaya, bu kez Derviş’i çağırılmış ve yazı dizisi yüzünden adeta azarlamıştır. Balcıgil, bu yaşananları şu şekilde betimler:

Gayet iyi tanıyordu İçişleri Bakan’ı Suat’ı. Defalarca karşı karşıya gelmişler, yemek yemişler, aynı fotoğraf karelerinde bulunmuşlardı. Her zaman çok nazik davranmıştı İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey kendisine. Yine öyle olacağını düşündü Suat. Yanılmıştı! Pera Palas’ta odasına girdiğinde, Şükrü Bey’in daha önce kendisine gösterdiği yüzünün bir başkasıyla yer değiştirmiş olduğunu gördü. Enikonu azarladı İçişleri Bakanı, deneyimli gazeteciye. Bu tür yazıları bir daha zinhar kaleme almaması

gerektiğini söyledi. “Yoksa...” dedi. “Gazetecilik filan yapamazsın bu ülkede.” Giderek artırdı sesinin tonunu. Suat’ın nutku tutuldu (Balcıgil, 2017: 236).

Suat Derviş İçişleri Bakanı Kaya tarafından uyarılmış, çok genç başladığı ve uzun yıllardır yaptığı gazetecilik mesleğini, nasıl yapması gerektiğine dair direktifler almıştır. Bir gazetecinin yazdığı yazılar nedeniyle bu denli azarlanması ve “gazetecilik yapamazsın” diye tehdit edilmesi, gazetecilik faaliyetlerinin engellenmesi basın özgürlüğünün yok sayıldığı anlamına gelmektedir. Aynı gün Şükrü Kaya, Suat Derviş’in dışında Sabiha Sertel’i de görüşmeye çağırmıştır. O günden, Sabiha Sertel, anılarında şöyle bahseder:

Tan’da röportajlarım, makalelerim çıkıyordu. Bir gün telefonla, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’dan bir davet aldım. Telefon eden yaveri, Şükrü Kaya’nın ertesi gün saat ikide beni Pera Palace Hotel’de bekleyeceğini, benimle görüşmek istediğini bildirmişti. Ertesi gün o saatte Pera Palace Hotel’e gittim. Otelin giriş salonunda, Suat Derviş ve kocası Nizamettin Nazif [Tepedelenlioğlu] oturuyordu (Suat, o zaman Nizamettin Nazif’le evliydi, sonra ayrıldılar). Onları orada görünce, “Sizi de Şükrü Kaya mı çağırttı?” dedim. “Evet,” dediler. Onlar benden önce geldiği için, Şükrü Kaya önce onları davet etti. Epeyce bekledim. Çıktıkları zaman Suat’ın yüzü asıktı. “Ne oldu Şükrü Kaya ne istiyor?” dedim. Suat, “İçeri girin de anlarsınız... Beni iyice payladı... Size ne yapar bilmem...” dedi (Sertel, 2015:174).

Sabiha Sertel, Kaya’nın kendisine de gazetecilik faaliyetlerinden dolayı direktiflerde bulunduğunu anlatmaktadır. *Tan* gazetesinin, farklı ülkelere gönderdiği ve o ülkelere gözetimlerini aktaran yazarlardan biri de Sabiha Sertel idi. Dolayısıyla *Tan* gazetesi yazarlarının neyi yazıp ne yazamaması gerektiği, hükümet yetkilileri tarafından dikte edilmeye çalışılmıştır. Şükrü Kaya’nın Suat Derviş’i Pera Palas’a çağırıp yazı dizisi hakkında uyarmasını Liz Behmoaras şöyle aktarmıştır:

Matbuat Umum Müdürlüğü bakanlığına bağlı olduğu için gazeteleri sıkça ziyaret eden Şükrü Kaya’yı iyi tanıdığını sanıyordu Suat. *Son Posta*’ya geldiğinde, onunla bir grup resmi çekirmek üzere, alışık olduğu gibi bir sürü erkek gazeteci arasında tek kadın olarak poz vermişti. Zaman zaman resmi davetlerde, gemilerde karşılaştıklarında bakan, ona güler yüzle selam verir, okumuş olduğu bir makalesi, bir fıkrası için onu kutlardı... Dahası, birkaç kez yabancı basından önemli isimlerle bir araya geldiğinde, yanına tercüman olarak mutlaka Suat’ın verilmesini istemişti. Ancak genç kadın, o gün süitin kapısından içeri girdikten sonra, babacan ve güler yüzlü adamdan bambaşka biriyle karşılaşacaktı; bakan öfkeli ve tehditkardı. Bu tür röportajları sürdürdüğü takdirde, gazetecilik kariyerinin ciddi şekilde tehlikeye gireceğini, hatta başına daha da büyük dertlerin gelebileceğini, lafını hiç sakınmadan söylemişti. Gözyaşlarını zor tutarak dışarı çıktığında, kim bilir hangi yazısı yüzünden, “azarlanma” sırasını sabırla bekleyen Sabiha Sertele rastlamış ve onu uyarmıştı (Behmoaras, 2017: 134).

Matbuat Umum Müdürlüğü İçişleri Bakanlığı’na bağlı bulunmaktaydı. Bu durum siyasal iktidara, basını denetim altına almanın ve siyasal iktidarın, basına yönelik keyfi davranışlarda

bulunabilmesinin yolunu açıyordu. En ufak bir muhalefete dahi katlanamayan siyasal iktidar, basını susturma yoluna gitmekteydi.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Suat Derviş ve Sabiha Sertel'i Pera Palas'a çağırıp, yazdıkları yazı dolayısıyla, sert bir şekilde ikaz etmesi, hem Suat Derviş'in anılarında, hem de Sabiha Sertel'in anılarında anlatılmaktadır. Suat Derviş'in hayatının konu edildiği birçok çalışmada da aynı ibareler yer almaktadır. Lakin bu olaya dair o dönemde veya daha sonraki yıllarda Şükrü Kaya tarafından bir tekzip verildiğine, bakılan kaynaklarda rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu olayın yaşandığı birçok kişi tarafından dile getirilmesine rağmen, Şükrü Kaya tarafından yalanlanmamıştır.

1930'lu yıllardan beri siyasi otoritenin basın üzerindeki otoritesi giderek artmıştır. Bu doğrultuda 1930'ların ikinci yarısında gazeteler, bu baskıdan kurtulup biraz rahat nefes almak için dış haberlere yoğunlaşmıştır. *Tan* gazetesi de diğer gazeteler gibi dış haberlere ağırlık vermiştir. Ancak bunu yaparken bile siyasal iktidarın tepkisini çekmiştir. Bu anlamda *Tan* gazetesi ve yazarları, "komünizm" destekçisi olarak hedef gösterilmiştir. O dönemde Derviş de "İstanbul-Tahran- Bakü" başlıklı yazı dizisi ile bu suçlamadan payını almıştır. Derviş'e dönemin siyasal iktidarı tarafından yöneltile eleştiriler işine son verilmesinde belirleyici olmuştur. Aynı zamanda siyasal iktidara yakınlığıyla bilinen *Cumhuriyet* gazetesi yazarlarının, *Tan* gazetesinin yazarlarını komünistlikle suçlaması da Derviş'in işine son verilmesinde etkili olmuştur. Bu ağır baskıya dayanamayan *Tan* gazetesi başarılı bir fikir işçisi gazeteci olan Derviş'in işine son vermiştir.

Bu süreçte *Tan* gazetesinin başyazarlarından Ahmet Emin Yalman ve *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi arasında köşe yazıları üzerinden bir tartışma baş göstermiştir. Bu tartışmanın kökü Derviş'in ve *Tan* gazetesi için dış basına yönelik yazı kaleme alan diğer yazarların yazılarından önceye 1937 yılının Ocak ayına dayanmaktadır. Koç, bu sürecin başlangıcını şöyle değerlendirir:

Tan, yayın politikası itibarıyla genelde sol eğilimli yazılar yayınlamaktaydı. 10 Ocak 1937 günü, gazetenin yazarlarından Nazım Hikmet ve diğer bazı kişilerin komünist faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle tutuklandılar. *Cumhuriyet* ise yayın hayatına atıldığı ilk günden itibaren genelde iktidar yanlısı yani CHP paralelinde yayınlar sürdürmektedir. Bu ortam içinde iki gazete büyük bir rekabet içerisinde, birbirlerinin açıklarını aramaya başlamışlardır (Koç, 2006: 137).

İki gazete arasında baş gösteren bu gerginlik, *Tan* yazarlarının dış dünya ile hazırladığı yazı dizileri sonrasında artmıştır. Birbirlerine ağır ithamlarda bulunarak saldırıya geçmişlerdir. İlk saldırı Ahmet Emin Yalman'ın, Yunus Nadi'nin "Bir Nutuk Üzerine Koparılan Lüzumsuz

Gürültüler”⁶⁷ başlıklı yazısına cevap vermesiyle başlamıştır. Bu yazıda Yunus Nadi Gobbels’in Türkiye ile birlikte hareket etmelerinin amacının komünizme karşı verilen mücadele olduğunu dile getirmektedir ve şöyle devam etmektedir:

Asrımızın modası olan parti kavgalarını ortadan kaldırarak, her cereyanın fevkinde milli irade birliğini yaratan Kemalizm’in, Hitlerin rejiminden çok daha evvel kurulduğunu, başta Hitler olmak üzere bütün dünya bilirken, sebebi anlaşılmayan ürpermeler geçirerek, ‘vay bizi faşist sanıyorlar tavzih etmesinler’ demek ağır başlı bir Türk gazetecisine yakışmayacak kadar komik bir hareket olur.⁶⁸

Nadi, yazısında Hitler’in, Alman ulusunu komünizmden korumak için kendi rejimlerini tasarlarken Kemalist ideolojiyi tetkik ettiklerini dile getirmektedir. Gazete ve gazeteci adı vermeden şu sözlerle rakip gazete ve gazetecilere yüklenmektedir:

Türkiye’de faşizm propagandası yapıldığından şikâyet eden muharrir bizzat tarihi materyalizmin hakkında Karl Marks ve Engels hakkında bir sürü kitabımsı broşürler bastırmamış mıdır? Biz Türkiye’de komünizm hakkında, makale sahibinin broşürlerinden baskı, insana bir teşkilat tarafından idare ediliyormuş hissini verecek kadar bol neşriyat yapıldığını, komünizme tövbe ettiklerini söylemiş birtakım insanların nasılsa bazı devlet dairelerine yerleştirildiklerini bildiğimiz halde, hiçbir endişeye mahal görmüyoruz.⁶⁹

Nadi’nin bu yazısına cevaben birçok sol görüşlü yazar makale kaleme almıştır. Bu yazarlar arasında Ahmet Emin Yalman, Sabiha Sertel gibi *Tan* gazetesi yazarları da vardır. Yalman’ın bu yazıya cevabıyla iki gazete arasındaki tartışmanın fitili ateşlemiştir. Aynı zamanda CHP Milletvekili olan Yunus Nadi tarafından da Ahmet Emin Yalman’ın hedef alındığı birçok yazı kaleme alınmıştır. Ahmet Emin Yalman, Yunus Nadi’nin yazısının hemen ertesi gün *Cumhuriyet* gazetesini muhafazakâr ve milliyetçi bir tutum sergilemesi dolayısıyla faşistlikle suçlayarak, Hitlerin avukatlığını yaptığını yazmıştır. Yalman, “Çok Lüzumlu Bir Hassasiyet” başlığıyla kaleme aldığı makaleye şöyle giriş yapmaktadır: “Soruyoruz: Bir Türk gazetesinin Alman Propaganda Nazırına avukatlık etmesi caiz mi, değil mi?”⁷⁰ Yine aynı gün Sabiha Sertel de *Cumhuriyet* gazetesine ve Nadiye cevap niteliğinde “Cumhuriyet Gazetesi Gobbels’in Müdafaa Vekili midir?”⁷¹ başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Sabiha Sertel ve Ahmet Emin Yalman’ın yazısına karşılık, Yunus Nadi, ertesi gün “Propaganda Yapan Kimdir?” başlığıyla kaleme aldığı makalede *Tan*’a şu sözlerle yüklenmektedir: “Bu

⁶⁷ “Bir Nutuk Üzerine Koparılan Lüzumsuz Fırtına”, Cumhuriyet Gazetesi, 18.10.1937. (EK 49).

⁶⁸ “Bir Nutuk Üzerine Koparılan Lüzumsuz Fırtına”, Cumhuriyet Gazetesi, 18.10.1937. (EK 49).

⁶⁹ “Bir Nutuk Üzerine Koparılan Lüzumsuz Fırtına”, Cumhuriyet Gazetesi, 18.10.1937. (EK 49).

⁷⁰ “Çok Lüzumlu Bir Haysiyet”, Tan Gazetesi, 19.10.1937. (EK 50).

⁷¹ “Cumhuriyet Gazetesi Gobbels’in Müdafaa Vekili midir?”, Tan Gazetesi, 19.10.1937. (EK 51).

yaygaradan maksadları, öteden beri alet oldukları komünizm propagandasını gizlemektir.”⁷² Nadi, *Tan* gazetesinin yazarlarına yönelik suçlamalarına şu sözlerle devam etmektedir: “Artık ipin ucunu kaçırdılar; bir yaygaradır gidiyor. Gazeteleri Yahudi havrasına döndü. İrili ufaklı, kadınlı erkekli hepsi kaleme sarılmışlar, avaz avaz haykırıyorlar”⁷³ Nadi bu sözlerle *Tan* gazetesinin bütün yazarlarını hedef almaktadır. Ahmet Emin Yalman ise Cevaben şunları yazmaktadır:

Yeniçeriler, şirretlik etmek ve bir adamı susturmak istedikleri zaman (Dine sebbetti) diyerek yaygarayı basarlarmış. Türk gazeteleri arasında eskidenberi derebeylik iddialarında bulunan “*Cumhuriyet*” gazetesi de tıpkı öyle yapıyor. Bugün teyyare postasile gelen sayısında, bizim yazılarımıza cevap makamında yazılan iki yazıyı gördüm. Her ikisinde de takip edilen usul “*Milli hisleri tahkir etti*” şeklinde iddialarla heyecanlı bir hava uyandırmaktır. “*Cumhuriyet*” gazetesi, bu sayede ortalığı sise boğacağını, bir ecnebi propaganda nazırına avukatlık yolundaki, müdafaası çok güç hareketinin izini kaybettireceğini ümit ediyor.⁷⁴

Yalman, yazısında “milli hisler tahkir ediliyor” diyen Nadi’yi halkı galeyana getirmekle suçlamaktadır. *Cumhuriyet* gazetesinden Peyami Safa da tartışmaya dâhil olarak *Tan* gazetesi ve yazarlarına yönelik makale kaleme almıştır. Safa, *Tan* gazetesi ve yazarlarına şu ithamlarda bulunmaktadır:

...Cumhuriyet gazetesi, bugüne kadar, nasyonal sosyalizm, faşizm veya komünizm olsun, Kemalizm çerçevesini aşan her türlü yabancı ideolojilerin telkinlerine karşı milli mukavemeti artırmağa çalışmaktan bir an geri kalmış değildir. Hatta avukatlığını yaptığımız iddia edilen nasyonal sosyalizm peygamberini müdafaaya sevkedecek kadar, *Cumhuriyet* koleksiyonlarında, komünizmi olduğu kadar faşizmi de baltalayan yüzlerce fıkra ve makale bulunmak mümkündür. Buna rağmen Cumhuriyet gazetesine faşizm isnadına yeltenen sistematik yaygaraların hakiki sebebi nedir? Şudur: Komünistler, kendilerinden olmıyan bütün ideolojilerin taraftarlarına, demokratlara, liberallere, sosyal demokratlara, nasyonalistlere, Kemalistlere “faşist” damgasını yapıştırmak isterler.⁷⁵

Ahmet Emin ve Yunus Nadi’nin başlattığı ideoloji polemiğine, Peyami Safa, Sabiha Sertel ve diğer birçok yazarın da karışması üzerine tartışma uzamıştır. Yazarlar karşılıklı birbirlerini faşistlik ve komünistlikle suçlamışlardır. 22 Ekim 1937 tarihli yazılardan itibaren Ahmet Emin Yalman ve Yunus Nadi arasındaki rejim tartışması, şahsiyete yönelik ağır ithamlara dönüşerek sürmüştür. Bu tartışmanın boyutu değiştiğinde, basın camiası ve siyasal iktidar tarafından hoşnutsuzluklar dile getirilmiştir. Her iki gazetenin yazarlarına ve yöneticilerine yapılan telkinler sonucu yaklaşık on gün süren bu söz dalaşı sonlandırılmıştır.

⁷² “Propaganda Yapan Kimdir?” Cumhuriyet Gazetesi, 20.10.1937. (EK 52).

⁷³ “Propaganda Yapan Kimdir?” Cumhuriyet Gazetesi, 20.10.1937. (EK 52).

⁷⁴ “Muhafazakârların ve Mürtecilerin Eski Silahı”, Tan Gazetesi, 21.10.1937. (EK 53).

⁷⁵ “Kim Faşist ve Kim Komünist?”, Cumhuriyet Gazetesi, 21.10.1937. (Ek 54).

İktidarı destekleyen *Cumhuriyet* gazetesi, *Tan* gazetesinin yazarlarını komünistlikle suçlarken, *Tan* gazetesi de *Cumhuriyet* gazetesini, Hitler'in destekçisi olmakla ve faşistlikle suçlamaktadırlar. Bu tartışmanın başladığı sıralarda Suat Derviş'in yazı dizisi yeni sonlanmıştı. *Tan* gazetesi yönetimi, Derviş'in yazılarına gelen tepkilerden dolayı, ortalık düzelesiyse kadar Derviş'e yazı yazmaması ikazında bulunmuşlardır. Tartışma büyüyüp iş çıkırından çıkınca da *Tan* gazetesi yöneticileri, Derviş'in işine son vermişlerdir. Görüldüğü üzere bir fikir işçisi gazetecinin çalışma hayatı, siyasi otoritelerin söyleyeceği söze göre şekillenmektedir. İktidarın, benimsediği yönde gazetecilik yapılmadığı takdirde, milli menfaatlerin zedelendiğine, ülkenin bütünlüğünün sarsıldığına ve vatan hainliğiyle suçlanmaya varan ithamlarla karşılaşan gazetecilerin, çalışma hayatları sonlandırılabilir. Siyasal iktidar ve siyasi iktidarı destekleyen basın camiası da benzer gerekçeler ileri sürülerek, Derviş'i hedef göstermişlerdir. Bir süre sonra bu baskıya dayanamayan *Tan* gazetesinin yöneticileri Derviş'in işini sonlandırmışlardır.

3.3. Yazı Dizisi Sonrası İşine Son Verilmesi

Suat Derviş'in yazı dizisi üzerine koparılan fırtına dinmemiştir. Özellikle siyasi iktidarı destekleyen *Cumhuriyet* gazetesi yazarları *Tan* gazetesinin üzerine gidiyordu. Diğer taraftan siyasi iktidarın baskıları da artarak devam etmekteydi. Hükümetin, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Derviş'i, Pera Palas'a çağırıp yazı dizisi dolayısıyla azarladıktan sonra, böyle yazılar yazmaya devam ederse bu ülkede gazetecilik yapamayacağını da söylemişti. Derviş'in gazeteci meslektaşları tarafından da gerilen ortamda *Tan* gazetesi Suat Derviş'in işine son vermiştir. Balcıgil, Derviş'in işine son verilmesini şöyle anlatır:

Suat'ın yazısına dair bir fısıldaşma olarak başlayan memnuniyetsizlik, çok geçmeden *Tan* gazetesinin içinde bir bomba gibi patladı. Halil Lütfü Dördüncü, gazetenin öteki sahibi olan Ahmet Emin Yalman ve Zekeriya Sertel'i toplantıya çağırdı. Zekeriya Bey gazetenin genel gidişatına bakarken, Ahmet Emin Bey başyazıları yazıyordu. Halil Lütfü Dördüncü, toplantıda Ankara'nın düşüncelerini seslendirdi. Başlarının büyük belada olduğunu söyledi ve sesini giderek yükseltti. "Artık gazetemde o kıpkızıl komünisti istemiyorum!" Üç ortak saatlerce tartışılar konuyu. Sonunda Halil Lütfü Bey baklayı ağzından çıkardı. Ankara, Suat'ın yazmaya devam etmesini istemiyordu. "Beyler!" dedi nihayetinde Bay Dördüncü. "Ya Suat Derviş'i kapının önüne koyacağız ya da gazeteyi gözden çıkaracağız. Bu kadar açık!" Zekeriya Bey toplantıdan sonra saatlerce, meseleyi Suat'a nasıl anlatacağını düşündü. Sonra, deneyimli gazeteciyi odasına çağırttı ve her şeyi olduğu gibi anlattı. Suat "Bekliyordum bunu" dedi (Balcıgil, 2017: 235).

Suat Derviş, ortamın gerilmesiyle birlikte işten çıkartılmayı beklediğini ifade etmiştir. Siyasal iktidarın otoritesi karşısında bir fikir işçisi gazetecinin emeği, yok sayılmış ve işine son verilmiştir. Aynı olayı Liz Behmoaras, şu şekilde dile getirir:

Dönüşünde yayınladığı uzun röportaj dizisi müthiş bir ilgi çekti ama Suat Derviş “kıpkızıl komünist” damgası yemekten de geri kalmadı. Gazetenin ortaklarından Halil Lütfü, onu bu nedenden dolayı artık istemediği için, röportajın yayınlanmasının hemen ardından, gazeteden ayrılmak zorunda kaldı” (Behmoaras, 2017: 134).

Derviş, hakkında kaleme alınan bir yazıda Derviş’in yaşadığı süreç şöyle anlatılır:

Suat, gazetesi tarafından röportajlar yapması için Sovyetler Birliği’ne yollanır. Genç gazeteci gün içinde ülkenin sosyal kuruluşlarını gezer, geceleri ise opera, tiyatro, konserler arasında mekik dokur. Zaten yıllardır hayranı olduğu bu ülke Suat Derviş’i büyüler. Fakat bu keyifli geziden döndüğünde tadı tamamen kaçır. Röportaj dizisi beklenenin ötesinde bir ilgi görür. İşini iyi yapmanın bu coğrafyadaki karşılığının işsiz kalmak olduğunu kısa zamanda öğrenecektir. Zira yaptığı gezi sonrasında “kıpkızıl komünist” olarak damgalanır ve gazetenin ortaklarından Halil Lütfü onu bu nedenden dolayı artık istemediği için, röportaj dizisinin yayınlanmasının ardından gazeteden ayrılmak zorunda kalır <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2017/07/23/unutturulan-kadin-suat-dervis/> (erişim tarihi: 25.05.2018).

Suat Derviş, bütün bu sürecin sonunda Pera Palas’a çağırılınca, *Tan* gazetesinin yöneticileri tarafından işine son verilmiştir. Suat Derviş, işine son verilmesi üzerine öfkesini, ablasına yazdığı mektupta şu şekilde ifade etmiştir:

Ne zaman ki sinir uçlarına dokundum, o zaman tokadı yedim abla. Hata yapmışım. Demek ki bu güne kadar gazeteciliği gerektiği gibi yapmamışım. Asıl yapmam gerekeni görmemiş, ihmal etmişim. Siyasal iktidar ya da iktidarların hoşuna gidenleri yazmak değil marifet. Hatalarını söyleyebiliyor musun, onların yanlış yaptıklarını öteki ülkelerde olan iyi şeylerle karşılaştırarak gözler önüne serebiliyor musun? İşte o zaman ben sana gazeteci derim! İşte tam da bunu yaptım son yazı dizimde ve aforoz edildim” (Balcıgil, 2017: 238).

Suat Derviş, ablasına yazdığı mektupta ifade ettiği gibi gazetecilik faaliyetlerinden dolayı işinden olmuştur. Gazetecilik mesleğinin özünde, halkın sorunlarını ortaya koymak, halkı doğru bilgilendirmek, kamuoyu oluşturarak siyasal iktidar üstünde denetim mekanizması oluşturmak ve iktidarların keyfi uygulamalarının önüne geçmek vardır. Derviş, tam da bunu yaptığı için işsiz kaldığını söylemektedir. Derviş’i Pera Palas’a çağırıp, “azarlayan” Şükrü Kaya’nın basın özgürlüğü üzerine sözleri vardır. Ancak basın özgürlüğünü savunurken dahi güdümlü bir basından söz ettiği algısı yaratmaktadır. Yazarın yazma özgürlüğünün, vatanın ve

ulusun çıkarları söz konusu olduğunda engellenebilir olduğunun işaretini vermektedir. Kaya basın özgürlüğü üzerine şunları söylemiştir:

Denebilir ki bizde basın özgürlüğü Cumhuriyet’le başlamıştır. Öteki rejimlerde nasıl olursa olsun biz taklitçiliğe kapılmayarak politikamızda ancak kendi idealimizi gerçekleştirmek istiyoruz. Yazarlarımız ülke işlerini eleştirmekte serbesttir. Eleştirme özgürlüğü ve çerçevesini saptayacak ve sınırlayacak olan yazarın irfanı, vicdanı ve sağduyusudur. Bu saptama yetkisinin geniş serbestliğinden doğabilecek sorumluluğu her kişinin veya yazarın ayrı ayrı yorumuna bırakıyoruz. Bütün ulusun iradesinin belirtisi olan yasaların hükümlerine bırakıyoruz. Yazı özgürlüğü yazarın egemenliğidir, yazarın sorumluluğunu da yargıç saptar. En iyi özgürlük ülkenin çıkarlarına uygun, ulusun karakterine uygun devletin haklarını ve çıkarlarını koruyan özgürlüktür (Ergüven, 1937: 159).

Derviş’in yazma egemenliği bir anda unutulmuştur ve gazetecilik yapması engellenebilmiştir. Basın özgürlüğü kavramı bir anda işlevsiz kalmıştır ve deneyimli bir fikir işçisi gazeteci kapının önüne koyulmuştur. Basın özgürlüğünün, ulusal çıkarların gerektirdiği ölçü doğrultusunda sınırlandırılabilirdiğini Gürkan şu sözlerle ifade eder:

Basının, cumhuriyetin ilk yıllarından beri, ulusal çıkarlar hedef gösterilerek bu çıkarlara hizmet etmesi beklenmiştir. Basınla iktidar arasındaki çatışmaların tümü ulusal çıkarlar konusunda farklı yaklaşımlardan doğmuş, siyasal iktidar basını yapacaklarına engel olarak gördüğünde onu susturacak önlemler almıştır (Gürkan, 1998: 76).

Bu bağlamda Suat Derviş’in yazı dizisi siyasal iktidarın betimlediği ulusal çıkarlara ters düştüğü için yazarın, işine son verilmiştir. Yani basın, ancak siyasal iktidarın çizdiği sınırlar içinde yer alan özgürlükle yetinmek zorundadır. Bütün bunlar basına uygulanan sansürü de kanıtlar niteliktedir. Marx, basına uygulanan sansürün basına verdiği zararı şöyle ifade eder:

Sansürlenmiş basın iyi ürünler meydana getirdiğinde dahi kötü olarak kalır çünkü bu ürünler, özgür basını sansürlenmiş basın içinde temsil ettikleri ve sansürlenmiş basının ürünleri olarak, onların karakterinde olmadıkları sürece iyidirler. İyi basın kötü ürünler üretse bile iyi kalır. Bu ikincisi için özgür basının özsel doğasından sapmalar mevcuttur. İyi bir sesi olsa dahi hadım edilmiş, kötü bir insan olmaya devam eder. Doğa canavarlar üretse bile iyi kalır. Özgür basının özü, karakterli, rasyonel, özgürlüğün ahlaki özüdür. Sansürlenmiş basının özü, esaretin karaktersiz canavarıdır; o uygar bir canavar, süslenmiş bir kürtajdır (Marx, 2012: 72-73).

İktidarın müdahalesi altında üretim yapan basının, ortaya koyduğu ürünler Marx’a göre değer kaybına uğramaktadır. Müdahaleden uzak üretim yapan basın ise kötü ürünler ortaya koysa dahi iyidir. Çünkü orada basın, hiçbir otoritenin etkisi altında kalmadan içerik üretmektedir. Yani basın faaliyetlerini yürütürken herhangi bir merciin talimatıyla değil; habercilik ilkeleri ve etiği doğrultusunda içerik üretiminde bulunmaktadır. Siyasal iktidarın, kapalı kapılar

arkasında gazetecilere neyi yazmaları ya da neyi yazmamaları konusunda direktifler verip, basın özgürlüğünü destekler görünmeleri madalyonun görünen yüzüdür.

3.4. Suat Derviş'in Tan Gazetesi Sonrası Faaliyetleri

Suat Derviş'in 1937 yılında işine son verilmesinden sonra yazar için uzun ve yorucu bir süreç başlamıştır. Derviş, bildiği en iyi iş olan ve kalpten bağlı olduğu gazetecilik mesleğinden kopamamıştır. Yeniden iş arayışlarına başlamıştır. Ancak Babıali'de Suat Derviş'in, "komünistlik" yaftasıyla işsiz kaldığını duymayan kalmamıştır. Yazara, çok yakından tanıdığı ve gazetelerinde mesai yaptığı isimler bile iş vermekten kaçınmıştır. Derviş'in yaşadıklarını Balcıgil şu şekilde betimler:

Sonraki günlerde, iş bulurum umuduyla yıllardır tanıdığı bütün gazete patronlarını, yöneticilerini ziyaret etti Suat. Hepsi de nezaketle kapıyı gösterdiler deneyimli gazeteciye. Zehirli bir dil, onun gideceği her yere kendisinden önce ulaşmış, Babıali'nin bütün kapılarını kendine kapattırmıştı. Görünmeyen ve alabildiğine etkili bir güç, bildiği tek iş olan gazeteciliği, belli ki yaptırmayacaktı Suat Derviş'e. Zaman zaman kendini sorguya çekti deneyimli gazeteci. Böylesi bir durumu hak edecek ne yapmış olabilirdi? Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiş, gördüğünü, tam da olduğu gibi anlatmıştı. Ne yapsaydı? Kötülese miydi? O zaman yalan söylemiş olmayacak mıydı? Bir yalancı olarak, daha mı muteber olacaktı kendisini "persona non grata" ilan eden etkili siyasi çevrelerde (Balcıgil, 2017: 237)

Derviş, etkili siyasi çevrelerce istenmeyen kişi ilan edilmişti. Babıali'de bunun üstüne o, istenmeyen kişiye iş vermeye korkuyordu. Suat Derviş'in işsiz kaldıktan sonraki yaşadıkları şöyle anlatılır:

Suat Derviş'in hayatında 1936 [Verilen tarih yanlış verilmiştir. Yazarın işine son verilmesine neden olan yazı dizisi 1937 yılında yayımlanır ve Derviş, o yıl işinden çıkartılır] önemli bir dönüm noktası olacaktır. Türkiye'nin siyasi ortamı değişmiştir, ama o da değişmiştir. Sosyalist olduğunu söyler, hakkında yoğun bir kampanya yürütülür. O, gerici ve ırkçıların tabiriyle "kıpkızıl bir komünist"tir. Bir zaman yazılarını yayınlamak için peşinden koşan gazete patronları, artık iş başvurularına yanıt vermemekte, kapıya geldiğinde "yok" dedirtmektedirler. On yıl boyunca hiçbir yayın evi onun kitaplarını basmaz. Adı her yerden silinir, fakat bunlar da onu yıldırmaz. Yazmaya devam eder, artık yazıları daha fazla gözlemler içerir, toplumsaldır ve ideolojiktir <https://odatv.com/fosforlu-cevriyeyi-yazan-suat-dervisi-bilir-misiniz-2808161200.html> (erişim tarihi: 25.05.2018).

Yine de eskiden tanıdığı Us kardeşler her şeyi göze alarak Suat Derviş'i iş almışlardır. Derviş, Hakkı Tarık Us ve kardeşi Rasim Us' un kurmuş oldukları *Haber* gazetesinde işe başlamıştır. Bu gazetede ilk tefrika edilen romanı ise "*İstanbul'un Bir Gecesi*" adlı kitabı olmuştur. *Tan* gazetesinden kovulmasının ardından iki yıl geçmişti ve Derviş, yine muhalif gazeteci kimliğiyle yazılar yazmaya girişiyordu. 1939 yılında *Haber* gazetesinde

“*Düşündüğüm Gibi*” ve “*Olaylar ve Fikirler*” başlıklı köşelerinde makaleler yayınlamaktaydı. Makalelerinde, kadınların, çocukların, köylülerin sorunlarını ele alıp çözüm üretmeye çabalıyordu. Zaman zaman siyasi içerikli yazılar yazdığı da oluyordu. Tam da bugünlerde Ziraat Vekili Muhlis Erkmen’in Moskova Ziraat Sergisi’ni gezmeye gideceği haberi gelmiştir. Bu gezide, Ziraat Vekili Muhlis Erkmen’in yanı sıra Sinop Vekili Cevdet Kerim İncedayı, Kütahya Vekili Sadri Ertem de bulunacaktır. Geziyi Suat Derviş de gazeteci olarak takip etmiştir. Suat Derviş’in, ikinci kez gittiği Moskova gözlemlerini Behmoaras, şöyle anlatır:

Sovyetler Birliği’ne yaptığı ikinci gezide, Suat Derviş çok daha bilinçli, çok daha militanca bir yaklaşım içindeydi. Yanında kendisi gibi toplumcu gerçekçi çizgide eser veren gazeteci yazar Sadri Ertem’le Ziraat Sergisi’ni karış karış gezecek, hiç durmadan not tutacaktı. Ne var ki, Suat Derviş, bu geziyle ilgili izlenimlerini hemen dönüşünde yazamadı. Savaş patlak vermişti ve gazetelerin anında sayısı azalan sayfalarında sekiz sütuna, kırmızı manşetler ve dev puntolarla verilen savaş haberlerinden, Moskova’daki Ziraat Sergisi’ne elbette yer kalmayacaktı. Bu geziden ancak epey sonra, Neden Sovyetler Birliği’nin Dostuyum başlıklı risalesinde söz edecekti (Behmoaras, 2017: 150).

Derviş, küçük birkaç haber dışında izlenimlerini, İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması nedeniyle kaleme alamamıştır. Fakat yazar, izlenimlerini “*Neden Sovyetler Birliği’nin Hayranıyım*” adıyla 1944 yılında yayınlamıştır. Suat Derviş, bu dönemde ölçülü yazılar yazmaya, kalemini kontrol etmeye çabalıyordu. Türkiye, savaşa katılmasa da ülke, kritik bir dönemden geçiyordu. Hükümet, tedbiri elden bırakmıyordu ve katı uygulamalara başvuruyordu. Bu uygulamalardan basın da etkileniyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte Başbakanlık’tan veya Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nden, basına yönelik talimatlar gelmeye başlamıştı. Bu talimatları Topuz şöyle sıralıyordu:

“Türkiye’den bahseden radyo haberlerinin, Basın Yayın Genel Müdürlüğünden izin almadıkça yayını yasaktır.”(19 Eylül 1939) “Rusya yazılmayacak, ‘Rusya’ kelimesi yalnız başına kullanılmayacak, ‘Sovyet Rusya’ diye yazılacaktır.”(23 Aralık 1939) Anadolu Ajansı’nın haberlerinden başka haber yazılmayacaktır; ‘sansasyonel’ başlık yazılmayacaktır; dış haberler tek sütuna dizilecek ve bu haberlere 12 puntodan büyük başlık konmayacaktır; Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nden ve Anadolu Ajansı’nın vereceği dış haberlerden başka dış haber yayınlanmayacaktır; Türk rejiminin ve bu rejimin ideolojisinden gayri, velev inceleme adı altında olsa da, diğer rejimlere ve ideolojilere ait yayın yapılmayacaktır (Topuz, 2003: 167-168).

Louis Althusser, egemen düşünce ve görüşlerin toplum tarafından benimsenmesini sağlayan aile, din, okul, hukuk, siyaset, sendika ve medya gibi kurumları devletin ideolojik aygıtları olarak adlandırır. Bu kurumlar, egemen düşünce ve görüşü topluma yayan, toplumda ideoloji oluşturan ve ideolojinin yeniden üretilmesini sağlayan kurumlardır. Althusser’in, devletin ideolojik aygıtlarından birisi olarak saydığı medya, bu bağlamda topluma ulaştırdığı fikir,

haber, yazı, söz, resim, eylem vs. devlet ideolojisinin sınırlarını aşmayan egemen görüşü topluma yayma görevini yerine getiren bir işlev üstlenmektedir. Bu anlamda medyanın üstlendiği görevi Althusser şöyle ifade eder: “Her biri bu tek hedefe kendine özgü yoldan katkıda bulunur: ...Haber aygıtı, tüm ‘yurttaşları’ basın, radyo, televizyon ile günlük milliyetçilik, şovenizm, liberalizm, ahlakçılık vb. dozlarıyla besler” (2008: 179). Devlet kendi ideolojisinin oluşturulmasında yahut yeniden üretilmesinde basından yararlanır. Bu bağlamda gücü elinde bulunduran devlet, yasalarla basını denetim altında tutar. İkinci Dünya Savaşı’nın basın tarafından nasıl haberleştirilebileceğinin sınırlarını çizerek, devlet ideolojisi, dışında hiçbir ideolojiye ait yayın yapılmayacaktır vurgusu yapılmaktadır.

Bu koşullar altında basının, eli kolu bağlanmaktaydı. Gazetede yazabilecekleri alan git gide sınırlandırılmıştı. Diğer yandan gazeteciler arasında korku hâkimdi. Durum öyle bir hale gelmişti ki gazeteciler, attığı her adımı ve konuştuğu her sözü düşünür hale gelmişlerdi ve birbirlerini “casuslukla” suçlamaya başlamışlardı. Basın bu durumdayken, Derviş, yazılarını sıkı bir denetimden geçiriyordu. Yani otosansür uyguluyordu. Ancak bu koşullar altında *Haber* gazetesinde çok fazla çalışamayacağını düşünüyordu. Bu düşüncesi bir süre sonra gerçekleşti. Derviş, *Haber* gazetesindeki işinden ayrıldı.

Suat Derviş, *Haber* gazetesinden ayrılmıştır; lakin yazarın yazın dünyasından uzak durması mümkün değildir. Derviş, özel yaşamında da zor bir dönemden geçmektedir. Nazif Tepedelenlioğlu ile olan ve kendisini yıpratın evliliğini yeni sonlandırmıştır. Bu zor süreçte işine ağırlık verip yeni oluşumlar içinde yer alacaktır. İşte tam bu günlerde Suat Derviş ve Neriman Hikmet yeni bir dergi çıkarmak için toplantılar yapmaya başlamışlardır. Derviş, dördüncü eşi olan Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner’i de bu toplantılar sırasında tanımıştır; daha sonra hayatlarını birleştirmişlerdir. Takriri Sükûn Kanunu ile baskı altına alınan TKP üyeleri, tekrar TKP’yi canlandırmaya çalışıyorlardı. Reşat Baraner, faşizm karşıtı aydınların, sanatçıların bir araya geldiği bir yayın organı çıkarmayı hedefliyordu. Bu yayın organı Suat Derviş ve Neriman Hikmet Öztekin’in birkaç sayısını çıkardıkları *Yeni Edebiyat* dergisi olmuştur. Derginin çıkarılma aşamasını Behmoaras şöyle anlatır:

...Partinin teşkilat sekreteri ise Fuat Baraner’di. TKP onun önderliğinde, antifaşist sanatçı ve aydınların toplanacakları bir yayın platformu oluşturmaya karar verdi. Dergi, Neriman Hikmet’in imtiyaz sahibi olduğu ve Suat’la birlikte birkaç sayısını çıkardığı derginin devamı olacaktı: *Yeni Edebiyat*. Dört sayfalık gazete formatında tasarlanan, logosu Abidin Dino’ya ait olan bu yeni yayına, aynı sorumlu yazı işleri müdürü düşünüldü: Neriman Hikmet. Ancak idare parti direktifleri doğrultusunda Reşat Fuat Baraner’in elinde olacak, genç kadının adı sadece paravan olarak kullanılacaktı (Behmoaras, 2017: 156).

Derviş, öteden beri sola eğilimli olmakla birlikte komünist propaganda faaliyetlerinde bilfiil yer almamıştır. Bu dergi ve Baraner’le olan evliliği doğrultusunda bu yönde oluşumlarda bulunsa da yazar, yine de temkinli davranmıştır. Derviş’in “*Anılar Paramparça*” adlı kitabının 2017 yılında yapılan baskısına yazdığı önsözde yeğeni Bülent İsmail Dervişoğlu, halasının bu yöndeki yaklaşımını şöyle anlatır:

1941’de Suat Derviş, Türk Komünist Partisi’nin Genel Sekreteri olan Reşat Fuat Baraner ile evlendi (son evliliği). Bu Suat’ın solcu görüşlerini pekiştirmiş olsa da komünist propaganda da aktif olarak yer almamıştır. Aslında Suat’ın bazı makalelerinin gerçekte kocası tarafından yazılmış olduğu, ancak kocası Reşat Baraner hükümetin sıkı takibi altında olduğundan onun adıyla yayınlanmış olduğu rivayet edilir (Derviş, 2017: 316).

Suat Derviş, yeğeninin de dile getirdiği gibi bu tür oluşumlara ılımlı yaklaşmıştır. Eşi Reşat Fuat Baraner ise gençlik yıllarından itibaren sol eğilimli siyasi oluşumların içinde yer almıştır. Reşat Baraner, 1900 yılında Selanik’te dünyaya gelmiştir. Baraner’in annesi, Mustafa Kemal Atatürk’ün teyzesinin küçük kızı Zeynep Hanımdır. Babası Ahmet Fuat Bey ise hukukçudur. Reşat Baraner, Atatürk’ün akrabası olduğunu dillendirmemeye özen göstermiştir ve Mustafa Kemal Atatürk’ün akrabası olduğu için kendisine ayrıcalıklı davranılmasını istememiştir. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’nde eğitim almıştır. Fen fakültesinden mezun olduktan sonra bizzat Atatürk tarafından kimya eğitimi almak için Almanya’ya gönderilmiştir. Burada da siyasetten uzak kalmamıştır. Almanya’da kurulan Türk Talebe Cemiyeti içerisinde yer alan Baraner’in siyasi faaliyetlerini Behmoaras şöyle anlatır:

Delikanlı 1925’te Suat ile Hamiyet daha Berlin yolunu tutmadan önce Almanya’nın başkentinde yeni kurulmuş Türk Talebe Cemiyeti’nin önce saymanı, iki senen sonrada başkanı olur; oradan Moskova’ya gider, Parti üniversitesinden görevli olarak yurda döndüğünde, “komünizm lehinde faaliyette bulunması” nedeniyle tutuklanıp falakaya yatırılır (Behmoaras, 2017: 160-161).

Fuat Baraner, bu tutuklanmanın sonucunda İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi’nce yargılanmıştır ve 4 yıl ağır hapse mahkûm edilmiştir. Baraner, cezası dolmadan Cumhuriyet’in 10. Yılı nedeniyle çıkarılan aflu 1933’te tahliye edilmiştir. 1932 yılında Baraner daha hapisteyken TKP Kongresinde gıyaben merkez komitesi üyeliğine seçilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra yeniden Avrupa’ya gitmiştir ve bu dönemde Rusya’da da bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Komintern kararıyla teşkilat sekreterliğine getirilmiştir. Daha sonra tekrar Türkiye’ye dönmüş ve *Yeni Edebiyat* dergisi doğrultusunda yapılan çalışmalar neticesinde Suat Derviş’le tanışarak onunla evlenmiştir. Bu tarihten sonra da Reşat Fuat Baraner, TKP ile bağlarını koparmamıştır.

1940 yılında ilk sayısı çıkan *Yeni Edebiyat* dergisinin kadrosunda önemli isimler yer almıştır. *Yeni Edebiyat* dergisi ekibinden bazı isimler şunlardır: Suat Derviş, Derviş'in kardeşi Ruhi Dervişoğlu, Sabahattin Ali, Abidin Dino, Neriman Hikmet, Zeki Baştımar, Sabiha ve Zekeriya Sertel, Hasan İzzettin Dinamo, Ahmet Hamdi Tanpınar, Atilla İlhan. Reşat Fuat Baraner Ali Rıza Çelik takma adıyla, Nazım Hikmet ise Mazhar Lütfü, Danyal Ateşkan, Muzaffer Arabul müstear adlarıyla yazılar kaleme almışlardır.

Savaş tüm korkunçluğuyla ilerlemekteydi. İstanbul'un da aralarında olduğu beş ilde sıkıyönetim ilan edilmişti. Basına yönelik baskılar da artmıştı. Bu baskıları Behmoaras şu şekilde ifade eder:

Basın özgürlüğünün bu dönemde lafının bile olması mümkün değildi. Hükümet, istediği zaman dilediği gazete ve dergiyi, dilediği bir süreliğine kapatabiliyordu. Gazetelerin tirajları düşüktü ve sadece haberleri sınırlı yayınlayan, önemsiz konuları abartan, ikramiyeler, yarışmalar düzenleyen, hükümet buyrukları doğrultusunda makaleler yayınlayan bir bültene dönüşmüşlerdi (Behmoaras, 2017: 176).

Ülkenin içinde bulunduğu bu olağanüstü dönemde herkesin gözü kulağı hem iç siyasette hem de dış siyaseteydi. İkinci Dünya Savaşı'na dair her haber dikkatle takip ediliyordu. Nusret Otyam, o karanlık günlerde Suat Derviş'in dış siyaseti anı anına takip edişini şu sözlerle anlatır:

Akşam gazetelerinin çıktığı saatlerde, çocuklar ince sesleriyle bağırarak gazete satarlarken, Suat Derviş bana sesleniyor, gülerek, "Nusret, bana bir Akşam Postası alır mısın? Bakalım Von Bock bugün ne yapmış" diyor kendisine oldukça yakışan o şen kahkahalardan birini atıyordu. Mareşal Von Bock, Rus cephesindeki önemli Alman komutanlardan biriydi ve onun adını Türkçe okunuşuyla söylemekten keyifleniyordu (Otyam, 2002: 44).

Basına yönelik getirilen bu ağır baskıdan dolayı *Yeni Edebiyat* dergisi kapatılmıştır. Derginin kapatılma nedeni olarak Hasan İzzettin Dinamo'nun "*Vatan Şarkısı*" adlı şiiri gösteriliyordu. Dinamo, derginin kapatıldığını öğrendiği günü şöyle anlatır: "Dış kapı çalındı, açmak için aşağıya indiğimde karşımda her zamanki çok güzel menekşe rengi gözleriyle, güzel yüzüyle Suat Derviş dikiliyordu. Sağ elinde küçük yazılı bir kâğıt sallıyordu" (1989: 94). Derviş'in elinde tuttuğu kâğıt derginin kapatıldığına dair gönderilen celpti. Dergi ekibinin tedbirli davranmaları işe yaramamış ve sıkıyönetim kararıyla *Yeni Edebiyat* dergisi 1941 yılında kapatılmıştır. Dergi kapatılsa da Suat Derviş, yazmaya, üretmeye devam ediyordu. Romanlar, piyesler, makaleler kaleme alıyordu. Derviş'in yazmaktan vazgeçmeyen tavrını Behmoaras şu sözlerle anlatır:

Yazmak her zaman olduğu gibi, onun için nefes almak, su içmek kadar doğal ve gerekli bir eylem... Yıllardan beri tek bildiği, tek tanıyıp benimsediği yaşam biçimi... Her gördüğünü, yaşadığını, hatta her tanıdığı insanı, farkına bile varmaksızın, “yazı materyali” olarak algılayıp gazete yazılarında, hikâyelerinde ve romanlarında kullanıyordu, kimi zaman en yakınlarını bile. Onların da kendilerini bir romanın sayfalarında ve hiç beklemedikleri bir şekilde tasvir edilmiş bulduklarında, öfkelenip bazen darıldıkları oluyordu (Behmoaras, 2017: 186).

Derviş için, yazmak, hayatın anlamı ve var olma biçimiydi. Yazmazsa yaşama tutunmayacağını düşünüyordu. Eşi Fuat Baraner, bir taraftan TKP’nin Genel Sekreteri olarak parti çalışmalarını sürdürürken, bir taraftan da geçimlerini sağlamak amacıyla Behice Boran’ın ABC tercüme bürosunda işe başlamıştır. Kapatılan *Yeni Edebiyatı*’n ekibi ve diğer arkadaşlarıyla akşamları, Derviş’in evinde toplanılıyor, savaşın gidişatı hakkında konuşmalar yapılıyordu. Tabii bu toplantılarda yeni bir yayın organı çıkarmanın planları da hazırlanıyordu. Hayat bu tempoda akarken Suat Derviş, hiç beklemediği bir anda hamile kalmıştır. Doktorlar, kırklı yaşlarında olan anne adayı için bu hamileliği, riskli buluyorlardı ama Derviş, her şeyi göze alıyordu. Bu süre içinde de yazmayı sürdürüyordu. 1939 yılında ikinci kez ziyaret ettiği Moskova izlenimlerini savaş çıkması nedeniyle küçük bir haber dışında yazamamıştı. Bu hamilelik sürecin de Moskova izlenimlerini “*Niçin Sovyetler Birliği’nin Hayranıyım?*” adıyla kaleme almaya başlamıştı. Hamile olan ve çalışmalarını sürdüren Suat Derviş, için mutluluk kısa sürmüştü. Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler iyi değildi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Almanya dostluğu doğrultusunda sola karşı tutumunu giderek artırmaktaydı. 1942 yılında Almanlar Stalingrad’ı kuşatmıştı. Türkiye’de ihtiyatlı olmak için orduyu güçlendirme hamleleri yapıyordu. İşte bu doğrultuda 1942’de Reşat Fuat Baraner, askere çağırıldı. O dönemi Behmoaras şu şekilde aktarır:

1942’de, kendilerini “antifaşist” diye ilan eden aydınların birçoğu Anadolu kasabalarına sürülmüş ve halk onlara karşı uyarılmıştı. Mehmet Bozışık, Halil Yalçınkaya, Abidin ve Arif Dino kardeşler bunların arasındaydı. Yine aynı süreç içinde, Reşat Fuat Baraner, Hasan İzzettin Dinamo, Osman Paçalı gibi sabıkalı komünistler askere alınacaktı (Behmoaras, 2017: 190).

Önce *Yeni Edebiyat* dergisi kapatılmıştı, ardından Derviş, eşi ve arkadaşları sorgulanmıştı. Bu karmaşa içinde Derviş, annesi Hesna Hanımı kaybetmişti. Bütün bu yaşadıkları Suat Derviş’e ağır gelmiştir. Suat Derviş, doğuma bir ay kala sancılanmıştır. Hastaneye gidildiğinde doktorların yapacak bir şeyleri kalmamıştır. Reşat Baraner’le görüşüldükten sonra annenin hayatının kurtarılmasına öncelik verilerek doğum yaptırılır fakat bebek yaşamaz. Derviş’in kırk yaşında yakaladığı annelik heyecanı yarım kalmıştır. Eşi de kısa süre sonra askere alınmıştır. 29 Ağustos’ta askere alınan Reşat Fuat Baraner, Aralık ayında izin alarak eşini

görmeye gelmiştir. Baraner'in kafasında kışlaya dönmeme planları vardır. Baraner, planlarını anlattığında Derviş, karşı çıkmamış ve eşine yardımcı olmak için ne yapabileceğini sormuştur. Kocasını hem asker kaçağı hem de TKP faaliyetleri dolayısıyla siyasi suçlu ilan edilmişti. Suat Derviş, eşinin saklanması ve bazı kişilerle eş arasında irtibat kurulmasında eşine yardımcı olmuştur. Derviş'in hayatında tüm bu gelişmeler yaşanırken, yani kocası asker kaçağı durumundayken, yazar, en önemli eserlerinden birisi olan “*Fosforlu Cevriye*” adlı kitabını kaleme alıyordu (Derviş, 2013). Sonradan tiyatro eserine de dönüştürülen bu yapıtta Derviş, bir seks işçisinin, âşık olduğu kanun kaçağı bir adamı saklamasını konu alıyordu. Yazdığı kitapla bir nevi kendi hayatı da örtüşmüştü. İzni bitince askere dönmeyen kocası da kanun kaçağı durumundaydı ve Suat Derviş, onu saklıyordu. Yazar, kocasının aldığı izin bitince eşinin, çocukluk arkadaşı Hüseyin Mutena Gökper'in evinde saklanmasını sağladı. Mutena Bey'in evini tercih etmelerinin nedeni, onun, memur olması ve herhangi bir nedenle gözaltına alınmamış olmasıydı. Mutena Bey, Suat Derviş, meseleyi kendisine açar açmaz kabul etti.

Suat Derviş, eş ve kaçak olmayan antifaşist arkadaşları arasındaki iletişimi sağlıyordu. Yaptığı çalışmaları duyuracak bir yayın organı çıkarmayı planlıyorlardı. Bu kapsamda meşru yayın çıkaracak bir komite oluşturuldu. Komitede Suat Derviş, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli ve Hulusi Dosdoğru yer alıyordu. Suat Derviş, eşiyile görüşmelerin birisinde eşinin yazdığı “*En Büyük Tehlike*” adlı çalışmasını ve aylık çıkarttıkları bülten için yazdığı yazıları aldı ve eşinin yanından ayrıldı. “*En Büyük Tehlike*” Faris Erkman, “*Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum*” Suat Derviş imzalarıyla yayınlandı ve olağanüstü ses getirdi. Bu kitapta Baraner, Nazizm'in etkisi altında gelişen Türkçülük- Turancılık akımına karşı toplumu uyarıyordu. Balcıgil, kitabı şu şekilde değerlendiriyordu:

Reşat Fuat bu çalışmasında, milliyetçilik ve Türkçülüğün bir inhisar malı olmadığına dikkat çekiyor, ırkçılığın nereden geldiğini gözler önüne seriyordu. Kitap, bazı kimselerin neden harp istediğini de ayrıntılı olarak anlatıyordu. Ayrıca, bu kesimlerin totaliter devletleri neden sevdikleri de bir bir sıralanıyordu. Çalışmada ayrıca, milliyetçiliğin yanlış ellerde koyu bir irticaya dönüşeceğine özellikle vurgu yapılmıştı (Balcıgil, 2017: 292).

Derviş, ise “*Niçin Sovyetler Birliği'nin Hayranıyım?*” adlı çalışmada Sovyetler Birliğine yaptığı gezideki gözlemlerinin yanında Türkiye'de komünizm karşıtlığının cehaletten kaynaklandığının altını çiziyordu (Derviş, 1944). Kitap 1944 yılında yayınlanır yayınlanmaz hem siyasi çevrelerce hem de dönemin siyasal iktidar yanlısı köşe yazarları tarafından tepki çekmiştir. Kitaplara yöneltilen tepkiyi Balcıgil, şu sözlerle ifade ediyordu:

Her iki kitapçık da hem Turancı- Türkçü kesimin hem de hükümet yanlılarının derhal boy hedefi haline geldi. Gazeteler, sekiz sütuna manşet, bu kitaplardan söz etti. Köşe yazarları hep birden saldırıya geçti.

Türkiye Büyük Millet Meclisi bile, günlerce bu kitapları tartıştı. Sonunda her iki çalışmada sakıncalı bulunarak toplatıldı. Esasen yapılan, gerçekleri Türkiye toplumunun gözünden kaçırmak, saklamak, gizlemektir (Balcıgil, 2017: 292-293).

Kitaplar topladıktan sonra hükümet yetkilileri, solcuları daha sıkı takip eder olmuştu. 1944 yılının şubat ayında Ziya Nur Erün adlı bir Yedek Subay Okulu öğrencisinin dikkatsizliği sonucu bir parti bülteninin yakalanması üzerine komünist tevkifatı başlamıştı. Reşat Baraner'in yerini bilenler tek tek yakalandıkça Suat Derviş, kocasının kaldığı yerin her an deşifre olmasından endişeleniyordu. Derviş, eşinin kaldığı yeri değiştirme hazırlığı yaparken, Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti memurları Reşat Baraner'in kaldığı eve baskın yapmıştır. Hem Derviş hem de eşi gözaltına alınmıştır. İleri, Baraner'in yakalanmasının Teknik Büro'nun hatasından kaynaklandığını ifade ederek şunları söyler:

Gizlendiği ev ile irtibatı sağlayan Sebati Selimoğlu'nun 6 Mart günü yakalanması üzerine, Reşat Fuat ev değiştirmesi gerekirken, gideceği Faris Erkman'ın evini polis kontrolü altında sanarak, geceyi mezarlıkta geçirdi, ertesi gün evine döndü ve yakalandı. Oysa kurala göre, Sebati'nin üç gün adres vermemesi ve bu sürede Reşat Fuat'ın yeni bir ev bulması gerekiyordu. Sebati dört gün dayandığı halde, Teknik Büro'nun görevini yapmamasından kaynaklanır (İleri, 2003: 12).

Yapılan yargılamada Reşat Baraner, dokuz yıl altı ay, Suat Derviş, sekiz ay hapis cezası almıştır. Fakat kesin hüküm verilmemişti. Dava Ankara'da başka parti üyelerinin davalarıyla birleştirilerek sürecekti. Suat Derviş dışındakiler tutuklanır, Derviş, ise bir süre gözaltında tutulduktan sonra tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılır. Anadol, tutukluluklarını şöyle anlatır:

Hepimiz tutukluyduk. Yalnız romancı yazar Suat Derviş salıverilmiş, tutuksuz duruşmalara katılıyordu. Ankara'da otellerde kalacak olanakları pek kısıtlıydı. Ama dostları onu yalnız bırakmıyor, ara sıra bizlere de öteberi ve yiyecek gibi şeyler gönderiyorlardı (Anadol, 1988: 434).

Daha sonra Suat Derviş, bu davadan beraat etmiştir. Eşi Reşat Fuat Baraner ise 1950 yılındaki affa kadar hapis yatmıştır. Derviş'i beraat ettikten sonra zor zamanlar bekliyordu. 1937 yılında "komünistlikle" suçlanınca işine son verilmesi sonrasında Babıali'de iş bulması zorlaşmıştı. Sonrasında büyük umutlarla kurdukları *Yeni Edebiyat* dergisi de kapatılmıştı. Reşat Fuat Baraner'le olan evliliği ve eşinin TKP Genel Sekreteri olması ve 1944 yılında yayınlanan risalelerden sonra tutuklanması Derviş'e Babıali'nin kapılarını iyiden iyiye kapatmıştı. Eşi Ankara'da hapisteydi ve hem onun ihtiyaçları hem kendi hayatını devam ettirebilmek için yazar, iş aramaya başladı. Ancak basının durumu da iç açıcı değildi. Basının, siyasal iktidar

yanlısı ile muhalif basın olarak ikiye ayrılması ve bu karşıtlıktan doğan tartışma, ortamı daha fazla germekteydi. O günleri Behmoaras, şöyle anlatır:

İkinci dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Amerika'nın Hiroşima'ya attığı atom bombasıyla yüz binden fazla kişinin ölmesi, dünyadaki bütün duyarlı insanları isyan ve öfkeye boğmuştu. Bu konuda son derece sert ve ağır yazılar yazan Tan'a, Tasvir, Cumhuriyet, Tanin gibi gazeteler, hemen her gün saldırıyor, Sabiha Sertel'in "Kızıl Dudu" diye karikatürlerini yayınlıyorlardı. Türkiye'de çok partili yaşama geçiş aşamasına geldiği bu dönemde sol kesime karşı politik baskı devam ediyor, dahası her gün biraz daha artıyordu (Behmoaras, 2017: 212).

İşte basının durumu bu haldeyken Derviş, teker teker eskiden tanıdığı gazete patronlarını ve yöneticilerini ziyaret edip iş arıyordu. Lakin adı "komüniste" çıkan Derviş'in iş bulması o dönemde olanaksız görünüyordu. Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin*'de yayınlanan "*Kalkın Ey Ehli Vatan*" başlıklı yazısıyla ortalık iyiden iyiye karışmıştı. Gazetelerin *Tan*'a yüklenmesi ve Sabiha Sertel'i hedef göstermesi sonucu 4 Aralık 1945 gün *Tan* Baskını gerçekleşmiştir. *Tan* Baskını'nı Topuz şu şekilde anlatır:

4 Aralık olayı o zamanki Halk Partisi Hükümetinin solcu basını yok etmek için üniversite öğrencilerini kışkırtarak düzenlediği bir gösteridir. Bu gösteride *Tan* basımevinin bütün dizgi makineleri ve rotatifleri parçalanmış, gazete kâğıtları yok edilmiş. Beyoğlunda La Turquie ve Yeni Dünya gazetelerinin basıldığı bir basımevi de harab edilmiş, ABC ve Berrak kitabevlerinin vitrinleri ve kapıları kırılmış ve buradaki kitaplar yırtılıp sokaklara dökülmüştür (Topuz, 1996: 98).

Olay yatıştıktan sonra eylemi gerçekleştirenlerden hiç kimse soruşturmaya uğramazken, Sabiha ve Zekeriya Sertel tutuklanıp altı ay hapis yatmışlardır. Böyle bir ortamda adı solculukla ve komünizmle anılmış yazarlara iş vermeye kimse cesaret edemiyordu. Derviş, bu dönemde müstear adlarla romanlarını, makalelerini tefrika ettirebiliyordu. Bunların yanında geçimini, sağlamak için çeviriler yapıyordu. Bu çevirilerin çoğu da müstear adla yayınlanıyordu. Bu ufak tefek işler sayesinde yazar, güç bela yaşamını idame ettirebiliyordu. Baraner ise, hapiste eli kolu bağlı eşinin bu çırpınışlarına üzülmeden edemiyordu. Cezaevinde Baraner'i ziyaret eden Nusret Otyam, Baraner'in üzüntüsünü ve Derviş'in durumunu şöyle anlatır:

Ekim 1946 yılında İstanbul'a gelir gelmez ilk işim Suat Derviş'e uğramak oldu. O sırada Taksim'de Sular İdaresi'ne yakın bir apartmanın bodrum katında Neriman Hikmet ile birlikte oturmaktaydılar. Reşat Ağabey cezaevindeydi. Ziyaret etmek istedim ve cezaevinin yolunu tuttum. Aramızda bir tel örgü var, yavaş konuşarak anlaşmamız olanaksız. Zaten bir görevli, sürekli ikimizi izliyor, dinliyordu. Bu koşullarda konuşmamız ne olabilirdi ki? Kendisine güya moral ve umut vermeye çalışıyordum. Zoraki

gölümsüyordu ama karısına böylece yük olmanın onu rahatsız ettiğini, üzüldüğünü de açıkladı (Kılıç, 2005: 148).

Yazar, bir süre sonra eski dostu Ethem İzzet Benice'nin çıkardığı *Son Telgraf* ve *İkdam* gazetelerinde yazılar yazmaya başladı fakat gazetenin ekonomik olarak sıkıntılı günler geçirmesi dolayısıyla Derviş, işten ayrıldı. Buradan ayrıldıktan sonra eski gazetesi *Haber*'de çalıştı. Ancak bu işte, uzun soluklu olmamıştır. Eşzamanlı olarak edebi faaliyetlerini sürdüren Derviş'e bir tanıdığı aracılığıyla Devlet Tiyatrosu'nda oynanacak bir piyesi düzenleyip, oyun haline getirmesi teklif edildi. Suat Derviş, başta şaşkınlık ve üzüntü duysa da parasızlık yüzünden başkasının imzasının atılacağı bu işi kabul etti ve bir süre bu işi sürdürdü. Derviş, bu arada *Kudret* gazetesine ara ara yazılar vermeye başlamıştı.

1946 yılına kadar bir yasaklanıp bir serbest bırakılan sendikal örgütlenme, 1938 tarihli ve 3512 Sayılı Kanunu'un 9. Maddesinin getirdiği: “ Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan”... cemiyet kurmak yasaktır hükmü kaldırılmıştır. Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle sosyalist partilerin öncülüğünde birçok sendika, faaliyete geçmiştir. Bu sendikaların kuruluşunda sosyalist partilerin etkisi önemlidir. Özellikle Türkiye Komünist Partisi (TKP) ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) bu sendikaların kuruluşunda etkin rol oynamışlardır. Yıllardır uğraşını verdikleri sendikal örgütlülüğü yeşertme imkânını bulmuşlardır. 46 Sendikacılığı hakkında kaleme alınan bir yazıda, bu partilerin sendikacılığa yönelik yaklaşımları şöyle anlatılmaktadır:

Görünüşte 1946 sendikaları iki ayrı koldan gelmiştir. Bunun kökeninde 1946 Sosyalist partilerinin iki tane oluşu olgusu yatmaktadır. Aslında birbirine pek de rekabet etmeyen bu ikili gelişmede sadece Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in kurduğu T.S.E.K.P. ile ilişki içinde olan Ferit Kalmuk'un örgütlediği Sendika Birlikleri büyük bir gelişme gösterebilmiştir. <https://www.gelenek.org/makale/1946-sendikaciligi> (erişim tarihi: 15.05.2018).

Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in kurduğu TSEKP ile ilişki içinde olan Ferit Kalmuk'un örgütlediği Sendika Birlikleri sendikalaşma konusunda, başı çekmiştir. Birlik, faaliyetleri kapsamında ilk olarak “*Görüşler*” broşürünü yayınlamış, daha sonra ise “*Sendika*” dergisini çıkarmıştır. Diğer yandan Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) Hüsamettin Özdoğu'nun başkanlığında faaliyet gösteren Milli Tip Sendikalar, adı altında işkolu esasına yönelik faaliyet gösteren sendikalar kurulmuştur. Bu faaliyetler çerçevesinde Suat Derviş'in başkanlığında Basın Yayın Kol ve Kafa İşçileri Sendikası, İstanbul Sendikalar Birliği adı altında kurulan sendikaların arasında yer almıştır. Suat Derviş, sendikanın başkanı olurken yıllardır birlikte çalıştıkları Neriman Öztekin de sendikanın yönetim kadrosundadır. Suat Derviş, yakın dostu Öztekin ile sendika hakkında konuşurken şunları söylemiştir: “Neyse

ne! Şanlı basın tarihimize, Türkiye'nin ilk basın sendikasını kuran iki kadın olarak geçtik ya, sen ona bak" (Balcıgil, 2017: 315). Fakat sendika ilgisizlikten dolayı bir yıl sonra kapanmak zorunda kalmıştır.

Suat Derviş, bazen kendi ismiyle bazen müstear isimle gazetelerde yazılar yazarken bir taraftan da roman yazmaya devam etmiştir. 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla çok partili yaşama geçilmiştir. Tek parti iktidarının baskı rejiminden bunalan halk Demokrat Parti'yi kurtarıcı olarak görüyordu. 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti oyların %53'ünü alarak iktidara gelmiştir. Demokrat Parti iktidar olunca genel aftan yararlanan Reşat Fuat Baraner hapisten çıkmıştır. Ancak Derviş'le Baraner'in birlikteliği kısa sürecektir. Baraner, 1951 yılında tekrar tutuklanmıştır. Behmoaras, o günleri şu şekilde anlatır:

1951 tevkifatı, genç Doktor Sevim Tarı'nın, Marsilya'ya gidecek yolcu gemisine İstanbul'dan binerken yakalanması ve üzerinde Fransız Komünist Partisi'nin yöneticilerine ulaştıracağı gizli belgelerin bulunmasıyla başladı. Aslında Sevim Tarı'nın yakalanması sadece bir bahaneydi. Tevkifat gizli TKP'nin içine önemli ajanların sızdırılmasıyla özenle planlanmıştı. 1951'de başlatılmasının amaçlarından biri de genel aftan yararlanıp hapisten yeni çıkmış olanları tekrar tutuklamaktı. Türkiye Komünist Partisi'nin Merkez ve İcra Komitesi üyesi olarak bunların arasında Reşat Fuat Baraner ilk sıradaydı (Behmoaras, 2017: 224).

İşte bu tevkifatla Baraner, tekrar hapse girmiştir. Suat Derviş'te hem TKP Genel Sekreterinin karısı hem de "komünist" damgasıyla anılan bir gazeteci olarak polis tarafından sürekli izlenmektedir. Bu dönemde Derviş'in başına gelen ilginç bir olay anlatılır. Olay Tokatlıyan Otel'inde geçmektedir. Adalet Partisi Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan, gazeteci Yılmaz Çetiner ve birkaç polis aliye muhabiri, Tokatlıyan Otel'inde oturmuş sohbet ederken, Suat Derviş, ablası Hamiyet ve bir arkadaşları da Tokatlıyan'a gelmiş ve Mocan'ın oturduğu masanın yanındaki masaya oturmuşlardır. Suat Derviş, eskiden beri tanıdığı Şevket Mocan'a ve yanındakilere selam vermiştir. Olayı Behmoaras şöyle anlatır:

Bir süre sonra Şevket Mocan'ın masasında söz komünistlerden açılır. Haliyle herkesin ses tonu, özellikle de Şevket Mocan'ınki giderek yükselir, Tekirdağ Milletvekili, özetle komünistlerin tümünü astıracağını bağırarak söyler. Hemen yanı başındaki masada yer alan Suat Derviş'in ise bu hakareten payını almaması olanaksızdır. Nitekim sıra ona da gelir. Mocan ona dönerek, "Suat, Suat, senin gibi komünistleri asacağız, sallandıracağız!" diye bir tehdit savurur. Suat o devirde yanlış anlaşılan bir cümleyle insanın başına nelerin gelebileceklerini iyi bildiği için önceleri; "Ayıp ayıp öyle bağırma!" gibi uyarı sözleriyle alttan almaya çalışır. Sonunda o da dayanamayıp patlar:

"Şevket, Şevket" der "asıl ben seni asılmış göreceğim ve darağacının altında bir fincan kahve içeceğim" (Behmoaras, 2017: 231-232).

Daha sonra bu olay savcılığa taşınmıştır. Gazeteci Yılmaz Çetiner, savcılığa davet edilmiştir. Çetiner'e Suat Derviş'in, Şevket Mocan'a "komünizm gelince seni asacağız ve ben de asıldığın ağacın altında kahve içeceğim" diye söyleyip söylemediği sorulur. Çetiner olayı anlatır. Fakat daha sonra bir celp gelir ve şahit olarak mahkemeye çağrılır. Çetiner, mahkemede yaşananları şöyle ifade eder:

Aradan üç dört ay geçti. İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nden şahit olarak çağrıldım. Ağır ceza başkanı, Yassıada davalarının ünlü başkanı Salim Başol, sanık Suat Derviş... Suçu Tokatlıyan Otel'i'nde komünizm propagandası yapmak. (...) Suat Hanım'a takmışlardı besbelli. Yüce Divan baş hâkimi Salih Başol, o zamanlar Yassıada'da olduğu gibi sert değildi. "Tokatlıyan Otel'i'nde bir hadise olmuş, siz de oradaymışsınız? Suat Derviş Hanım, komünizmi öven laflar etmiş, sizi asacağız demiş, doğru mu?"

"Hayır, efendim, doğru değil. İddianamedeki sözlerin tümünü daha önce yalanlamıştım."

"Peki, burada ifadeler var, doğru değil mi?"

"Doğru değil efendim."

"Suat Hanım beraat etti. Şimdi bana kimin ihbar ettiğini soracaksınız, isim vermeyeyim, ama onlar da Babıali'de ahlaksızlıklarıyla kaldılar (Çetiner, 2006: 89).

Tüm bu yaşadıkları Suat Derviş'e ağır gelmeye başlamıştı. Ablası Hamiyet, Derviş'i Avrupa'ya gitmesi için ikna etmeye çabalıyordu. Kocasını 7 yıl ağır hapis ve bunu üçte biri kadar sürgün cezasına çarptırılmıştı. Kendi imzasıyla yazamıyor, geçimini sürdürmekte zorlanıyordu. Yazar, böyle bir dönemde yurt dışına çıkmak iyi olabilir diye düşünmeye başlamıştı. Derviş, düşüncelerini eşi ve kardeşi Ruhi'yle paylaştıktan sonra kararını vermişti, ablası Hamiyet ile Paris'e gideceklerdi. Ancak komünistlikle suçlanan Derviş'in, 1953 yılında, yurt dışına çıkması için pasaport alması imkânsız gibiydi. Suat Derviş, bu olayı çok yakınları dışında kimseye anlatmak istemese de yazarın, araya önemli kişileri koyarak, pasaport alabildiği söylenmektedir.

Suat Derviş, Paris'e varır varmaz *Yeni Edebiyat* dergisinde birlikte çalıştıkları ve Paris'e yerleşmiş olan Abidin Dino'yu aramıştır. Evlerine gittiğinde Abidin Dino ve eşi Derviş'e çok iyi davranmışlardır. Fakat yazar, sonra Abidin Dino'nun kendisiyle ilgilenmediğini şu sözlerle anlatmıştır:

Paris'e vardığımda ilk Abidinlere gittim, çok iyi karşılandım, az sonra Abidin, kendisine TKP'den getirdiğim talimatı sordu, ona, Paris'e örgütsel bir görevle gelmediğimi, yapılan baskılara dayanamayarak yurttan kaçmak zorunda kaldığımı söylediğimde birden muamelesi değişti, bana bir yardımda bulunamayacağını söyledi ve ilişkisini kesti (Behmoaras, 2017: 238).

Suat Derviş ve Dino'yu yakından tanıyanlara göre, Dino'nun yazara, yardımcı olmaması Abidin Dino ve Reşat Fuat Barener arasında yaşanan tartışmadan kaynaklandığı

söylemektedir. Nedeni her ne olursa olsun Derviş, Dino'nun bu yaklaşımı karşısında hayal kırıklığına uğramıştır. Suat Derviş, iş aramaya başladığı süre içerisinde sadece Dino ile değil, birçok kişi ve kurumla da irtibata geçmiştir. Bu kişilerden birisi o tarihlerde Moskova'da sürgünde olan çocukluk arkadaşı Nazım Hikmet Ran'dır. Suat Derviş, işsiz olduğunu ve geçimini sürdürmekte güçlük çektiğini Hikmet'e yazmıştır. Fakat Nazım Hikmet'in ona, yardım da bulunup bulunmadığı muallaktır.

1950'li yıllardan sonra Fransa'da yaşayan yüksek tahsilli ve işsiz Türk veya Türk kökenliler tarafından Jön Türk Hareketinden esinlenerek, İleri Jöntürk Örgütü adıyla bir örgüt kurulmuştur. Suat Derviş'in örgüt üyelerinden Taci Karan ve Fahri Petek'e başvurduğu da ifade edilmektedir. Suat Derviş, bu işsizlik sürecinde Fransız Komünist Partisi'ne de başvurduğu ve bu parti kanalıyla yalnızca Fransa'nın değil dünyanın belli başlı sol görüşlü yazarlarının kitaplarını basan "Les Editeurs Français Reunis" (Birleşmiş Fransız Yayıncıları) isimli yayınevinin yöneticileri olan Louis Aragon ve Madeleine Braun'la tanıştığı dile getirilmektedir. Bu tanışıklığın ardından Derviş, Fransa'da sol entelektüel kesimle ilişki kurmayı başarmıştır. Çok sosyal bir kişiliğe sahip olan Derviş, kurduğu bağlantılar sayesinde yazılarını yayınlamayı, kitaplarını bastırmayı başarmıştır. Suat Derviş, Almanya'da işsiz kaldığı dönemlerde berberler gazetesinde bile yazı yazarak hayatını kazanmıştı. Fransa yıllarında da hayatını yine yazın yoluyla kazanmayı başarmıştır. Ablasıyla birlikte bir otel odasında son derece kötü şartlarda yaşadığı da olmuştur. Suat Derviş, yazıyordu ve çok iyi derece Fransızca bilen ablası Hamiyet düzelterek kardeşine yardımcı oluyordu. Derviş, Fransa'da ablasıyla yaşarken yurda duyduğu hasreti şöyle dile getiriyordu: "Kardeşimle ben, 1953'ten sonra yurtdışında bir nevi gönüllü sürgün hayatı geçirdiğimiz senelerde, her zaman: 'Nerde benim kekik kokan dağlarım / Gurbet elde, hasret çeker, ağlarım' diye, hem söyledik, hem ağladık Çamlıca'mızı düşünerek" (İleri, 2002: 140). 1957 yılında "*Zeynep İçin*" romanı, "*Ankara Mahpusu*" adıyla *Les Editeurs Français Reunis* tarafından basılmıştır. Kitap basıldığında Fransa'da çok büyük etki yaratır. Birçok yazara göre Derviş'in bu kitabı, Fransızcaya çevrilen ilk Türk romanıdır. Derviş'in kitabıyla ilgili, "Faşizm Karşıtı Yazarlar Komitesi" Sekreteri gazeteci yazar Andre Wurmser, *Les Lettres Françaises*'de yazdığı yazıda, Nobel ödüllü yazar İvo Andrić'in "*Drina Köprüsü*" adlı eserinden çok daha üstün olduğunu yazmıştır. Derviş'in Fransa'daki başarısı diğer ülkelere de yayılmıştır. Eserleri birçok dile çevrilmiştir. Derviş'in yurt dışındaki çalışmalarını Balcıgil, şöyle anlatır:

Yalının Gölgele seçici Fransız okurlarının dünyasına bir bomba gibi düştü. Eleştirmenlerden tam not aldı. Benzetilmediği ne Rusça yazan Gorki ne de eserlerini İngilizce veren Caldwell kaldı. 1939 yılında yazdığı *Gazap Üzümleri* isimli kitabıyla Pulitzer ödülü alan John Steinback'e benzetenler de, İtalyan

yazın hayatının modern Örneklerinden sayılan *Sicilya'da Sohbet* kitabının yazarı Elio Vittorini'ye benzetenler de oldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Almanların Suzet Doli diyerek bağırmasına bastıkları Türk kızı, şimdi de Fransızların Suat Derviş'i olmuştur. Giderek Fransızca konuşulan bütün ülkelerde okunmaya başlayan Suat Derviş'e İspanyollar da kayıtsız kalmayacak, kitaplarını kendi dillerine çevirmeye başlayacaklardı. Acı olan, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin bu değerli evladını yok sayması, kıymetini bilmemesiydi (Balcıgil, 2017: 350).

Fransa'daki çalışmaları, Derviş'i birçok ülkede adından söz ettirir hale getirmiştir. Suat Derviş, Fransa'da çalışmalarını yürütürken, yıllar geçmiştir ve eşi Reşat Fuat Baraner, hapisten çıkmıştır. Baraner, hemen eşine haber vererek, İstanbul'da Suat Derviş, gelinceye kadar kalacakları evi ve eşyaları hazırlamaya başlamıştır. Derviş, eşinden mektubu alır almaz, hazırlıklara başlamıştır ve kısa süre içerisinde hazırlıklarını tamamlayıp 1961 yılında Türkiye'ye dönmüştür. Birçok yazara göre Derviş, yurda dönerken SSCB'den eşine, TKP'yi yeniden canlandırmaya yönelik mesaj getirmiştir. Fakat yıllarca hapishanelerde yıpranan Reşat Fuat Baraner, bu teklifi reddetmiştir. Türkiye, yine zor bir dönemden geçiyordu. 27 Mayıs Darbesi'nin üzerinden henüz bir yıl geçmişti. Demokrat Parti'nin Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan gibi liderleri başta olmak üzere birçok milletvekili tutuklanmıştı ve yargılanmak üzere Yassıada'ya yollanmışlardı. Cemal Gürsel hükümetinin kurulmasıyla Milli Birlik Komitesi yasal bir statüye kavuştu. Partililerin yargılanmasına Yassıada'da başlanmıştı. Yeni Anayasa Meclis'te kabul edilmişti. Demokrat Parti'nin on beş üyesi hakkında ölüm cezası verilirken otuz iki üyesi hakkında müebbet hapis cezası verildi. Sonuç itibarıyla Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ve ertesi gün de Adnan Menderes'e verilen ölüm cezaları İmralı'da infaz edildi. Suat Derviş, ülke böyle bir kargaşa ortamındayken Türkiye'ye dönmüştü. Yasaklı, Reşat Fuat Baraner, siyasetten uzak durarak, Eminönü'nde, Mimar Han'da Doğu-Batı Tercüme bürosunu açmıştı. Suat Derviş de Türkiye'de kaldığı yerden devam etmek için eserlerini hatırlatmaya çalışıyordu. Öte yandan yazmaya devam ediyordu. Romanları bazı gazetelerde tefrika edilmeye başlamıştı. Fakat çift geçimlerini sürdürmekte zorlanıyordu. Ayrıca hem Suat Derviş hem de eşi sağlık problemleri yaşıyordu. Her ikisi de ufak tefek işlerle yaşamlarını idame etmeye uğraşırken, 1968 yılında Baraner, hastaneye kaldırılmıştır. Ağır kalp rahatsızlığı ve kan kanseri teşhisi koyulmuştur ve bir süre sonra Baraner, yaşama veda etmiştir. Derviş, eşinin rahatsızlığı boyunca yanından hiç ayrılmamıştır. Derviş, eşinden iki yıl sonra, 1970 yılında çok sevdiği ablasını da kaybetmiştir. Yazar, hayatındaki onca acıya, yalnızlığa rağmen yazmaya, üretmeye devam ediyordu. Yaşamını sürdürebilmesi içinde yazması gerekiyordu. Kendisi de yaşlanmıştı ve sağlık sorunları ağırlaşmıştı. Görme kaybı problemi artmıştı. Rahatsızlığı, yazı yazmasına mani olacak duruma gelmişti. Suat Derviş, diğer yandan eski günlerin özlemini kurmakla birlikte boş

durmuyordu. Her ne kadar tanınırlığı küçük aydın bir grupla sınırlı kalsa da ne yazmaktan ne de inandığı değerleri savunmaktan vazgeçmiyordu. Kendi gücü tükendiğinde ise inandığı değerleri savunanları destekliyordu. Derviş, siyasi eylemden de geri durmuyordu. Hayatı boyunca kadın sorunsalına odaklanıp, sorunların çözümüne yönelik önemli çalışmalar ortaya koymuştur. 7 Nisan 1970 yılında Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği'ni kurmuştur. Derneğin kurucuları arasında yakın arkadaşı Neriman Hikmet Öztekin ve Necla Özgür de vardır. Necla Özgür, 1969 yılında öğrenci birlikleriyle bir toplantı için İstanbul'a gelen ve İstanbul Üniversitesi yakınlarında vurularak öldürülen, ODTÜ'lü Taylan Özgür'ün annesidir. Kendisi gibi bu konuda hassas olan kadınlarla bir araya gelerek kurdukları dernekte hızla çalışmalara başlamışlardır. Kurulur kurulmaz 1971 yılındaki 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Gününe hazırlanmaya başlamışlardır. Fakat dönem itibarıyla Türkiye'de kargaşa ortamı hâkimdir. Sola eğilimli insanların bir araya gelerek kurdukları dernek, bu koşullar altında uzun soluklu olmamış ve 1971 yılında kapatılmıştır.

1960'lı yıllarda başlayan öğrenci eylemleri devam ediyordu. Türkiye, 12 Mart Muhtırasına doğru ilerliyordu. Siyasi gerilim durulmuyordu. Çocukluğu ve gençliği köşklere geçen Suat Derviş, iki odalı kiralık evinin kapılarını devrimci gençlere sonuna kadar açmıştır. Gençlerle bir araya gelerek, onları destekleyerek muhalif tavrını sürdürüyordu. Bu gençlerden Hale Özgür Kıyıcı ve Mustafa Lütfü Kıyıcı, Derviş için çok önemliydi. Hale Özgür Kıyıcı, Derviş'in, birlikte Devrimci Kadınlar Derneği'ni kurduğu Necla Özgür'ün kızıydı. Derviş, Mustafa Lütfü Kıyıcı'yı yıllar önce ölü doğan çocuğunun yerine koydu, Hale Özgür Kıyıcı'yı ise hep gelini gibi gördü. Derviş'in evi günden güne kalabalıklaşıyordu. Sıkıyönetim koşullarında, birçok solcu genci evinde saklayan ve geçmişi komünizmle anılan Suat Derviş'in evi polis tarafından gözetim altında tutulur. Bütün ihtiyatlı davranışlarına rağmen, bir gün kaldıkları ev basılır. Yazarın, evinin her yanı aranır. Derviş'in evinden kolilerce kitap toplanır karakola götürülür. Suat Derviş, neredeyse hiç görmeyen gözleri ve birçok sağlık problemiyle uğraşmasının yanında, yaşının da bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen karakola götürülmüştür. Bir süre gözaltında tutulan Suat Derviş, serbest bırakılmıştır. Fakat akli hala kendisiyle birlikte yakalanıp götürülen gençlerdedir. Onlar için telaşlanmaktadır. Çok sevdiği Hale Özgür Kıyıcı hamiledir. Derviş, kendisi de hamileyken, sorguya çekilip bir süre tutuklu kaldığı ve sonrasında yaşadığı stresten dolayı bebeğini düşürdüğünden Hale Özgür Kıyıcı için çok telaşlanmıştır. Bütün bu yaşananların arasında Suat Derviş, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam edileceğine çok üzülmüştür. Elinden hiçbir şey gelmemesine de öfkelenerek 5 Mayıs akşamını 6 Mayıs'a bağlayan gece gözüne uyku girmemiştir. Sabaha kadar oturmuştur. Gecenin ilerleyen saatlerinde yakın arkadaşı İsmet Kür ve şair Celal Sılay,

Derviş'in yanına gelmişler ve o gece üçü hayıflanarak sabahı sabah etmişlerdir. Derviş, ülkenin içinde bulunduğu o karanlık günlerde ne sağlık sorunlarını önemsemiş ne de parasızlık yüzünden düştüğü sıkıntıları önemsemıştır. Derviş, ömrünün son yıllarında yaşadığı yalnızlığı, yoksulluğu ve acıyı yakın arkadaşı Küre şöyle anlatmıştır:

Bir aydır hemen hemen hiçbir şey yememiştım. Hayır, sadece parasızlıktan dolayı değil... Vakıa babamdan aldığım emekli maaşı ayda beş yüz liradır. Üç yüzünü şu daireye veriyorum... Ama gene de bir şey yemeyişim parasızlıktan değildi. Ölesiye üzülyordum olup bitenlere... Bir yandan parasızlık, bir yandan manevi işkence... Bir şeyler geçmiyordu boğazımdan... Ağzıma lokma götürmeye kalksam, suçluluk duygusu yapışıyordu bileğime... Midem sıkışıp kalıyordu (Kür, 2011: 50).

Ancak rahatsızlığı çok artınca dostlarının ısrarıyla hastaneye götürölür ve bir süre hastanede yatar. Yazara, diyabetin yanı sıra akciğer ve kalp yetmezliği tanısı da koyulmuştu. Bir süre sonra taburcu edilmiştir. Hastalığının artması ve ağrılara katlanamaz hale gelince Neriman Hikmet'in ısrarıyla yeniden hastaneye kaldırılır. Kür, Derviş'in son anlarını şöyle anlatır:

"İki elimle sedyenin kenarlarına tutundum, bende kalan son güçle iyice sıktım", ve "Ölmeyeceğim, anılarımı tamamlamak istiyorum, söyleyeceklerimi henüz bitirmedim... Ölmeyeceğim." Çok kalın camlı gözlüklerin ardında grimsi, mavimsi yeşilimsi ve alabildiğine canlı, geçirdiği ameliyatlara karşın hala çok güzel olan gözlerinde korkunç bir direniş... Herkese, her şeye, ölüme de meydan okuyuşu vardı (Kür, 2011: 49-50).

Hayatı boyunca herkese, her şeye meydan okumuş olan Derviş, ölüme de meydan okuyordu. Ancak, rahatsızlıkları son raddeye gelen Derviş, daha fazla dayanamamıştır. 23 Temmuz 1972 yılında mücadeleyle geçen bir ömür son bulmuştur.

Dünyanın birçok diline çevrilmiş onlarca kitabın yazarı, Türk basınında yer etmiş mühim bir gazeteci sessiz sedasız defin edilmiştir. Yakın dostları dışında kimse cenazeye katılmamıştır. Derviş'in ölümü hakkında yıllarca emek verdiği basın dünyası, iki satır haber yapma gereği duymamıştır. Bu vefasızlığı Kür şöyle anlatır:

Ve cenaze günü... Şişli Camii'ne gittik. Baktım, basın çevresinden bir yığın insan... *Cumhuriyet* gazetesinden bir koskoca çelenk... İçim aydınladı. "Bravo *Cumhuriyet*'e," dedim, "eski, ama değerli emektarına son görevini güzel yapıyor... Basın da öyle..." Durum az sonra aydınladı: Bu kalabalık, bu koskoca çelenk; bir zamanın *Cumhuriyet* yazarı, ünlü gazetecisi, ünlü romancısı Suat Derviş için değil; o sıralarda *Cumhuriyet*'te çalışmakta olan Sayın Sadun Tanju'nun saygıdeğer annesi içinmiş. Namaz kılınıp ölümler paylaşılınca gördük ki, bu kalabalıktan Suat Derviş'in payına düşen, ancak otuz-otuz beş kişidir (Kür, 2011: 48).

Yazar, 1920’li yıllarda adım attığı gazetecilik mesleğini, ağırlıklı olarak kırklı yıllara kadar sürdürse de vefatına kadar Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde gazetecilik yapmıştır. O dönemin hemen hemen bütün gazetelerinde az çok çalışmıştır. Gazetecilik yapmasa bile romanları tefrika edilmiştir. Ancak, kendisini çalıştığı hiçbir gazete hatırlamamıştır. Daha güzel bir dünya yaratmak adına verdiği mücadele sonlanmış ve Suat Derviş, bu dünyadan göçmüştür.

SONUÇ

“Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş’in Gazetecilik Yaşamı” adlı bu tez, farklı açılardan değerlendirilebilir. Bu çalışma, Suat Derviş’in toplumsal konulara odaklanan, dizi röportajlar hazırladığı 1930’lu yıllardaki gazetecilik yaşamının ve aynı dönemde Türkiye’de fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkilerinin incelendiği betimleyici bir basın tarihi ve çalışma ilişkileri araştırmasıdır. Çalışma şu sorular çerçevesinde şekillenmiştir:

1-1937 yılında Suat Derviş’in “İstanbul-Moskova-Tahran” başlıklı yazı dizisi *Tan* gazetesinde yayımlandıktan sonra, yazarın işine son verilmesinde dönemin siyasal iktidarının ve Suat Derviş’in gazeteci meslektaşlarının etkisi nedir?

2-Çalışmada, incelenen dönemde siyasal iktidarın, fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkilerinin düzenlenmesinde ki rolü nedir?

3-Çalışmanın odaklandığı yıllarda işsiz kalan fikir işçisi gazetecilerin yeniden iş bulma sürecinde zorluklarla karşılaşmasında siyasal iktidarın etkisi var mıdır?

4-Araştırmada ele alınan dönemde fikir işçisi gazetecilerin, gazetecilik faaliyetleri doğrultusunda işsiz kalmaları, basın özgürlüğünün engellendiğinin göstergesi midir?

Derviş, 1920 yılında *Alemdar* gazetede muhabir olarak işe başlamıştır. Derviş aynı zamanda edebiyat dünyasına yönelik de eserler üretmiştir ve kitapları basılmaya başlanmıştır. Ayrıca Suat Derviş, 1920’li yıllarda kadının, çalışma yaşamında yer alması hayli kısıtlıyken, erkek egemen çalışma yaşamına girerek, “muhalif” niteliği ön planda olan bir fikir işçisidir. Derviş, fikir işçisi kadın bir gazeteci olarak, kadın hakları savunuculuğu yaparken, kadınların sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalar da ortaya koymuştur. Devrimci Kadınlar Birliği’ni kurmuştur. Derviş, emeğe ve emekçiye büyük saygı duymuştur ve Türkiye’nin ilk basın sendikası olan Basın Yayın Kol ve Kafa İşçileri Sendikası’nı kurmuştur.

Suat Derviş’in gazetecilik mesleğini icra ederken, kariyerinde iz bırakan gazetelere yer verilerek, gazetelerin politik eğilimine ve ayırıcı özelliklerine değinilmiştir. Derviş, gazeteciliğe başladıktan beş yıl kadar sonra müzik eğitim almak için Almanya’ya gitmiştir. Daha sonra müzik eğitimini, yarıda bırakarak edebiyat fakültesi felsefe bölümüne kayıt yaptırmıştır. Ancak Almanya’da gazetecilik faaliyetlerini sürdüren Derviş, bu bölümü de yarım bırakmıştır. Almanya’da bulunduğu süre içerisinde edebiyat ve sanat çevreleriyle etkileşimde bulunması Derviş’in zihinsel bir dönüşüm yaşamasına neden olmuştur. Bu

dönüşümün etkilerini Derviş'in gazetecilik yaşamında ve romanlarında görmek mümkündür. Derviş, 1930'lu yıllardan sonra çalıştığı gazetelerde toplumcu gerçekçiliğin ön planda olduğu önemli yazı dizileri ortaya koymuştur. Bu yazı dizileri, kadınlar, işsizler, işçiler, evsizler, yoksullar, çocuklar gibi toplumun dezavantajlı gruplarının sorunlarına odaklanmıştır. Bu yazı dizilerinden bazıları seçilerek Derviş'in yaşadığı dönüşümü görünür kılmak için örneklem olarak sunulmuştur. Bu yıllardan sonra Derviş, “muhalif bir fikir işçisi” olarak anılmaya başlanmıştır. Tefrika yazarlığından muhalif fikir işçiliğine doğru bir kayma olmuştur. Bu anlamda siyasal iktidarın yanlış yaptığına yanlış, doğru yaptığına doğru diyebilme cesaretini gösterebilen Derviş, dönemde eleştirel yazı dizileri ortaya koymuştur.

Derviş'in 1937 yılında *Tan* gazetesinde “İstanbul-Moskova-Tahran” başlığıyla yayınlanan yazı dizisi ele alınmıştır. Bu yazı dizisi dönemin hükümet yetkilileri ve Derviş'in gazeteci meslektaşları tarafından sert eleştirilerle karşılaşmıştır. Muhalif fikir işçisi gazeteci olan Derviş ve çalıştığı *Tan* gazetesi, “komünistlikle” suçlanmıştır. Hem siyasal iktidardan gelen hem de yazarın gazeteci meslektaşlarından gelen bu ağır ithamlara dayanamayan *Tan* gazetesi yöneticileri Derviş'in işine son vermiştir. Bu da göstermektedir ki fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkileri, siyasi iktidarın iki dudağından çıkacak söze göre şekillenmektedir. Öyle ki 1937 yılında hükümetin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Derviş'i Pera Palas'a çağırarak röportaj dizisi dolayısıyla yazara, uyarıda bulunmuştur. Bu yönde yazılar yazmaya devam ederse, bu ülkede gazetecilik yapamayacağını dile getirmiştir. Siyasal iktidar, kendi çıkarı zedelendiğinde basına ve fikir işçisi gazetecilere yönelik “vatan hainliği” gibi söylemler üreterek, hem bu kişileri hedef göstermiş olmak da hem de o kurum ve kişinin itibarının zedelenmesine yol açmaktadır. Diğer yandan basın özgürlüğü kısıtlanan gazeteciler, işlerini kaybetme korkusuyla kendilerine otosansür uygulama yoluna gidebilmektedirler. Bu anlamda kamunun doğru bilgilendirme hakkı da engellenmiş olmaktadır. Çalışmada ortaya çıkan bir başka önemli husus da Suat Derviş'in işsiz kaldığında Babıali'de tekrar iş bulmasının çok zor hale gelmesidir. Siyasal iktidarın tavrından korkan gazete sahipleri, Derviş'e, iş vermekten çekinmişlerdir. Yıllarca birlikte çalıştığı kişiler dahi deneyimli gazeteciyi işe almak istememiştir.

Araştırmada öne çıkan başka bir önemli nokta ise, Derviş'in gazetecilik yaptığı yıllar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ve kurumsallaşma çabalarına ağırlık verildiği yıllardır. Bu doğrultuda siyasal iktidarın basından beklediği, bu süreçte, devlet ideolojisinin sınırlarını aşmayan, siyasal iktidarın çıkarlarıyla ters düşmeyen bir habercilik anlayışıyla hareket ederek devletin bu anlamda ortaya koyduğu fikri yapıyı benimseten yayınlar ortaya

koymaktır. Böyle bir habercilik anlayışının dışına çıkıldığında ise, basın yasalar yoluyla denetim altına alınmaya çalışılmıştır.

Siyasi iktidar, yasal düzenlemeleri yapma gücünü elinde bulundurduğu için basın, yasalar çerçevesinde kontrol altına almanın aracı olarak gördüğü birtakım yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu yasal düzenlemeler Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren kendini göstermiştir. 1931 yılında çıkarılan Basın Kanunu ve daha sonra 25 Mayıs 1935 tarihli I. Basın Kongresinde ortaya koyulan ana esaslardan biri olan basın birliğini ve iş birliğini sağlayacak, basın alanında meydana gelen sorunlara çözüm bulacak, Basın Birliği'nin kurulması 1938 yılında gündeme gelmiştir ve bu yönde çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda Türk Basın Birliği Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 28 Haziran 1938 tarihinde kabul edilerek, 14 Temmuz 1938 tarihinde Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 1936 yılında çalışanlara, sınırlı sosyal koruma sağlayan 3008 sayılı İş Kanunu kabul edilmiştir. Fikir işçisi gazeteciler ise, 1936 yılında çıkarılan 3008 Sayılı İş Kanunu'nun kapsamı dışında bırakılmıştır. Yasa sadece bedenen veyahut bedenen ve fikren çalışanları kapsamına almıştır. Yasanın kapsamı dışında kalan fikir işçisi gazetecilerin durumlarına yönelik 1950 öncesinde Meclis'e getirilen yasa tasarıları, yasalasamadan kadük haline gelmiştir. 13.6.1952 tarihinde Basın İş Kanunu'nun kabul edilmesiyle fikir işçisi gazetecilerin, çalışma ilişkilerine yönelik kısmî nitelikte koruyucu önlemler getirilmiştir. 1961 yılında Basın İş Kanunu'nda 212 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle gazetecilerin çalışma koşullarında iyileştirmeye gidilmiştir, Suat Derviş'in, yoğun olarak gazetecilik yaptığı dönemde fikir işçisi gazetecilerin, çalışma ilişkileri bu yasalar aracılığıyla düzenlenmiştir.

Suat Derviş, 1920'li yıllarda gazetecilik yapmaya başlamış ve yaşamının sonuna kadar bu mesleği icra etmeye çabalamıştır. İncelenen dönemde gazetecilik faaliyetleri siyasal iktidarı ya da gücü elinde bulunduran herhangi bir erki rahatsız ettiğinde gazeteciler, işsiz kalma tehdidiyle baş başa kalabilmektedirler. Basın özgürlüğü, siyasal iktidarlar tarafından engellenebilmektedir. Gazeteciler, mesleksel faaliyetlerinden dolayı tutuklanmaktadır ya da hüküm giymektedir. Buradan hareketle fikir işçisi gazetecilerin çalışma ilişkilerini, düzenleyen yasalar, bu sorunları aşacak nitelikte düzenlenmelidir. Basının hareket alanı özgürleştirilirken, fikir işçisi gazetecilere, iş güvencesi de sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktürk, Ş. (2010). *Sosyal Gerçekçilik Anlayışı Ve Suat Derviş'in Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Althusser, L. (2008). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (çev. A. Tümertekin). İthaki Yayınları, İstanbul.
- Anadol, Z. (1988). *Truva Atında İlk Akşam*. Milliyet Yayınları: 71, İstanbul.
- Balcıgil, O. (2017). *İpek Sabahlık Bir Suat Derviş Romanı*. Destek Yayınları, İstanbul.
- Behmoaras, L. (2017). *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*. Doğan Kitap, İstanbul.
- Buttanrı, M. (2003). “İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900)”. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1): 77-98.
- Çavdar, T. (2007). *İz Bırakan Gazete ve Gazeteciler*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Çelik, B. (2012). *Ateşe Atılmış Bir Çiçek, Yazarlar, Kitaplar, Okuma Notları*. Can Yayınları, İstanbul.
- Çetiner, Y. (2006). *Nefes Nefese Bir Ömür*. Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- Derviş, S. (1944). *Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum?*. Arkadaş Matbaası, İstanbul.
- Derviş, S. (2013). *Ankara Mahpusu*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Derviş, S. (2013). *Fosforlu Cevriye*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Derviş, S. (2014). *Kara Kitap*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Derviş, S. (2017). *Anılar Paramparça*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Dinamo, H. İ. (1989). *TKP, Aydınlar ve Anılar*. Yalçın Yayınları, İstanbul.
- Ergüven, E. (1937). *Şükrü Kaya Sözleri ve Yazıları (1927-1937)*. ?. İstanbul.
- Günay, Ç. (2001). *Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş'in Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürkan, N. (1998). *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- İleri, R. N. (2002). “Yakın Tarihimizden Portreler-1: Suat Derviş- Saadet Baraner” *Kırklı Yıllar-1*. Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul.
- İleri, R. N. (2003). *1944 TKP Davası, Kırklı Yıllar-2*. Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul.
- Keane, J. (2015). *Medya ve Demokrasi*. (Çev. H. Şahin.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, A. (2005). *Kılıç'tan Kılıç'a: Bir Dönemin Tanıklığı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Koç, İ. C. (2006). *Tek Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri (1929-1938)*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Köklügiller, A. ve Minnetoğlu, İ. (1975). *Şair ve Yazarlarımız Nasıl Yazıyorlar*. Minnetoğlu Yayınları, İstanbul.
- Körpe, O. (2001). *Suat Derviş'in Hayatı Edebi Kişiliği Ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kür, İ. (2011). *Yarısı Roman*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Makal, A. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri:1850-1920*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Makal, A. (1999). *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1920-1946*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Makal, A. (2002). *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946- 1963*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Marx, K. (2012). *Basın Özgürlüğü Üzerine*. (çev. Ö. Kulak ve K. Gülenç). Dipnot Yayınları, Ankara.
- Mutlu, E. (2017). *İletişim Sözlüğü*. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Otyam, N. K. (2002). *Güneş ve Bulut: Anılar ve Yazılar*. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Perin, C. (1993). *Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe Sözlük*. Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Saygılıgil, F. (2014). "Sokakta Bir Gazeteci Suat Derviş". *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 6(1): 18-26.
- Sertel, S. (2015). *Roman Gibi*. Can Yayınları, İstanbul.
- Sertel, Z. (2015). *Hatırladıklarım*. Can Yayınları, İstanbul.
- Şuğle, M. A. (2001). *İş Hukuku Açısından Gazeteci*. ÇGD Yayınları, Ankara.
- Tokgöz, O. (2003). *Temel Gazetecilik*. İmge Kitabevi. Ankara.
- Topuz, H. (1996). *100 Soruda Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Topuz H. (2003). *II. Mahmut'tan Holding'lere Türk Basın Tarihi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Uluğtekin, M. G. (2010). *İzlek Ve Biçem İlişkisi Açısından Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi Ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uzun, M. S. (2001). *Romancı Yönüyle Suat Derviş*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Üstün, H. (2013). “*Türk Basın Birliği’nin 1939-1946 Arasında Çalışma İlişkilerini Kurumlaştırma Girişimleri ve Günümüze Bıraktığı Miras*”. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2(45): 149-170.
- Yamantürk, E. (2005). *Hikâyeci Yönüyle Suat Derviş*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yücesan Özdemir, G. ve Özdemir, A. M. (2008). *Sermayenin Adaleti, Türkiye’de Emek ve Sosyal Politika*. Dipnot Yayınları, Ankara.

Tutanaklar

- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima:3, Cilt:26, 28.06.1938, Ankara.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, Toplantı:2, Cilt:16, 13.06.1952, Ankara.

İnternet Kaynakları

- <https://bianet.org/biamag/kadin/185257-suat-dervis-kimsenin-karisi-olarak-yad-edilemem> (erişim tarihi: 21.05.2018).
- <https://listelist.com/yasama-kafa-tutan-mucadeleci-bir-kadin-suat-dervis/> (erişim tarihi: 22.05.2018).
- <https://odatv.com/fosforlu-cevriyeyi-yazan-suat-dervisi-bilir-misiniz-2808161200.html> (erişim tarihi: 25.05.2018).
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2017/07/23/unutturulan-kadin-suat-dervis/> (erişim tarihi: 25.05.2018).
- <https://www.gelenek.org/makale/1946-sendikaciligi> (erişim tarihi: 15.05.2018).

EK 1- TAN GAZETESİ: 1 OCAK 1937

edil-
net-
250
ula-
iti -
ları
bü-
kâ-
an-
p -
et-
eti-
lik
de
ev-
r-
er-
ya
ki-
ü-
s-
in
e-
ci
in
s-
e
e
n

Bir meslek sıfatıyla Gazetecilik

Dahiliye Vekili Şükrü Kayanın intibaları

Dahiliye Vekili ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya, yeni yıl intibaları hakkındaki sualimize cevap olarak *Matbuat Umum Müdürlüğü* vasıtasile gönderdiği tezkerede yeni bir yazı hazırlamağa vakit bulamadığını bildirmiş ve *Matbuat Almancağı* için hazırladığı yazının bir suretini göndermiştir. Sayın Dahiliye Vekilimizin yazısı şudur:

Tarih her devrinde tesadüf edilen büyük simalar ve Dahiller müstesna, son zamanlara kadar Kimyagerlikle Simyacılık İspençiyarlıkla Kökçülük, Tabiplikle Şarlatanlık, Müneccimlikle falcılık, Avukatlıkla müzevirlik birbirine kolaylıkla karışır ve istenerek karıştırılırdı.

Bugün her biri muayyen bir ilim ve teknik şubesi olan bu fikir faaliyetleri empirik göreneklerden ve mistik ahamliyelerden kurtularak tecrübelerden ve hâdiselerin müşahade ve mukayyesinden mülahaz ilim nazariyelerine ve teknik kaidelere dayanarak sosyal ve moral bakımlardan karakterlenmesi ve salıklarının muayyen ve müspet bir bilgi ve karakterle vasıflanması sayesinde bugün bu fen ve fikir şubelerinin her biri medenî cemiyetin ve hattâ millî varlıkların asli birer unsuru oldular. Bu meslekler ve salıkları yararlıklarını ve onurlarını bu iki taraflı nizamlamaya borçludurlar.

Eğer Türk Gazeteciliği de meslekleştirilmek isteniyorsa herhalde aynı yola girmeli ve aynı izlerde yürümelidir.

- 1 — Gazetecilik ilim ve meslek müessesesi haline konulmalı.
- 2 — Gazeteciliğin vasıfları ve çalışma şartları tespit olunarak kendilerinin hakları korunmalıdır.

Ancak bu suretle Gazetecilik bir meslek, Gazeteci de ârızî bir kalem işçisi değil, hakikî bir meslek sahibi olabilir.

Bugün bizde gazeteciler dışardan

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya

bakınca müreffeh oldukları sanılan muvaffak bir kaç müessese sahibi müstesna hep üzüntü ve endişe içinde çalışan ve her gün işinden ayrılmıya namzet bir münevverler zümresidir

Şükrü KAYA

1937 senesinde Posta ve Telgraf Bundan başka tarifelerinin indirilmesi

ki
y
v
y
b
a
m
y
ki
d
re
sa
ve
bi
nn
k
ve
ye
işle
pro
nat
ma
zih
dün
haz
niza
T
ceza
mi
1937
bik
telif
lonile
sahal
lanan
rın al
üzere
başla
Geç
yapm
bu sal
miye
zimi
mesail
tedir.
den ol
mek e
dir.
A
Adil
lâhı
daha r

EK 2- CUMHURİYET GAZETESİ: 9 NİSAN 1935

...ve kadınlara aynı zamanda göstermek
konusunda bulundum.

Tebessüm etti:

— Mademki istiyorsunuz dedi, buyurunuz. Eşvélâ size kendimi anlatayım. Ben 1908 dönemi feministim. Bu Uluslararası Kadın Süfrajetler Kongresi; işte o tarihte Amsterdam'da toplanmıştı. Ben de Amsterdam'a gittim. Ben de Amsterdam'da o tarihte dünyanın en süz-çer, en yürekli ve en kıymetli kadınıla - cını tanıdım ve o zamandanberi kendi memleketimde ve uluslararası kadınlara teşekkülünde feministim için çalıştım. Arkadaşım, daha doğrusu hocam şimdi ilk kadın doktoru o - lan Holandalı Madam Jakobedi. Şimdi Holanda teşekkülünün ikni - ci başkanı ve bu teşekkülün Ama - terden holusunu da başkanayım. Ar - tık kim olduğunuzu öğrendiniz ha - na ne sormak istiyorsunuz?..

Kadın asker olamaz!

Hemen sualini sordum:

— Kadın asker olabilir mi?.. Bu hususta fikrinizi nedir?..

Mahabbetkârı cevabı: İhtiya - cıdır.

— Aman dedi, bunu bana mı so - ruyorsunuz... Yok efendim, yok kadın asker olamaz! Ne münase - bet kadın asker olmak için değil; bilakis yalnız kadın hainlik için ya - ratılmıştır. Kadının meslek haya - tına atılması onu kadınlardan uzak - lastırır. Eğer mesleki hayat kadına tabii olursa... Bu zama - na kadın ev işleri sürmek zor - melidir. Evet kadına bir sene ev iş - leri öğretmek ve talim ettirmek her memlekette mecburi olmalıdır. A - vukat, tabib veya sayılab ha - rumlar isterinde is sürmesinli be - cemelidirler. Ben kadın işlerine hayırum. Bizimiz hıkkındaki fa - aliyetinden sonra evimde yün öse - rim, bükür yaparım, hem de er güzel.

Kadınlar harbe münî olabilir mi?

— Kadınlar şimdiye kadar sülh için mesul çalıştılar. Bu faaliyet ki - şî midir ve harbin önüne geçebilir mi?..

— Kadın birikileri şimdiye kadar sülh için çok çalıştılar. Gösterdik - leri faaliyetlerden biri 1915 te La Haye'de yapılmış olan Uluslararası

ve mahabbetkârı reyler hususla - mak ve içinde yazdıkları saray - lardan uzaklaşmak için kaibie - rain çizdiği yolda değil; menfaat - lerinin gösterdiği istikamette yürü - yorlar.

O zamanca,

— Kadın, dedim, çocuğunu dün - yaya getirmek istemediği zaman ca - zaya çıpıyıyor. Kadının bunu yap - maktaki hakkı var mıdır?..

— Bu sülh çok mühim bir mese - leye temas ediyor. Mücadele ediniz ben bunun hakkında birsey söyle - miyorum. Ben evli değilim. Çocuk - larım da olmadı. İnsanlar bilme - dikleri meseleler hakkında konuş - mamalı.

Amerikalı Mis ne diyor?

Mis Fast uzun senelerdenberi fa - misizme mesgul olan Amerikalı bir hayandır. Kendisi kadın kon - grezinin mahabbatı olan münase - batını temin edecektir. İlk sualması:

— Kadın asker olamaz, dedi.

Bide Amerikalı kadınlar böyle birseyi akıllarına getirmesiler. Ka - dınlar harbe gittikleri feshediler gi - dermekle mükelleffir. Bilgin ama - bide öyle düşünürüz... Biz bilakis memleketimizde harbi geri bırak - tırmak üzere ihtisadi sistemin ta - mamile degışmesini istidat eden harbi olduğu zaman hariden maddi - surette istifade edecek bir büyük sanayi sınıfı bulunmamamı temin - ne uğrassın?.. Her halukarda ortaya çıkması için rey toplanmakla me - gulur.

Ruxveltin politikası

— Demek Amerikada kadınlar Ruxvelt politikasının tamamile yar - dımcıdır.

— Evet... Ben kendi hesabıma Ruxveltin dahili politikasını çok hoşlanırım... Fakat harici siyaseti - min tamamile tasvifi değilim. Me - selâ o bize bir sürü zorluklar vasi - tıyır. Neden?.. Bu kadar sıkıka ih - tiyassamı yok bizim. Ben daha en - teressüsmelî dî-ğletim.

Kadınlar harbe harşı ne yapmalı?

— Sırece harbio önüne geçmek için kadınlar tarafından ne yapıl - enmiştir?

— Bizim memleketimizde teşeh - hûs dîditi sîhi her...

EK 3- CUMHURİYET GAZETESİ:10 NİSAN 1935

bugünkü vaziyeti hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bilirsiniz ki biz garbîler için İstanbul bir binbir gece rüyasıdır. Fakat ben buraya gelirken asıl güzel İstanbulu görmek değil; Atatürk'ün esaret boyunduruğundan kurtardığı serbest ve mes'ud Türk kadınına görmek istedim. Size bahsedilen haklar ve sizin hürriyetiniz bütün dünya kadınları için çok cesaret verici ve onların mücadelelerinde onlara yardımcı bir kuvvet olacaktır. Devlet Şefiniz gibi insanlığın en yüksek mertebesine irişmiş büyük bir dâhinin bir memleket için terakkinin ancak o memleket kadınlarının umumi seviyeye yükselmeleriyle kabul olacağını anlamış olmanız, beynelmül kadın davasını çok kolaylaştırmıştır.

— Kadın çocuğunu dünyaya getirmek istemediği ve hayızta gelmeden evvel onu ifna ettiği cezaya çarptırıyor. Sence kadının bu hareketi yapmağa haklı var mıdır? Yoksa cezaya çarptırması doğru mudur?

— Ben birliğin umumi kâtibiyim. Biz bu meselelere karışmayız. Birliğin katolik azaları da vardır. Ben bu hususta görüşemem. Esasen bu mesele hakkında şahaf bir fikrim de yoktur.

Kadın ve süs

— Öbür arkadaşlarınıza sormadı mındeki şhhi, içtimel ve ahlâkî mecmuanın tahrir müdürüdür. Memleketinde fuhuş ve sarf hastalıklarıyla mücadele işlerinde bilfiil çalışmış, bu hususta makaleler yazmış ve konferanslar vermiştir.

Kendisi İngilizceden başka bir lisan bilmediği için kıymetli Malatya saygıncımız Mihri bizim anlayışımıza lütfen yardım ettiler. Ona kadın saygıncımız vasıtasıyla sordum:

— Ahlâkta müsavat dediginiz zaman anladığınız şey nedir?..

Ahlâkta müsavat

— Ahlâkta müsavat denildiği zaman anladığım şey gerek kadın ve gerek erkeğin cinsî hareketlerinden dolayı efkârı umumiye ve kanun karşısında aynı mes'uliyeti haiz olmalarıdır. Umumi sıhhati korumak için ahlâkî kadınlara karşı gösterilen şhhi tedbirlerin o kadınlarla münaasebeti olan erkeklere de tatbik olunması gayet mantıklı iken hatta erkek fena hasta - lıkları ailelerin harimine kadar taşıdığı için erkeğin şhhi kontrolü daha sıkı olmak icab ederken için böyle olmayıp dünyada yapılan hakvâklıkların en büyüğüdür. Ben kendim ferden kontrol değil; serbest tedaviye tâbi tutulması taraftarıyım. Kadınlardan bedbaht bir kısma yapılan bu utisnâi muamele bütün kadınlara şâit karardır.

EK 4- CUMHURİYET GAZETESİ: 13 NİSAN 1935

günüdür. Şimdiye kadar uluslararası kongrelere 5 murahhasla iştirak ettiğimiz halde, İstanbul 12 arkadaş geldik. Vakit dar olmuştuk olsaydı 60-70 kişi belki de Mısır kadınlarının yarısı buraya gelmek istiyecikti.

Sarkta kadınlığın kurtuluşunu Atatürk borçluyuz. Mısırdaki 1923 tenberi peçe kalmıştır. Şimdi bizim kadınlarımız da şapka giyiyor, erkeklerle beraber geziyor. Tiyatrolarımızdan eski kafesler kaldırılmıştır.

— Mısır kadınlığını en ziyade alâkadar eden meseleler nelerdir?

— Bizi en ziyade alâkadar eden meseleler, uluslararası teşrîki mesai ile sulh meseleleridir. Esasen şark daima sulh istemiştir. Gurbde de sulhun takdir edilmeğe başladığını ve garb kadınlarının da sulh için daha fazla çabalarını görmek memnuniyetimizi mucib olmaktadır. Dünya sulhunu temin etmek elbette kolay değildir. Fakat sabırla, imanla muvaffak olacağıımıza kana bulunuyoruz. Unutmamalıdır ki kadın istediğini yapar. Fransızların meşhur bir darbuneseline göre bir kadının istediğini Allah ta ister.

— Sulh isteginizi temin sahasında kadının rolü nedir?

— Kadınların rolü çok büyüktür. Bir defa kadın herşeyden evvel annedir. Bu itibarla yeni nesilleri yetiştirmek vazifesi evvelâ ona düşer. Yeni nesli terbiye ederken ona teşrîki mesai fikrile istikbalin aşkını öğretirse, muhakkak ki sulha en büyük hizmeti yapmış olur.

Bu meselede bütün dünya kadınlarının birleşmesi ve aynı şekilde hareket etmesi lâzım gelir.

Erkekler kendi işlerini halletmek için nasıl ki misaklar akdediyorlarsa, bu insanî işin başarılmaması için kadınlar arası bir misak imzalanmamasını İstanbul kongresinde talep edeceğiz. Yani, kadınların cemiyeti akvamı İstanbulda kurulacaktır. Türkiye kadına hakkını veren ilk memleket olduğu için kadınlar cemiyeti akvamının İstanbulda kurulması çok muvafık olacaktır.

Bugün bütün dünyanın gözleri Türkiyeye müteveccih olduğu cihetle, burada ne yapılsa şark memleketlerinde

de aynı işin yapılması, berri mesele meşguldür. Meşhur Yuvarlakmasa konferansına da müessil göndermiştik. Fakat sözlerimizi dinlemediğimiz için, istediklerimizi tamamen alamadık. Diğer arkadaşlarımız birkaç güne kadar gelecektir.

İkinci murahhas Kemaleddin Begüm de şunları söylemiştir:

«Çoktanberi Türkiyeye gelmek istiyordum, nihayet bugün nasib oldu. Bizde yeni Türkiyeye karşı umumi bir alâka vardır. Atatürkün yüksek şahsiyetine karşı incizabım vardır, çünkü Türkiye için ve Türk kadını için büyük muvaffakiyetler elde etti.»

Australyalı murahhaslar

İzmir vapur ile dün Avustralya murahhaslarından Madam Taylorla kızı da İstanbul'a gelmişlerdir. Avustralya murahhasları ilk defa olarak Türkiye'ye geldiklerini ve yeni Türkiye'yi gördüklerinden dolay memnun olduklarını söylemişlerdir.

Bugün de Bulgar ve Çekoslovak kadınları gelecektir.

Amerikan murahhasları reisi ne diyor?

Madam Josephine Shainin başkanlığı altında bulunan Feniminizm kongresine iştirak edecek Amerikan murahhasları dün sabah gelmişlerdir. Amerikan heyeti reisten başka Mis May Simonson, Mis Esther Ogdesle Mis Vera Begsten mürekkebdir.

Heyet reisi Madam Josephine Shainin dün kendisiyle görüşen bir muharririmize şunları söylemiştir:

«Türkiye'ye üçüncü defa olarak geliyorum. Bir defa 1926'da gelmiş ve Ankara'ya da gitmişim. İnkılâbdan sonra genç Türklerin ateşli çalışmalarını, durup dinlenmek bilmeyen fedakâr çabalarını gördüm. Sonra 1928'de tekrar geldim ve Türkiye'den İrana kadar gittim. Mesleğim itibarile ictimai hayat ve yenilikleri tetkik etmek başlıca işim oldu.

— Amerikada erkeklerle müsavi hukuk elde etmek için kadınlar ne şekilde mücadele ediyor? Bu mücadele ne derece şumullüdür. Yerli Amerikan kadınları için yapılan birşey varmıdır?

EK 5- CUMHURİYET GAZETESİ: 14 NİSAN 1935

Kadın buluncagını zangedeniyorum/ diyor

Mümkün olsa da sivri ve çok uzun bir çubuk Fransada toprağa daldırıl - sa küreyi delen bu çubüğün ucu aşağı yukarı Yeni Zelandada dışarı çı - kar. Fransada öğle olduğu zaman Ye - ni Zelandada gece yarıdır. Evet coğ - rafi vaziyetle Yeni Zelandada Fransa - nın tamamiyle aksidir. Ve işin tubağı da şuradadır ki bu şey yalnız coğrafi va - ziyete münhasır değildir. Başka bu - susta da Yeni Zelandada ile Fransa aynı vaziyettedirler. Meselâ Yeni Zelandada hükümeti bundan otuz beş sene evvel kadınlara intihab hakkı vermiştir. Fransa ise bu sene yapılan büyük mü - cadelelere rağmen kadına hâlâ siyasi hakkını vermemiştir.

Bugün kendisine anket suallerimi sorduğum Mis Kane Uluslararası Ka - dınlar Birliğinde Fransanın tamamiyle aksi olan bu Yeni Zelandayı temsil e - decektir.

Mis Kane gazetecidir. Bundan üç te - ne evveline kadar Vellington şehrinde intihar eden Dominion gazetesinde ça - lıyordı. Üç seneberi ise gazeteci - liği bırakmıştır. Yalnız içtimai yardım müesseselerinde çalışmaktadı. Çalıştı - ğı sahalar hastaneler idaresi, işsiz ka - dınlara yardım müesseseleri, salibi - ahmer ve buna mümasıl cemiyetlerdir.

Askerlik kadına göre değil

Suallerime şöyle cevap verdi:

— Kadınlara asker olamazlar. Eğer kadınlara muhakkak askeri işlerde ça - lışmak isterlerse ancak hastabakçılık ve buna mümasıl işlerde kendilerini gös - termelidirler. Esasen bedenleri askeri hizmetlere tahammül edebilecek ka - dınlara bir ekalliyettir. Her kadının bu - na tahammülü yok. Bu kadına göre bir melek değildir.

Kadınlar sulh için ne yapabilirler diye soruyorsunuz?... Efkarı umumiye - ye müessir olur ve onu terbiye eder. Ve harb çıkmak tehlikesi doğunca - tabii rey sahibi oldukları memleket - lerde - bu reyi harb aleyhinde kulla - nabilirler. Bunun için rey sahibi olma - dıkları memleketlerde de bu hakkı ka - zandırmaya çalışmalıdırlar. Kadının re - yini doğru kullanması birçok harblerin önüne geçebilir.

Çocuklarını doğmadan ifna etmek doğru değildir. Bunu tavsiye etmem, bir kere bu kadının sıhhatini ihmal e - der ve ben kendim çocukların dünyaya gelmesi taraftarıyım. Yalnız bir i - ki vaziyette kadının çocuk istememele - ri hakkı vardır. Hastalıklı ve kudret - siz ailelerde çocuğun dünyaya gelme - sine mâni olunmalıdır.

Ona dedim ki:

— Erkekler mütemadiyen kadınlara hakkında söz söylerler, siz zamanımı - zın erkeklerini nasıl buluyor sunuz? Onlar hakkında iyi ve kötü ne düşünü - yor sunuz? Biraz da bu hususta biz ka - dınlara konuşalım.

Yeni Zelan murahhas Mis Kane

sulhe halledeceklerine neden kan dö - sümler? Biz medeni insanlarız ve mu - deni insanlar öldürerek değil, muha - keme ederek aralarındaki yanlışlıkları hallederler. Sulh içinde kadının re - lisi ehemmiyetlidir. Harbi Umumde evvel kadınlara arasında bu rolü mü - rik olan bir iş var. Halbuki şimdi kadınlara sulh istiyorlar. Ve sulh için çalışıyorlar. Şimdi dünyada gaye - leri dünya sulhunu korumak olan b - süri yeni kadın cemiyetleri teşekk - etti ve çalışıyor.»

O arada kapıdan giren Hind muralı hast Şerife Hatun Begüm Hâmid Ali yi göstererek:

— İşte bakınız, dedi. Hindli bir ka - dın o da tıpkı bir Türk kadını, tıpkı bir Amerikalı veya bir İngiliz kadını gibi sulh istiyor. Sulh için çalışıyo - buralara kadar geliyor.

Bütün dünya kadınlara çocukların hoca ve anne olarak öğretebilirler - medeniyet, medeniyetimiz kolayca t - hakkuk etmiş birşey değildir. Bu a - rıların ipidir. Bugünkü seviyeye yü - selmiş insanlar için artık karışık işle - rlerle değil, kanuni şekilde hallet - mek bir vazife ve akıllı bir rezaletti.

Sustu ve ben:

— Ya ahlakta müsavat hakkında düşünüyorsunuz? diye sordum.

— Eskiden gayriahlâkî suçlara iş - lenildiği zaman kanun karşısına da - ma kadın yalnız olarak çıkardı. Halbuki biz yalnız kadının değil er - keğin de suçu nisbetinde tecziye ed - mesini ve iki cinsin sıkı bir kontrol - tında temiz kalmasını istiyoruz.»

SUAD DERVİ

EK 6- CUMHURİYET GAZETESİ: 15 NİSAN 1935

Dün gece gelen Yunan heyeti azaları

(Baştarafı birinci sahifede)

yük hükümet adamı tarafından yapılmış olan teceddüd... Batıl âdetleri, yanlış an'aneleri kökünden yıktıp atmış olan Atatürk dünya üzerine yeni bir devir getirmiş bir insandır. Hele bu memleketi gelirken ben nasıl onun Türk kadınlartına hak vererek ve bir memleketi anayı layık olduğu mevkie çıkararak garbe dera vermiş olduğu - na nasıl unutam? Hele Başvekilimizle Dış İşleri Bakanımız Tevfik Rüştü Araz ve bizim hüyük Tituleskomuzun dünya sulhunu kavileştirmek için gösterdikleri fedakârane mesaiyi nasıl hatırdan çıkartabilirim. Bu defaki kadın kongresine gelince onun manası her defakinden daha büyüktür. Çünkü bu şekilde bütün dünya kadınları nasıl bir aile gibi yekvücut olduklarını ve dünya sulhunu korumak ve adaletin ve hakikatın hâkim olduğu yeni devri getirmeye azmettiklerini dünyaya göstereceklerdir. Bundan başka ben buraya gelirken bütün Romanya kadınları bana Türk kadınlarını selâmlamak ve onlara Rumen kadınlarının memleketlerini bağlayan bağları takviye etmek için daima kendi yanlarında bulacaklarını söylemek vazifesini verdiler. Heyeti murahhasamta gösterilen hüsnü kabul ve alâka için de ben ayrıca teşekkürler ederim.»

Prnseşin anketimize cevapları

Gazeteci arkadaşlarım notlarını alıp çekildikten sonra bana döndü:

— Şimdi siz lütfen bana anketinizin suallerini sorunuz, dedi ve sualleri öğrenince de şu cevapları verdi:

— Kadın asker olamaz, ancak hastanelerde ve buna mümasıl askeri hizmetlerde çalışabilir. Zannetmem ki kadının herb ismi verilen müthiş cinayete iştirak etmek istesin. Hayatın yarattı - cısı olan kadın bu kollektif cinayete iştirak edemez. Esasen bunu gönüllü kaldırsa bile bedenen harbin zahmetlerine katlanabilecek kaç kadın vardır? Eğer memlekette harb olursa kadının ilk vazifesi hastanelere koşturaktır. Fakat memleketin iktisadı bozulmasın diye, erkeklerin başaramadığı bütün işleri yapmalıdır.

Kadın sulh için ne yapabilir? diye soruyorsunuz. Kadınlar şehirlerden şehirlere giderek, halk kütüphanelerine harbe karşı nakabillî mukavemet bir cereyan uyandırmalıdır. Bir mukadder harbe başlamak icab ediyor. Kadınlar «chalk kurtarıcıları» komitesi yapmalıdır. Dünyanın en değerli kadınları birleşmelidir. Evet bütün kadınlar herke si mütehasis edecek muazzam bir ha -

malıyız. Bunun için gençler seyahatler tertib etmeliyiz. İyi ransçılarımızı birbirimize yollayız. San'at sergileri açmalıyız. Bilime ile birbirimizi iyi tanımalıyız. Birimizi mecbur etmeliyiz. Aynı de olan Bülreşteki Türk sefirin mühim bir iş bapardı. Bu seneye te konferanslar verdirdi. Benim başkanı bulunduğum (Rumen nevverler birliği) çok alâkadar Profesör Mamburinin Bizans ve Ayasofyada yapılan işler hakkında verdiği bir konferansa hakikaten ziyade payan alâka idi.

Gelecek sene bu mesehimize dikkat hemmiyet vereceğiz. Ben Rumen nevverler birliği başkanı olmakla bütün Türk münvverlerine caat ediyor ve onlara davetini bet etmeleri için rica ediyorum. Repe gelinler ve bize fikir ve sahasındaki düşünlerini öğren fikirlerinizi mübadele edelim. Birbirimize daha yaklaştıralım.

SUAD DE

EK 7- CUMHURİYET GAZETESİ: 16 NİSAN 1935

te bunun için de helki hepsinden faz - la merakı celbediyordu.

O, biraz evvel kendisiyle görüşen bir muharrir arkadaşına memleketi ve şah - sı hakkında şu malûmatı vermişti:

— Memleketimi benden başka kim - se temsil etmiyor. Benim memleketim - de bundan yüz sene evveline kadar köle hayatı yaşanırdı. Halbuki şimdi vaziyet değişti. Ben üç senedir Lon - dra'yım. Orada zenci kadınların ce - miyetinde çalışıyorum ve aynı zaman - da da serbest gazetecilik yapıyorum. Gazetecilik benim mesleğimdir. Ja - maykada iken aylık bir mecmua çık - arıyordum. Diğer müstemlekelerle na - zarın memleketim çok inkişaf etmiş - tir. Lisansız tamamen İngilizcedir. Asıl kendi lisansızın yazısı olmadi - ği için yerli lisan tamamen ucultmuş - tur. Bazen şunun veya bunun dilinde tektük kelimeler olarak kulağa car - par. Hepsi bu kadar... Memleketim - de Université yoktur. Fakat merkezi - miz olan Kingtövda ilk tahsil mebu - ridir. Orta tahsilini memleke - timizde gören yerliler bu tahsillerini İngilterede ikmal etmektedirler. Ja - maykada halk kısmen zenci, kısmen melezdir. Ben de melezim.»

Kadın harbi değil, sulhu yapar

Arkadaşa kendi ve memleketi hak - kında bütün bu malûmatı veren Ja - mayka muharrisi; birçok alkışlar top - lıyan ve İngilizce olduğu için de benzer bir tek kelime - sini anlamadı - ğım nutkunu söy - leyip masasına gi - dince ona ken - dimi tanıtarak di - ğer kadınlara sor - duğum sualleri - mi ona da sor - dum:

— Kadın as - ker olamaz, de - di. Kadın harbi değil, sulhu ya - par inandır.

Sulhu ne va - Dimefrona Ivanova

nta ile koruyabilir? diye sordum.

— Organizasyon yaparak, propa - ganda yaparak.. Dünya kadınlığının hedefi, dünya parlamentolarına gire - bilmek için siyasi rey sahibi olmalıdır. Kadın parlamentoda olunca harb ka - rarlari kolaylıkla verilemez. Çünkü çocuğu doğuran ana olduğu için insan hayatının kıymetini bilen de kadındır. Erkeklerin hissi bunu kavrayamaz. Harb istemek gibi hezayanları yapan kadın - lar değil erkeklerdir. Harbin önüne geçilmek için kadının siyasi haklara sa - hib olması lazımdır.

Fransa neden kadınlara intihab hakkı vermiyor?

Bulgar Kadın Birliği

veki Madam

Dimefrona Ivanova

bir melekete suanetine gu - vrdi:

— Birkaç senedir İstan - zevcimle beraber... Burada meşguldür. Memleketim - muharris intihab edildiğini grafla bildirdiler. Bizde eski şeyler yoktu. Fakat şimdi mizin yardımıle bütün bunla - ruz. «Cumhuriyet» te ecneb - ların fikirlerini büyük bir di - kib ediyorum. Mademki han - sualleri soruyorsunuz, size c - vereyim. Kadın asla asker ol - bir annem, bunu pek iyi bi - ne olan bir kadın başka anne - ladinin kıymetini bilir ve ad - remez. Kadın askerlikten ba - tinin, vatanının istediği her - canla başla yapar. Askerlik i - din vatan bu bir süden ibas - dınlar harb resimlerini bile - mezler. Birçokları sinemalar - filimleri görmeye tahammül - lar. Cepheye kolay, kolay gi -

Kadın sulh için elinden ge - mali ve çocuklarını sulhperv - tirmelidir. Ümid ederim ki - dmlğin yekvücut olarak - sulh arzusunun semereleri de -

Askerlik mi? Asla

Bulgar muharrisi Madam - bir gazetecidir. Onun Jnohy - muasında intihar etmiş olan - sının fransızca tercümesini - intihar eden bir Bulgar gaze - kumustum. Ona yaklaştığı - kendisine bu sözleri söyledi - Bir makalenizde Bulg - larının Bulgar tarihinde - kahramanlıkları birer birer - yorsunuz madam, dedim. ss - rum ki anketimin ilk sualin - vabı verecek kadın siz ola -

— Bu sual neymis, dedi -

— Kadın asker olabilir -

— Hayır asla!.. Asla -

asker olamaz! Biz harb is -

Harbin aleyhindeyiz!

— Ya makaleniz?

— O makale kadının Bu -

hinde oynadığı siyasi rolleri -

delelere yaptığı iştirakleri -

du. O makale demek istiyon -

zaman siyasi hayata karıştı -

neden karıştıyalm? O ha -

zı değildir. Halbuki biz Bul -

ları sulh için çalışıyoruz. U -

kadın birlikleriyle silahlı ala -

lıyoruz. Biz de bütün dün -

EK 8- CUMHURİYET GAZETESİ: 22 NİSAN 1935

duğunu duyduğumuz zarafet ve nezaketle cevap verdi. Kendisine:

— Madam diye sordum. Kongrede kadınla erkeğin kanun karşısında müsavi haklara malik olmasını müdafaa eden nutkunuzu alâka ile dinlemiş olanlar içerisinde bulunuyorum. Sizin bunun hakkında bazı sualler sormaklığımıza müsaade eder misiniz?

— Buyurunuz efendim.

— Kanun karşısında kadın ve erkek müsavatından anladığınız şey nedir?

— Bir tanesi miras meselesi, ikincisi kadının kendi parasını idare hakkı, üçüncüsü bir ecebi ile evlenmiş olan kadının kendi devletin tabiiyetini muhafaza etmek hakkı.

— Şimdiye kadar Uluslararası Kadın Birliği bu meselelerden en fazla biriyi alâkadar olmuştur, zannımdaymı; kadının tabiiyeti meselesile!

— Evet, hakkınız var, doğrudur. Şimdiye kadar en fazla bu mesele ile alâkadar olduk.

— Neden bu meseleyi en birinci planda tutuyorsunuz?

— Bu çok mühim bir meseledir de ondan. Erkekler ecebi kadınlara evlendikleri zaman kendi tabiiyetlerini nasıl muhafaza ediyorlarsa kadınların da aynı hakka malik olmalarını istiyoruz. Bunun aksi kabul edildiği, yani kadın kocasının tabiiyetine girdiği zaman ortaya çıkan mahzurlardan en kuvvetlilerini Umumi Harbde gördük. Bir düşmanla evlendiği için düşmanın tabiiyetinde sayılan bir sürü kadınlar kendi memleketlerinde üsere karargâhlara kapatıldılar. Bunu nutkumda da söyledim ya. Fakat kadının milliyetini kaybetmesindeki zararlar yalıtı harb zamanına aid değildir. Meselâ miras meseleleri de mevzu bahis. Biz Fransız kadınları da Türk kadınları gibiyiz. Yani evlendiğimiz zaman kiminle evlenirsek evlenelim daima kendi milliyetimizi muhafaza etmek hakkını kazandık. Fakat bu tabiiyet meselesi bütün dünyada düzelmedikçe kadının daima müsülâta düşmesi ihtimali vardır. Meselâ bir Fransız kadını bir Avusturyalı ile evlense Avusturya kanunları Avusturyalı erkeklerle evlenen kadınları kendi tebaasından addettikleri için onları Avusturyalılar içinde Avusturyalı Fransız

Madam Maria Veran

— Doğrusunu isterseniz ben bunun sebebini anlamadım. Bu tezi müdafaa eden, esasen bu haklara malik olan Fransız kadını idi. Bu haklara malik olmayan diğer kadınlar ne fikre istinaden bunu reddettiler, ben anlamadım.

— Fransada miras meselesi nasıldır, kız ve erkek evlâd aynı haklara mı maliktir?

— Evet hiçbir fark yoktur.

— Fransız kanunu karşısında erkeğin faikiyeti nerelerdedir? Biz Napolyon kanunu denilen kanununun kadınlar hakkında çok müsamihakâr olmadığını duyarız.

— Evet öyledir. Fakat biz Fransız kadınları intihab hakkına malik olmadığımız halde bir sürü haklar elde ettik. Meselâ bunlardan biri ve en mühimmi de bizce su tabiiyet meselesidir. Fakat bizim kanunumuz mallaşmamızı idareden bizi menettiği için çok ağırdır. Bunun tadili lâzımdır.

— Size birşey sormak istiyorum. Fransız gazetelerinde kadınların ihaneleri yüzünden öldüren Fransız kocalarının beraet ettiklerini sık sık okuyoruz. Fransız erkeği kendine ihanet eden karısını öldürürse Fransız ceza kanununa göre beraatine mi hükmedilir?

— Hayır. Yalnız bir koca kendi evinde karının ihanetini bir cürmü meşhud olarak tesbit ettiği zaman bu cinayeti yaparsa; bunu eshabı muhafefeden olarak alırlar. Fakat beraatine hüküm vermez. Yalnız bizde kışkırtılı yüzünden kocalarını veya sevgililerini öldüren kadınlar da beraet etmektedir. Elbet onun da farkındasınız.

EK 9- CUMHURİYET GAZETESİ: 25 MAYIS 1935

Altı çocukla ana ile karşı karşıya

Dar ve kaldırımları bozuk bir sokak, beceriksiz bir çocuk eli ile ya-pılmış bir çizgi gibi kıvrıla, kıvrıla u-zanıyor. Havanın çok güneşli olmasına rağmen, bir türlü kuruyamıyan bir çir-kef birikintisi önünde yalın ayaklı, yı-rık ve kirli elbiseli çocuklar toplanmış.

Kim bilir, belki onlara içinde kir-mızı balıklar yüzen mermer bir havuz kadar cazib gelen bu suya ellerini sok-muşlar, karıştıp duruyorlar. Ve ara-da bir geriye çekilerek bu suyun içine kocaman taşlar atıyorlar ve hangisi çamurları daha yukarı çıkarabilecek di-ye aralarında yarışıyorlar.

Spor merakının, rekor yapmak aşk-ının bu pek iptidai şeklini gülümsiyerek seyrederek oradan geçiyorum.

Şimdi eski bir hanın son dükkânının önündeyim. Buraya küçük demek bil-mem doğru olur mu?.. Buraya orta devirden kalma bir duvarın içine oyul-muş bir hapisane hücresi demek ben-ce daha münasib düşüyor.

Senelerin kararttığı kocaman taşları ruha kasvet veren bir cephede nisbeten yeni tahtadan bir kapı; eski bir esvaba sonradan konulmuş bir yama gibi göze batıyor.

Ve bu kapının önünde siyah yeldir-mek ve siyah başörtülü, solgun yüzlü bir kadın küçük bir iskemlenin üstün-de oturmuş. Kucağında yüzünde bir iki siyrik ve berenin izini taşıyan sarı saçlı, üzüm gibi kara gözlü bir yavru var.

Kapının önü pek kalabalık, etrafta harikulâde zamanlarda görülen bir he-yecan görülüyor.

Biraz evvel bir adam şu köşebaşın-da bir kadının kalbini bıçaklamış, şa-hid olarak götürülen bir kadın siyah çarşafının pelerini sokakta dar giyi-yordu. Kendisi dışarıklı olacak.

çıkıyor... Heride modern apartmanlara gıpta verdirecek (1..) bir kerevet bütün duvarın boyunca uzanıyor... Koca-man bir duvarın içine oyulmuş, sözde bir pencere buraya gündüz saat ikide gecikmiş bir kış akşamının rengini ve -riyor.

— Burası güneş almaz mı hiç?...

— Hayır...

— Ya! Rutubet yok mu burada?

— Çok rutubet var amma... Allah razı olsun bana bu yeri veren iyi kalb-li adamdan, yoksa altı çocuğumla ben nereye barınırdım?

— Altı çocuğunuz mu var sizin?..

— Allah hepsini bağışlasın bana ba-yanım... Evet altı çocuğum var...

— Altı çocuğunuzla burada mı otu-ruyorsunuz?.. Altı ile birlikte...

İçinde hava almaktan zahmet çek-tiğim bu odaya bir kere daha bakiyo-rum.

— Ya nerede oturalım?..

— Peki bu havasızlık, bu rutubet, bu güneşsizlik sizi hasta etmez mi?..

— Ben kendim hastayım, onun için çalışmıyorum. Daha iyi yerde otura-cak ta kudretimiz yok.

— Çocuklarının hepsi... küçük mü, onlar da çalışmıyorlar mı?..

— Çalışıyorlar. Büyük oğlum, Man-sur on yedi yaşındadır. Abufendî hanunda eldiven fabrikasında ameledir.

— Kaç para yevmiye alır?

— Üç lira...

— Günde mi?.. Maşallah...

Gülmesini hiç bilmez zannettiğim bu ciddi yüzde peyda olan garib bir kır-ışıklık bana romanlarda yazılan «acı, acı güldü» sözünün bütün manasını öğ-retti.

— Nerede o bolluk dedi, haftada... Haftada üç lira alıyor.

— Peki öteki çocukların çalışmıyor mu?

EK 10- CUMHURİYET GAZETESİ: 26 MAYIS 1935

Geniş taşlarla döşenmiş bir avlu. Sağda solda merdivenler var. Kırık eski, harap merdivenler... Avlunun üstünü yeşil bir çardak örtmüştü, bu yeşil çardagın arasından sarı ve ılık bir bahar güneşi uzuyor...

Taş merdivenlerden aşağı siyah çarşafli bir kadın iniyor, kolunda kocaman bir bobça var. Ve bu bobçadan kirli çamaşırlar fırlamış...

Birbir gece misallarının dekoruna benzeyen bu eski hava içinde merdivenlerden yukarıya çıkıyorum. Şimdi avluya kadar demir korkuluklu bir galerideyim.

Üstüste bırakılmış kışfeler, yığılmuş tabloları, başka şeyyar satıcılara aidiyetler ve sair bu kirli ve tozlu galerinin boyunca duvarlara dizilmiş. Demir parmaklıkların üzerine sütunlardan sütunlara gerilmiş iplerde gençlik bayrakları gibi sallanan kirli ve rengârenk iç çamaşırları...

Üstüste konulmuş ikiye kişinin iki yanında nöbet beklediği bir kapının önünde duruyorum. Sonra ne safa ve ne sola değmemek için eteklerimi toplayarak açık duran kapının çuval perdesine yaklaşıyorum.

Kapı perdesini yanacakmış gibi parmaklarının ucuyla tutuyorum ve:

— Hey hemşerim... Kimse yok mu burada, diye seslenerek bu çuvalı kaldırıyorum.

Perdesini kaldırdığım bu odanın daha doğrusu bu koğuşun içerisinden yüzüme çarpan ağır kokulu bir hava ile gayrübtiyari geri çekiliyorum.

Bu hava insan kiti, insan teri ve pis bir yağla pısmış yemek kokuyor.

Demis sordugum suslin münasebetsizliğine içinden güliyorum.

Kimse yok mu burada ha!...

Nasıl kimse olmaz?... Perdesini parmaklarının ucuyla tuttuğum bu kapının arkasındaki küçük odada, yerlere tabloların üstüne konulmuş kalın kâğıdları, ince ve kirli abaların sıra terimden sun-

Sultanodalarından görünüşler ve bu odaların sakinleri

Küfeleri göstererek:

— Anlamadın mı? Biz sokak satıcılarıyız.

Omuzlarında, küfe, sebahları gırtlaklarını delerek bizi uyandıranlarımın meşer bunlar ha!...

— Neden burada oturuyorsunuz, diyorum. Sizin soyunuz, sopunuz, ananız, karınız yok mu?

— Var!...

— Ya!... O halde burada işiniz ne?..

Başka odalardan da çıkıp etrafımızı sarmışa başlıyanlardan biri benimle alay ediyor:

— Her akşam evlerine dönsüncüler değil mi?..

— Elbette.

— Allah... Allah... Onlar köylü... Dışarıktı. Nasıl akşamları kendi memleketlerine dönerler...

— Siz köylü müsünüz?

— Evet.

— Neden buraya geliyorsunuz?... Köylü iseniz köyünüzde tarlanızda neden çalışmıyorsunuz?..

Bir tanesiz:

— Rençperlik bizi geçindirmiyor, diyor... Biz buraya uzun zaman için de gelmeyiz ki Ya vergi horcumuz varsa onu ödemek için ve yahud da bir iki çift hayvan almak için çalışırız. Parayı biriktirdik mi hemen geri döneriz. Bir, bir buçuk sen memlekette kalırız. Gene bu-

— Belki iş vardır ama herkes kendi bildiğini kayıyor... Bildiğin, arkan olmadı mı nafile... Ben kendi hesabıma kadın yevmiyesile, evet elli kuruş yevmiye ile çalışmağa razıyım ama iş nerede? Yaşama savaşımdan pek yıldığmdan elli kuruşluk bir iş için bile tavsiye ve iltimasa ihtiyac var zanneden bu biçare adama, hem çok acıdım, hem de güldüm.

Sonra bir diğerine sordum:

— Sen ne zamandanberi buradasın?

— Bir senedenberi.

— Ne iş yapıyorsun?

— Sebze satırım.

— Para toplıyahıldın mı?

— İftiharla güldü.

— Çok şükür dedi. Para toplıyahıldım.

— Çek para mı?..

— Elhamdülillah... Tam on lira köye yollıyahıldım. Altı buçuk lira da cebimde var...

— Kaç para ile işe başladın?

— Çek lira ile...

— Size burada kim bakar?... Yeme-

ğimizi kim pisirir?

— Alıcıdan alırız.

— Camazırlarınızı kim yıkar?

— Kadınlar var, gelip alır, yıkarlar.

Bize gül gibi bakarlar.

Gülün aklı ve dili olsaydı kimbilir bu teşbihe nasıl isyan ederdi?

EK 11- CUMHURİYET GAZETESİ: 27 MAYIS 1935

velemleri yerlere sürterek ilerliyor. Bu takunyeler izi taşlar üzerinde garib bir ahenkle takındıyor. On, on bir yaşındaki kınalı ayıvulu kız da sakızını çiğnemeyi bu ahenge uydurmuş, takunyesini her yere vurmuş ağzını da bir kere açıp kapıyor.

Üç çocuk kırık bir şadırvanın başında ebirdi, bir oynauyorlar.

Halit bir rüzgâr iri akasya ağaçlarının dallarını sallayınca havadan baş döndürücü ve bayıltıcı bir koku yağmuru yağıyor.

Mahmudpaşa camisi eskimis ve bakimsiz, fakat bu geniş avlunun sükkünü içinde gene öyle güzel ki.

Yüzleri bu avluya bakan boyaları aşınmış eski ahşap evlerin penceresinden iki üç kız çocuğu sarkmışlar, bizim cami avlusunda ne aradığımızı hayretle gözlemliyorlar.

Ben caminin son cemaat mahalline doğru ilerliyorum.

Orada caminin duvarına bitişik beyaz tahtadan ve bir kümeden biraz büyücek olan ufak bir barakaya yaklaşıyorum.

Bu barakanın bir de penceresi var ki caminden yeşil kadife döşeli ve temiz bir kanape görülmüyor.

Simdi kapısının önündeyim ve pek iyi hatırlıyorum ben bu kapıya bundan bir sene evvel de gene böyle yaklaşmışım. Gene bu kapıyı açmış, bu kapının arkasında oturan beyhude yere konuşturmuşuğum. Fakat o basını bir yana çevirmiş ve bana dudakları arasından bir şeyler mırıldanmaktan başka cevap vermemişti.

Gene kapıyı vurup açıyorum. Onu bir sene evvel gördüğüm gibi gene aynı vaziyette buluyorum. Yatağının kende oturuyor. Yorganları dizlerine kadar çekmiş.

Yer yatağı, geniş bir yük büyüklüğündeki bu barakanın yarısından fazlasını kaplamış, sonra kısa bir aralık kalmış ve bu aralığa da hayretle gördüğüm yeşil kadife döşeli yepyeni bir kanape yerleştirilmiş.

Karşıda ufak tahta bir masa, masanın üstünde kâğıda sarılı bir kutu ve duvarlarda Medine ve Mekke resmi, elyazmı ile iki üç küçük tashih var...

Bir sene evvel kapısını açtığım zaman, burada oturan dışarı fırlamış, patlak yüzü bir koltuk, pasmukları dökülmüş, çarşafsız bir iltis üstünde ve nire tersile kırı-

Mahmudpaşa camisi avlusu, avludaki ev ve esrarengiz sahibi

— Sen hep böyle yatar mısın? Öbür defa da seni böyle gördüm.

— Evet..

— Çalışmaz mısın?

— Hayır.

— Peki sana kim bakar?

— Allah..

Allahın neden çalışmayan diğer kul- larını ihmal edip 'te' bir kulu'na baktığını bir türlü anlayamıyorum.

Hikmetinden sual olunmaz derler.

— Kaç senedir burada oturuyorsun?

— On iki senedir.

Bugün geçen seneden daha fazla konuşuyorum.

— On iki sene mi? diyorum, amma yaptın ha.. Bu evi daha yeni yapmışlar.

— On iki senedir buradayım, iki senedir bu barakada...

Ve başını gene çeviriyor ve bana bakmadan kolunu uzatarak kulübe kapısını yüzüne kapıyor.

Mülakat bittii..

En azametli bir hükümdar, en lüks

kıvrılır, bütölür ve uyurmuş.

On sene ne yağmur, ne kar, ne de soğuk, ne camii inşaatının, kayyumunun istiklali beş para etmemiş.

Mahallelinin rivayetine bakılırsa on sene sonra karlı bir gecede buradan gelen zengin bir bay, onu görmüş, kim olduğunu sormuş ve ona açıyarak burada böyle bir baraka yapılmasını istemiş, bunun için para da vermiş.

İsmi belli olmayan bu hayır sahibi adam onu işte kardan ve metne üstünde barınmaktan kurtarmış.

Bu adamın köylü mü, İstanbullu mu olduğu bilinmiyor. Bu bir dileci değildir. Eğer eline para veriseniz kızır ve kabul etmez. Hakkında bir sürü rivayetler var. Güya bu adam bir zenginün oğlu imiş te onu vaktile evden kovmuşlar. On üç, on dört yaşındaki kız çocuklarının anlatığına bakılacak olursa bundan birkaç sene evvel onu buraya kadar otomobile gelen kürklü üveyar bir bay buradan götürmek istemiş. Fakat o esiz

EK 12- CUMHURİYET GAZETESİ: 28 MAYIS 1935

nasalının meydana getirdiği göle bakıyorlar

Bu anı, değil İstanbul'da dünya - nin en iptidai bir köyünde görüle - bilecek, daha doğ - rusu görülemeye - cek kadar acemi - ce bir şekilde üst - üste konulmuş, ça - murla sıvanmış bir duvar ve içinde de garib garib oyuk - lar...

Bu duvar bir evi cephesi ve bu o - yuklar da pencere olacaktı.

Görür - görmez bunun böyle oldu - ğunu tahmin etti - ğimi söylersem bü - yük bir yalan olur. Bunu ğimdi söylü - yorum. Bu duvarın ortasındaki kapı - dan içeri girip te kendimi dokuz evli bir köyün içeri - sinde bulmadan evvel doğrusu bu - nu düşünmemiştim.

Avuç kadar yer üzerinde dokuz ku - lübesi, bir meydanı ve etrafında da ça - murla sıvanmış bir kale duvarı, evet surları olan bir köy burası...

Kapıdan içeri girince sağa baktığı - mız zaman bir damın altına yerleştiril - mis olarak gördüğümüz kireçli figürler, küfeler, malatlar ve spire bize bu köy sakinlerinin yapı işleriyle uğraştıklarını gösteriyor. Sağa ve karşıya bakacak o - lursak yolun üstüne kadar taşmış kirli tencereler, alçak kulübelerin damları - na çıkan halinde atılmış kirli çamşar - lar, pencerelerinden içeri gördüğümüz bu ıslaksız ve siyah tahtadan kulübelerin dağınıklığı ve hâlen açık havada bu - lundığımız halde gözümüzü yakarı kuvvetli bir koku da bize bu köy hal - kının temizlik kaidelerinin en iptidai - lerine bile riayet etmediklerini anla - tıyor.

Bu küçük avlu - isterseniz ona köy meydanı demekle devam edelim - bi - rbirinden kirlî, birbirinden sümüksü, birbirinden bakımsız çocuklarla dolu,

Köyün meydanı ve köy halkından bazıları

— Burada gazeteciler için ne iş var.. Bizim çıplaklığımızı, yoksulluğumuzu mu yazacaksınız?

— Yazsam ne çıkar?..

— Kendinizi âleme anlatmağa ne lü - züm var? Bir bakan bir yardım eden mi bulunacak bize...

Bunu söyleyen kadın karnında bir ço - cuk taşıdığı için öne doğru zahmetle i - gilebilen ve kucağındaki çocuğu emzi - ren bir kadındı.

— Mağallah diyorum, pek çok çocuk - larımız var.

— Mağallah ya!.. Bizim kadınlarımız çalırsınız... Devlete müllete evlâ yeti - tirir...

— Neden çalırsınız kadınlarımız san - kî?..

— Kadın parasından hayır gelmez de - onun için. Kadınlarımızın çabımasına ihtiyacımız yok bizim.

— Demek çok kazanıyorsunuz siz?..

Aklına gelen en yüksek rakamı söy - lüyor:

— Elbette ya!.. Üç, dört lira kazan - ırız günde...

Ve bütün kadınlar bu rakamın yük - seklğine atılıyor, hep de gururlanıyor

da yoktur. Hem resmimizi aldırıp Ame - rikalara da yullamayız.

Bir kadın da:

— Resmimizi çıkarmak istesek fo - tograferlar yok mu, diyor, biz de ala - franga giyinir, gider aldırırız resmimi - zi.

Nihayet bir müşkülâtla çocukların resmini almamıza müsaade ediyorlar.

Fakat çocuklar resimlerinin çıkaca - ğını anlayınca bizim istediğimiz gibi durmuyorlar, yanyana bir fiçinin önüne diziliyorlar.

Fakat bu sırada objektifte korkan - lar, ağlayanlar, bağırarak kaçanlar o - luyor..

Bir tanesi annesinin sıyah çarşafına yapışıp tehlikeli bir ateş sahasından ka - çar gibi telâşla objektifin önünden ka - çıyor.

Kapıdan çıkarken taze bir kadına so - ruyorum.

— Kaç senedir burada oturursunuz?

— On hoc seneyi buldu galiba bura - sını yaptıkları.

EK 14- CUMHURİYET GAZETESİ: 22 AĞUSTOS 1935

üzerindeki sedde, ahşab bir evin kapısı önünde oturuyor. Ayaklarının arasına çektiği bir tepsiye doğru eğilmiş, sebze ayıklıyor.

Yanına yaklaştığım zaman nazarlarını isteksiz isteksiz bana kaldrıyor. Bu gözler belki yorgunluktan, belki de hastalıktan pek kızarmış:

— Bir şey mi istiyorsunuz? diye soruyor.

— Burada evlere çamaşır yıkamağa, tahta silmeğe giden bir gündelikçi varmış... Fatma Kadın galiba...

İplikleri bırakılmış bir kukla gibi kendini kapıp salıvermiş olan vücudü birdenbire doğruluyor. Gözlerine canlı bir bakış geliyor, omuzları doğruluyor. Belini şimdi dimdik tutuyor. Esmer yüzü de şirin bir gülümseme ile süsleniyor.

— Fatma benim, diyor... Bir işiniz mi var?..

— Hayır, diye cevap veriyorum. Sizinle biraz konuşmak istiyorum da...

«Benimle ne konuşmak ister» diyen bir bakışla bir an gözlerime bakıyor. Sonra yüzünün çizgileri ve vücudü birdenbire yeniden gevşiyor. Tepsinin içine bıçağı bırakıyor.

— Benimle mi konuşmak istiyorsunuz? diyor.. Buyurunuz, söyleyiniz... Ne istiyorsunuz?

— Siz beş çocuk anasısınız, değil mi? İçini çekiyor.

—Hayır, diyor... Ben beş çocuk anası değilim... Dört çocuk anasıyım... Geçen sene beşinciği sizlere ömür, kaybettim...

— Bunu duydum Fatma Kadın... Biliyorum. Hâlâ bütün mahalleli ve bütün bu semtin insanları bu fena kazayı unutmamışlar... Ben de yavrunuzun başına gelen kazayı ağızınızdan isitmek is-

kat yavrum söndürüldüğü zaman o kadar ağır bir halde imiş ki... Hemen hastaneye kaldırmışlar. Ben ancak ölüsüne yetiştim.

Gözleri daha kızarıyor:

— Derdimi deştin a kardeş diyor.. Benim derdime derman var mı? Çocuğumu bana kim geri verebilir?

Gene içini çekiyor:

— Ah, diyor, babaları sağ olsa bu felâket başımıza gelmezdi.

— Kocan yok mu senin?..

— Hayır... O da iki sene evvel öldü. O yaşarken tabii o çalışırdı. Ben evde çocuklarımla meşgul olurdum.. Fakat o ölünce bu kadar yavruya bakmak benim başıma düştü... Biz zengin değiliz.. Evimiz, dükkânımız yok ki.. Git te tıkkır, tıkkır aylık al... Armud piş, ağzıma düş olmaz. Sivadık kolları işte çalışıyoruz... Şikâyetim çalışmaktan değil... Ben çalışmaktan korkmam amma, işe gittim mi aklım evde kalıyor... Allah kimsenin başına vermesin... Bu kazadan sonra, evhamlı oldum... Eve her dönüşümde içlerinden birini ölmüş bulacağım gibi yüreğim sıkılıyor.

— Senin hissın, akrabân, anan, kardeşin yok mu? İşe giderken çocukları teslim edeceğin bir kadın...

— Yok gözüm... Yok... Kimsem yok! Konu komşu da elin azgın yumurcaklarına bakar mı?.. İşe gitme, aç kalırsın; git, kim bilir daha kaç telef olur?

EK 15- CUMHURİYET GAZETESİ: 25 AĞUSTOS 1935

İusuna giriyoruz. Sarışın, kumral, kıra bir sürü çocuk beni takib ediyorlar.

Kocaman ağaçların serin gölgesinden çeşmeden akan suyun serinliği vehmi vererek te selli eden şırıltısı bu minimini, cam avlusunda yegâne ses...

İki üç mezar taşları, kapısı açık bir cami ki içi gül gibi temiz, pırıl pırıl. Türk yapısının içi me ferahlık verer en güzel nümunelerinden biri.

Caminin avlusunda yeşil çiçmenlerin üstüne oturuyorum. Çocuklar da yanıma oturuyorlar.

Hafif, gayet hafif bir rüzgâr esiyor; yapraklar kulakları ve âsası rahatsız etmiyecek kadar hafif bir hisiltile sallıyorlar. Bu dekor içinde çocukların en sarışını bir yaz güneşinin bulutsuz bir gökkuşu renk ve temizliğindeki gözlemini mezar taşlarından birinin yana çarpılmış kavuğuna dikmiş anlatıyor.

— İsmim Cavidedir. Babam trenlerde çalışıyor. Kömür götürüp getirir. Dört kardeşlik. Kardeşlerimden ikisi öldü. İki kardeş kaldık. Ölenler erkekti. Biz iki kızız şimdiki. Ben küçüğüm. Abim 14 yaşında var. İplikhanede çalışıyor.

— Öteki kardeşlerin neden öldüler?
— En büyüğümüz sekiz aylıkken boğmaca olmuş, ölmüş. Öteki en küçüğümüz bir aylıkken öldü.

— Neden?
— Annemiz ölünce evde ona bakamamışlar.

— Anneniz yok mu sizin?
— Hayır. Doğururken kış günü imiş. Evde ateş yokmuş, üstü saatlerce açık kalmış, iki taraflı zatürrie olmuş. Ondan öldü. Çocuk elimizde kalınca biz de bakamamışız.

— Sizin evde teyzen, halan filân hiç bir kadın yok muymuş?

— Hayır, yaşlı bir haminnem var. O da ihtiyar, bakamamış kardeşime işte!

Ve sonra gülmesi ziyadeleşerek ilâve ediyor:

— Nerede bu bolluk... Bayram mı var her gün ki yemek yiyelim.

— Pek ne yersiniz?

— Ekmek, soğan... Şimdi domates zamanı, domates yeriz. Bazen peynir ekmek te alırız. Hiç sıcak yemek her gün pişer mi?

— Siz sıcak yemek hiç yemez misiniz?

— Yeriz, yemez olur muyuz... Ebeğümeci toplarız, kuru fasulye yeriz, yağla pişiririz. Arada da onları yeriz.

— Et hiç yemez misiniz?

Gururla:

— Et te yeriz! diyor. Haftada bir kere, on bünde bir et te yeriz.

— Nekadar et alırsınız, aldığınız zaman?

— Eh yarım kilo alırız

— Adam başına mı?

— En temiz kakkahasile güllüyor:

— Adam başına yarım kilo olur mu hiç? Hepimize yarım kilo... Parayı nerede buluruz... Bize günde en aşağı iki tane ekmek lazım. Üç aldığımız da olur. Zaten kazancımız ne ki?

— Sen ne yapıyorsun?

— Ben ilkmektebe gidiyorum. Beşinciye bu sene geçtim. Mektebi bitirince terzilik öğrenmek istiyorum.

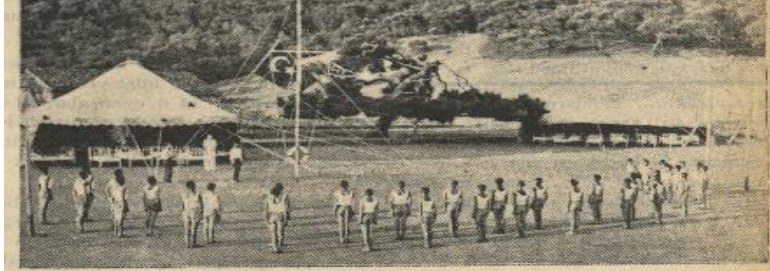
Orada oturan bir başka çocuğa hitab ediyorum:

— Senin ismin ne?

— Selma diyor.

— Kaç kardeşsiniz?

EK 16- CUMHURİYET GAZETESİ: 27 AĞUSTOS 1935

Çocukları Kurtarma Yurdunun Heybeliada'daki kamp

Kapıdan içeri giriyor. Kısa boylu, ufak tefek bir çocuk, başı biraz büyük, çukura kaçmış gözleri simsiyah ve ateşli. Bizi selâmladıktan sonra müdürün karşısında terbiyeli, terbiyeli duruyor.

Hayatın, sefaletin yıpratmış bu anormal çocukların yegâne hamisi, yegâne dostu ve babası olan müdürleri doktor Kâzım Zafır onu dargın dargın süzerek:

— Süleyman, diyor, seni mahsus çağırttım buraya. Sana söyleyeceklerim var.

— Biliyor msun ben sana dargınım!.. Pek dargınım.

Öteki hep önüne bakıyor, hafif, hafif gülümsüyor, cevap vermiyor.

— Sana neden dargın olduğumu biliyor musun?..

— Evet efendim biliyorum. Uslu değilim de ondan dargınsınız.

— Hayır... Çocuğun sen, taşbebek değilsin ya!.. Uslu olmaz biraz koşar yaramazlık edersen sana darılmam.. Ben sana başka birseyden dolayı dargınım... Söyle bakayım neden dargınım... Seni eskiden çok seviyordum. Artık sevmiyorum. Bunun sebebi nedir?

— Yok canım, kendisine iftira ediyor. Annesini buldurdum, büyükannesi meghur Zaro Ağanın karlarından biri. On iki, on üç yaşında ancak...

Sınıyor:

— Mektebini seviyor musun, diye soruyorum.

— Evet, seviyorum.. Daha evvel bizi polis Darülaceze'ye götürürdü. Orasını hiç sevmez, orada hiç durmaz kaçırdım. Ama buradan hiç kaçmıyorum. Oradan Dumlupınar mektebine de verdiler ama.. Orasını da sevmedim.

— Darülaceze'yi niye sevmiyordun?

— Bize büyük adamların esvablarını giydireyorlardı. Vücudumuzdan b... Yemeklerin içinde taş çıkıyordu..

— Peki taş, olsa da gene orada yiyecek yemek buluyordun, çıktığın, kaçtığın zaman ne iş yapabiliyorsın.. Açlık çekmiyordun o zaman?

— Açlık çekiyordum ama... Bazan da iyi para alıyordum...

— Ne parası?

— Yankesicilik yaparak.

— Peki yankesicilik ederek aldığın parayı nereye harcederdin?..

EK 17- CUMHURİYET GAZETESİ: 28 AĞUSTOS 1935

toplantı, hen-
de Anneler Birliği.
Daha çok şeyler
görmüş ve işitmiş
olurdunuz.

— Anneler Bir-
liğinin toplantısına
yarın vaktim olursa
gelirim, diyorum.
Bugün sizden öğ-

renmek istediğim bazı şeyler var.

— Buyrunuz, ne sormak istiyorsunuz?

— Çocukları Esirgeme Kurumu, Kızı-
lay ve Fikaraperver cemiyetleriyle müs-
terek mi çalışır?

— Hayır; kendi kendine çalışır. Bir
kaza ve bir de il teşkilâtımız vardır, o da
merkeze bağlıdır. Merkezimiz Ankara-
dadır.

— Varidatınız nereden gelir?..

— Varidatımız teberrulardan ibaret-
tir. Eskiden Uray yardım ediyordu. O
zaman bizim de seksen pu kadar çocuğa
bakan bir kimsesiz çocuklar evimiz var-
dı. Şimdi onu kapamağa mecbur olduk.
Çünkü Uray yardımı kesti.

— Teşkilâtınız tarafından çocuklara
yapılan yardımlar nedir?..

— Çocuklara yapılan yardım onlara
senede bir yani Cumhuriyet bayramların-
da verilen elbiselerdir. Sonra süt damla-
mız vardır. Süt damlasında hasta çocuk-
lara bedava bakar ve onlara lâzım gelen
ilâçları da gene parasız olarak veririz.
Meselâ Anneler Birliği gebe kadınlara
bir sene zarfında 193 takım kundağ ver-
miştir.

— Acı mektep çocuklarına yiyecek ve-
riliyor mu, kitab veriliyor mu?

— Mümkün olduğu kadar bunları da
yapıyoruz. Alemdar, Beyazıt nahiye
kollarımız mekteplerdeki acı çocuklara
yemek veriyor. Fakat çocukların yeme-
ğe aul uğraşan müessesesi Kızılaydır.

— Memlekette çocuk hastanesi olarak
bir tek hastane varmış. Etfal hastanesi...

— Evet.

— Çocukları Esirgeme Kurumunun
hasta çocukları yatıracak bir yeri yok
mu?

— Hayır, yalnız Bakırköyünde bir
Doğum Evimiz var. Bir de Bakım Evi-
miz vardır. Şimdi kreş te açmak istiyor-
ruz... Bütçemize göre azami gayret sar-
federek çocukların eksiklerini tamamlam-

lara yediririz. Her gün bir tatlı, bir sıcak
yemek, pilâv, sebze gibi bir şey. Tabii
ekmek te veririz.

— Elbise de verir misiniz?

— Evet elbise de veririz. Her sene
Cumhuriyet bayramında.

— Bu sene Cumhuriyet bayramında
kaç elbise verdiniz?

— Bilmiyorum, miktar söyleyemem.
Fakat Çocukları Esirgeme Kurumu çok
müspet çalışan bir teşekküldür. Bir kreş
açmak üzeriz.

— Nahiye kolları başka ne yaparlar?

— Rozet dağıtılır. Sonra meselâ bir
ana çocuğıle süt damlasına müracaat et-
ti mi, süt damlası, müracaat edenin ma-
li vaziyetinin tahlekinin bize havale eder.
Biz nahiyesimizde bunu araştırırız. Mu-
avenet edilecek çocukların evvelâ baba-
sız ve yahud anasız olması lâzımdır. Ba-
basız işsiz olan çocuklara ve çocuğı çok
olan ailelere de yardım ederiz. Fakat
muavenet edilenin hakikaten yardıma
çok muhtac olması lâzımdır.

— Tabii diyorum. Hepsine yetişeme-
diğiniz için en fenaya yetişmeniz en doğ-
rudur.

İşte elimde Bay İhsan Saminin verdi-
ği bir senelik umumî bir rapor. Burada
Fikaraperver cemiyetinin yaptığı icraatın
müspet bir levhasını görüyoruz. Süt dam-
lası bir sene zarfında 2158 çocuğı tedavi
etmiş ve onlara ilâç vermiş. Vasatî olarak
ayda 2724 çocuğı takim olunmuş şekerli
süt dağıtmış. Çocuk adedi bir sene içinde
32,694'e balığ oluyordu. Demek süt dam-
lası çocuklara bir senede 12,787 kilo
süt, 1914 kilo şeker dağıtmış. Anneler
Birliği fakir kadınlara 193 takım kun-
dak dağıtmış ve Haseki hastanesine 60
parça çamaşır yollamış.

Bakırköy hastanesine 92 hasta kabul
etmiş. Bu hastaların 65'inin çocuğı dün-
yaya gelmiş. Bu çocukların yalnız bir
tanesi ölmüş. Bakım Evine de 224 çocuk

EK 18- CUMHURİYET GAZETESİ: 30 AĞUSTOS 1935

verler tabiatla, edebiyat ve sairlerden, pozitivistler tarih ve coğrafyadan, materyalistlerse riyaziye, fizik, kimya gibi pozitif bilgilerden hoşlanıyorlar. Her iki grupta da aynı derecede vukula takib eden ve öğrenenlerse nadir yetişen fazla zekiler sınıfına mensubdurlar. Çocukların bugünkü zevkleri, eğlenceleri arasında diyebilirim ki birinci safta spor, sonra sinema, ondan sonra edebiyat kitapları ve romanlar geliyor. Şu anda spordan anlamayan, onu sevmiyen talebe yoktur diyebilirim ki bu muhabbet, dersleri ihmal edecek ifratkâr bir dereceye varmadıkça hiç te fena görülecek bir şey değildir.

— Talebeler ne biçim hocalardan hoşlanırlar?

— Talebenin daima yumuşak ve kendilerini şımartan hocalardan hoşlandıklarını söylerler. Bu, çok yanlış bir temeldir. Belki öylelerinden eğlenmek, alay etmek için hoşlanır görünürler. Fakat bugünkü talebenin hoşlandığı hoca tipi genel malûmatı fazla, bugünkü haricî hayatın her safhasıyla alakadar, her sorduklara şeye değil, kendi kompetanı dahilinde bulunanlara cevap verebilecek olanlardır. Bir talebe kat'iyen fazla malûmatfuruşluktan hoşlanmaz. Hoca olduğu gibi görünmüyor, bilmediğini de bilir gibi davranmak istiyorsa yanmıştır. Bir gün sırasını getirip onu muhakkak vere vururlar. Zamanımızın talebesi herşeyden evvel hakikatin ve hakikati sevenlerin âşığıdır.

— Bugünkü talebenin hususî hayatı nasıl geçer?

— Bugünkü talebenin hususî hayatı - tabii ekseriyeti kastediyorum,

verler tabiatla, edebiyat ve sairlerden, pozitivistler tarih ve coğrafyadan, materyalistlerse riyaziye, fizik, kimya gibi pozitif bilgilerden hoşlanıyorlar. Her iki grupta da aynı derecede vukula takib eden ve öğrenenlerse nadir yetişen fazla zekiler sınıfına mensubdurlar. Çocukların bugünkü zevkleri, eğlenceleri arasında diyebilirim ki birinci safta spor, sonra sinema, ondan sonra edebiyat kitapları ve romanlar geliyor. Şu anda spordan anlamayan, onu sevmiyen talebe yoktur diyebilirim ki bu muhabbet, dersleri ihmal edecek ifratkâr bir dereceye varmadıkça hiç te fena görülecek bir şey değildir.

— Talebeler ne biçim hocalardan hoşlanırlar?

— Talebenin daima yumuşak ve kendilerini şımartan hocalardan hoşlandıklarını söylerler. Bu, çok yanlış bir temeldir. Belki öylelerinden eğlenmek, alay etmek için hoşlanır görünürler. Fakat bugünkü talebenin hoşlandığı hoca tipi genel malûmatı fazla, bugünkü haricî hayatın her safhasıyla alakadar, her sorduklara şeye değil, kendi kompetanı dahilinde bulunanlara cevap verebilecek olanlardır. Bir talebe kat'iyen fazla malûmatfuruşluktan hoşlanmaz. Hoca olduğu gibi görünmüyor, bilmediğini de bilir gibi davranmak istiyorsa yanmıştır. Bir gün sırasını getirip onu muhakkak vere vururlar. Zamanımızın talebesi herşeyden evvel hakikatin ve hakikati sevenlerin âşığıdır.

— Bugünkü talebenin hususî hayatı nasıl geçer?

— Bugünkü talebenin hususî hayatı - tabii ekseriyeti kastediyorum,

EK 19- CUMHURİYET GAZETESİ: 31 AĞUSTOS 1935

...demiş, diyor, an...
...bağlıyorum. Senede
...çocuk ölüsü gelir, kaza
...kazan gidenlerin mikta -
...nı mı?
...söyliyemem, çünkü is -
...yok.
...bir aded de söyliyemez
...hakkate pek aykırı düş -
...korum.
...Merga gelen çocuk ce -
...sebepleri nedir?.. Ev -
...soruyorum. Çocuklar
...uğrarlar?
...kazalar tramvay ve
...dır. Ve maatteessüf
...fıkara sınıfın ço -
...ediler. İnsanlar kedile -
...olurlar. Fakat bu ço -
...yahnayak sokakla -
...unlu evlâdlarına mu -
...dur.
...bu kazaların sebebi
...şimalidir?
...dekuz böyledir, di -
...me geçmek için ne
...almalı?
...söylüyorduk; ev -
...merbut olmayan sı -
...üzerinde kontrolü
...etmek. Bir çocuk
...mu, vatman tarafından
...Çünkü ekseriya korkup
...yapıyorlar ve asıl kaza
...dır.
...varduğu zaman onu
...istemi öğren -
...ceza almalı. O za -
...ister istemez bu haşa -
...sahafaze etmek mec -
...bektir. Nitekim poli -
...tebrük bir kararla bu
...şaparmıştır. Tramvaya a -
...babalarından ceza ala -
...sal tatbik edilirse bu
...ine geçmek mümkün

ma. için insanın hiç güphesiz normal
olmaması lazımdır.

— Böyle vak'alar en fazla hangi mu -
hitlerde olur?

— En fazla aşağı sınıflar arasında..
Çocuk katilleri ekseriya ev hizmetçi -
leri ve köylü kadınlardır. Köy küçük
bir muhittir. Ayıbını saklamak lazımdır
diye düşünen kadın bu katabatı
işler. Cemiyet ve cemiyet mevzuatı bu -
nun müsebbibidir.

— Bu nevi cinayetlerin sefalet yü -
zünden işlendiği vaki değil midir?

— Evet, fakat pek nadirdir.

EK 20- CUMHURİYET GAZETESİ: 1 EYLÜL 1935

...kâdî -
...çalışırum.
...bal ve
...mou -
...dior. Bir
...deldü -
...beni
...kadar
...rapt. Bir
...bir a -
...geniş söz
...bir
...sıfatla
...şerin -
...heyecana düşerim.
...sonra yeni bir sual
...hacet kalmadan süzüne de -
...yor.
...bir istatistikten yardım bek -
...etrafımıza baktığımız zaman
...görüyoruz ki doğumlar daima
...aileler içinde daha fazladır. Ve
...bu doğum çokluğu sefaletin art -
...beraber yürüyor. İşte sokak -
...kedi ve köpeklerle arkadaşlık e -
...reklar, çekirdekten yetişme di -
...her biri bir suretle harcanan
...kurbanlar, hep bunların ara -
...yetiliyor. Vakıâ yüksek tabaka -
...kendine göre kurbanları var am -
...bir nisbet dahilinde göz ö -
...tutunca asıl halk tabakasının
...lerinde çocuk felâketinin da -
...olduğunu görüyoruz.
...sefil çocukları aşağı yukarı şu
...lerinde tasnif edelim: Atılmış
...babaları bilinmiyen çocuk -
...çocuklar, bakımsız çocuk -
...çocuklar. Bunların hep -
...için ayrı, ayrı birer derddir.
...ben bütün bu çocukların ka -
...ındaki vaziyetleri ve kanunî
...nden dolayı başlarına gelen
...kötü neticeleri sizden öğren -
...yorum. Evvelâ atılmış çocuk -
...hıyalım:
...bu gibi çocuklar için hiç -
...roktur. Bir kadın, bir felâ -

cud ve malûm ailelere kendilerine yük
olan evlâdlarını cemiyete bağışlamak
imkânını verebilecek geniş teşkilâta
ihtiyaç vardır. Bu iki çeşid çocuğun
aynı dam altında birleşmeleri bir cep -
hede her çocuğun meşru sayılabilme -
sine yol açmak gibi bir nevi tezkiye ve -
silesi de olabilir.

— Kanun gayrimeşru çocukların
hakkını gözetmez mi?

— Babası belli olanlar için bir dere -
ceye kadar müfid olmak mümkün o -
labilir. Fakat bu tam bir çare değildir.
Çünkü babalık davası ancak bir sene
içinde açılabilir. İspat etmeğe gelince
o da başlıbaşına bir meseledir. Uzağa
gitmeğe ne hacet. Nüfus sayımına o
kadar ehemmiyet vermemize rağmen,
neseb davası yıllarca uzadığı için nü -
fusa giremeyen çocuklar var.

— Memleketimizde gayrimeşru ço -
cukların adedi onlar hakkında esaslı
tedbirler alınacak kadar çok mudur?..

— Taddüdü zevcata müsaade eden
eski hukuk sisteminin mahsulü olarak
memleketimizde bir milyona yakın
gayrimeşru çocuk vardı. Bunların gay -
rimeşru sayılması hakkındaki mecbu -
riyete çare olarak Cumhuriyetin onun -
cu yıldönümünde çıkan af kanununa
bazı maddeler eklendi. Fakat bu işin
ancak muvakkat bir hal çaresi idi. Me -
sele esasından halledilmedi. Çünkü

EK 21- CUMHURİYET GAZETESİ: 4 EYLÜL 1935

...a aktım ermiyor. Aktımın ermediği şeyi de papağan gibi ezberlemeğe niyetimdir olamıyorum.

— Mektebini bitirdiğine memnunsun?...

— Bu da söz mü?...

— Bu sene liseye devam etmek istiyor musun? Annen öyle istiyor.

— Annem öyle istiyor, bunda hakkı var. Hakkı var annem doğrusunu istersen teyze ben istemiyorum.

— Tembellik değil mi? Diyorum. Biz, yeni yetişen çocuklar nedense çalışmaktan hoşlanmıyorsunuz.

— Bizi anlayıp, dinlemeden hemen sabahatli çıkarıyorsunuz. Benim mektebe devam etmek istemeyişimin iki sebebi var. Bunlardan birincisi lise ve üniversite tahsili görmek için yagının biraz ilerlemiş olması.

Kahkahamı tutamıyorum:

— Senin yaşı mı ilerledi? Diyorum.

— Gülmeyiniz teyze, elbet te ben bunu söylerken yaşıma henüz pek küçük olduğumu biliyorum. Yalnız Fransız sırlar mektebinde kaybettığım üç senelik tahsil müddetimi hesaplıyorum.

— Fransız mektebinde geçirdiğin üç sene, senin için bir ziyan mıdır?...

— Bir bakıma evet, bir bakıma hayır!

— Yani?...

— Bizim mekteplerimizde ecnebi lisanına fazla ehemmiyet verilmiyor, lisanı doğrusu verilse bile aramızda daha Türkçe konuşulduğu ve bütün dersler tabii Türkçe olduğu için ecnebi lisanı öğrenilmiyor. Ben üç sene Fransız mektebinde Fransızca öğrendim. Bu - u kazanmış oldum. Fakat bir lisan öğrenmek için üç tahsil senesini feda etmek hayatta üç sene geri kalmak değil mi?.. Ben size birsey söylüyeyim mi anne, baba buna pek ehemmiyet vermiyor. Fakat bir çocuk için mekteb eğitirmekten daha fena hiçbir şey yok... Halbuki nedense bizim ailelere ecnebi mekteplerine karşı bir nevi ırk ve itimad var... Yalnız büyük çocuklarını mekteplere verdik...

cinisi bir ablası var. Üniversite mezunudur. Beş sene tahsili dercesinde bir iş aradıktan sonra ümidini kesti. Bir fabrikaya elli lira maaşla daktilo oldu. Geçen sene bizim mektebi bitiren bir başka arkadaşım da bu sene bir ecnebi şirketinde yetmiş beş lira ile daktiloluk yapıyor. İnsan bunu görünce tahsilden maksad nedir diye kendisine soruyor. Eğer hayatımızı kazanmak için tahsil ediyorsak o kadar uzun müddet çalışmaya hacet yok. Ortamektebi bitirince hemen hayata atılmak bu işin en pratik şekli... Hem insan hayatını daha erken kazanmış oluyor... Öyle ya tahsilli ve tahsilsiz kızların buldukları işler arasında hiçbir fark bulunmadığına göre... Hem de..

— Hem de?...

— Hemdesi yok...

— O halde ben söylüyeyim. Senelerce mekteplerde sıkılmamış oluyor.

— Nedenize siz beni tembel zannediyorsunuz...

— Seni değil, senin yaşındakileri öyle zannediyoruz... Okumağı okumak için sevmiyorsunuz...

— Teyze, dünyada hiçbir şey sırf kendisi için sevilmeyebilir. Birşey muvafak olmak ondan bir netice kazanmak imkânı olmadıkça insan ne diye çalışsın?.. Yalnız çalışmak zevki için, kafayı zengin etmek için diyeceksiniz. İnsan zengin kafasının servetini harcedecek saba bulamadıktan sonra tipikı kasasına paralarını kıldileyip sefalet içinde yaşayas hasıs bir zengin benzer.

— Sen çok şeyler biliyorsun, diyorum. Edebiyatçı olsana...

— Edebiyatçı olmak mı?.. Doğrusu...

EK 22- CUMHURİYET GAZETESİ: 5 EYLÜL 1935

— Benim de yirmi... Üç te otomobil var.

— Ben otomobilleri saymıyorum.

— Niye saymıyorum, otomobiller daha güc, zorufer insanı değiştirir bile. Hasan dur bak geliyor...

İkisi beraber sağa bakıyorlar. Aşağıdan birinci mevki bir tramvay geliyor. İsminin Hasan olduğunu öğrendiğim çocuk:

— Bir, iki, üç.

Diğer ve çocuk ayakları ile kaldırım taşlarından zerrece müteessir olmadan komağa başlıyor. Arkadaşı da onu takibi ediyor. İkisi birlikte gelen tramvaya - yin üç basamaklarına alıyorlar, ona adanmış olarak yoktan çıkmağa başlıyorlar. Bu arsa yokuşun öbür başından gelen bir tramvayın süratle çıkan tramvaya yaklaşıp gürüyor ve bu iki yarımam ezildiğini görmemek için gözlerini kapıyor. Sesler, feryadlar duracağını zannediyor. Fakat birsey yok. Çözelelerini açtığım zaman bu iki yarımamdan birinin gelen tramvayın sağ basamağına diğerini de gene aşağıya doğru inen bir otomobilen arkasına aılmış gürüyor.

Ben orada belki bir şeyrek saat Maçka tramvayı bekliyorum. Bu zaman zarfında çocuklar dumadan tramvaydan tramvaya, otomobilden otomobile atılıyorlar.

Nühayet dayanmıyorum. Kaldırma geldikleri zaman onlardan birine soruyorum:

— Oğlum nedir bu haliniz... Neden tramvaylara atılıyorsunuz?

Mavi gözlerinin ta içine kadar yayı alan memnun bir gülümseme ile:

— Oynuyoruz...

Diye cevap veriyor.

— Benim de yirmi... Üç te otomobil var.

— Ben otomobilleri saymıyorum.

— Niye saymıyorum, otomobiller daha güc, zorufer insanı değiştirir bile. Hasan dur bak geliyor...

İkisi beraber sağa bakıyorlar. Aşağıdan birinci mevki bir tramvay geliyor. İsminin Hasan olduğunu öğrendiğim çocuk:

— Bir, iki, üç.

Diğer ve çocuk ayakları ile kaldırım taşlarından zerrece müteessir olmadan komağa başlıyor. Arkadaşı da onu takibi ediyor. İkisi birlikte gelen tramvaya - yin üç basamaklarına alıyorlar, ona adanmış olarak yoktan çıkmağa başlıyorlar. Bu arsa yokuşun öbür başından gelen bir tramvayın süratle çıkan tramvaya yaklaşıp gürüyor ve bu iki yarımam ezildiğini görmemek için gözlerini kapıyor. Sesler, feryadlar duracağını zannediyor. Fakat birsey yok. Çözelelerini açtığım zaman bu iki yarımamdan birinin gelen tramvayın sağ basamağına diğerini de gene aşağıya doğru inen bir otomobilen arkasına aılmış gürüyor.

Ben orada belki bir şeyrek saat Maçka tramvayı bekliyorum. Bu zaman zarfında çocuklar dumadan tramvaydan tramvaya, otomobilden otomobile atılıyorlar.

Nühayet dayanmıyorum. Kaldırma geldikleri zaman onlardan birine soruyorum:

— Oğlum nedir bu haliniz... Neden tramvaylara atılıyorsunuz?

Mavi gözlerinin ta içine kadar yayı alan memnun bir gülümseme ile:

— Oynuyoruz...

Diye cevap veriyor.

EK 23- CUMHURİYET GAZETESİ: 13 OCAK 1936

Büyük bir bakkaliyeden görüş

Açık çuvalların içinde sarı, yeşil, beyaz, kırmızı tepcikler gibi kahraman nohud, mercimek, fasulye, pırlıncıların ortasındaki kolonya şişeleri bilmiyorum hangi devrin dekorasyon zevkini ifade ediyorlar... Fakat bu muhakkak ki renkli kâğıdlarla süslenmiş raflarda dizili konserve kutularının simetrik vaziyeti dükkânında bulunduğumuz bakkalın ruhunda Freudü düşüncelere daldırarak karanlık, karışık ve dolambaçlı hisler olduğu vehmini veriyor.

Genc bir adam olan bakkal, bütün müşterilerini güler yüzle karşılıyor. Süratiz, vırvır, bakkallardan biri değil... Herhalde veresiye alışveriş yapmıyor galiba!...

Ben çırağın sardığı paketleri beklerken dükkâna girip çıkarlara bakıyorum. Siyah elbise ve beyaz önlüklü güzel bir hizmetçi kızı iki yüz elli gram şeker istiyor. Astragan mantolu bir kadın:

— Vegetalin, diyor.

— Nekadar?...

— İki yüz elli gram.

— Bizde mükemmel Urfa yağı var..

Almaz mıyız? Bir tecrübe ettiniz.

— Doktor vegetalin tavsiye ediyor.

Şimdi içeriye şişman bir erkek girdi. Sağa, sola bakıyor.. Nihayet pırlıncıların

halk onları göre, göre onlar gibi yaşamaya özenenlerdir. Onlar gibi yaşamak içinse paraları kifayet etmez.. Ya süs, ya boğaza deyince süsle vermediği tercih ederler. Üstüne başına bakanlar gıda almıyorlar. Ben nelerini gördüm. Yüz paralık turşuyu üç günde yiyorlar. İki yüz elli gram vegetalinle on beş gün yemek pişiriyorlar. Şöyle süslerine düştün ol - miyım, daha gösterişiz evlerde, daha sakın yapıyan insanlar asıl iyi müşterilerdir. Onlar evvelâ boğazlarına bakarlar, sonra şıklıklarına..

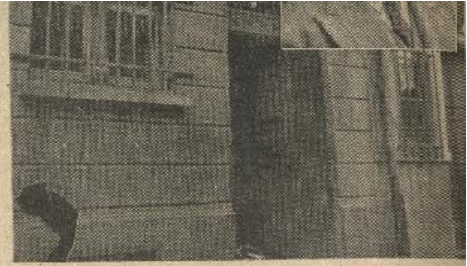
Bir müddet susuyor, sonra:

— Şimdi mahalle bakkallarının bahı yaman! diyor. Herkes büyük sermayeli kooperatiflerden alışveriş ediyor. Bunun için üşenmeyip ta Balıkpazarlarına gidiyorlar. Sonra sokaklara kurulan pazarlardan satın alıyorlar. Tabii pazardaki emaf dükkân kirası filân gibi şeylere para vermediği için ucuz satıyor. Mahalle bakkalından alışveriş artık ancak para bitince ve krediye ihtiyaç olunca yapılıyor. Üç limon, iki yumurta, iki yüz elli gram şeker, filân gibi... Bugün bir mahalle bakkalının günlük masrafını çıkarmasına imkân yok. Dükkân kirası, elektrik, vergiler, çırak aylıkları... Bunun

EK 24- CUMHURİYET GAZETESİ: 15 OCAK 1936

...kimi okşiyacak bir otel odasıdır. Bu fikrimi kendisine söyledüğüm zaman otel sahibi izzet:

— Evet, diyor, hayatımız her cephede değiştiği gibi otelcilikte de bu son senelerde müthiş bir inkılâb oldu. Eskiden müşteriler için bir otel demek aşağı yukarı bir han demektir. Yani gelen müşterinin üçünü, beşini bir odaya yatırırız. O zaman müşteri, ne konfor, ne de rahat arardı. Halbuki şimdi o büsbütün başka bir hüviyet takınmıştır. Bir kere ya en samimi arkadaşla yahud da karısıyla geldiği zaman çift yataklı bir odada yatıyor. Yalnızca kendisi odasında tekbaşına bulunmak istiyor. Ayrıca da şunu söylemek isterim ki Türkiye halkı tamamen medenileşmiştir. Bunun için oturduğu otelde bütün medeni bir hayatın ihtiyaçlarını tatmin etmek istiyor. Yani banyosunu arıyor, akar suyunu arıyor, kalorifer, asansör, velhasıl bütün manasile konfor arıyor. Bunun için cenebi müşterileri tatmin etmek isteyen Beyoğlu otellerinin yaptıkları şeylerin hepsini burada tatbik ediyoruz ve ancak bu konfor sayesinde istegi çoğalmış ve medenileşmiş olan yerli müs-

Sirkeci otellerinden biri ve maharririmizle görüşen otelci

da, İstanbul merkez değildir. Buray şimdi ancak iş adamlarıyla, tedavi edilmeye hastalar gelmektedir, ve bilhassa hastalar diyebiliriz.

— İş adamları gelmiyorlar mı?

— Tabii geliyorlar. Yalnız siz de biliyorsunuz; şu birkaç senedir kriz münebbetile bu nevi seyahatler daha azalmıştır. Bir de bu seneye kadar vesaiti nakliye çok pahalıydı. Şimdi vesaiti nakliye fiyadüşüğündenberi otellerin müşterileri çoğaldı. Ben tabii kendi hesabuma söylüyorum. Öbür otellerin vaziyetini bilmiyorum ama tahminim herhalde onlarda da bir fark görünmüş olmalıdır. Çünkü y paralarının yüksekliği yüzünden birçoğu İstanbul'da tedaviye gelince onlara Halbuki şimdi bu vaziyet tamamen değişmiştir.

— Müşteriler eskiye nazaran şimdi

EK 25- CUMHURİYET GAZETESİ: 17 OCAK 1936

tesbit etmekte. Bu makradla kendisine müracaat ettiği mür melek sahibi diyor.

— Düne nazarı nasıl yatıyor?

Suslunize verdiği cevap şu oldu: — Bambaşka!..

Ve hepki ayrı ayrı kendi noktalarına ve müstakim ve müstakimlere göre bunu bize anlatıyor. Şöhr

halkın tramvayları tercih ettiğini, garson, etekli hovar

ların kalmadığını, kapıcı, berberin kendi işini kendi gördüğünü ve ucuz yaşamak için elden geldiği kadar çalıştığını, kasab, halkın ete perhiz ettiğini, bakkal, eskiden ayda yetmiş seksen lira bakkal masrafı yapan cömerdi müşterinin artık kalmadığını, otelci, liste mezunlarla müteakidlerin garsonluk etmek üzere müracaat ettiklerini, kadın berberi, müşterinin takasla permanent yaparmak istediğini, terzi, müşterinin saçınıla kuşmaş peşinliğini, ve kitabı, kitabı satan alanların kalmadığını, söyledi. Kadın koması satan dükkan da müşterinin ucuz mal aradığını ilave etti.

Sandak hadisenin şirik, halkın, sandıkta, tepesinde ne varsa rehin ettiğini ve mezarlarda artık mücevher, halı gibi kıymetli ve lüks addedilecek şeylerin değil, ada eşyası, palto, şemave ve yorğan ve yemek lakımı gibi en lâzımlı eşyaları parara çıkardığını gördük.

İşte bu araştırma bize anlattı ki memlekette bir sıkıntı vardır.

Bunu tesbit ettikten sonra tebeblerini araştırdık.

Türkiye ticaret ve iktisadi beynehmilel

Artık yaşama telâhkimiz ve taramız da değişti, aile içinde de eğlenilebiliyoruz

Fakat hayat değişti. İnkılâb terbiyesi halkı çok medenileştirdi. Kâğıt ve kâğıt forlu bir apartmanda oturmanın, rahat bir karyolada yatmanın, süslü bir sofrada yemek yemenin, temiz bir banyoda yıkanmanın, iyi giyinmenin, hatta eğlenmenin de yaşamak için zaruri birer ihtiyacı olduğu anlaşıldı ve böyle iyi yaşamak için içtimai gerailün tanzamile uyğun olduğu memleketimizde iktisadi gerailün uyum olmayış ve eski hayata göre olan kuzanclarımızın bu seviyeden düşmesine bile bugünkü hayata elverişsizliği, memleketimizdeki beynehmilel buhranın yerli bir yardımcısı oldu ve hatta daha garibi bu gelişimizin ihtiyacımıza yetmeye ihtimal bize buhran gibi görüldü.

Halkımız ne istiyor? Dünyanın bütün medenî imamları gibi yaşamak istiyor. Yalnız zengin olanlar değil, amele sınıfı da medenidir ve o da bu ihtiyacı duyuyor. İşte bu ihtiyacı zorlayan neticedir ki saçlarını güzel göstermek için, amele kız takasla permanent yapmağa gidiyor. Az kazanan da iyi giyinmeğe ve yaşamağa çalışıyor. Ben Avrupada on sene dolaşım. Haftada kadın berberine uğramıyan

de, bugün indiki otelde Viyana'dan, Berlin'den, Paris'ten, Sofya'dan veya Peste'den gelen bir müştəri gibi konfor istiyor-muş.

Buhalat bizi sevindecek şeylerdir.

Aile reisine gelince, o eskisi gibi gecelerini dışarlarda geçirmiyormuş. Çünkü ailelerin içinde eğlenmeler, ziyaretler var ve vakitini geçirebiliyor, bütçesini bozmuz

Nasıl İş Buluyorlar?

Sokakta kalmış bir ahretlik derdini döküyor

YAZAN:

Suat Derviş

İri gözlerini açtı. Tırnakları kızıl boyalı ellerini birbirine kavuşturdu. Ve genç yüzünü aydınlatan bir gülümseme ile söze başladı. — İstanbullu değilim. Kırşehirliyim. Babam Muharebede ölmüş. Anemi iyi hatırlarım. O öldüğü zaman epey büyüktüm. Dayılarım beni Kırşehirde bulunan bir İstanbullu ailenin yanına evlâtlık verdi. Birkaç zaman sonra onlar beni alıp İstanbul'a geldiler. İstanbul'a geldikten sonra da ben onların yanından çıktım.

— Niçin? — Niçin olacak, çok hırpaladıkları için. Evlâtlık olarak almışlardı ama... İsmi evlâtlık. En hain lüvey ana bile bir evlâda böyle bakmaz. Biz üç kardeş. Ne üstümüzde vardı, ne de bağımızda; çıplak ayak taşların üstünde dolardık. Elimize on para vermezlerdi. Yalnız evlâtlık ismi altında boğaz tokluuna çağlardık. Bu evlâta yoldaşlardan en büyüğü bu hale dayanamamıştı. Birkaç gün sonra bir duşakla yarıttım. Ben de evden çıktım. Benden evvel orkan kıza, bir apartman kapıcısı bir iş bulmuş, ben de ona mülâcaat ettim:

"Günü eñünle iş bulunur mu hiç?" dedi.

"Benim yetecek yerim yok. GÜL, şım abla," dedim.

"Zıyanı yok. dedi. kapı buluncaya kadar burada kal, ben sana yiyecek, seccake veririm: sen de buna günde yirmi beş kuruş ver," dedi. Tabii kabul ettim. Dört gün böyle geçti. Benim yanımda dört liram vardı. Bunu, bana yanlarımda kalacağım her sene içinde vermiş oldukları beşmâş beşmâşlerinden topladım.

gün bana bir kapı bulunduğunu söylediler. Bunlar genç bir bayanla konuşuydu. Pek sessiz bir evdi, iş te ağır değildi. Üç hafta rahat rahat geçti. Üçüncü hafta kapıcım evinden tanıdığım genç hizmetçi kızları, bana: "Bu pazar günü beraber sinemaya gidelim" dediler. Hep beraber çıktık. Sinemaya gittik. Çok eğlendik. Bir taneşinden çıkıp eteklerine girdik. Arkadaşlarımızın yanlarında tanıdıkları delikanlılar vardı. İkinci sinemadan sonra bir otomobile bindik. Maslâha doğru gittik... Benim ömrüm, bütün mutfakta, bulasık cukurunun başında geçti... O günkü hayatımız çok hoşuma gitti.

Evden saat yedive kadar işinli idim. Döndüğüm zaman saat on olmuştuk. Eve gitmiye korktum, azar ilitirim diye. Kapıcımı yanına gittim. Kapıcıda o gece kaldım. Ertesi sabah gittim, bizim bayan kızmış. Elline yedi buçuk lira olan hakkımı vererek beni kapı dışarı etti. Yine kapıcıya gittim. Kapıcı bir kere kolcu parası olaak lizere elimden 2 lira aldı. Sonra da yine gecesi yirmi beş kuruştan orada tam altı gün kaldım. Üç lira da böylelikle gitti. Nihayet bir gün kapıcı bana: "Sana yaşlı, kimsesiz bir bayan yanında iş buldım" dedi. Gittik, sekiz lira aylıkla oraya girdik. Bayan çok iyi idi. İki hafta geçti. Kapıcı kadın geldi: "Burada sekiz lira alıyorsunuz. Ben sana on beş liraya bir iş buldum" dedi. Daldım. "Ben hiç çocuğa bakmadım" dedim. "Zıyanı yok. Yalnız timsin, dersin" dedi. Beş parasız beş sene çalışmışım. Ayda on beş lira bana banker aylığı gibi geliyordu. O yalanı söyledim ve dedi diye tutuldum. Ve hiç çocuk büyütmemiştim, tabii buna da bakamıyordum. Bir gün çocuk çok ağlıyordu. Susun diye kavun yedirdim. Mithis hastalandı. Beni kapı dışarı ettiler. Yine kapıcı Gülsümün yanına düştüm. Tabii daima aldığım paraların iki lirasını on beş lira olunca da ilk aylığım üç liraya kapıcıya veriyordum. Birkaç hafta işsiz kapıcıda oturdum. Kazandıklarımı da günde yirmi beş kuruştan Gülsüm ablaya veriyordum.

İş rejimi bütün şartlarla teessüs eden memleketlerde ırrıyan kadın, çabuk ve emniyetle iş bulan kadındır. Ve b' kadın ev hayatında olduğu gibi, iş hayatında da tam müs'ahsildir.

İyi olunca gel" dediler. Çok korkuyordum. İster istemez evden çıktım. Yine kapıcıya geldim: "Aman, sen ince bir hastalığa uğramışın, ben seni evimde bir dakika tutamam" diye yüzüme karşı söyledi. Bu evde arkadaşlarımdan birinin yaşlı bir efendisi vardır, bana acıdı. Beni bir doktora götürdü. Doktor: "Veremdir" demis. Çığına döndüm. O merhametli insan: "Valla, hi kırm, benim evimde de gençler var. Ben seni evimde tutamam" dedi. "Bir hastane bulalım sana. Şimdi ki halde kapıcıya git"

Sokaklarda kalmışım. Çok ateşim vardı. Surtım sırtıyım ve öksürüyordum... Yine sürüne, sürüne kapıcıya gittim. İki gözüm iki çeşme ağlayarak: "Beni eve al" diye yalvardım. Fakat fayda etmedi. On dan ütesini siz biliyorsunuz. Yolumun üstüne çıktım. Beni Etfal hastanesine götürdünüz. Etfal hastanesinin doktoru verem olmadığımı, bir soçuk algınlığı geçirdiğimi söyledim... Bundan sonra beni bir de doktora yolladınız... Sizin doktorunuzmuş, o da verem olmadığımı bildirince o ihtiyar bay be-

ni üç gün evinde alakoydu. Merhametli alakoydu. Sonra da beni hastaneye yalvardılar. Hastanede tükürük ve röntgen muayenesi yapıldı. Hastalığım olmadığı bütün meydana çıktı.

İşte benim bu halini bilen o merhametli bay, beni yanına aldı. Ben bakarak, beni iyileştirdi. Sonra yine kendi alyile beni çok iyi tanzıklarının yanına verdi.

Şimdi birçok aylardanberi, siz de tanıdığımız kapıdayım... Çükür, hasta değilim, çalışıyorum

Yüzü ciddi bir mana alıyor: — İstanbulun içinde, benim gibi ahretlik alınıp, sonunu sokaklara bırakılmış kızlar pek çok, diyor, ve onların hepsinin bşından da benim başımdan geçenlerin envari çeşidi geçiyor ve bçoğu da maazallah, kötü yola sapıyorlar.

Ve gitgide ciddileşen bir yüz ilâve ediyor:

— Yalnızlık, nasihatçılık, genlik, parasızlık... Bunlar öyle fen şeyler ki, diyor... Bazı zaman sanın aklına olmadık şeyler geliyor değil...

TÜRK KADINI NASIL İŞ BULUR?

Yüzü sap-sarı... Mavi gözlerinin etrafında siyah halkalar var. Başındaki örtünün altında olgun başak gibi, sarı sırma gibi pırlıtlı saçları görünüyordu.

— İş bulmak mı? diyor.

Ve kahkaha ile gülüyor.

— İş bulmak ha!..

Havası bunaltıcı olan, belki senelerden beri güneş görmemiş, aylardan beri pencereleri açılmamış odadaki kadın kâhkahasının en arkaslarında bulunan iki çocuğu ellerinden tutup bize getiriyor.

İki süs kız çocuğu.. Biri sarışın, biri esmer... Üzerlerinde birer palto var, yüzleri kömür amelesi gibi simsiyah :

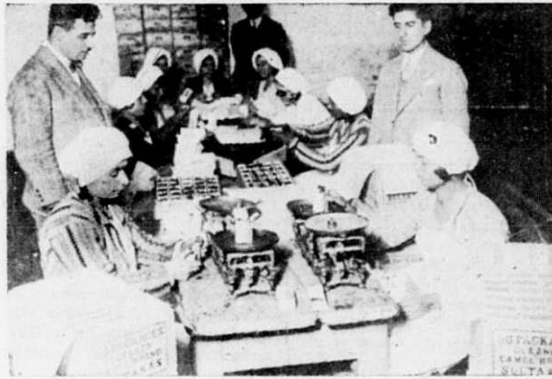
— Şunları görüyor musunuz? Artık piyasada iş yalnız bunların... Bu küçükler ana, baba geçindiremiyorlar.. Ana, baba bunların sırtından yaşıyor... Şunlar yok mu? İşte şu parmak kadar çocuklar durup dinlenmeden çalışıyorlar. Yirmi beş kuruş yevmiye ile....

O dadaki kadınların hensi susuyorlar.. Yalnız o konuşuyor:

— Bu işe evvelâ kadın işçi kılınmakla başladılar.. İlan ettiler, kadın işçi arıyoruz. diye... Zaten erkeklerimizin aldığı kaç para ki, bari bizler de çalışalım, onların kazancına ekliyelim diye hemen işe çıktık. Fakat, erkeklerimiz bir lira yevmiye alırken bize elli verdi. Eyvallah dedik... Bir lira, elli kuruş daha yüz elli eder. değil mi? Amma iş, böyle olmadı. Biz çalışmaya başlayınca erkeklerimizi çıkar- mıya başladılar.. Bu defa yüz elli alalım, derken elli kuruş kaldı. ve çocuğumuzu, çocuğumuzu bakımsız bıraktık... Üstelik herifle - ri beslemeğe başladık. İssiz erkek kumara, içkiye, her fevriyâya düşüyor... Onlar, bu sefer de "çocuk iş- çi arıyoruz. diye ilan ettiler.. Ço- cukları mekteplerinden aldık. El- linin yanına bir yirmi beş ilâve e- dip yetmiş beşe kavuşmak için kendilerini işe verdik... Bu defa kocaman erkâklerin işi, bizden bu yavrucuklara devredildi.. Analar işsiz kaldı.. Ablalar işsiz kaldı. Şimdi çocuklar çalışıyor. Çocuk- larımız mektebe gidip adam ola- cak... Babaları çalışacak, icabın- da biz onlara yardım edeceğiz.. Kaide bu değil mi? Böyle olmuyor amma.. biz oturuyoruz... Bizi al- mıyorlar.. Koskoca bir kadın, us- ta bir işçi, günde yirmi beşe çalış- ır mı? Çocuk isteriz, çırak iste-

Erkeğin işi kadından çocuğa mı geçiyor?

— Siz fabri- kada çalışmı- yan bayanlar bol keseden a- tarsınız. Bir kere de gelip o- rada çalışınız. Ben kırk beş kuruşluk iş i- çin almıştım. İki lira günde- lik alan usta, başım kalıpları acacak, kendi.

Bir imalâthanede çalışan işçi kadın ve kızlar

Yazan: Suat Derviş

B u sefer çocuklara dönüyo- rum:

— Siz ne kadar çalışıyorsunuz, küçükler? ..

— Yedide işbağı altında paydos..

— Mektebe gitmiyor musunuz? ..

— Eskiden gittik. Artık gitmi- yoruz.

— Demek orada bir tek yevmi- ye var.. O da yirmi beş kuruş öy- le mi? ..

— Hayır, elli kuruş yevmiye var.. Büyükler için...

Kenarda oturan yeşil etekli, ta- ranmamış saçlı güzel bir genç kız:

— Hangi elli kuruş, diyor. Be- şini kesiyorlar. İnsana kırk beş kalıyor..

— Sen orada çalışıyor musun? ..

— Hayır, evvelce çalıştım...

— Nasıl girdin? ..

— Orada dayım çalışıyor..

du. Ertesi gün iş olduğunu duy- mus bana haber verdi. Gittim, di- şardan gidilirse kol- kolay iş bu- lunmaz... Beni yazdırdı. Elli ku- ruşla altı ay çalıştım..

— Şimdi çıkardılar mı? ..

— Yoo... Ben kendiliğimden çık- tım...

— Neden çıktın? ..

— Pis işti de ondan çıktım..

— Hem kadınlara iş bulunmu- yor, diyorsunuz, hem de iş bulur- sanız, kendiniz kalkıyorsunuz, çalışıyorsunuz... Bu ne demek?

si, kendi işini yapmıyor: "Aç şu kalıpları.. di- ye bana veriyor.. Ben kalıp- açıyorum... Yapınam dersem kov- duracak... Yaparsam ben kırk beş alacağım o iki lira alacak... Ben onun işini yapacağım... O bedava benim sırtından geçinecek... Yağ- ma yok... Anam, babam var be- nim.. Onlar çalışıyorlar, ben de e- ve bakıyorum...

O radan ev sahibi olan lâstik işçisi kadın duruyor ve et- rafındakileri azarlıyor :

— Ne gevezelik edip duruyor- sunuz... Çok şükür hepimizin işi- miz yerinde, çalışıyoruz.. Günde kırk beş kuruş beğenmiyormusu- nuz?.. Bunu bulamıyanlar var...

— Sen ne iş görüyorsun? ..

Bir gazeteci ile konuşmanın bül- yük bir felâket olduğu vehminde, galiba:

— Ne iş görürsem görürüm.

Şimdi bunu anlatmanın mevsimi mi? Herkesin işi gücü var.. Kazan- cıyı anlayıp ta vergimi koyacak- sını üstüne?..

Ve ev sahibi olduğu halde hi- şmala yerinden kalkıyor ve bizden evvel kapodan çıkıp giderken, sert, sert söyleniyor:

— Mahalle karılarına gevezelik lâzım. Elin kim olduğu bilinmeyen karısına lâf anlatırlar...

Müşabaka kuponu No. 6

EK 28- TAN GAZETESİ: 16 OCAK 1937

Türk Kadını Nasıl İş Bulur?

Dokuma fabrikasında çalışan bir kız

İŞ BULMAK BİRAZ
TESADÜFE BAGLI

YAZAN: Suat Derviş

Mektepte dördüncü sınıftan beni çıkardılar. Babam işsiz kalmıştı. Öveği annem hasta idi. Eve para lazımdı. "O gitsin çalışsın,, dediler. Bir komşu kadın beni yanına aldı. İki, üç fabrikanın kapısına götürdü, kapıyı çaldı. "İş var mıdır?" diye sorduk. Hepinden red cevabı aldık. Nihayet bir yerden geçerken: "Gel bir de şuraya uğrayalım." dedi. Oraya uğradık. Uğradı: "Günümüz bir kurdela fabrikasıymış. İş varmış, beni aldılar. Haftada üç liraya orada çalıştım. Bir se ne sonra gece işi lazımdı oldu.

Gece işi için altı lira veriyorlarmış. Tamah ettim. Kendim talip oldum, verdiler. Bir sene de gece çalıştım. Fakat bir sene sonra pişman olmuştum. İki kere ustama yalvardım. Yeniden beni gündüze çevirdiler. Haftada üç liraya çalışmaya başladım... İşte tam gündüz çalışırken bir gün birdenbire karnımın sağ tarafında müthiş bir sancı tuttu. Oyle bir sancı ki, kımıldanamıyorum. Hemen ustama gittim, izin istedim: "Olmaz!" dedi. Ustamı şikâyet etmek, izin almak için, adeta sürüne sürüne fabrika sahibinin yanına çıktım: "Olmaz, dedi. Mahsus yapıyorsunuz!" Ben ağlıyarak sahil olduğunu, canımın pek yandığını söyledim: "Çıkarsan bir daha gelemezsin." dedi. Alınmdan nohut gibi bir terler damlıyor, ayağımı attıkça ölecek gibi oluyordum. O hale geldim ki, her şeyi, hattâ evde belki de inanmayacak ve bana kızacak olan üveyanamin dayadığını da gözüme aldım. Çıkardım işçi gömleğini ve bıraktım fabrikayı...

— Mademki inanmadı, neden beni doktora çıkarınız, demedin.

G enç kız güldü:

— Fabrikada doktor yok - tu dedi. Eğer hastalanırsak ve hastalandığımız kanaat gelirse

Dokuma tezgâhi başında çalışan bir işçi kadın ve bir genç kız

bizi fabrika doktorunun muayenehanesine yollardı... Benim kâğıt alacak, doktora gidecek, günü bekleyecek takatim yoktu. Sabrım kalmamıştı. Eve gittim. Evde zan ettiğim gibi üveyanam kızmadı... Bilâkis beni görünce pek sinirlendi... Yüzüm sararmış, gözlerim morarmış, ellerim buz gibiydi. Beni hemen yatırdı. O gün akşama kadar sancı çektim. Ertesi günü de.. Ertesi gün doktor getirdi: "A - pandisit, fakat artık ameliyat olmaz. Vakti geçmiş." dedi. Neyse kendi kendine de nöbet geçti.

— Ameliyat yaptırdın mı?

— Daha yaptırmadım. O gün - denberi arada bir zonklayıp geçiyor. Babam işe girince yaptıracağım.

— Baban hâlâ işsiz mi?

— Erkeklerle iş bulmak çok güç, şimdi.. Kadımlar daha kolay iş buluyorlar. Şimdi ben iş arıyorum...

— Kurdela'dan çıktıktan sonra hiç iş bulamadın mı?

— Buldum. Birazcık gökolâda çalıştım. Sonra devamlı olarak kumaş fabrikasında. Kumaşta çalışmaktan çok memnundum, epeyce öğrenmiye başlamıştım, işimi...

S ordum:

— Neden çıktın?

— Orada bir ustabaşı vardı. Sanki fabrikaya alınan bütün genç kızlar onun için alınıyorlarmış gibi hepimize musallat oluyordu. "Ben ustalarıym, korkarlar, işsiz kalmaktan, bir şey yapamazlar" diye yüz buluyordu. Çünkü arada bir işçi sayısını indirmek lazımgelince elbet te usta iyi işçilerine gefaat edecekti. Tembel olanlar çıkacaktı. Ben, onun münasebetsizliklerine dayanamadım. Bir gün kavga ettim ve çıktım.

— Neden şikâyet etmedin?

— Ben şikâyet etsem, o ustadır, ben ameleym. Onu dinlerler. Ustasına garazı var, derler. Beni dinemezler diye ağlıyordum... Ben çıktım. İki yevmiyem kaldı. Sonra müracaat ettim, vermediler...

— Şimdi çalışıyor musun?

— Hayır, işsizim. Bir ipeklî ve bir de havlu fabrikasında iş varmış. Fakat bunlara müracaat etmek için de vasıta lazımdı. Yani çıkması iltima.. Bizim mahalle - den birçok kadınlar müracaat etmişler. "Sizi kim yolladı?" diye soruyorlarmış. Halbuki ikisinin de yevmiyesi mükemmel... Tam altmış kurmuş. Hem de işi öğrenirsen çabucak arttırıyorlarmış, ta... Ama bizim bir bildiğimiz yok ki... Elimize bir kart verse de oralara yvolsun...

Türk Kadını Nasıl İş Bulur?

İşçi kadını kurtaracak çare nedir?

YAZAN: Suat Derviş

Yaptığım şu on on iki anket neticesinde ben şimdi kendi kendime artık "Türk kadını nasıl iş bulur?", diye değil:

"Türk kadını nasıl iş bulabiliyor? diye soruyorum.

Kendim bizzat, sanki hiç bir işim yokmuş gibi, bir buçuk aydır iş arıyorum. Henüz müracaat edecek bir yazıhane, bir iş bürosu ve bir merci bulamadım. Ve kendi tecrübelerimle şu neticeye geldim ki, Türk kadınının işçi sınıfı dilenir gibi fabrika kapılarında, biraz münevver olanlar ise tavassut edecek birinin himayesini aramak kaygusunda uğraşıp yıpranıyolar.

İş aramanın en iptidai bir şekli olan bu verimsiz geclin bir an evvel kalkmasını, ben bir Türk kadını olmak sıfatıyla bütün kalbimle temenni ediyorum.

İş büroları hakkında arada bir gazetelerde havadis okuyoruz. Teşkilât' kurulacağını öğreniyoruz. Bu teşkilât yapıldığı zaman iş bulmak meseleleri de herhalde halledilmiş olacaktır.

Oyle ümit ederiz ki, bu bürolar bir iş borası vazifesini göreceklerrdir ve iş verenle iş alan arasındaki bütün münasebetler, gündelik tesbiti ve diğer çalışma şartları hep burada tekkür edecektir. Bu büroların nasıl çalışacaklarını henüz bilmiyorum, fakat bütün meadei memleketlerde iş bürolarında muhtelif ihtisaları olan işçilerin ihtisaları kaydedilir. İş arıyan müesseseler, bu bürolara müracaat ederek hangi ihtisasta ve ne kadar işçiyi ihtiyaçları olduğunu bildirirler ve oraya sırasıyla ilk kaydedilmiş olan işçiler, işe sevkolunurlar.

Bu büroların hususi sermayelerin işçiyi istismar edip etmediğini de bu basit şekilde kontrol etmesine imkân hasıl olur.

Bu yaptığım anket neticesinde gördüm ki bizde işçinin me-saisi henüz esaslı şekilde tanzim edilmemiş değildir. Büyük adam işleri erkekten kadına kadından çocuğa geçmiştir. Halbuki öyle işler vardır ki onlarda çocukların değil kadınların bile çalışması imkânsızdır. Ve herhalde İş Kanunu bu aene tatbik mevkiine geçince, bu işlerde bu müesseselerin çocuk veya kadın işçi kullanmasını menedecek, erkeği kendi karısının ve kendi çocuğunun rekabetinden kurtarmaya muvafak olacaktır.

İş bürosundan işçi alan bir müessesenin hiç bir zaman bir erkek işinde kadını, kadın işinde çocuğu kullanmaya cesaret edemeyeceği şüphesizdir.

Bir çorap fabrikasında çalışan küçük bir işçi kıza bir işçi kadın

yecek bir ücretle çalıştırmak olmaz, amele gündeliğinin aşgari bir insanın bir günlük ihtiyacına kâfi gelmesi elzemdir. Herhalde İş Kanununun bu pürüzleri tashih edeceğine inanmak ve böyle müteaselli olmak ihtiyacındayız.

Yirmi beş kuruşa kadar günde, lik verip, erkek kadın, çocuk işini yirmi beşe indiren hareketlere bir gem takılmalıdır.

Türk kadını memleketinin yalnız münevver tabakalarında değil her işinde, her cephesinde fa-al sanayi ve ziraatte de müstahsil dir. Tufeyli ve hazır yiyci değildir. Onun haklarının gözetilmesi memleketin en başlıca vazifelerinden biridir.

Fabrikatör Hasanın, Mehmedin, Sergisin, Alekonun, Mişonun, veya Yuvarın kesesini doldurmak ve kârını çoğaltmak için Türk çocuklarının tahsilat ve sıhhsiz fabrikalarda yıpranmalarına, Türk analarının otuz, otuz beş kuruş ücrete razı oldukları halde işsiz dolasmalarına, hele sıhhatli ve usta Türk işçisinin çalışan sınıfta bir tufeyli haline düşmesine, karısının veya çocuklarının sırtından geçinmesine mâni olmak lazımdır.

Sanayi müfettişlerinin, sanayi o-

dalarının bu hususta daha hassas olmalarını, mevcut yolsuzlukları hiç olmazsa bizim kadar görmelerini isteriz.

İkide birde sebepli sebepsiz yere faaliyetini tatil eden, ayda on gün amele çalıştıran, yahut kapılarını büsbütün kapatan hususi sermayeli fabrikaların memleket işçisini günden güne sefaletle sürükleyiş kor gözlerin bile görebileceği bir hakikattir.

Hususi sermayenin bağarını, yacağı işleri üstüne alması temin edilemez mi?

Çalışan Türk kadını ekmeğini kazanmak için, çalışmaya muhtaç olan Türk kadını iş bulmak için müracaat edecek yer bulmamakta ve her iş buluşu bir dilenmiş olduğu için daima insafsızca yıpratılmaktadır.

Anladığımız tarzda iş bürolarının kurulması, hem iş alan ve iş veren arasındaki münasebet kontrol altına alınacak, hem de Türk kadını iş bulmak için fabrika kapılarında beklemekten kurtulacaktır.

İş arıyan Türk kadının bugünkü hali acınacak bir haldir. Bunu yalnız ben söylemiyeyim. Kamutayda bizi temsil eden sayılabayanlarımız siz de müstahsil Türk kadının Türkiye'deki vaziyetini bir tetkik ediniz.

Söz söylemek, bize değil size düşer... Siz konuşunuz... Siz konuşursanız belki müsbet neticelere biraz evvel kavuşuruz...

EK 30- TAN GAZETESİ: 4 HAZİRAN 1937

İstanbul - Moskova - Tahran

A z ışıklı bir rühtim. Üstünde bir büyük kamyon, birkaç otomobil ve yaya on, on beş kişi... Bunların bir kısmı memur olarak... Bir kısmı da gelen yolcuları karşılamak için oraya gelmişler... İşte oğlunu ve eşini karşılamaya gelmiş olan İstanbul Sovyet konsolosu... Sonra geminin zabıtlarından birle sahilden konuşmaya başlayan kırmızı bereli, kahve rengi mantolu bir genç kız... Intourist'in tercümanı, acaba bunların içinde hangisi diye sahile bakıyorum. Fakat bir türlü gözlerim, bilmediğim bu çehreler içinde onu bulamıyorum.

Biletleri aldığım zaman İstanbul'da bana seyahat acentasının bir tercümanının beni gelip vapurda karşılayacağını söylemişlerdi...

Vapur sahile yanaşalı yirmi dakika oldu galiba saatim kırıldı, işlemiyor. Pasaport kontrolü ve sıhhi muayene için vapura girmiş olan memurlar henüz üst salonda oturuyorlar. Onlar işlerini bitirir bitirmez dışarı çıkmak mümkün olacak. Kışpeteyle kollarımı dayadım. Rükümü seyrederim. Rüküm - da boyundan geçene beyaz önlükleyle yanyana dolaşmış hamalları geminin merdivenlerine tırmanabilmek için emniyet kemeri bekliyorlar.

Y anımda benim gibi kollarımı kışpete dayamış ve sahile seyreden bir hacı var. Odaya yaklaşıp yaklaşmaz başlarındaki takkeleri çıkarıp fotoğrafı çeken ve birinci mevkiye seyahat etmiş olan üç hacıdan biri... Benimle türkçe konuştuğumu anladığım, fakat hiç bir zaman eşini konuşamıyaca-

ğım bir lisanla konuşuyor. Haçtan dönerken İstanbul'da bulunmuş, Türkiye'yi görmüş, memleketini - sin terakkiyatından : "Bir Türk olduğum için, büyük bir iftihar duyuyorum. Gördüğüm şeylerden büyük bir zevkle bahsediyorum: "Biz de Türkiye, hem de milliyetlerimizi diyor.

Fakat Aşkın bir köşesinde medeniyetten mahrum kalmış, çok iptidai yapıyor. Sizlere benzememiz için daha birçok senelerin akması, yahut ta bizim de içimizden bir başka Atatürk'ün doğması ve yetişmesi lazım. Ve memleketimizden geçenler biz de bütün Türkiye'nin en büyüğü olan Atatürk'ün yapıtını büyüküklerden bir ibret dersini aldık ve memleketimizde sizden gördüklerinizi tatbika uğraşacağız...

B ir sual :

— Pasaportunuzu aldınız mı ?
Bu suali bana vapurda yol arkadaşlığı ettiğim genç Türk bayanı soruyor.

— Hayır, daha almadım. Ya siz? O benim gibi değil... O çok talihli. Kendisini konsoloshanemizden bir Bay karşılamaya gelmiş pasaportla, gümrük işleriyle o meşgul oluyor. Fakat ben... Ben Intourist acentasının tercümanı gelmezse sabahın saat ikisinde lisanı bilmediğim bu memleketle tek başıma kalacağım.

Bu benim ilk seyahatim, yalnız olarak yaptığım ilk yolculuk değil. Fakat biliyorum neden, bir az yorgunluktan, biraz gittiğim memleketin lisanını bilmemezlikten azıcık şaşırma gibiyim.

Konsoloshanemizden olan Bay sinde yanımıza geliyor. Yol arkadaşına :

— Hemen iniyoruz, diyor. Genç bayan beni yeni gördüğüm vatandaşla tanıştırıyor. Vatanda - şım çok nazik. Bunun için bana ayarlırken :

— Hanımefendiyi indireyim, şimdiki gelir, sizinle meşgul olurum. Dedi gibi geliyor. Fakat yanlış anlamışım. Yirmi saat daha geçiyor, avdet etmedi?.. Hem ne münaşeret avdet edecek. Mecbur mu? Benim onu bekleyişim şaşkınlığım arasında bir ümitsiz baretmiş... Vapura birtakım insanlar daha girdi. Hani acente? Hani tercüman?

Kimseler yok! Pasaport muamelesini bitirenler dışarı çıkıyor. Gelinde benden başka bir kişi daha kalmadı.

Ne ehemmiyeti var. Kendi kendime başım çaresine bakamaz mı

SEYAHAT NOTLARI

Yazan: Suat Derviş

Moskoda Izvestiya gazetesinin idarehanesi

Voks'un müessesidir. Voks namına sizi karşılamaya geldi."

V oks, yani Sovyet Birliği'nin beyenimci kültür mübadelesi yapan, bütün dünya münevverleriyle fen, san'at ve edebiyat teşekkülleriyle meşgul olan ve Sovyet Birliğini ziyaret etmek isteyen ecebî münevverleri ekseriya davetli olarak telâkki eden, onları karşıyan, onlara görmek istedikleri şeyleri göstermek için delâlet eden, onlara rehberlik yapan, istedikleri malûmatı, vesakî hazırlayan bu müesseseyi memleketimiz münevverleri içinde tanyanlar pek az olmasa gerek. İstittigime göre birçok ecebî münevverleri arasında bizim sayısız münevverlerimiz de Sovyet ilini ziyaretlerinde bu müessesenin davetlisi olmuştuk. Bu müessese en son olarak bizim memleketimizden aşağı yukarı kadim: erkekli otuz terbiyecimizi davet etmiş ve onlara merak ettikleri enstitüleri, ve organizasyonları göstermiştir.

İstanbuldan çıkarken ben aneak Moskova'ya vardiktan sonra bu müessese ile temasa girişeceğimi zannediyordum. Demek onlar beni daha buradan karşılamak nezaketi, ni göstermişler.

— Ne yapıyoruz şimdi? diye soruyorum.

— Gümrüğe gidiyoruz.

İ leride benden daha evvel çıkmış olan yolcular bir kamyonu yerleşmişler. İçerideki son yolcunun muamelesinin de bitmesini bekliyorlar. Fakat ben gelemedim. Beni büyücek bir kamyonla götürdüler. Heride bir kamyon da eşyalar üstüste yerleştirilmiş... Herhale bunların arasından kendi eşyalarımı seçmek epeyce müşkül olacak.

Gümrük salonu geniş ve bol ışıklı bir yer... Oraya gider gitmez pasaportumuz tekrar muayene ediliyor. Fakat bu iş beş dakika bile sürmüyor. Döviz kağıdı da öyle. Biz be iş bitirdiye kadar valizlerimizi taşıyan kamyon da gelmiş. Eşyalarım muayene edileceği büyük salona geldikçe zaman, büyük bir hayretle üç bavulumu yanıma konulmuş ve diğer bavullardan tamamı ayrı olarak bana muntazam olarak getiriliyor. Herkesin bavulu büyük bir dikkatle kendi ismi ve numarasına göre yanına konulmuş. Hepsi de benimkiler gibi diğerlerinden ayrılmış.

Gümrük muayenesi hiç te uzun sürmedi. Daha doğrusu hiç te uzun sürmeyecekti. Fakat tam benim üç bavulum açıldığı zaman birden şehrin elektrikleri bozuldu. Yirmi dakikaya yakın karanlıkta (Arkası 10 üncüde)

VAPUR
ODESA
ÖNÜNDE

yım. Eşasın yol arkadaşım olan bayan bana gödeceğin en iyi oteli ismini de söyledi.

— Pasaportunuzu gidip yokardan almış, diyorlar.

Güler yüzlü bir memur üst salonda pasaportumu elime uzatıyor. Artık kimsesi bulmaktâ ümidim kalmamış.

Kamarama doğru gidiyorum. İngilizceден başka ecebî lisanı bilmiyen kamarota gene bin müşkülâtla:

— Bir hamal, diyorum.

— Eşyalarınızı çoktan gümrüğe gitti.

— Gümrüğe mi gitti? Onları orada nasıl bulurum?

— Onların üzerine sizin isminizle kamaranızın numarasını yazdık.

— Kaybolmazlar mı?

İmkâsız birşey söyledim galiba... Kamarotun daima çatik olan yüzünün derileri bir kahkaha ile gevşiyor:

— Mümkün mü hiç?

K olumda palton, elimde pa-divenine doğru yaklaşıırken demin - Genberi, evet vapur yandıktan sonra badi onda duran, fakat bana hiç yaklaşımayan, benimle meşgul olmayan kaşketli, kısa boylu bir adam yanıma geliyor, İngilizce olarak : "Suat Derviş" olup olmadığını soruyor.

— Evet, diyorum.

Intourist'in adamı imiş. Fazla birşey söylemiyor. Yalnız: "Bayarunuz" diye beni geminin merdivenine doğru ilerlemeye davet ediyor.

Geniş bir nefes alıyorum. Ve bir kere de ona almanca, fransızca ve türkçe olarak eşyalarımı soruyorum. Fakat İngilizceден başka birşey anlamadığı için bavullarım hakkında ondan bir malûmat alamıyorum...

Merdivenlerden aşağı iniyorum. Tam son basamağa geldiğim zaman sarımsın, küçük bir kadın bana yaklaşıyor, çok güzel bir fransızca ile bana: "Safa geldiniz" dedikten sonra yanındaki burundan takma altın gözlüklü altımlık, matruş bir satı bana tanıtıyor: "Bu yoldaş

EK 31- TAN GAZETESİ: 8 HAZİRAN 1937

İstanbul - Moskova - Tahran

Az ısklı bir rihim. Üstünde bir büyük kamyon, birkaç otomobil ve yaya on, on beş kişi... Bunların bir kısmı memur olarak... Bir kısmı da gelen yolcuları karşılamak için oraya gelmişler... İşte oğlunu ve eşini karşılamaya gelmiş olan İstanbul Sovyet konsolosu... Sonra geminin zabıtlarından birle sahiliden konuşmaya başlayan kırmızı bereli, kahve rengi mantolu bir genç kız... Intourist'in tercümanı, acaba bunların içinde hangisi diye sahile bakıyorum. Fakat bir türlü gözlerim, bilmediğim bu çehreler içinde onu bulamıyorum.

Biletleri aldığım zaman İstanbulda bana seyahat acentesinin bir tercümanının beni gelip vapurda karşılayacağını söylemişlerdi...

Vapur sahile yansalı yirmi dakika oldu... Galiba... acentim kırıldı, işleniyor. Pasaport kontrolü ve sahil muayene için vapura girmiş olan memurlar henüz üst salonda oturuyorlar. Onlar işlerini bitirir bitirmez dışarı çıkmak mümkün olacak. Kışpeye kollarmı dayadım. Rihim seyrediyorum. Rihim - da boyundan geçme beyaz önlüklerle yanyana dizilmiş hamallarin merdivenlerine tırmanabilecekleri ön sabırsızlıkla bekliyorlar.

Yanında benim gibi kollarmı kışpeye dayamış ve sabırlı seyrederken bir han var. Odasına yaklaşıp yaklaşmaz başlarındaki takkeleri çıkartıp foto sapka giyen ve birinci mekide seyahat etmiş olan üç hacdan biri... Benimle türkçe konuştuğu anladığım, fakat hiç bir zaman eşini konuşamıyacağım bir lisanla konuşuyor. Haçtan dörkerek İstanbulda bulunmuş, Türkiye'yi görmüş, memleketimi - min terakkiyatından: "Bir Türk olduğuna için... büyük bir iftihar duyuyorum. Gördüğü şeylerden büyük bir zevkle bahsediyor: "Biz de Türküz, hem de mil - yonlaryız, diyor.

Fakat Aşyanın bir köşesinde me - deniyetten nashrum kalmış, çok içtimal yaşıyoruz. Sizlere benzememiz için daha birçok senelerin akması, yahut ta bizim de içimiden bir başka Atatürk'ün doğması ve yetmesi lazım. Ve memleketimizin geçerken biz de bütün Türkiye'nin en büyüğü olan Atatürk'ün yaptığı büyüklüklerden bir ibret dersini aldık ve memleketimizde sizden büyüklüklerimizi tatbika uğraşacağız...

Bir sual:

— Pasaportunuzu aldınız mı?

Bu sual bana vapurda yol arkadaşlığı ettiğim genç Türk bayanı soruyor.

— Hayır, daha almadım. Ya siz?

O benim gibi değil... O çok talihli...

Kendisini konsoloshanemiden bir Bay karşılamaya gelmiş pasaportla, gümrük işleriyle o meşgul oluyor. Fakat ben... Ben Intourist acentesinin tercümanı gelmezse sa - bahim saat ikisinde lisanı bilmediğim bu memleketi tek başıma kalacağım.

Bu benim ilk seyahatim, yalnız olarak yaptığım ilk yolculuk değil. Fakat bilmiyorum neden, bir -

az yorgunluktan, biraz gittiğim memleketin lisanı bilmezlikten azıcık şaşırıp gidiyim.

Konsoloshanemiden olan Bay - gimdi yanıma geliyor. Yol arkadaşına :

— Hemen iniyoruz, diyor.

Genç bayan beni yeni gördüğüm vatandaşla tanıştırıyor. Vatandaş - ım çok nazik. Bunun için bana ay - rırken :

— Hanımefendiyi indireyim, şimd - i gelir, sizle meşgul olurum.

Dediği gibi geliyor. Fakat yanlış anlamışım. Yirmi saat daha geç -iyor, avdet etmedi?... Hem ne mü - naşebet avdet edecek. Mecbur mu?

Benim onu bekleyişim şaşkınlığım arasında bir ümitsiz barınmış...

Vapura birtakim insanlar daha g - ir di. Hani acenta? Hani tercüman?

Kimseler yok! Pasaport mu - a - lesini bitirenler dışarı çıkıyor. Ge - mide benden başka bir iki kişi da - ha kaldı.

Ne ehemmiyeti var. Kendi ken - dime başımın caresine bakamaz mı -

SEYAHAT NOTLARI

Yazan: Suat Derviş

Moskova Izvestiya gazetesinin idarehanesi

Voks'un müessesidir. Voks namına sizi karşılamaya geldi."

Voks, yani Sovyet Birliğinin beymelilel kültür mübadelesi yapan, bütün dünya münevverleri fen, sanat ve edebiyat şekilleriyle meşgul olan ve Sovyet Birliğini ziyaret etmek isteyen e - nebi münevverleri ekseriya davetli olarak telakkî eden, onları karşılayan, onlara görmek istedikleri şeyleri göstermek için delâlet eden, onlara rehberlik yapan, istedikleri malîmatı, vesileli hazırlayan bu müesseseyi memleketimiz münevverleri içinde tanyanlar pek az ol - maa gerek. İhtiyatıma göre birçok e - nebi münevverleri arasında bi - zim sayısız münevverlerimiz de Sovyet ilini ziyaretlerinde bu müessesenin davetlisi olmuşlar. Bu müessese en son olarak bizim memleketimizden aşağı yukarı kadim; erkoldu otuz terbiyecimizi davet etmiş ve onlara merak ettikleri enstitüler, ve organizasyonları gös - termişti.

İstanbuldan çıkarken ben ancak Moskova'ya vardıkdan sonra bu müessese ile temas girişeceğimi zannediyordum. Demek onlar beni daha buradan karşılamak nezaketi - ni göstermişler.

— Ne yapıyoruz şimdi? diye soruyorum.

— Gümrüğe gidiyoruz.

İleride benden daha evvel çıkmış olan yolcular bir kamyonu yerleşmişler. İçerideki son yolcunun muamelesinin de bitmesini bekliyorlar. Fakat ben gelemedim. Beni büyük bir otomobile götürdüler. İleride bir kamyon da eşyalar üstüste yerleştirilmişti...

Herhalde bunların arasından kend - i eşyanızı seçmek epeyce müşkül olacak.

Gümrük salonu geniş ve bol ışık - lı bir yer... Oraya gider gitmez pasaportumuz tekrar muayene edili - yor. Fakat bu iş beş dakika bile sürmüyor. Döviz kaydı da öyle. Bir bu işi bitirinceye kadar valiz - leri taşıyan kamyon da gelmiş. Eşyaların muayene edileceği bü - yük salona geldiğim zaman, büyük bir hayretle üç bavulumun yanya - na konulmuş ve diğer bavullardan tamamlı ayrı olarak bana munta - zır olduğunu görüyorum. Herkesin bavulu büyük bir dikkatle kendi ismi ve numarasına göre yanyana konulmuş. Hepsi de benimkiler gi - bi diğerlerinden ayrılmış.

Gümrük muayenesi hiç te uzun sürmedi. Daha doğrusu hiç te u - zun sürmeyecekti. Fakat tam be - nim üç bavulum açıldığı zaman birden şehrin elektrikleri borsu. Yirmi dakikaya yakın karanlıkta (Arkan 10 uncuda

VAPUR ODESA ÖNÜNDE

yım. Eksen yol arkadaşım olan bayan bana göçeceği en iyi otelin ismini de söyledi.

— Pasaportunuzu gidip yokar - dan alınız, diyorlar.

Güler yüzlü bir memur üst sa - londa pasaportumu elime uzatıyor. Artık kimseyi bulmakta ümidim kalmadı.

Kamarama doğru gidiyorum. İn - gilizceden başka e - nebi lisanı bi - miyen kamarota gene bin müşkül - lâtia:

— Bir hamal, diyorum.

— Eşyalarınız çoktan gümrüğe - gitti.

— Gümrüğe mi gitti? Onları o - rada nasıl bulurum?

— Onların üzerine sizin ismi - nizle kamaranızın numarasını yaz - dık.

— Kaybolmazlar mı?

İmkânsız birşey söyledim gali - ba. Kamarotun daima çatık olan yüzünün derileri bir kahkaha ile gevşiyor:

— Mümkün mü hiç?

Kolumda paltom, elimde pa - ra çantam... Vapurun mer - divenine doğru yaklaşıp demin - genberi, evet vapur yandıgından - beri orada duran, fakat - bana hiç - yaklaşımayan, benimle meşgul ol - mıyan kaaketli, kısa boylu bir a - dam yanıma geliyor, ingilizce ola - rak: "Suat Derviş" olup olmadığ - ını soruyor.

— Evet, diyorum.

Intourist'in adamı imiş. Fazla - birşey söylemiyor. Yalnız: "Bay - ırunuz" diye beni geminin mer - divine doğru ilerlemeye davet edi - yor.

Geniş bir nefes alıyorum. Ve bir - kere de ona almanca, fransızca ve - türkçe olarak eşyalarımı soru - yorum. Fakat ingilizceden başka bir - şey anlamadığı için bavularım hakkında ondan bir malûmat ala - mıyorum...

Merdivenlerden aşağı iniyoruz. Tam son basamağa geldiğim za - man sarıg, küçük bir kedin bana - yaklaşıyor, çok güzel bir fransızca - ile bana: "Safa geldiniz" dedikten - sonra yarındaki burundan takma - altın gözükülmü almışlık, matruş - bir satı bana tanıtıyor: "Bu yoldaş

İstanbul — Moskova — Tahran

Rusyada Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Hürmet Görüyor

desa sokaklarını bir saat kadar otomobille dolandıktan ve büyük binalarını dışından seyrettikten sonra otele dönerek çantalarımı aldım, acele bir yemek yedim. Ve istasyona geldim. Yemeğin üstüne alaturka kahve içmek istemedim.

Otelde alaturka kahve var, dediler. Onun için geç kalmışız. Tren hareket etmek üzere idi. Bizi teski etmek için gara kadar gelmek lütfunda bulunan Odesa konsolosumuzun eşine acele ile teşekkür ve veda ederek vagona atladım. İstasyonun peronu çok kalabalık. Birçok insan büyük bir yoldaş teski gelmiş olacaktı. Kocaman çiçek demetleri bir pencereye doğru uzatılıyor.

Fakat bütün bunları ancak bir saniyede görebildim. Ben ayağımı daha basamaklara basar basmaz tren hareket etti.

İmdi koridordayım. Kondüktör gene - tabii rusçadan başka - İngilizce de biliyor. Kompartmanı soruyorum. Beni kompartmana kadar götürüyor. Ne iyi bir sürpriz. İstanbuldanberi beraber yolculuk ettiğim Türk bayandı. De gene beraberiz. O, benim eşyalarımı kompartmana gelince bunu da bana evve'den anlamış. O da müsterih.. Fena bir yol arkadaşile seyahat etmek, herhalde pek cansız bir şey olacak. Hem Sovyet dünyamda kadın, erkek farkı gözetilmediği için otuz altı, otuz sekiz saat süren bu yolculukta yataklı vagonlarda bir erkek yol arkadaşile beraber kalmak ihtimali de var. Vaktiyle ben de, o da böyle bir şeyin olmaması için ve yanıma bir kadın yolcu konulması için evvelden müzakaat etmiştik ve bu vaadi al-

miştik ama.. Başka yolcu kadın bulunmadığı zaman bir yatağın başı için boş bırakılmıyacağı aşikardı.

YAZAN:
Suat Derviş

Moskovada bir kadın kinyager ders veriyor..

Bu tesadüf her ikimizi de sevindiriyor. Rahat nefes alarak kompartmana yerleşmeğe başlıyoruz. Evvelâ kondüktörün Voks mümesilinin hediye ettiği buketti suya koymasını anlatmak lazım. Fakat şükürler olsun, yol arkadaşım iyi İngilizce ve daha evvel Moskovada bulunduğu için bana pek fasih gelen bir rusça konuşuyor. O derdimi anlatırken kendisine -

— Kuzum sorarsanız, diyorum. bizim trende büyük bir şahsiyet seyahat ediyor. Kimdir? Bir komiser mi nedir? Gardaki teski merasimi ve bir kompartmanı döndüren çiçekler..

Arkadaşım kondüktöre bu merasimin kimin için yapıldığını soruyor. Kondüktör cevap veriyor:

— Odesa konservatuarı Profesörü Stolarsky için... Profesör Stolarsky çocuk musikişinasların profesörüdür. Brüksel'e ve Pragda beynelmîlî konserlerde birinciliği kazanmış olan çocuk musikişinasların hepsi onun talebeleridir. Şimdi Moskovada çocukların müzik festivali var. Talebelerinin en iyileri oraya gidiyor.

Sovyetler ülkesine ayağımı at-

lı çok olmadı. Fakat, bu dakikaya kadar bana kuvvetli bir tesir yapan bir hususiyete rastgelmemişim. Tesadüfen muharrir olmuş bir insanım. Bana ailem musiki tahsili verirdi. Dünyanın en büyük ve en kıymetli musikişinaslarının yetiştirdiği Almanyada, Vagnerin ülkesinde konservatuvarda bulundum. Musikiye ve musikişinasa çok kıymet verilen Almanyada bile ben - onların muhitinde bulunduğum için söylüyorum - bir sanatkara böyle bir hürmet gösterildiğini görmedim. Gardaki merasim ancak büyük devlet adamlarına yapılan bir seydi.

Bir sanatkara böyle bir hürmet gösterilmesi doğrusu çok hoşuma gidiyor.

Profesör Stolarsky'nin talebeleri tanıyoruz. Bunların içinde en meşhurlarından biri Dima Tasin, güneş senfosu ve İspanyol marşı isimindeki iki bestesi çok meşhur olan bu küçük kompozitör ve piyanist henüz on, on bir yaşında bir erkek çocuğu. Şişman bir şey.. Büyük bir baş, kıkılları ve kulaklarını örten saçları var. Yünden bir trening elbisesi giyiyor. Tren koridorlarında duvarlara tırmanarak yaşına uygun yaramazlıklar yapıyor. Herşeyi bir çocuk olan bu küçük sanatkara müthiş gözleri var. İri, iri mavi gözler.. Fakat bu gözler on bir yaşında bir çocuk gözleri gibi değil, yetmiş otuz insanın gözleri gibi bakıyor. Yol arkadaşım daha onu tanımadan ve kim olduğunu bilmeden evvel bana:

— Şu çocuk ne garip, bir çocuk dedi. Bakışlarını görüyor musunuz? İnsan ürkiyor, hasta nu, nedir? Anormal birşey..

On bir yaşında kompozitör ve büyük piyanist... Elbette herkes gibi birşey değildir. Hükümet Dima Tasin'e ayda üçyüz ruble maaş veriyor ve tahsilini bedava yaptırıyor. Tahsil edebilmesi için paraya ihtiyacı olmaması lazımmış.

Bunlardan başka bir de Golde-tein var. Brükselde dördüncü lüğü kazanmış bir kemancı.. Gene aynı konserlerde birinciliği kazanmış o-

İstanbul - Moskova - Tahran

İşte artık
Moskovadayım..
Ve caddelerde
Herkes uçar gibi
Koşuyor

SEYAHAT NOTLARI

Yazan: Suat Derviş

Moskovaya geliyoruz. Şapkamı giydim. Çantamı kaptım, hatâ ediverdim bile elime. Vagonun koridorunda ayakta duruyorum. Pencerede Moskova banliyölerinin tek katlı tahta binalarını seyrediyorum. Bu köşkler Ortodoks kiliselerinin mihraplarına, bu mihrapları süslüyen azizlerin resim çerçevelerine benziyor. Girintili, çıkıntılı, adamlar, tahta parmaklıkları ve pencerelerinin etrafını süslüyen tahta tezynatı hep, hep o üslupta... Küçük tahta parmaklıklarla bölünmüş bahçeler bu minimini köşklere birbirinden ayırıyor. Bunlar Moskovanın sayfiyesi imiş.

Etrafta Bülov ağaçlarının henüz tamamlanmamış olan çıplak dalları, beyaz gövdeleri ve çam ağaçları var... Moskovaya geliyoruz. İçimde sevince hissiyen, fakat teccüssile, merakla karışık bir his var. Bu hissimin terkinde bir parça da endişe bulunuyor.

Avrupada birçok kere yalnız seyahat ettim. Ve bildiğim iki cenebi lisanile ve türkçe ile pekâlâ her yerde kolaylıkla istediğimi anlatıyordum. Balkanlarda evvelâ türkçe, sonra almanca ile, ve diğer Avrupa memleketlerinde de alman

(Sovyetler memleketinde) genç, ihtiyar bütün kadınlar bir için sahibidir ve herkes çalışıyor

Kürk paltomu elime aldım. Kolunum altında yol çantam... Hamallar koridora girdi. Valizlerimi işaret ettim. Aldılar. Yol arkadaşımı karşılamaya gelenler var. Ve o çok memnun. Ben büyük bir cesaretle koridorda ilerledim.

Ne olursa olsun, mademki Moskovaya geldik, tabii incecik. Mademki yol arkadaşımızın akrabaları

da burada, elbette beni orada bırakmazlar.

Vagonun kapısına geldim. Gar mahşer gibi kalabalık, sinema makineleri hazırlanmış, mektep çocukları, izciler, saf saf olmuşlar. Ben bu kalabalığın içerisinde acaba beni karşılamaya gelen bir kimse bu labirentte miyim? Ben etrafıma şaşkın, şaşkın bakınırken ortadaki kalabalıktan iki genç kadın ayrıldı. Biri esmer, biri sarımsı. İkisi de zevkle gülünmüştü. İkisi de güzel. Bana doğru geliyorlar. Evvelâ sarımsı elini uzattı. Güzel bir fransızca ile :

— Savaş geldiniz Madam Suat Derviş, dedi.

Diğer genç kadın onu takip ederek elini uzattı, ve gayet temiz ve pürüzsüz bir türkçe ile :

— Hoşgeldiniz Bayan Suat Derviş, dedi. Siz Voks namına selâm.

İstediğime geldik. Otomobil hazır. Eşyalarla siz meşgul olamayız. Savoy otelde de otursanız sizi bekliyor.

Gemiş bir nefes almıştım. Tam bu sırada bir Bay yanıma geldi. Bu, sefarethanemizin kâtiplerinden, sefirimiz Bay Zekâi Apaydınım arzusile buraya kadar gelmiş. Beni

karşılamak lûtfunda bulunuyor Odesa konsolosumuz, bize orada büyük bir misafirperverlik göstermekle kalmamış, yalnız başıma seyahat ettiğimi düşünerek sefaretimize Moskovaya geldiğini telgraf ile bildirmiş. Küçük bir tebaalarımı

bile ihmal etmiyen sefirimiz de bana Metropol otelinde bir oda hazırlanmış ve kâtiplerimizden birini otomobil ile buraya kadar yollamış.

Voksa misafir olduğum için Savoy oteline gidiyorum. Ve Voks meşhurlu olan bayanlara oraya kadar sefarethane otomobili ve Bay kâtiplerin refakatinde gideceğimi söylüyor. Savoy'da buluşmak üzere onlardan ayrılırken Intourist'in ter cümanından başka dört te gazete fotoğrafçısı yanıma geldi, resmini aldılar. Ben istasyonda yalnız kalmaktan beyhude korkmuşum. Yol arkadaşım ile veda ettim. Beni baba sıma tanıttı, ve tekrar görüşmek üzere ayrıldık. Bana, beni yalnız bırakmayacaklarını vadettiler. İstasyonda bu keşif kalabalığının niçin toplandığını sordum: "Profesör Stolarsky için" dediler. Baynelmi-

lel musiki müzaharasında birinciliği kazanan çocuk sanatçıların profesörü Stolarsky için.

En büyük ordu şefine, en kıymetli devlet adamına yapılan bir karşılayış ve tegyi ediş töreni bir profesör, bir musiki profesörüne, küçük çocuklara musiki dersi ve - ren mütevazı bir sanat adamına da yapıyor.

Sovyetler memleketinde sanatla ra karşı gösterilen bu alâka ve saygı benim çok hoşuma gidiyor.

Oradan çıktık. Gemi şibr otomobil içerisinde şehrin asfalt caddelerine doğru dağıldık. Nihayet Moskovadayım öyle mi? Sanki bugünden başka bir gün bu şehri göremiyorduk gibi büyük bir merakla caddelere, cadde rin yanında yükselen binalara, cad

da ve fransızca ile derdimi anlatmakta en ufak bir zahmet çekmemiştim. Halbuki Sovyet vapuruna bindiğimde berberi rusça bilmiyen bir insanın burada meramını ifade edebilmesi için ingilizce bilmesinin lâzımgeldiğini anlıyorum. Burada konuşulan cenebi lisanı ingilizce..

Ben ise ne rusça, ne de ingilizce bilirim. Yola çıktığımdan beri merakla sütsüz kahve istediğimi lokantta vagonunda anlatmak için "kafé" dedikten sonra hizmet eden genç kızmı siyah eteğini tutarak bacağımı gösteriyor ve beyaz önüklüğü işaret ederek "Niyet" diyorum. Burada beyan, yani süti istemediğimi ve kahvenin siyah olmasını istediğimi anlatmaya gayret ediyordum.

Burada çayı pek açık renkte içiyorlar. Ben ise koyu istediğimi an

latmak için "çay" dedikten sonra kompartmanın samanı rengindeki döşemesini göstererek "Niyet" diyorum ve koyu renk bir tahtaya vurup "Haraso" diye ilâve ediyorum. Ancak derdimi böyle anlatıyordum. Gara çıkınca eğer Intourist tercümanı veya Voksun bir memuru yoksa ben ne yapacağım? Yol arkadaşım olan Türk Bayana sorduşemi söylediğim zaman : "Bana ben gelip pütasyondan alacak. Sizi yalnız bırakmayız siz o tele götürürünüz.. diye cevap veriyor.

Tren hiç beklemediğim bir dakikada üstü kapalı geniş bir istasyona girdi. Ve birdenbire durdu:

— Moskova!..

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Moskovada İlk
Geceyi Nasıl

Geçirdim

Moskovada otele indikten bir saat sonra yeniden sefarethaneden yollanmış olan bir otomobile binerek Sefirimizi ve kıymetli eşini ziyaret ettim. Çünkü beni karşılamaya gelmiş olan sefaret kâtiibimiz, Sefirimizin eğer istersem beni kabul etmek lûtfunda bulunacağını bildirmişti. Bu fırsattan hemen istifade etmek benim için büyük bir zevkti.

Şimdi, otomobilin içinde geniş addelerden geçiyor ve Moskova sokaklarını bir defa daha seyretnmek imkânını buluyordum. Sokaklardan durup dinlenmeden bir tramvay, otobüs ve trolleybüs seli akıyor. Halk, durak yerlerinde arka arkaya dizilmiş, ilk gelen yolcunun hakkını yememek için ikinci gelenin arkasına üçüncüsü, dördüncüsü de sıra ile birbirlerinin arkasına geçmişler. Kaldırımlardan geçen halk içinde başka memleketlerde görmeye alışık olduğumuz gibi, ne elegant kadınlar, çok iyi giyinmiş erkekler yok. Halk içinde yine başka memleketlerde görmeye alışık olduğumuz gibi çok fena giyimler, üstleri, başları yırtık, yırtık olanlar, ayakları çıplak bulundukları yok.

Herkes, gayet basit, fakat hepsi aynı şekilde giyinmiş.

Kadınların hemen, hemen hepsinin yüzü pudralı, dudakları ve yanakları boyalı. Yalnız kaşlarını alması olanlar başka memleketlere nisbeten az... Ebliseler 937 Avrupa modasına tamamiye uygun değil. 917 sesindenberi geçen modaların hemen hepsinden bir iz var, ne basit elbiselerde... Güzel bir şapka görüyorum. Bilhassa ayakta duranlar, hele çoraplar hiç te iyi değil... İnce ipek çorap, zarif bir elbise seçiyorum. Halkın ekseriyeti başı açık geziyor...

Dükkan camekanları içinde her yerde alışık olduğumuz gibi güzel kırımlar, güzel kumalar, şapkalılar, lakarınlar, hattâ yüzükler, bûyeler, bilezikler var. Ev eşyaları düttaplar, çiçekler ve bilhassa çocuk eşyası, çocuk oyuncakları... Evet, camekanları en çok süslü oyuncaklardan biri de çocuk oyuncakları... Karşıda büyük bir binanın üstünde Stalin yoldaşın küçük bir çocuğu kucağına kocaman bir resim...

Akşam şehrin üstüne inmiye başladık, şehrin ışıkları birer, birer yansıyor. Otomobil, sefaretanenin bahçesinden içeri girdiği zaman erteleme artık alaca kararlık...

Sefaretane binası eski rejimde hususî bir konakmış... Harikülâde güzel bir antresi, bilhassa bronz işlenmiş çok nefis parmaklıkları bir merdiveni var.

Sefirimiz Bay Zekki Apaydın ve çok nazik ve çok sevimli eşi beni büyük bir samimiyetle karşıladılar. Bir insan için memleketinden bu kadar uzakta olduğu zaman kendi sefaretanesinde böyle büyük bir mi-

Suat Derviş

safirperverlikle karşılanmış olmasın büyük zevktir. Gurbet denilen iç acısı, bir dakikada silinip gider. Sefaretanemizi terkettiğim zaman kendimi İstanbulda gibi hissediyordum. Bir anda yalnızlığı, hısnımı bilmediğim bir memlekette tek başıma olduğumu unuttum...

O telde ikinci katta bir odam var. Hayır... bir buçuk odam ve bir de antrem var. Odam çok ıskı, çok sevimli, geniş bir yazı masası, koltuklar, kanape, tuvalet masası, dolap ve yanda bir perde ile ayrılmış ufak bir küpede bir karyola ve karşısında sıcak ve soğuk suyu akan muslukları ile yerli bir lavabo var.

Bir saat kadar dinlendikten sonra, galiba sekte, sekte buçuğa doğru akşam yemeği için otelin restoranına indim. Otelin restoranı geniş iki salon, duvarlardaki ve tavandaki tezyinat ve resimler bu binanın ihtişâiden çok daha evvel yapılmış olduğunu gösteriyor...

Otel restoranı bombol... Beyaz giyinmiş garsonlar ilerde büfenin önünde durmuşlar aralarında konuşuyorlar. Benim, masaların birinde yer aldığım görüne, içlerinden bir tanesi yanıma yaklaştı. Rusça ve... tabii İngilizce konuşuyor... Bir liste istediğimi anlatmak için metrodolun yanıma kadar gelmesi icap etti. Listenin Fransızca, İngilizce ve Almanca kısmı var. Et yemekleri, tavuklar on rubleden aşağı değil... Tatlılar beş, altı ruble, sebze dört, salata ve diğer hors d'oeuvre'ler beş ile on iki ruble arasında...

Yanımda Intourist'in kuponları var. Hem ben Voks'un da davetlisiyim. Onun için henüz para da bozdurmadım. Rublenin bizim paramızla ne kıymette olduğunu bilemiyorum. Esasen İstanbuldan çıkarken döviz müsaadesi alamamıştım, yanımda yirmi beş lira çıkarmaktığıma müsaade vardı. Ben tam vapura girerken beni tesye gelen kardeşime yanımda daha fazla para var zannile - kaçakçılık yapmamak için - yanımdaki paramın bir kısmını iade ettim. Yanlışlıkla yanımda yirmi beş liradan da az bir şey bırakmışım...

Garson, ilk yemeği getirinceye kadar restorana benden başka bir kişi daha geldi. Bu adam güzel, uzunca boylu esmer bir adamdı. Yakın bir masaya oturdu. O da metrodolile Almanca konuşuyor. Almanca'yı telâffuzundan anlıyorum. Kendisi de bir Alman. Fakat neden esmer?.. Acaba Alman Musevisi mi?

Pasaportunu çıkardı, bir şeylere baktı. Yanımda oturduğu için pasaportunun bir Alman pasaportu olduğunu görebiliyorum.

SEYAHAT

NOTLARI : 5

Yazan : Suat
Derviş

Restorana otelden girilen kapı tekrar açıldı. Başımı çevirdim. Amerikan filmlerinde "hain adam, rolünü yapan, ince bıyıklı, artistlere benzeyen sarımsı bir genç içeri girdi. Âdetâ bir kadın gibi kırtarak yürüyor. O da gitti, karşımda bir masaya oturdu.

Çorba, nefis bir Borç... Hem insanın yorgunluğunu da alıyor, son kağıdı daha içmeden, restorana dışardan iki kişi girdi. Bunlardan biri etrafı işlemeli bir Rus bluzu, siyah kilot pantolonu ve siyah çizmeler giyiyor. Yanındaki adamın lacivert kostümleri var. İlerde bir masaya oturdular. Votka içiyorlar, konuşuyorlar... Beş dakika sonra Çinli bir çift, üç Çinli çocuğu ile solda geniş bir masaya oturdular.

Fakat geniş salonlar, yine pek boş kaldı. Çinli kadın, Çin ipeğinden dar, uzun bir elbise giyiyor. Bu elbisenin uzun kolları ve iki parmak genişliğinde dik bir yakası var. Eteklerinin iki tarafındaki yırtmaçtan çok yüksek öğceli ipekarpinler görünüyor, saçları kesik bu Çinli bayanın... Yüzü de bir Avrupalı kadın gibi boyalı, dudaklarında ve yanaklarında kırmızlık, gözlerinde sürmeler var.

Saat onda hesabı yaparken metrodole restoranda mülzik olup olmadığını sordum:

— Saat on ikide başlar, diye cevap verdi.

— On ikide mi?

—Evet... Çünkü burada herkes tiyatrolardan, konserlerden sonra yemek yemiye gider.

— Dans olur mu?

— Evet... Saat dörde kassar. Bu akşam kalmak istemez misiniz?

— Çok yorgunum, diyorum... Bir başka akşam...

Ve uzun bir tren yolculuğundan pek yorulmuş olan vücudümü bacaklarım üzerinde âdetâ zahmetle taşıyarak odama çıkıyorum.

M. Kemalpaşa Belediye
Reisi Ankarada

M. Kemalpaşa, (TAN) — Belediye Reisi İbrahim Oray Ankaraya gitmiştir. Orada, kasabamıza getirilmesi düşünülen Sarıdere suyu ve elektrik tenvirâtı işleri hakkında temaslarda bulunacaktır. Belediye Reisi, elektrik meselesi için icap ederse İstanbul'da da gidecektir.

M. KEMALPAŞADA
PAZAR YERİ

M. Kemalpaşa (TAN) — Enkiden beri hükümet yakasında çay boyunda kurulmakta olan pazar, belediyenin kararla mezbaha yanındaki büyük meydanlığa kaldırılmış ve orada kurulmuşa başlanılmıştır.

Geniş ve elverişli olan yeni pazar yerinin etrafına ilerde duvar çekilecek ve burası daha düzgün bir hale konulacaktır.

Adana Sporcuları Samsuna
Gidiyor

Adana, (TAN) — Sporcularımızdan mürekkep bir kafiye otuz ağustos'ta Samsunda bulunacaklar ve orada üç maç vanaçklardır.

EK 35- TAN GAZETESİ: 25 HAZİRAN 1937

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Sovyet Rusyada
Çocuk Meselesi
ve Çocuk Müzesi

SEYAHAT

NOTLARI: 6

Yazan: Suat
Derviş

Sabah saat on... Voks'un bir memuru beni şehirde gezdirmek için gelmiş. Telefonla aşağıdan haber verdiler. Odama çıkmasını rica ettim. Biraz sonra kapı vuruldu, içeri siyah mantolu, siyah paltolu bir kadın girdi. Kendisini bana tanıttı. Fevkalâde güzel Fransızca konuşuyor. Çok sevimli, nazik ve kültürlü bir kadın. Bana ne görmek istediğini soruyor. Müzeleri mi, galerileri mi, neyi gözeceğiz?

— Ben, turist değilim, diyorum, müzeleri, galerileri, tarihi binaları değil, evvelâ yeni hayatı, Sovyetlerin hayatını, Sovyetlerin yaptığı enstitülerin görmek istiyorum. Beni kendi memleketinde de en fazla alakadar eden şey çocuk ve anne meselesidir. Çocuk ve anneyi alakadar eden bir şey görmek isterim. Burada az kalacağım için her şeyi görebileceğimi zannetmiyorum. Bir Amerikalı turist gibi çok görmek değil, hiç olmazsa bir meseleyi etraflı anlamak emelim.

Moskova sokaklarında izci çocuklar

Sevimli rehberim biran düştü:

— Çocukların Sovyetlerde nasıl yaşadığını, onlara nasıl bakıldığını görmek için gezilecek birçok enstitülerimiz var. Fakat, bu müesseseleri ziyaret etmek için de ha evelden müesseseler müdürleri ne telefon edip bir randevu almak lâzımgelcek, dedi. Fakat bugün işe başlamış olmak için sizi anne ve çocuk müzesine götürüyüm. Bu müze dediğim şey daimi surette açık olan bir nevi ekspozisyonudur. Burada bir anneye gebeliğin muhtelif devrelerinde yapacağı sıhhi tedbirler gösterilir. Nasıl giyineceğine, nasıl yiyeceğine, nasıl eğereceğine yapacağına dair resimler veya yazılarla malûmat verilir. Sonra doğan çocuğa nasıl bakacağı, onu sıhhatli ve güçlü ve zeki yetiştirmek için neler yapacağı yine burada resimler, maketler vasıtasıyla gösterilir. Bugün oraya gidelim. İster misiniz?

— Hay, hay, dedim, hem de hiç vakit kaybetmeden.

Caddeye çıktık. Karşımızda - ki küpede tabirben yazık, yüzü elli kişilik bir insan kalabalığı arka, arkaya dizilmişler. Bir şey almak için nöbet bekliyorlar. Her halde ceneli gazetelerinde sık, sık okuduğumuz gibi Moskova halkı bir parça tereyağı veya bir kilo etmek almak için böyle saatlerce kuyruk yapmak mecburiyetinde. Rehberime soruyorum.

— Burada yiyecek vesika ile mi veriliyor? Bu halk acaba burada ne bekliyor?

Muhatabım:

— Sabah gazetelerini almak için nöbet bekliyorlar, diyor.

— Nasıl?

Gülüyor:

— Halkın burada en büyük merakı okumaktır, diyor. Şu basit göreceğiniz izci kalabalığı, şu önlüklü kadın, şu köylü kıza veya şu eli çantalı erkek hep, hep arka arkaya bunun için dizilmişlerdir. Sabah gazetelerini almak için. Gazetelerimizin tirajı 1 milyondan çok yüksek olduğu halde halkın ihtiyacını karşılamak ve bir gazete bulmak için birçok köşelerde böyle beklenilir.

Hakkikaten gazete imis satılan şey. Köseyi dönünce gördüm. Herkes bir gazete satın alıyor. Ve aklın alması gideceği yere kadar sabretmeden orada açıyor okuya, okuya ilerliyor.

Bir meydana geldik. Arkadaşım solu işaret ediyor:

— Metropol oteli.

Sağı işaret ediyor:

— Bir tiyatro binası. Bu da büyük tiyatro. Burada opera oynanır. İşte bu da çocuk tiyatrosu. Dün de yine buradan geçtik galiba. Binanın üstünde Stalin Yoldaşın, bir çocuğu kucaklamış gösteren muazzam bir resmi var.

Rehberim bir başka binayı daha işaret ediyor:

— Heride gördüğünüz bu muazzam binalardan bir tanesi yeni yapılan bir otel, ötekisi, bir komiserlik. Soldaki su kurnuz bina Lenin müzesi. Herdeki de kızıl bina. Biz şu karşıya gidiyoruz. Metreye.

Birkaç zamandanberi Moskova'da yapıldığını duyduğumuz bir yeraltı trenlerinin temiz, güzel bir istasyonuna geldik. Gışeden rehberim bilet aldı. Yanyana birkaç merdivenden aşağıya doğru indik. Biraz sonra ufak ve temiz bükeler de limonata, sandviç, sokola satılan geniş bir holdyiz. Ve karşımızda müteharrik merdivenler var. Bu merdivenlerden aşağı doğru inen inen üstüne atıldık. Şehrin üstünde olduğu kadar, altında da faal bir gidiş geliş var.

Şimdi perondayız. Etrafa bakıyorum. Güzel taştan sütunları dahilî tezyinatının güzelliği ile üstü ile içindeki teneffüs edilen havanın temizliği ile velhaul, her şeyi, hey şeyi ile bu istasyon şimdiye kadar başka memleketlerde gördüğüm metroların fevkinde.

Mesela, hakkikaten çok iyi olan Berlin yeraltı trenleri istasyonu bu istasyonların yanında zevksiz, çok eski ve çok iptidai sayılıyor. Esasen diğer memleketlerdeki eşlerinin fevkinde olduğunu bildikleri için Moskovalılar da bundan büyük bir gurur duyuyorlar.

Tren geldi. Küçük geniş ve temiz vagonların içine atıldık. Vagonun içinde bulunanların yüzde sekseni gazete okuyorlar. Hepsi basit giyimmiş insanlar, vagon dolu bu ayakta kalacaktır. Genç bir işçi yerinden kalktı, bana yerini verdi. Bir başka delikanlı da arkadaşım için ayakta kalmağa katlandı.

Sergiye geldik. Burası iki katlı bir bina. Kapıdan girince yanımıza verilen bir yağlı kadim bize burasını gezdirmeye başladı. Evvelâ, büyük bir salona girdik. Soldan başladık. Burada alttan yukarı verilen resimlerle eski devirde kadın

nın ne olduğu gösteriliyor. Kocasından kırbaç yiyor, içinde dokuz aylık karımla çalışıyor, gayri meşru çocuğu olduğu zaman bu çocuk bütün hayat haklarından mahrum oluyor. Bugün hâik bir sırtı memleketlerde öyle. İşçi kadın, gebeliğinin sonlarına doğru ağır çalışması yavaş yavaş söylese işinde kapıya girer. Fakat Sovyetlerde evvelâ gayrimuşru çocuk yok. Bir insanın hayata geliş haddi zatında onun diğer, insanlar gibi meşru yapan birşey. Çocuk doğunca, diğer çocuklar gibi cemiyetten ve ebeveyninden bütün hakları isteyebilir. Sonra işçi kadının doğumdan önceki veya üç ay evvel, ve yine o kadar bir müddet sonra tam gündeliğine meşuriyet hakkı.

Burası tabii rejimin kendi halkı, na propaganda yaptığı kurt. Şimdi karşı taraftayız. Karşıda kavanozlar içinde çocuğun hayata daha gelmeden evvelki muhtelif devreleri gösteriliyor ve büyük yazılı ve resimli levhalarla gebeliğin muhtelif zamanların müstakbel annelerin neler yapmak ihtiyacında olduğu yazılmış. Doktor muayeneleri, eğzer, sizler, korseler, bütün sıhhi tedbirler, hattâ bebeklerin üzerine giydirilmiş elbiseler var. Bunlar gebe ve emzikli kadınların giyebileceği elbiselerin modeli. Kadınlar gebeliğinin artması ile tedricen karımları bil yüdükçe düğmeleri tedricen gevşetilecek açılan elbiseler, soyunmadan giyilecek, çıkabilecek pratik ve aynı zamanda zarif kılıklar. İsteyen annelere bu modellerin patronu da veriliyormuş.

İşte şimdi karşımızda çocuk takımları var. Bir çocuk doğduktan sonra nasıl yıkanır, gözlerine ne damlatılır? Nasıl sınığa yapılır, nasıl podralanır ve nasıl giydirilir? Arkadaşım:

— Biliyorsunuz, diyor, Sovyetler Birliği tebaası yüz yetmiş küsur milyonu geçer. Bunların içinde henüz çok iptidai olanlar da vardır. Memleketimizin her tarafından grup grup gelen annelere, en basit kadimlara burası gösterilir. Bütün bu gördükleri şeyler elbette onlarda bir intiba yapar ve kendi çocuklarına da aynı şeyi tatbik etmek isterler. Görünler üzerinde yapılan yüzde beş bir tesir bile faydadır, değil mi? Halbuki bu tesir çok daha büyüktür.

Şimdi, kenarda bazı maketler görüyoruz. Bunlar çocuk kreşlerinin, çocuk polikliniklerinin, çocuk bakım evlerinin, çocuk bahçe-

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Sovyet Rusyada
Küçükler için
Büyük işler
BaşarıyorSEYAHAT NOTLARI: 7
Yazan: Suat Derviş

Moskova sokaklarında anneler günü

Muazzam bir garın kapısından içeri girdik. Taş merdivenleri çıktık, bir taraftı duvar, bir tarafı geniş bir bekleme holü olan bir koridordan geçtik.

Hale doğru kıvrıldık. Ne müthiş bir kalabalık var. Eskiden bir buçuk milyon olan Moskova nüfusu köylerde ilk kolhozlar kurulmaya başladığı zaman beş milyona kadar yükselmiş. İşin ne olduğunu anlamayan köylüler evvelâ şehirlere hicret etmişler. Yavaş, yavaş meseleyi kavrayanlar yine köylere dönmeğe başlamış. Fakat bütün merkezlerde işe ve işçiyi ihtiyaç olduğu ve Moskova'ya gelenlerden büyük bir kısmı da hayatlarını buralarda kazanmaya başladıkları için dönmemişler. Şimdiki halde Moskova nüfusu dört milyon kadar varmış. Fakat, Sovyetlerde en büyük bayramlardan biri olan 1 Mayıs bayramının arifesinde olduğumuz için, bu bayramı Moskovada teside gelen halk ile bu günlerde Moskova nüfuzu da ha çok yükselmiş. Arkadaşım istasyondaki bu müthiş kalabalığın sebebini 1 Mayıs bayramının yılını diye anlatıyor.

Holün dörtte üçünde çocuklu insanlar yok. Masalara veya sıralara oturmuş, kadın erkek kalabalığı. Fakat tahminen dörtte biri kadar bir kısmında yalnız gebeler veya yanlarında çocuk bulunan insanlar var. Tabii bunların büyük bir kısmı kadınlardır. Kadınlar için adı iskemleler konmuş, fakat bundaktaki çocuklar için beşik gibi uzan, dört tarafı ufak parmaklıklar çevrilmiş koltuklar var. Annelere çocuklarını bu beşiklere yatırmışlar, kendileri de yanlarına oturmuşlar.

— Ah ne güzel bir fikir, diyor.

Muhatabım:
— Bu birşey değil diyor. Asıl boşunaya gidecek şeyi şimdi göreceksiniz. Burada ancak on, on beş dakika kadar tren bekleyen anneleri görebilirsiniz, çocuklu kadınlara ve çocuklara yapılan yardım çok daha büyüktür. Buyurunuz içeri.

Cam bir kapıdan içeri girdik. Dört beş ayak merdivenle ufak bir aralığa indik. Tam karşıda bir yazıhane. Yazıhanenin önünde orta yaşlı bir kadın oturuyor. Karşısında kucağında üç yaşlarında kadar bir çocuk tutan köylü bir kadın da ayakta duruyor. Yandaki sıraların üstünde kundaktaki çocukları emziren üç anne nöbet bekliyorlar. Ve dört beş yaşında bir kız çocuğu merdivenleri kendine inip çıkarak oynuyor.

Arkadaşım büroda oturan kadına yaklaştı. Rusça birşeyler anlattı. Memur hemen yerinden kalktı. Ve kendisini takin etmemizi söyledi.

61. Bizi müesses doktorunun yanına götürüyor. Ufak bir koridordadır.

62. Bir kapı açıldı. Beyaz odalıktır. Otuz beş yaşında güzel bir kadın dışarı çıktı. Kendisi hem bu teşkilâtın doktoru, aynı zamanda da müdürü. Arkadaşım beni ona tanıttırdı. Ve içerisinde gezip görmek istediğimizi anlattı.

Doktor beni hem gezdiriyor. Hem de anlatıyor:

— Bizim memleketimiz büyüktür, çok geniştir. Bazen çocuklu bir kadın için üst üste on gün, sebz gün tren seyahati etmek icap eder. Gebe ve emzikli kadınlar ve

küçük çocuklar için bu kadar uzun yolculuklara tahammül etmek, istirahat etmeden yola devam etmek fevkalâde müşkül oluyor. Hele bazan basit köy ve halk kadınları için bir istasyonda on, on iki, hattâ yirmi dört saat tren beklemek lâzım geliyor. İşte o zaman bizim teşkilâtımız onların imdına yetişiyor. Gebe, emzikli, veya yetmiş çocuklu bir kadın için bu müessese daima açıktır.

Trenden indi mi, kaç saat için olursa olsun, hemen buraya gelebilir. İşte şu kapının önündeki büro da ismi, çocuğunun adı ve nereden nereye geldiği kaydediliyor. Ondan sonra şu gördüğünüz gişenin önünde durur. Ve annenin şu odada çocuğunu ayırırız. Çocuk sıhhi bir muayeneden geçer, sarı bir has talığı olup olmadığı anlaşılır. Eğer çocuk sıhhatli ise, ekserisi sıhhatlidir, hemen buradan banyo odasına götürülür. Orada tartılır.

Buyurunuz, size oraları göstereyim. Yalnız şu beyaz pelerinleri omuzunuza almak lütfunda bulunuz.

Bize verilen beyaz pelerinlere bürünerek ve paltomuzu orada bırakarak, içeri giriyoruz. İlk girdiğimiz yer ufak bir banyo salonu. Küçük banyolar var. Bunların birinde bir anne çocuğunu yıkıyor. Otede bir hemşire yine mini bir bebeği tartıyor. Yıkanan ve tartılan çocuğun her ikisi de ne kadar gülbüz...

Küçük çocuklara karşı duyduğum zâf beni yanlarına çekiyor. Pembe yatağındaki ması ması gözlerinin içi gülen altı yedi aylık yavru. Tam sıhhatli bir çocuk tabii. İki ve neçile yüzümüze gültüyor.

Simdi oradan çıktık. Bir başka odaya girdik. Burada cam, mekânlar arasında teker teker konulmuş bir iki şilte ve çocuk karyolası var, fakat içerde bir tek çocuk yok.

— Burası sarı hastalıklar için, diyor. Fakat bugün hiç bir hastamız yok...

Yandaki bir kapıyı açtı. Küçük bir oda... Bir sezlongen üzerinde gebe bir kadın arkası üstü yatıyor. Bir köyle yüzünü örtmüş, doktor

izahat veriyor:

— Uç gündür yolda imiş, bu kadın... Hem gebe, hem de iki yaşında bir çocuğu var. Tren kendisini çok rahatsız etmiş. Daha dört günlük yolu varmış. Fakat bir gün bu rada istirahat edecek. Akşam saat dörtte bize geldi, çocuğu yatıyor bile.

Genç anneye yaklaşan doktor şefkatle omuzunu okşuyor ve ona rusça birşeyler soruyor. Kadın cevap veriyor. Doktor anlatıyor:

— Nasıl olduğunu sordum. Çok daha iyi imiş. Karnında altı aylık çocuğıyle üç gün durmadan seyahat etmek bir kadın için pek müşkül birşeydir. Tren çok tutuyor - muş ona...

Doktor büyük bir buz dolabını açıyor. Burada yanyana dizilmiş sterilize süt şişeleri var: — Bunu kadınlara veriyoruz, diyor, bu suretle temiz süt bulabiliriz.

Şimdi yatakhane diyeyiz. Mini minilerin yatakhaneleri. Her yatağın yanında bir de sezlongen var. Sezlongenlerin üstünde anneler uzanmış yatıyorlar. Yahut ikisi, üçü bir araya gelmiş konuşuyorlar. Doktor:

— Bu çocuklara müessesenin elbiselerini veriyoruz, diyor. Kendi elbiselerini dışarıda bırakıyoruz.

Bir başka salona girdik. Burada yalnız çocuk yatakları. Annelere yok:

— Bunlar birkaç saat burada kalacaklar. Onun için annelere mahsus yatak, sezlongen filân yok. Bütün geceyi burada geçirecek annelere ayrı yatak veriyoruz.

Istasyonun başka bir kısmına gittik. Burası beş yaşından on iki, on üç yaşına kadar olan çocuklar için.

Evvelâ bir salona girdik. Bu salon çocukların yemek salonu. Duvarlar güzel resimlerle dolu. Çocuklar tarafından yapılmış resimler. Kenarda şair Puşkin için küçük bir sergi. Çocukların, Puşkin eserleri hakkında yazdıkları tenkidler ve onun eserlerine ait yaptıkları resimler. Duvarda Stalin Yoldaşın çocuk kucağına resmini küçük. Duvarda annelere, ço-

EK 37- TAN GAZETESİ: 30 HAZİRAN 1937

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Sovyet Çocuklarına
Sanat Terbiyesi
Nasıl Veriliyor?SEYAHAT
NOTLARI: 8
Yazan: Suat
Derviş

Bir tiyatro kapısından içeri girdik. Bir holden geçtik, perdeler çıktık. Bir başka holden geçtik. Arkadaşım: "Bir dakika kenarda bekleyiniz şimdi geçtik. Kenardaki sütunlardan geçtik. Kenardan duruyordum. İki kere holdin ortasında elinde mazeretle yazılmış bir sürü kâğıtlar olan bir erkek ve iki üç artist bir yarışma prova yapıyorlar. Bir yarışmadın bana yaklaştı. Herhalde istediğimi sordu, ona rusça o konuştu. "rusça anlamıyorum", dedim. Yanından çekildi, gitti.

Yine yalnızım. Arkadaşımın müzikle konuşmasını ve beni müzikten yanına götürmesini bekliyorum.

Buhnov çocuklara artistik terbiye vermek yurdu teşkilatının merkezindeyim.

Bu merkez Maarif halk komiserliğine tabiidir. Meggüliyeti çocukların, onların ruhlarının inkişafına mesgul olur, onlar için çocuk tiyatroları kukla ve bebek tiyatroları açar, büyüklerin tiyatrosuna mataneler tertip eder. Onların istidatlarını hangi tarafa doğru gittiğini gözönünde tutarak ne kadar hangi sanat koluna karşı istidat sezerse o istidatın inkişafına yardım eder. Bugün, bu müesseseyi görmek ve müdirlileşmek istiyorum.

Müdür; sivri sakallı, genç bir adam. Yazıhanenin önündeki koltuğu bana gösteriyor. Müessesesi hakkında istediğim malûma veriyor:

— Sovyetler Birliğinde 130 tane çocuklara sanat terbiyesi vermek yurdu vardır. 100 çocuk tiyatrosu, 130 musiki mektebi, 22 kukla ve bebek tiyatrosu, 150 çocuk sineması, 6.500 mektepte sinema, 150 çocuk radyo istasyonu, 50 güzel sanatlar stüdyosu, 25.000 mektepte konferanslar, konserler, müzameceler verilir. Çalışma metodumuz ilmi bir araştırma meselesidir. Evvelâ çocuğu müşahade ederiz, onu tanıyıp çalışırız. Ondan sonra programa geçeriz. Bazan en iyi pedagoğlar buraya geldikleri zaman bizim için yazırlar: "Teknik yapıyorlar", diyorlar. Halbuki Varvara ve Brekselde yapılan konferanslar bizim çocuklarımızın sanat terbiyesinin ne kadar yüksekliğini gösterdi. Türkiye bizim en büyük dostumuzdur, Türkiye belki bizim işlerimizi, birçok başka ecebiden daha fazla biliyor, bizi anlamak, tanımak istiyor ve bize bir Türk geldiği zaman tenkit maksadıyla değil müsamaha ile ve daha saygı ile beğenmek arzusu ile geliyor.

Burada müessesemizde tahminen bir kaç yakın kadın, erkek Türk pedagoğu tetkikatta bulundu. Bizim mesaimize gayet derin alâka ile takdir gösterdi, fakat, birçok ecebî memleketer, bizi yanlış anlamak mı istiyorlar, yoksa samiyetten anlamıyorlar mı bizi yalnız teknik yapıyoruz zannediyorlar.

Bizimle ecebî memleketerin bir kısmı arasındaki zihniyet farkını iyi biliyoruz. Meselâ, bugünkü gibi, fakat, sabık Fransız Maarif Vekaleti sekreteri buraya gelmiş. Müessesemizi gezdirdiği zaman, Fransızda da Fransız çocukları için birçok seyir yapıldığı ve halâ ki bizde olduğu gibi onlarda da çocuk filmleri çevrildiğini söyledi. Meselâ Sous les toits de Paris,

Küçük bir sahne artisti

Bir küçük heykeltıraşın şaheseri

Bu da öyle

meşhur "Paris damları altında", filmi çocuk filmi imiş.

Gayri ihtiyarı güliyorum:

— Sakın, diyorun, isimde yanlış olmasın.

— Bilmem herhalde bu jami söylerdi. Halbuki belki siz de o filmi gördünüz. Çocuk filmi bunun ne alâkası var? Çocuk ne kadar sıhhatli ve ne kadar normal bir çocuk olursa olsun psikoloji noktası nazarından ona bu gibi şeylerin gösterilmesi tehlikelidir. Onlara fena misal göstermek hiç doğru değildir. Çünkü çocuklara büyükler arasında anlayış itibarıyla büyük farklar vardır. Bizim müessesemiz 1931 de kurulmuştur. O zamandanberi bir kimya laboratuvarında nasıl tahlil yapılırsa biz de çocuklarımızın ruhunu öyle tahlil ediyoruz. Bunun için hususî cihazlarımız ve bir sü-

rü anket suallerimiz vardır. Çocuk şu suale verdiği anı cevapla suna ve buna karşı gösterdiği anı alâka ile bu işte mütehasas olan pedagoğlar birçok neticeler çıkarıyorlar.

Bir tiyatro piyesinin tesirleri muhtelif tahsil seviyesindeki insanlar üstünde bile tamamilen ayrı ayrı değil midir? Biz burada görüyoruz, şehir tiyatrolarında sahnede trajik telâkki edilen bir dakika "Kolhoz", sahnelerinde köylü seyirciler için kahkaha vesilesi oluyor. Kendilerine: "Niçin güliyorsunuz?", diye sorulduğu zaman: "Niye güliyeceğim, bu adam fena idi, cezasını çekiyor. Madem ki kabadahinin cezasını çekiyor tabii biz de güleriz", diyorlar. Köylünün psikolojisi ile şehirlinin psikolojisi arasında büyük fark vardır. Çocuklar her şeyi daha ciddi telâkki ediyorlar. Ve oyunun tamamilen oyun olduğuna inanmıyorlar. Çocuklar için yazılan piyeslerin sonu, birçok kere küçük seyircileri tatmin etmek için değiştirilmiştir. Meselâ "Çapayef", filminde, Çapayef'in enişmesi çocukların hoşuna gitmiyordu. Böyle bir adamın mahvolmasını istemiyorlardı. Belki gelecekte defa kurtulur ümidinde Çapayef'e birçok kere dönüp gelen, onu birçok kere seyreten çocuklar oldu. Sonra (Dardanöbreno) filminde engizitörler geldiği zaman, salondaki çocuklar heyecanla: "Engizitörler geliyor, Dardanö kaç", diye bağırıyorlar.

Bir piyeste kahramanlarımızın aleyhinde bulunan onun düşmanı rolünde olan bir artisti dövmek istedikler. Çocuklar çabuk güllerler. Fakat kendilerini güldüren şeyin çok sürmesini istemezler. Bir piyeste artist bir yere girmek için tereddüt ediyor ve yahut korkuyor. Başlangıçta bu tereddüt ve korku çocukları güldürüyor. Fakat, bu tereddüt devam ederse çocukların tahammülü kalmıyor, sıkılıyorlar ve bağırıyorlar: "Ne duruyorsun, niye girmiyorsun, girsene içeri...", "Çapayef, oynanırken Çapayef'e silâhla yardım etmek isteyen çocuklar güldük. Meselâ pedagoğların çocukların trajik bulacaklarını zannettikleri bazı yerlerde çocukların kahkaha ile güldüklerini görüyoruz. Çocuk piyeslerinde trajik dakika anı gelmemelidir. Anı olunca çocuk anlamıyor. Onlar bu faciâ sanma alıştırmış olmalıdırlar. Fakat, şunu söyleyeyim ki, çocuklar acıklı biter piyesleri sevmesler. Kukla ve bebek tiyatrolarında oynatılan kuklalar en kıymetli artistlerin yaptıkları eserlerdir. Müessesemiz yalnız tiyatro için değil, her sanat şubesinde faaldir. Faaliyetimiz mekteplerden evvel ve mekteplerde Piboyner yurdunda her taraf. Faaliyetimiz hakkında bir sürü metodik eser negrediyoruz. Ayda iki kere negrolunur hususî bir revümüz vardır. 35.000 basarır. Bir kaç sene evvel mektep şarkıları için bir müsabaka yaptık. 1902 güfte, 406 beste geldi. Faaliyetimiz, birliğimizin her tarafına samildir. Kollektif çocuk oyunları, danslar, musiki, resim ve heykeltıraş şubelerimiz vardır. Çocuk istidatı hangi tarafa ise o tarafa

Sovyet sanatının en maruf yazarlarından: Orlov ve Chaguin

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Sovyet Rusyada
Sanat Hayatı
Çok Zengin

Gündüzleri enstitüleri, içti-
mal teşekkülleri gezmekle
vakit geçiriyorum. Geceleri davet
olmadığı zaman tiyatrolara gitme-
yi pek seviyorum. 1 mayısa yakla-
şığı için şehir gitgide kalabalık-
laşıyor. Moskovada bulunan amele
ve köylü teşekkülleri murahhasları
için biletleri tuttuklarından her is-
tediğimiz piyesi göremiyoruz. Gi-
deceğim tiyatro ve göreceğim piyes
çok hediyeleri olan bir piyango gi-
bi isabet ediyor.

Bana nasıl bir piyes görmek is-
tediğimi sordukları zaman, daha
fazla Sovyet ediplerinin piyesleri-
ni görmek istediğimi söylemiştim.
İlk bilet bana (Vartanof) ti-
yatrosunda verilen (Büyük gün)
ismindeki yeni bir piyesin ilk
temsil için geldi. Birkaç gündür
beraber gezerek dost olduğumuz
nazik mihmandarım, eseri yazan
muharririn Sovyetlerde çok meş-
hur bir muharrir olduğunu söylü-
yor. Ve bana bu piyesin temsil e-
dileceği tiyatro hakkında malûmat
veriyor.

Tiyatronun başlayacağı saat.
te oraya geldik.

Bina çok güzel bir bina. Her
yerde olduğu gibi Sovyetlerde de
tiyatroya girerken gardroba man-
to ve şapka bırakılıyor. Ve Avru-
pada olduğu gibi gardropçu kadın
veya erkek bir dürtün lâzım olup
olmadığını soruyor.

Merdivenlerden yukarı çıktık.
Fuaye çok kalabalık... Arkadaşım:
— Bugün piyes biraz geç baş-
lar, diyor.

—Niçin?

— Bir Mayıs bayramından ev-
velki haftada her yerde piyes baş-
lamadan evvel nutuk verilir.

Biletlerimizi gösterdik, içeri gir-
dik. Sahnede Lenin ve Stalinin
büstleri ve kırmızı bir örtü ile ka-
panmış uzun bir masa... Masanın
başında fırkanım, amele teşekkül-
lerinin hatipleri oturmuş. Kenar-
da bir kürsü, kürsüde dik brykıtı
ve miyop bir hatip rusça bir nu-
tuk söylüyor.

Yerimiz üçüncü sıra. Dikkatle
hatibi dinliyorum. Tabii söyledik-
lerinden bir söz anlamıyorum. Fa-
kat mihmandarım bana söylenilen
sözleri anlatıyor. Hatip bir mayı-
sın mânasını anlatıyor. İş ve işi
bayramının tes'idi için Sovyetler-
de sevinçle hazırlanırken birçok
memleketlerde aynı günlerde ame-
lelerin tevkif edilmekte oldukları-
na hapishanelerde, polis karakolları-
nda eziyet çektiklerini işkence
edildiklerini söylüyor.

Hatip, bundan sonra sösti Sov-
yet Birliğinin yaratıcı ve yapıcı
faaliyeti üstüne naklediyor. Baş-
langıcı birbirine bağlayan Volga

kanalını insanın tabiatı nasıl hâ-
kim olduğuna dair bir misal ola-
rak gösteriyor. Ve eğer insanlar
birbirleriyle değil, tabiatla savaşa-
bilirlerse dünyada neler yaratabi-
leceklerini bu misalle ispat ediyor.
Rus sanayilinden Kızılordudan,
Voroshilof ve Stalin Yoldaştan bah-
sediyor. Gittide heyecanlanıp ça-
buk konuştuğu için ve arkadaşım
aynı süratle tercüme yapmıyordu.
ğından nutkun sonunu iyi anlıya-
mıyorum. O hatip sözünü bitirdik-
ten sonra sıra ile başka hatipler
kürsüye çıkıp konuşuyorlar. Niha-
yet (Enternasyonal) çalmıya baş-
lıyor. Herkesle beraber ayakta
dinliyoruz.

Piyenin müellifi Kirşof, Sovyetler
de çok sevilen bir muharrir.
miş. Piyes Kızılordunun tayyare-
cileri arasında geçiyor. Piyesin
kahramanı Pier Kojin ihtilalde
çarpmış çetin tabiatlı, haşin fa-
kat çok dürüst ve çok idealist bir
asker. Bir tayyare merkezinde va-
zifesi var. Buraya genç bir tayya-
re zabiti ile paraşütçü olan genç
karısı geliyorlar. Kojin genç ka-
dını aşık oluyor. Ve mütemadi-
yen kadının kocasını arıkanıyor.
Esasen senelerdenberi atıl dur-
muş olan ve ihtilâli asker, İspan-
yadaki faşist fecayilini işittikçe in-
sanlığa yardım etmek için daha ne
beklediklerini kendi kendine soru-
yor: "Bize harp etmesini öğrettin-
siz, hepinizi biliyoruz. Muxtarip
insaniyeti kurtarmak için de bekl-
yoruz?..", diyor. Rusya içindeki Ko-
jini, ask, çok daha asabi yapıyor
bir gün kumandanları onlara sı-
ratejik bir mesele veriyor. Bu me-
seleyi herkes bir türlü hallediyor.
Kojinle genç kadının kocası arasın-
da bir münakaşa geçiyor. Kendi
tezinin doğru olduğunu iyi bilen
Kojin, genç tayyareciyi tahkir e-
diyor. Üçüncü sahne bir tayyare
meydanı. Paraşütçü genç kadın
cesur, fakat ihtiyatsız hareket-
ler yapıyor bunu gören Kojin bir
âmir olduğu için kadını tahkir e-
diyor. O sinirle kendisi bir tayya-
reye biniyor, fakat tayyare düşü-
yor, yaralanıyor ve o zaman Ko-
jinin yanındaki genç bir paraşüt-
çü, kadına Kojinin kendisini sev-
diğini söylüyor. Kojin, yaralı, e-
vinde yatıyor. Bütün tayyareci-
ler onun evindeler. Genç zabitle
de barışmışlar. İşte o gece Kojin
kocasının yanında genç kadına ilâ-
nı aşk ediyor. Kadın kaçmak is-
tiyor, fakat kocası karışım elin-
den tutuyor ve Kojinin sözlerini
dinlemeye icbar ediyor. Kaçmaya-
cak. Onlar modern insanlar. Eger
Kojin isterse Kojine gitsin. Fa-
kat eski ihtilâli kendi sevilmedi-

SEYAHAT

NOTLARI: 9

Yazan: Suat
Derviş

N. Okhlopkov

Nathalie Satz

Lionbimov - Lanskoï

ğini biliyor, silâh arkadaşına ka-
rışım kendi aşkına en ufak bir
mukabele göstermediğini anlatı-
yor. Ve bu tarzda konuşuyor. İht-
ilâli neslinden bir ferdin güç, ş-
irsiz, aşkız ve çetin hayatını tas-
vir eden sözleri çok güzel. Esa-
sen piyesin en iyi sahnesi de bu.
O sözünü bitirince genç kadın:

"Eğer kalbimi kocama vermiş
olmasaydım, sizi severdim Kojin,
diyor.

Kojinin ayağı iyileşmiştir. Ve aya-

Kızılmeaydanın tam ortasında büyük bir âbide: Lenin'in mezarı

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Lenin Mezarı

VE

Lenin Müzesi

SEYAHAT NOTLARI: 10
Yazan: Suat Derviş

Günün her saatinde Lenin'in tabutu etrafında bir resmigeçit var gibi

1 Mayıs karşılamak için Moskova şehri nasıl süsleneceğini, nasıl donanacağını bilemiyor. Caddelerin iki yanındaki evlerin hepsi al bayraklarla kapandı. Bütün sokaklarda dükkân camcânları donandı. Her bir sokak yirmi seneye yaklaşan Sovyet rejiminde başarılmış olan işleri gösteriyor. Bunu göstermek için tabii istatistikler, grafikler, desenler ve istihsalâtın nümuneleri, ya sembolik veya meallî maketler var.

Büyük binalar baştan aşağı bayraklarla süsleniş... Şehrin bir tarafında Marksın kocaman, onun yanında daha küçük olarak Engelsin biraz daha küçük Leninin, Leninden daha ufak olarak Stalin'in resmini asmışlar, diğer bir tarafta beş katlı bir bina büyüklüğünde yan yana Marks, Engels, Lenin, Stalin ve Vorosilof resimleri hep aynı büyüklükte.

Başka bir yerde Leninin gölge halindeki profili yanında Stalin, daha ötede Lenin, Stalin, Vorosilof ve bütün halk komiserlerinin resmi. Başka bir binanın üstünde Marks, Engels, Lenin, Stalin, Telman, Pasyonarya, ve Dimitrofon resimleri konulmuş.

Bir oyuncak gibi yatıyor. Sağda, tam meydanın ortasında arkasını Kremlin duvarına vermiş bir âbide. Kızıl taşlarla yapılmış, ilk basamağı ve kapısının üstü siyah bir çevre ile çevrilmiş bir âbide.

A bidenin önünde Kızıl ordu askerlerinden ikisi nöbet bekliyorlar. Ağır adımlarla yaklaşıyor. Lenini ziyarete gelen yalnız biz değiliz. Önümüzde ve arkamızda daha bir sürü insan var.

İçeri girdik. Serin bir loşluk içinde duvarları galiba renkli mermerlerle süslü dehlizlerde ilerliyoruz. Galiba renkli mermerlerle süslü diyorum, çünkü doğrusu ben âbidenin teferruatıyla meşgul değilim. Merdivenlerden indik, bir salona geldik.

Salonun içine hâkim olan renkler muhakkak ki siyahla kırmızı. Amma siyah nerede kırmızı ne tarafta göremiyorum. Yalnız gördüğüm şey etrafı kırmızı kadife kordonla çevrilmiş bir cam tabut. Tabut, tam bu salonun ortasında duruyor. İçinde yine kızıl ve siyah renklerde bir adam yatıyor.

Yüzü balmumundan yapılmış bir bebek yüzü gibi sapsarı, gözleri en sakın bir uykuda imiş gibi büyük bir huzur ifadesiyle kapanmış, yüzünün hiç bir çirliği fena ve isticraplı bir ölüm maskesi takımmamış. Saçları acıyarak, kızıl telli sakalında beyaz kıllar da var. Üstünlü göğsüne kadar örtmüşler. Ellerini bu örtünün üstünde duruyor.

Leninin tabutunun yanından ziyaretçiler teker, teker geçiyorlar. Kimse durmuyor. Bu bir resmi geçit gibi.

Her günün her saatinde Leninin tabutu etrafında bir resmi geçit var gibi.

Lenin müzesi. Muazzam bir müze, sayısız salonları var. Bu salonlarda ihtilâlciler, âlim ve devlet sefi. Leninin hayatının bütün

merhalelerini görebilir ve etüdiye eder, onun mesaisini ve mesai arkadaşlarını tanyabilirsiniz.

İlk salon Leninin çocukluğunu gösteriyor. Annesinin, babasının kardeşlerinin resmi, Leninin doğduğu evin resmi, Leninin mektepte aldığı numara cetvelleri. Okuduğu kitaplar. Leninin yavaş, yavaş tekâmülüne ait vesikalar. Okuduğu jimnazıyımın resmi, sınıfının resmi, kendisiyle beraber mektebi bitiren arkadaşları, sosyal mezurlara karşı ilk duyduğu alâkalar. İlk mesai arkadaşları, ilk okuduğu Marksist eserler. İlk yazdığı eserler. Gizli teşekküllerde çalışmaya başlayış raporu. Lenin hakkında yaptığı raporlar. İlk tevkif edilişi, hapisanede olduğu zaman ekmekten hokka yapıp içine süt doldurarak ve süte beyaz kâğıt üzerine yazdığı ve ateşe tutulunca okunan vesikalar. Leninin mesaisini adım, adım takip edebiliyoruz. Her devirde kendi resminin yanına mesai arkadaşlarının da resmini koyuyorlar. ve Rus 1905 ihtilâlinin nasıl yavaş, yavaş doğduğunu, hazırlandığını, neticesini bütün teferruatıyla bütün vesikaları ile çalışanların resimleriyle hâdiselerin geçtiği yerlerin resimleriyle, o vakaları canlandıran tablolarla takip ediyoruz. Bu suretle de Leninin hayatını öğrenirken Stalin, ve Vorosilof gibi ihtilâlcilerin es. kidenberi nasıl çalıştıklarını öğreniyoruz.

Leninin on yediden sonraki hayatını ve faaliyetini gösteren salonlardan geçiyoruz. Müze müdüriyetinin yanımıza koyduğu tercüman büyük bir bilgi ve tükenmez bir sabırla bize malûmat veriyor. Arkadaşım söylenilen sözleri Fransızcaya tercüme ediyor, tam bu sıra yanıma şişman kısa boylu esmer bir kadını, zayıf ve ufak tefek iki insan yanıyor. Erkek: (Arkası 10 uncuda)

O peranın önündeki meydana kocaman Sovyet Birliğinin yeni arması yapıldı. Ve daha arkaya birliğe dahil olan Cümhuriyetlerin armaları konuldu. Bir Mayıs gecesi bunlar projektörlerle aydınlanacakmış. Diğer meydanların her tarafına mızka yerleri yapıldı. Panayır eğlenceleri kuruldu, büfeler açıldı.

Halk, şimdiden bir bayram havası içinde yaşıyor.

Bugün bir Mayıs bayramı arifesindeyiz. Bütün enstitüler, bütün müesseseler tatil yaptılar. Teşekkülleri gezmiyeceğiz. yalnız müzeleri; o da galiba bazılarını gezmiye müsaade var. Biz bugün Leninin mezarını gezeceğiz.

Büyük bir meydana geçtik. İki kırmızı binanın ortasındaki yoldan ilerledik. Bu iki binanın içinde Leninin müzesi, âsarî atika müzesi ve Puşkin sergisi varmış. Vaktimiz olursa bugün Lenin müzesini de gezeceğiz. Şimdi Kızıl meydana çıktık. Kızıl meydan da yarmıkı bayrama hazırlanıyor. Tahtalar sıralar, kızıl bezlerle Kızıl meydanı süslemeye çalışıyorlar. Solda kırmızı tuğladan bir duvar arkasında Kremlin sarayının yalnız en üst katının pencerelerini ve binanın damını, kubbelerini görüyoruz. Kremlin, Moskova şehrinin ortasında sarılarının arkasında tek başına bir başka şehir gibi...

Tâ karşımızda Moskovanın en güzel bir kışlaesi yıldızı ve mozarıkn çan kuleleri kubbeleri renkörenk cehaeti ile öfinesin altında

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Sovyet Çiftleri Nasıl Evlenirler Nasıl Ayrılırlar?

B izim otelin bulunduğu semtin evlenme, ayırma, ölüm ve doğum dairelerinin bulunduğu binaya giriyorum.

Gördüğüm gündüzeri bana daima refakat eden, rehberlik ve tercümanlık eden Voka memuresi de tabii yanımda.

Esaen burada onus bir adam atmıyorum. O gelip beni almasa, gideceğimsi yere kar beni götürmezse, alacağım randevuları benim için tesbit etmezse kendimi pek acemi ve beceriksiz hissediyorum.

Hayatımda kendi işini başkasına göstermekten hoşlanan bir insan değildim. Fakat buraya geldiğim bu birkaç gün içinde misafiri olduğum Voka müessesesi beni çok şımarttı. Memleketimizde de bu müesseseye benzer bir müessese teşkil etmek ve memleketimiz hakkında yazı yazmak isteyen cenebi muharrirleri aynı kolaylıkları göstererek hiç de fena olmayacak.

Rehberim bugün de evlenme ve boşanma dairesinin müdüründen benim için bir randevu alarak sabahleyin otele gelinece.

— Bugün Zaks teşkilatına gideceğim, dedi. Ben de mutli bir çocuk gibi onu takip ettim.

Z aks müdresi uzun boylu, zayıf, orta yaşlı bir kadın. Müasasının karşısına geçtim. O rusça söylüyor, arkadaşım bana Fransızca tercüme ediyor.

Zaks müessesesi evlenme ve ayrılmaların tesbiti, ölüm ve tevellüt vakayının kaydı, yaş tahmini ve nüfus vesikası verilmesi gibi işlerle meşgul olur.

Sovyet Cümhuriyetleri Birliğinde evlenme yaşı on sekizdir. On sekiz yaşına gelen her Sovyet Birliği tobası nüfus kaydını ibras ederse ondan başka bir vesika istemeden kendisini evlendirir.

— Sıhhat raporu istenmez mi?

— Hayır, bizde sıhhat raporu yoktur. Fakat evlenen insanlardan biri hasta olarak evlenip eşine hastalığıntı asılası şikâyet vukuunda mahkemeye verilir ve hapis cezası çeker. Bizde isim meselesi Avrupa'da olduğu gibi değildir. Nikâh kaydı zamanında evlenenler isterlerse kendi isimlerini muhafaza edebilirler (Soyadlarını) eğer isterlerse evlenişini alabilir. Yani kadın muhakkek kocasının ismini e'mağa mecbur değildir. Erkek de isterse kadının ismini alır. İlk zamanlarda evlenenlerin nüfus kaydına evlenmiş oldukları kaydedilmiyordu. Ya'nus ellerine bir nikâh çıktanı veriliyordu.

— Sıhhat raporu istenmez mi?

Şimdi, hem nüfus kâğıtlarına kayıt yapıyor, hem de nikâh çıktısını veriliyor. Tevellüt kaydı zamanı anne ve babanın nüfus kâğıtlarıyla doğum evinin doğumu tesbit eden vesikası isteniliyor. Kayıt zamanı çocuklara verilecek aile ismi ana ve babaları ayrı aile isimleri taşıyorlar. Bu iki isimden hangisi olacağı hakkında bir karar vermek onlara bırakılıyor. Kanunen nikâhları tesbit edilmiş ebeveyninden doğan çocukları nikâhsız ebeveyninden doğan çocukların kaydı hakkında başka bir muamele yoktur. Sovyetlerce gayri meşru denilen çocuk yoktur. Yani nikâhsız ebeveyninden doğan çocuğun nüfusa kaydı için anne ve babasının nüfus kaydını doğum evinin vesikası lazım.

SEYAHAT NOTLARI: II

Yazan: Suat Derviş

Sovyet Rusya'da hadinlık her sahada faaldir: İşte bir hadin pilot

Alacağı isim de ebeveyninin arzusu-na bağlıdır. Bundan sonra annesinin eline bir vesika, çocuğun eline de bir nüfus kâğıdı veriliyor.

— Annenin eline ne vesikası veriliyor?

— Çalıştığı müesseseden yardım görmesi için annenin eline bir çocuk dünyaya getirdiğine dair resmi bir vesika vermek lazımdır.

Çünkü bide anne olan kadın doğumdan önce iki ay ve doğumdan sonra yine iki ay çalışmaz ve çalışmıyorsa gibi tam maaş alır. Ve doğruduktan sonra mutad gündeğinden fazla olarak dokuz ay çocuğunu beslemek için ayrı bir maaş alır. Bu parayı tabii çalıştığı müessesesi verir. Fakat memleketi hususat sermaye ile işleyen müessesesi olmadıkça göre devlet verir. Bundan başka yine elindeki bu vesika ile anneye bedava kurdaklar, bezler, çocuk elbiseleri ve süt verilir.

— Fazla verilen bu çocuk besleme parası tahminen ne kadardır?

— Yüz ruble kadardır.

— Talâkım Sovyet Rusya'da güclemiş olduğumu duyuyorum. Şimdi boşanmak çok uzun sürüyor mu?

— Evet, şimdi uzun sürüyor.

Eskiden boşanmak için gelen insanlar boşanmak arzusunda olduklarını söylerler ve onlara bunun sebebi sorulursa, boşandırırdı. Halbuki şimdi.

— Şimdi çok mu uzun sürüyor?

— Eh, en aşağı yarım saat.

B en de başka yerlerde olduğum gibi senelerce zannetmişim. Bu cevap üşüme gülmemeğe kendimi alamıyorum.

— Bu yarım saat süren muamele nedir diyorum. Muhakemeleri mi görülmüyor?

— Hayır, boşanmalara mâni olmak için elimizde ikna, tenvir ve irtıttan başka bir vasıtamız ve kanunî bir icbarımız yok. Yalnız ilk zamanlarda bu kolay evlenip kolay ayrılmak müsaadesini bazı gençlerin salisatimal ettiğini gördük. En ufak bir sempati ile bir aile yapmağa kalkışverişenler, en ufak bir kiddette bu aileyi yıkmak-

tan çekinmiyorlardı. Halbuki evlenmek, ayrılmak kolay ama... ekseri idivacim neticesinde bir veya iki çocuk var... Onların vaziyeti de mevzuubahs olmak icap ediyordu. Eski kurulan bir ailenin neden yıkıldığı sorulmuyordu. Şimdi bir çift boşanmak için geldi mi onlarla ayrı ayrı yahut beraber konuşuluyor. Ekseriya birbirlerine dargın olan gençlere nasihatler veriliyor. Bazıları bu nasihatlerden müteasir olarak barışıyorlar. Bazıları ise kararlarından vazgeçmiyorlar. Boşanmak için karı kocanın beraber daireye gelmesi lazımdır. Eğer kadın hasta veya gebe ise onun hukukunun muhafazasıyla burası mükelleftir. Eğer çiftlerin biri dışarıda ise his onun dairisi le bağlanıyordur. O zaman talâk biraz daha uzun sürüyor. Talâktan sonra baba on sekiz yaşına kadar çocuğuna bir para vermek, kadın ise ona yardım etmek mecburiyetindedir. Çok defa baba çocuğu yetiştirme almak ister ve anne de çocuğundan ayrılmamak için babadan hiçbir yardım istemez. Çocuğuna kendi bakmaya razı olur. Henüz çocuk babaya geçerse anne de babaya para vermek mecburiyetindedir.

Çünkü biz kadın erkek diye iktisadi ve ictimal hakları ve vazifeleri ayrı, iki cins tanımıyoruz. Ayrıldıktan sonra kadın isterse kendi genç kızlık soyadını alır, isterse kocasının ismini muhafaza edebilir. Şunu söyleyeyim ki şimdi boşanmalar eskisi gibi havallikle yapılmıyor. Düşünülerek, tasamla rak yapıyor. Kütle eskiden çok cahildi. Şimdi kültür sahibi oldu. Kafa tubu ile çok büyüdü. Ayrılmak vakaları iki senedenberi çok azaldı. Bir de bu vakaların önüne geçecek için bazı tedbirler alındı. Evveliden boşanmak muamelesi üç rubleye yapıldı. Şimdi birinci talâkta talâk kaydı için 50 ruble ikinciye yüz ell, üçüncüde üç yüz ruble alıyoruz. Bizim buradaki mmtakamız 300 bin nüfusluktur. Çocuk dışılmasını menden kanun çıktığındanberi günde doğum

11 - 7 - 307

ISTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Rusyada Mahkeme

**BÜTÜN HÂKİMLERİ
HALK KENDİSİ
İNTİHAP EDİYOR**

**SEYAHAT
NOTLARI : 12
Yazan: Suat
Derviş**

Moskova mahkemeleri reisl
Smimov Yoldaş, bizi Mos-
kova adıyla binasında iyi dögen -
miş, aklın ve sevdâsında bizi bu-
luttu. Kendisi orta boylu, çok
sefil bakışlı bir adam. Oyle bir
güldürü var ki, yüzüne baktığı
saman kalbine kadar gülmeyi an-
layacak sanmıyordunuz.

Herhalde onun karşısına kalbi-
de bir gülsiz olarak çıkmak in-
sanı çok fena bir his verecek.
Ziyaretimizin sebebi evelden
buluyordu. Çünkü randevimuz var
di. Arkadaşım kendisine rusca o-
larak suallerini sölledi. O da Rus-
ça olarak cevaplarını verdi. Bana
mülkâtı tercime eden her an-
mamki gibi sevinmiş mihmandarm
oldu.

— Soruyorduk mahkemeler ne-
si kuruldu? Hâkimler tayin mi e-
dildi, yoksa halk tarafından mı
intihap ediliyor?

— Bizim kanunu esaslanış gö-
re, hâkimleri halk intihap eder.
Her üç sene bir yeni intihabat
yapılır. Bu üç sene içinde hükü-
met halkın ona verdiği hâkimlik
arzını alamaz. Eğer halk ondan
istemesi olmasa yine ancak ken-
disi onu içinden çıkarabilir. Bi-
zim esas mahkememiz halk mah-
kemesidir. Halk, yalnız hâkimle-
ri değil, kanunları da seçiyor eder.
Moskova şehrinin 175 halk hâki-
mi, yani jürisi vardır. Bunların
her biri en aşağısı sene iki mah-
kemede vazife alırlar.

1936 senesinde bu yârimizi ka-
ların yeni jürisi 578 i Haba-
novist içlerdendi.

— İçlerinde ne kadar kadın var?

— 48 kadın ana vardır.

— Soruyorduk mahkemelerin, diğer
memleketlerdeki mahkemelerden
farkı nedir?

— Bize bunları şöyle sayayım:
1 — Bizim prensibimiz bir el-
rim ve cinayet olduğu zaman bu-
nun intikamını almak değildir. Bize
kâhahatlıyı yeniden hayata getir-
mek onu terbiye etmek isteriz. Bu
geçilide çalışarak yeniden terbiye
hususunda çok iyi neticeler elde
ettik. Şimdiye kadar mahkûm et-
tiğimiz muhtalî ihtilâkileri ve ka-
tilileri kendi metodlarımızda terbi-
ye ettik. Ve onlardan cemiyete
faydalı insanlar elde ettik.

En büyük misal Ramizdir.
O bir vatan haini idi. Pa-
kat çok tatlıdır adamlarından. O-
nu ve onun gibi çok büyük mühen-
dileri gimaldeki kanâde çalıştır-
dık. Ve bu onların üzerinde çalış-
tık. Şimdi, tamamlı değiştiriler,
çok terakki ettiriler. Memleket için
iyi şeyler keşfediyorlar, iyi çalış-
ıyorlar.

Baltık ve beyaz deniz kanâlerinde
çalışan mahkûmlar: iki buçuk se-
ne bu işte çalıştılar. Ondan sonra
kendilerini büyük mühâfızaları
Lenin nişanı verdi. Ve tekrar ha-
yata döndüler.

2 — Bizim mahkememiz bir su-
m mahkemesidir. Evet, bizim
mahkememiz de bir suum mahke-
mesidir. Bunu inkâr etmiyoruz.
Çünkü bir suum mahkememiz
bulunur. O hiçbir zaman bunun a-
şını geçmez. Çünkü suum mah-
kemesi bir suum mahkemesi bir mah-
kemesidir.

Yoldaş Smimov suetti. Gö-
leri bir an bir noktaya dal-
dı. Sonra gayet mânsai bir yüz ifa-
desiyle:

— O zaman gelip te bizim mah-
kemelerimizi görümler, dedi.

— Burada en çok işlenilen suç
nedir?

— Şerhloş kavgaları, hırsnık
çok eksildi. Cinayet te azdır. Ho-
le para çalmak için cinayet he-
men, hemen hiç yok gibidir. Cına-
yetin sebepleri cinayeti cinayete
kışıyor.

— Hukuk mahkemelerini işgal
eden davalar nedir?

— Karti koca davaları görülmü-
yor. Napoleon koduna göre, bir
koca karısını dövebilir. Şimdi
Soruyorduk kadın şikâyet ederse
değil doğur, karısını feda hakâ-
ret eden bir erkek bile gayetle ağır
surette cezalandırılıyor.

Sonra yine o kanuna göre,
bir kadın gayrimüser bir
çocuk doğurursa bu çocuğun ba-
baından çocuğu için hiçbir hak is-
tiyemeydi. Halbuki şimdi bide bir
erkek bir kadını tanışıp ondan bir
çocuğu olursa sonuna kadar ana-
ki mevrı evladı iması gibi bu çocu-
ğa bakmaya mecburdur. Bunu yap-
mama suçta telâkki edilir.

— Bide çocuk mahkemeleri
var mıdır?

— Hayır bide çocuk mahke-
meleri yoktur. Fakat, çocukları
terbiye edile enatlatıyormuz
vardır. Mütereddi çocukları ise
doğrudan doğrusu hastahane yot-
lar.

— Hırsnık eden bir çocuğa ne
yapılır?

— Hırsnık eden bir çocuk bu-
lunursa, ücretinde nafı olmasını a-
na ve baba mahkemeye getiril-
erek mesul tutulur. Onlar, ağır çö-
cüm terbiyesine ilâmmüden e-
hemmiyeti vermiyorlarsa çocuk e-
beveyninden alınır, teredibi pe-
dagöğlar tarafından ilâre edilen
terbiye evlerine verilir. Fakat,
çocuğun ne polise, ne de mahke-
me ile mihmandar olur.

— Bir çocuk benim çantamı
çalırsa ben polise şikâyet etsem, o
çocuğa ne yapılır?

— Polis tutamaz. Çocuk pabisi
vardır.

Bu polis pabisi çocukla meş-
gul olur. O çubukları memurlar da
pedagöğlardır.

Mühim işleri arasında nazik
mahkeme reislai. Daha çok yormak
istemem. Topuklar ederek yan-
dan ayrıldım.

Moskova'dan bir köşe

Moskova'dan bir köşe
meyve ihtiyacı yoktur. Bizim mah-
kememiz de bir suum mahkemesidir.
Fakat, sosyalist bir mahkemedir.
Burada hükümler sosyalist nokta-
nadan verilir ve işle onun için
diğer memleketlerdeki mahkeme-
lerden farklıdır. Mahkemeye çağır-
ılan her mücrimin istediği avuka-
tı tutmaya hakkı vardır.

— Memleketinde e'f'a para
mavcut olduğuna ve rejiminde de
sosyalist bir rejim bulunduğuna
göre herkesin kanunları bir olmama-
lıdır. Avukatların da tabii ücretleri
çalışmadıkları tahmin ediyorum.
O halde sosyalist bir memlekette
herkesin işle göre kazandığı na-
zarı ilbare alınmca herkesin is-
tediği avukatı da tutmasına im-
kân var mıdır? Yüksek avukatla-
rı ücretli mi tutmaya hakkı
vardır?

— Hayır, avukatın ücreti mül-
tehimin sylvığına uygundur. Meselâ
mültehimin kazancı bir ruble ise
bunun ancak yarısını yani onda bi-
rini avukata verir. Kazancı yâre
on, mültehimin avukat tutmaya
ihtidarı yoksa azdıkcası, yahut me-
leki birliği avukat parası verir.

— Eklâline alibeten şimdi cü-
rümür artmıca mı, yoksa ekli-
mekte midir?

— 1923 senesinde bugüne ka-
dar tutulan istatistiklere göre
cürümür, % 65 eksalmıştır. Bize
dâima Soruyorduk bir yirmi ya-
şında olduğuna sölüyor. Bu bir ha-
kâdır. Valia yirmi senedir ihtilâli
yaptık ve rejimimiz kurdık ama-
na. Hayatımızın ilk devreleri ya-
ni ilk on sene dahil herşeyler göv-
ti. On senedir normal bir hayat ya-
şıyoruz. Eğer bize daha on bey se-
ne rahat yaşamak imkânına verir-
sen, harpâk, güllâhla, patir-
den... O zaman...

Su Garip

İngilizcede herşeyden önce
at vardır. Hala kan İngilizce yar-
at. Yağ otuzı soku, olan bu mü-
tebalt at, kasmadığı yarata mü-
kâfât olarak şimdiye kadar jüri-
den fazla alban ve madalye alımp-
tır.

• • •

Kudâste bir Yahudi, işleniy el-
duğu muhtelîl cinayetler yüzünden
şimdiye kadar sekiz kere ilâma
mahkûm olmuştur. Fakat her defa-
ca da muhtelîl vesilelerle ülüm ce-
zası affedilmiştir. Şimdi müebbet
hapisli.

• • •

Amerikanda Neo London şehrin-
de Jull ahlada on vâkıa yâmile bir
grey kas durup dururken kâr el-
mes, ki gâhi de alımpat. Doktor-
lar sebebi bir türlü anlayamamış-
lar.

• • •

Cumâli Amerikanda on bey sene-
deberi ihtilâli yapmış bir İngiliz
hayranat ilâli, şimdiye kadar me-
hul olan 20 peşî hayvan keşet-
miştir.

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Sovyet Rusyada Davacı, Suçlu

Seyahat Notları: 13

Yazan: Suat Derviş

Hâkim Smirnov'un yanından çıktıkta sonra arkadaşlarıma:

— Sovyet mahkemeleri hakkında tam bir fikir edinmek için, eğer memleketinde mümkünse bir az da mahkeme salonlarına gitmek ve davaları dinlemek isterim dedim.

Arkadaşım büyük bir memnuniyetle:

— Hay, hay dedi. Hemen dinliyorum. Burası işte Moskova mahkemelerinin merkezidir. Asıl Adliye dairesi... En kalabalık mahkemeler burada yapılır.

Ektrafına bakındım. Çünkü binanın koridorlarında bizim İstanbulumuzun herhangi bir semtindeki bir sulh mahkemesini dolduran insanlar kadar insan yoktu. Arkadaşım çok seki bir kadın, gülerimden kalabalığı kâfi bulmadığını anladi.

— Evet, evet, dedi. Büyükdür. Mülkiyeti şahıslar kalktıktanberi hukuk davaları hemen, hemen yok gibidir. Ceza işlerinin de günün güne azaldığını duyduk.

Bir kapı açtık. Küçük bir salon. Tam karşıda bir kürsü. Kürsünün arkasında bir büyük, iki küçük iskemle. Ortada bir kadın hâkim oturuyor. Bir tarafında bir kadın, diğer tarafında bir erkek âza. Temyiz mahkemesi burası. Temyiz edilmiş hukuk davaları burada dinleniyor. Bu dinleyicilerin arasına oturdum.

Ortada mihâşir filân kimsesi görünmüyorum. Hâkim ayağa kalkıyor. Eline en üstteki dosyayı alıyor. İki müesseseye lami okuyor. Biri erkek, biri kadın iki kişi samimiyetle arasından kalkarak ilk sıra ile kürsü arasındaki ufak bir boşluğa ayakta duruyorlar.

Hâkim bütün dosyayı okuyor. Davacılar iki müessesenin müesseseli. Bunlardan biri Moskova şehri belediyesini, öteki de elektrik işi yapan bir organizasyonu temsil ediyor. Moskova belediyesi bu müesseseye elektrik tesiatı yaptırması. Sonra tediye bulunmamış. Müesseseye tesiat parasını istiyor. Moskova belediyesi bütün müesseselerin bu nevi tesiatı bilâ ücret yapmaya mecbur olduklarını söylüyor. Müesseseye bunun evreden haber verilir siparişin ona göre yapılması iddiasında. Muhakeme beş on dakika sürdü ve bir vesikâna celbi için başka bir güne talik edildi.

İkinci vaka yine onun eşi iki müesseseye arasında. Bir lokantaya, sebze müessesesi, siparişten ve iatıradan az sebze vermiş. Lokantalar da devletin, sebzececiğe. Devletin bir müessesesi ötekine. Devletin bir mahkeme bunun için de kantarların kontrolünü tuttu. Galiba şahid bir dava görmek için çok beklemek lâzım. Fakat hayır, işte talihimiz varmış... Bu defa şahid bir mesele... Davacı ortada, fakat dava edilen meydanlarda yok... Hâkim evrakı okudu. Davacıya bundan birkaç sene evvel iki odalı bir ev vermişler. (Sorumuz ilâf arasında kaydedim ki... Moskovanın yegâne sıkıntısı meken buhrandır... Bir buçuk milyon için kâfi gelen bu şehir, dört milyon tecavüz etmiş olan nüfusa yetmiyor. Moskova'da şimdi birçok işaat yapılmakta ve bu ihtiyacı karşılamakla uğraşıyorlar.)

Fakat sadâde gelelim. Ne di-yorduk? Davacıya bundan bir çok sene evvel iki oda vermişler... O kendi işleriyle bu iki odanın birini şahısa, karısına ve çocuklarına hâşretmiş. Oda bulmak

Rusyada bir kadın mahkemesi...

çok müşkül olduğu için diğerini de şaradan göüp Moskova'ya taşınmak isteyen bir erkek sarabasına terk etmiş...

Şimdi bunun üstüne seneler geçmiş, çocukları büyümüş, davacının şimdi çocukları için de bir odaya ihtiyacı var... Bunu kirasına soy lemiş... Üç senedir bu arzusunun izhar ettiği halde kiracı odayı terk etmemekte. Ve biçarenin başına belâ kesilmektedir. Üstelik son senelerde ahîki çok dolmuş olan bu adam çalışmak istemiyor, işi ev sahibinin eysalarını filân çalıştırıyor. İlk davada davacı kaybetmiş, temyiz etmiş. Bu ikincide hâkimler meselesinin daha etrafı tetkiki için şahitler celbini istedi-ler.

Dördüncü dava başladı. Yine iki müesseseye arasında bir dava... Bir müesseseye diğerine imalat için lâzımgelen bir madde temin etmemiş. Diğer müesseseye bunu vakitinde vermemiş ve davacı müessesenin işinin gecikmesine sebep olmuş.

Arkadaşım : — Bu davanın sonunu beklemiyelim. diyor, ceza mahkemesine gidelim.

Ceza mahkemesinin salonu bu salondan tam altındadır. Yalnız burada müddetumum ve avukat için kürsü ile samimiyetle aralarında ve samimiyetle hâkim kürsüsüne yan çevrilmiş biri bir tarafında, diğeri öbür duvarda iki masaya var.

Burada birinci dava bir çıldırma. İşi bir kadın sarıboşlukla bir erkeğin görüntü çıkarmış.

Muhakeme başlıyor. Hâkimler, âzalar ve müddetumum, erkek, kadın ortaya çıkıyor ve anlatıyor. On beş on altı senedir bir işiyle evlidir. Bir de on iki yaşında çocukları var. Kocasını daima çok işiyor. İşleri samimiyetle bilmiyor. Çok küfür ediyor ve kavga çıkarıyor.

cası bir müddet içtikten sonra mu tat üzere kadına küfürler ediyor ve kadın işittiği acı sözleri tahammül edemiyerek elinde çatal yerinden fırlıyor. Minsafir delikanlı bir dövüşe mâni olmak için kadını iki elinden tutuyor. Bu suretle eli yu-karıya doğru kalkmış olan kadının gayri ihtiyari bir hareketiyle çatal da delikanlının göğsünün çıkmasına ve bütün hayat için kır kalmasına sebep oluyor.

İkinci davada kadın iki seneye mahkûm olmuş ve temyiz etmiş. fakat müddetumumun eski kararında ısrar etmek lâzımgeldiğini söylüyor. Avukat uzun müddet müddetumumun iddiasını çürütmek için konuşuyor, nihayet kadına birsey lâ ve edip etmiyeceği soruluyor. Kadın ağlıyor.

— Kocam daima sarıboş, diyor, on iki yaşındaki çocuğum bakımsız kalacak. Herettime hükmetmezseniz hiç olmazsa müddeti ek siltiniz. Sizde buna rica ederim." Mahkeme, müzakereden sonra eski hükümde karar kıldı.

18 AY HAPIS

Mahkûm Hacı Ahmet

Sivas (TAN) — Uvey kardeşi Vey sel mahpusken karısı Şerife'yi seven ve Veyselin hapisinden çıkması üzerine çıldırarak köyünde 60 yaşında Hacı Ahmedin muhakemesi bitmiştir. Ahmet 18 yıl ağır hapse mahkûm olmuştur.

EK 43- TAN GAZETESİ: 16 TEMMUZ 1937

16 - T - 937

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Sovyet Mahkemelerinde Davalar Nasıl Görülür ?

SEYAHAT NOTLARI: 13

Yazan: Suat Derviş

Tren, Moskovadan ayrıldı dört saat kadar oldu. Bakıya gidiyoruz. Kompartımanda genç bir Azerbaycan kadını var. Ancak yirmi beş yaşlarında olmalı. Kocası boylu, sımsıkı, esmer bir kadın. Vagon çok kalabalık değil. Yalnız kompartımanda kumral saçları bir türlü gümüşe girmemiş olan, kalın kaşlı, sımsıkı orta boylu, mavi krepdöşün elbisesiyle genç bir Gürcü kadını, on iki yaşlarında kadar görünen oğlu ve keredinden epesince yaşlı bulunan kocası ve bir de yabancı var. Azerbaycanlı, bir gazeteci, veya tarih hocası galiba.

Onun sonraki kompartımanda yaşı bir Rus var. Biraz da Azerbaycan türkmeni komşusu. Altmışına yakın bir adam. Dört çimentolu fabrikasının müdürü veya müfettişi imiş. Eski bir amele imiş, inkılabın sonra tahsil olup mühendis olmuş... Çok neşeli bir adam. Daha ileride bir Kızıl Ordu generali, Dugutanlı bir delikanlı, bir Azerbaycanlı genç ve bir Rus de l'hanlı var. Kompartıman arkadaşları olan genç kadın vastasıyla onların herşeyle tanıştım. Herşey de türkmen komşusuydu. Gayet kolaylıkla anlaşılıyor.

Hepimiz bir kompartımanda toplandık. Yolculuk çok uzun. Daha iki günümüz var. Bakıya kadar. Vakti geçirmek lazım. Gramofon getirtiler ortaya... Gramofon çalıyor. Pildiklerden bir tane Ermeni sanatlar tarafından söylenilen ve bir Ermeni kompozitör tarafından bestelenmiş olan Közgü opereti. Bakıldı oynanıyor.

Çok güzel bir beste. Bundan sonra gramofonda Rus, Ukrayna, Dugutan, Cuhistan, Tacikistan, Azerbaycan, Gürcistan, ve ilah, ilah, havaları çalıyorlar. Ve trenimiz o yeknesak görünümlü şimşirli ayyah topraklı ovalardan komutarak, sallanarak geçerken, biz küçük bir kompartımanın içinde Sovyet Birliğinin geniş hudutları için toplanmış olan sayısız milletlerin hemen, hemen hepsini işitiyoruz.

Ukrayna çoktan. Gürcistan iletten tutuyor. Azerbaycan pek kıvrak. Ermeni musikisi bir cengaver gürleyişine benziyor. Dugutanın sesinde bir iltifat var. Özbek ruhu biraz daha yeknesak ve biraz daha yekpare gibi.

Yol arkadaşlarım kendi millî havaları çalındıkça konuşuyorlar. Çimento fabrikaları millîyetini olduğuna söylüyor. Yol arkadaşlarımız neşesine payan yok. Hepimden daha genç ve daha coşkulu o. Gramofon müziği zaman boyunca garkı söylüyor.

Ortak karardı. Lambalar yandı, perdeleri kapandı. Hepimiz koridordayız. Gençler avaralarında bir edebî kıtâbın münâkasasını yapıyorlar. Bittü günden beri onları dikkat ediyoruz. Ağabeyleri açtıkları zaman hiçbir zaman sağına bir mevzu dillerine almıyorlar. Komşuların mevzu yalnız iş timal, sıyast, edebî. Yani muhakkak kültürü insanların konuşabileceği bir mevzu. Akıllarında hep işleri. Büyük bir sevgi ve insanlık ilâhinden komşusuydu, hattâ o kadar işlerinden ve o kadar çok ciddî şeylerden haberdardı ki, insan kendi kendine: "Bunların acaba birer husulî hayrî yok mudur?", diye düşünüyordu.

Fakat, husulî hayatları olmaz olur mu?

Yol arkadaşım olan genç kadın gece kompartımanda yalnız kaldığını zaman anlatıyor:

— Yirmi beş yaşındayım. Moskovada imiş, kocamdan ayrı kalmış. ve bu onu o kadar üzümüş ki, bu yirmi beş gün içinde ve bütün işine rağmen beş kere ona telefon etmiş. Bakıya ve kim bilir ne kadar çok da mektup yazmış: "Böyle seneler evliliğin. Oyle sevgiler ki...", diyor. Fakat seneler evli ve hâlâ muhabbetleri bitmemiş. Hâlâ aşk gibiler. Hayretine güliyor: "Bis menâketiminde evlendiğim zaman, bir çok başka memleketlerde elbette olduğu gibi biraz da kendim için imtimal bir mevkî yapmak ve hayatımı kazanmak için evlenmişim ki... Evlenmekte hiçbir maddî menfaat aramıyım, hâlâ insanî hürriyetin his, yalnız sevgidir. Sevgi ve anlaşılmak. Kocam da benim gibi partide aktif çablar. Hem memleketimizin, halkımızın yükselmesi için beraber çalışıyoruz. İki arkadaş, hem ne iyi arkadaşlar.

Ertesi sabah öğrendim. Diğer iki delikanlı da evli imişler. İkisinin de karısı kendi milletinden değil. Birincisi Rus galiba, diğeri niçki de Ukraynalı mı. Gürcü mü, ne imiş? İkisi de kompartıman arkadaşımın şahursuzluğu içinde eserlerine kavuşacakları dakikayı bekliyorlar.

Moskovada da dikkat ettim. Sovyet gençleri, kadını ve erkeği aileye dâhilin, çocuklarını, evelerini ve evelerini seven insanlar. Buna sevgi acaba göndere incilâptan sonra verilen terbiye midir? Bunun çok büyük bir amî olduğunu kabul etmekle beraber benzer yalnız bu değil. Biraz da ictimal ve ictimadî hayatın Avrupa ve Asya'da bambaşka olduğu da gençlerin ruhlî inkılabında büyük bir rol oynamıştır.

Gee iyi aydın. Trenimiz Gürcistana hava saçar. İlimden ilâhime sevgiyorum gibi. İleride gençler Lenin'in köylülük meselesi hakkındaki muhtam plâğına gramofonda üçüncü defa çalıyorlar.

— Senin biz istemeyiş... böyle dinliyoruz, diyorlar.

Fakat bu üstünlük hiça sakıncası. Derin bir hürmet içinde Lenin'in cihazda biraz maddenleşen sesini dinliyoruz. Sonra yavaş bir sesle:

— Ben çok eski bir ihtilâlcim, diyor. Hayata çok küçükken atıldım. Buğra tahkime gıvâlık olarak işe başladım. Sonra yavaş

Tren, hızla hızla gidiyor. Etrafındakileri tetkik etmekten, onları tanımağa uğraşmaktan penecelerden dışarı bakmaya vakit bulamadım. Tren gindi bir nehir kenarından geçiyor. Ve yaşı adam, tatlı bariton sesle ben eski ihtilâlcilerin hapishane garklarını okuyor.

Rusyadan uç tıp

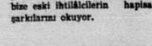
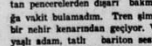
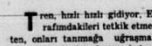
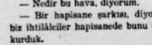
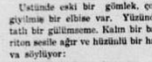
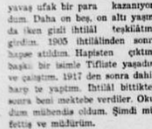
Yeni yetişenler

Özbek müstahzırları

Bir çilîci kadın bağda

EK 44- TAN GAZETESİ: 18 TEMMUZ 1937

18. 7. 1937

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Seyahat Notları: 14

Yazan: Suat Deroiş

Trenim Dağstan hududuna girdikten birkaç saat sonra Dağstan'ı yol arkadaşımız Mehmet treninden indi. Genç ve sarışın bir kadın onu karşılamaya gelmişti. Eşer, kartal bakışlı, enerjik profili ve ciddi meseleler konuşurlarken yüzde yus alılgan, ve erkek cinselli olan Yıldız Mehmet, sarışın kadını görünce heyecandan bir genç kız gibi kızardı. Ve sonra da tren durur durur bizi tanıttirdi: "Kafkas!" Sonra da genç kadının koluna girerek sevinçle gardan uzaklaştı.

Çinko fabrika, bir milletli de bir başka istas. yonda indi. Bizim arkadaşların çevresi güldü küldü. Şimdi daha fazla bizim türkçemizi pek iyi bilen Bakülü gane, tezi ile konuşuyorum.

Türkiye ile hem Dağstanlılar, hem Azerbaycanlıları iyi anlaşıyor. Hele Azerbaycanlıları tanımak gayet kolay. Moskovadaki otelde bir Tatar kız tanıdım. Tatarca konuşuyordu. Konuştuğu lehçe türkçeden bir hayli farklı olduğu halde ben onun da sözlerini anlıyordum. Onun gibi konuşabilmişim imkân olmadıkça halde, sonra ben ona türkçe cevap veriyordum. O da benim sözümü anlıyordu. Ve bana bilahiren değişik denince kadar birbirinden aykırı ilanlar konuşmuşum halde nasıl anlaşabiliyoruz? diye soruyordu. Fakat Azerbaycanlı bu minerve insanla anlaşmakta aynı müşkülli çekmiyorum. Zannedirim kendisi bizim memleketinde de holumuz. Lisanımız ufak bazı şive hatırlarından başka hiç kusur olmadan konuşuyor. Hem memleketimizi çok iyi biliyor, inkişafımız çok iyi anlıyor. Onu takdir ediyor. Atatürke karşı büyük hayranlığı var.

"İşte Bahri Hazer" dediği zaman kalbim kuvvetle çarpı. Eşer Kafkasyaya girdiğinden beri garip his hâleti içindeyim. Çocukluk hatıralarım birçoğu başımda dirdi.

Kafkasya... Tutam, tutam beyaz ıbricimlere benzeyen ak saçlı güzel bir baş gözümün önüne geliyor. Yüzünün çizgilerine rağmen gençliğin, gençliğin gururunu muhafaza etmiş, uçları yukarıya doğru halkık kaşlar ve bir çift yeşil göz. Kıpırmaz dudaklar, pırıltı yanan, hiç bozulmamış, iki sıra mün tazam dişlerin üstüne açılan küçük bir ağız. İnce usun, kusursuz bir burun. Yetmiş yapmış bir fakketmeden, bir parça öne eğilmeden taşıyan dimdik ve diğ bir vücut. Bu vücudun hayali beyazımla canlanıyor. Sanık anemim anemini şimdi yine karımda görüyorum. Sanık o kulaqlarına mirdanıyor: "Beni Kafkasyadan çağmıyor. Daha ilki yaşımda intimim. İmanımı sevirler - büyük anem esirer diyemeydi - Kafkasyayı hatırlıyorum. Amma haşreti içinde tuttur. Anam, babam ben-

Kafkas tiplerinden bir kızı - koca

Kahlar artık kurbaz yeniyorlar ve esirler diniz imanası esirler, güzel Kafkas kızlarını çalıp kaçırıyor. Kaçırıp İstanbul sarayların mütereddi sultanlarına satıyor. Ne İstanbulda Kafkas kızlarını satın alan, bunak sultanlar kalmış, ne Kafkasyada zalim Moskof padişahı.

Toprak kup kuru... Bir damla yeşillik kalmadı. Ağaç göremiyorum. Ağaç yer ne potreler. De mirden direkler denizden bir orman. Petrol kuyuları... Bakülü.

Akşam saat sekiz. Temiz bir istasyona indik. İnturistin adamı beni karşıladı. Yol arkadaşlarına ve da ettim. Büyük bir otomobile otele gidiyorum. Sokakları güzel ve muntazam olan bu şehirde Moskovadan daha fazla modern üslupta binalar var. Ve burada gök Moskovada olduğu gibi kurşun rengi değil. Burada akşamın havası sarı ve mavi. H-ik giyimiyor, tuvalete daha fazla ilina ediyor. Şik denince kadar iyi giyimmiş kadınlar var, sokaklarda.

İnturist oteli yeni yapılmış bir bina. Fevkalâde güzel fevkalâde muntazam. Bana en üst katta bir oda verdiler. Üst katta benden başka hiç bir kims yok. Modern möbiyeli bir oda. Bir de balkon var... Hazer denizini görüyor. Tırçe bir içek gibi, yumuşak ve büyük kırışık Hazer denizi... Onun da ima dalgalı olduğunu bana söylemişler. Esaretine isyan eder gibi dalma köpürerek sahilelere çarpıyor. Uğuldar, hırçınlaşıyor. Halbuki bu akşam Hazer Tırçe rengi bir su gibiydi. Ve ilk yıldızlar içinde aklilerine boy ölçüştürüyorlar.

Su Garip

Neuyorktan 25 kilometre mesafede yeni yapılan Radburn şehrine nüfus ilâm olduğundan, gazeteler 50,000 nüfusun yerleşmesine şehrin hazır olduğunu ilân ediyorlar.

Japonlar nadir olan porsenkları, nın rahatsız üretmesi için bunlara bir ada tahsis ettiler ve adaya 50,000 porsenkları gönderdiler.

Her filmde ölüme müddeti san. sürece tayin edilmiş metre kadar olur. Ölüme şahnesi muayyen metreden fazla olursa fazla kumru mahkûm kesilir. Japonlar on saneden, beş kesilen filmlerin tasallatını Dahiliye Nezaretinde muhafaza etmek suretiyle bir ölüme mahkûm. yonu vücutu getirmişler.

İtalyanların Habeshistanda vü.

Kafkas halkından teşkil edilmiş bir süvari müfrezesi

Bakûda Geçen Günler İçinde Neler Gördüm?

Saat sekizde tren Bakû'ya gelmişti. Sekiz buçukta otelde idik. Odama girer girmez uzandım. Ona kadar yatağımın üzerinde uzanarak dinlendim.

Uyanınca yemek salonuna indim. Salon oldukça kalabalık.. ve hemen, hemen bütün masalarda, Almanlar var.. Ne kadar çok almanca konuşuluyor burada... Kadın ve erkek, çocuk çocuk hayli cenebi var. Fransızca ve İngilizce konuşulduğunu da duyuyorum. Ben altı kişilik kocaman bir masada tek başıyım... Yanıma aldığım bir kitabı okuyarak yemek yiyorum.

Yemekten sonra bir kahve marladım. Saat on ikide çingene kadınları şarkı söyleyip rakşedecekler, sahnede numara ya pacaklar.. Saat on ikie yaklaşıncan kocaman salon hincahinc oldu... Hiç bir masa boş değil.. Şık giyinmiş Bakû kadınları görüyorum.. Bu salon İlalettayın bir Avrupa otelinin salonundan farklı değil..

Masalar hep dolu. Altı kişilik bir masada tek başıma oturmaktan çekiniyorum. Çünkü yakında masama bir arkadaş çıkacağından eminim.. Nitekim korktuğum başıma geldi, şışman, iri, esmer bir adam yanıma gelerek iskemelerin serbest olup olmadığını soruyor. "Serbesttir" diyorum. İyi giyinmiş, güzel ve genç bir kadın, üç erkek daha, hep beraber beş kişi masama geliyorlar.

Canım sıkılıyor. Çingene rakşelerini görmek ne kadar istiyorum. Fakat tanımadığım insanlarla oturmak pek canımı sıkıyor. Kahvem gelir gelmez içip kalkacağım.

Garson kahveyi getiriyor, yanlış anlamış, bana getirdiği bir sütlü kahve. Dardını anlatamıyorum. Neredesin benim Moskova'daki arkadaşım Alexandrovna.. Sen benim yalnız rehberim değil, ağzım ve kulagımdım da.. Garsonla anlaşmakta müşkülât çektiğimi gören masa arkadaşlarımdan birisi bana muavenet ediyor, Fransızca ne istediğimi soruyor. Kendisine söylüyorum. Tercüme ediyor. Teşekkür ediyorum. Ne nâsik insanlar. Bu ufak muavenet bir arkadaşlığın başlangıcı oluyor. Bana nereli olduğunu soruyorlar. İstanbullu ve Türk olduğumu söylüyorum. Kendileri Bakûlî ve Ermeni imişler.. İçlerinde Azerbaycan lisanı bilenler var. Ahbaplığımız daha artıyor. Genç kadın, rusça ve ermeniceden başka lisan bilmiyor galiba. Fakat kocası bize tercümanlık yapıyor. Çabucak anlaşıyoruz. Tuvaletten, çapka modasından, Bakûden bahsediyoruz.. Bu bayırların, hepî avukatımlar.. Bakû avukatları..

Shine açılıyor. Başlarma sıkma tıllar takmış, bol kollu gömlek ve pul işlemeli çepken giyen, kalçaları bellerine ka-

dar enli kuşaklarla sarılmış uçları bollaşan etekler giyinmiş kadınlar. Sahnede yanyana konulmuş iskemelerin üstünde tipki bizim birahaneler ve gazinolarda alaturka şarkı söyleyen genç kızlarımız gibi, yanyana oturmuşlar. Arkada ellerinde sazlar tutan kırmızı, mavi blüzlü, bol şalvarlı güzel çizmeli erkekler ayakta duruyor. Kadınların dördü genç ve güzel, üçü şışman ve yaşlı..

nağmeler ve melodiler vermiş olan içinde bir şarkı söylüyorlar. Bu şarkı, daha fazla bir kaykırış.. Vahşi ormanlarda bağırışan iptidai insanların ilk yarattığı musiki gibi bir şeydir. Garip bir feryat. Bu musiki bizim bildiğimiz Çigan musikisine benziyor. İçlerinde en şışman ve en çirkin olan bir kadın şimdi yalnız söylüyor.. İşte onun sesinde bir harikulâdelik var. Onun şarkısında Macar musikisine notalar, bir musikinin elemanları var. Kadın sustuğu saman salon alkışlarla iniliyor. Bir iki hava daha çalıp söylüyorlar, sonra sahneden çekiliyorlar.

Cazbant başlıyor. Masalarda oturanlar kalkıyorlar. Bir müddet dansediliyor. Sonra tekrar numara başlıyor. Çingene sanatkarlar sahneye çıkıyorlar. Ve genç kızlar rakşediyorlar.

Gördüğüm bu dans, şimdiye kadar gördüğüm dansların hiç birine benzemiyor ve hepsinden güzel dersem belki mübalağa ederim. Fakat gördüğüm millî dansların en güzellerinden biridir dersem doğrudur. Yüzleri fena boyalı ve kibardan fazla âdi ve bayağı görünen bu kadınlar rakşa başlar başlamaz sanki değişiyorlardı, Sahnede kadın değil, kıvrılan, titriyen, alçalıp yükselen, kırılan, bükülen bir alevdir. Bir vücudlu bir alevin dalgalanışına bu kadar çok benzeten bir başka raksa var mıdır acaba?..

Numaralar sonuna gelinceye kadar yerimden kalkmadım.. Cazbant çaldıkça bekledim. Artistleri seyredip durdum.

Numaralar bittiği zaman saat dörde geliyordu galiba. Daha cazbant çalıyordu. Ben odama çıktım. Odama çıktım amma, uyuyamıyorum.. Yine balkona sürüldüm. Hava serin.. Üstümde kürküm var. Parmaklıklara dayandım.. Denize bakıyorum. Denizden sabahın oluşunu seyrediyorum. Bakûnun üstünde kayısı rengi ve kurşunî denizin ta ortasında küllü bir mangalın ortasındaki ateş gibi kıpkızıl bir boya var. Henüz daha ortalarında görünmiyen güneşin ışığı.. Kızıl nokta gitgide genişliyor. Genişledikçe daha soluyor.. Bulutların karanlığı daha soluyor.. Nihayet iki renk birbirine karıştı. Birbiri içinde mezcoldu. Ve gökte deniz tı parlatılmış gülmüş ayna gibi berrak ve kurşunî oldular. Gökte beyaz martılar uçuşu-

SEYAHAT

NOTLARI: 14

Yazan:

Suat Derviş

Rusya'da kadın paraşütçüler

yor.. Uykum geldi.. Gözlerim ağırlaştı. Odama gidiyorum.

Vapura gitmeden evvel, bir otomobile şehri dolaştık. Evvelâ eski bir mezarlık iken şimdi park yapılmış olan bir tepeye giderek şehri yüksekte seyrettik. Birbirlerine yakın bir halde yeni paraşüt kulesiyle; Kız kulesi dedikleri eski, tarihi bir kule var. Göya eski bir derebeyi kendi kızını almak istemiş. Kız da buna razı olmayınca bu kulede onu hapsedmiş ve kızcağız da kendisini kulenin ta tepesinden atarak öldürmüştü. Şimdi o kuleye yakın başka bir kuleden paraşüt kulesinden yine genç kızlar boşluğa kendilerini salveriyorlar. Fakat ölmek için değil, yaşamak için..

İSTANBUL - MOSKOVA - TAHRAN

Tahran Yolunda Sovyet Rusya İçin Konuşmalar

Bir saatlerberi vapurumun üstü petrole pırlı pırlı ya-nan bir denizin üstünde ilerliyor... Bakış ile Pehlevi arasında işliyen vapurlar, küçük fakat pek temiz, pek rahat. Bir kişilik güzel bir ka-maran var! Ufak yemek salonu ve yemek salonunun yanındaki güverte güller gibi. Vapurda ol-duğuka kalabalığa ve vapura girer girmez hepimiz birbirimizi alışıp olduk. Bir Avusturyalı nebatat mül-tehasası var. Karmale birlikte İ-rana gidiyorlar. Bir Estonyalı genç kız var. Kadın olan üçün-cü yolcu Parisien avdet eden genç bir İranlı kadın. Dördüncü kadın da benim. Galiba bizim mevkiide bizden başka kadın yok. Erkekler daha kalabalık. İki İranlı genç, bi-ri tahşiden, biri de ne olduğunu öğrenemediğim bir vasıfeden Ba-ryanile beraber avdet ediyor. Bun-dan başka milliyetini tayin edeme-diğim ak saçlı bir adam. Bir Çe-ko-slavakyalı avukat. Sonra bir hayli Alman delikanlı var. Hepsi temiz giyimiş, yirmi beşle otuz yaş arasında genç ve gürbüz ço-cuklar. Alman işçileri.. hayalleri-ni kazanmak için memleketlerin-den feryat, feryat usullere, alıp çık-madıkları iklimlere, alışık olma-dıkları hayat şartları içine gidi-yorlar. Vapur küçük, gidilen yer uzak, yolcular arasında hemen bir dostluk peyda oluverdi. Estonyalı genç kız bir buçuk saat sonra Renli bir delikanlı ile güverte de ele tutuşmuş otururlarken gördüm.

Avusturyalı doktor, tam eski Viyana'lı ilim adamı. Bayan çok nazik ve entelektüel bir kadın... O da nebatat mültehasası imiş.. Çekoslovakyalı doktor tam eski, Demode (liberal) Avrupanın bir nümunesi.

Almanya'dan gelen bu delikanlı-lara tabii bugünkü nasyonal so-syalist Almanyanın gençliğini tem-sal ediyorlar.

Onlara ayrıca dikkat ediyorum. Küçüklerini düşünmeğe, hareketlerini güden kaçırmamağa gayret edio-yorum. Çok neşeli çocuklar.. mül-tehasıyeden gülüyor, şaka ediyorlar ve güverteye çıkıp hep bir ağızdan parçaları, kadından, sevgi ve eğlenceden bahaden Ren garita-rı söylüyorlar.

Vapurumun Bakıştan uzaklaş-tıkça çocukların ağızdan dökülen en neşeli gariklerde bile nostaljik bir ahenk bulunuyor.

Çekoslovak hukukçu hakika-ten pek nazik bir sat. Ye-mekten sonra bize Sovyet Birliğin-den topladığı intibahları anlatıyor:

"— Evet, yapılıyor, yapılıyor-lar, gördük, diyor, işte meselâ Ba-hrâkaki İnturist oteli üstünden bak-tığımız saman mükemmel bir bin-a. düşünün az peşilerinde bulun-sunlar ne kadar modern ve iyi. Fa-kat içi?..

— İçinde ne kusur buldunuz?

— Ne kusur bulmuş olacağım.

Hef şey bir dekor gibi yapma ve içti.. Bize Avrupalılar ya her şeyin iyisini isteriz, ya hiç bir şey istemeyiz. Halbuki burada her şeyi yapmak istedikleri için acele ile yapılıyorlar ve Avrupalıya yapılan şeylerin kabına varmıyorlar..

— Ben kendi hesabıma otelin için-de ve dışında: "Çok güzel diyem-yeceğim hiç bir şey rastgele-me-dim. Siz burada nasıl bir kusur bulduğunuz daha müsnet bir ge-likde söyler misiniz?..

Liberal doktor:

— Meselâ din aşkına ötele ge-tiler gelmez olanda efilim yere putun ve banyonun altına bak-tım.

Bu defa hayrette ben soruyo-r-dum:

SEYAHAT NOTLARI: 15

Yazan:
Suat Deroiş

Bahrâ ciarında bir petrol tesliye fabrikası..

Petrol nakliye boruları

— Niçin eğilip banyonun altına baktınız?

— Nasil yapılmış olduğunu gör-mek için. Çünkü ötele celdim, baktım, hariketen harikulâde. İç-i-ne girdim, neff. Fakat 20 sene-

lik bir sanamda bizim bütün me-de-niyetimizi terk edip yeni bir me-de-niyet yapmağa imkân yoktur. Be-ni yalnız dekoratör aletatamlar, de-dim. Hemen eğildim ve kusur a-radım.

— Banyonun altında ne kusur buldunuz?

Hakkâten çok sevimli bir adam olan hukukçu:

— Banyonun deliğine aşağıdan gelen boru tamamıyla tatabek etme-miş, diyor, altmış kıvrımlar, çarp-ık gelmiş.. Ervelâ yapılmadan ev-vel düğünümemiş.

Demidenberi muhavereye içti-rak etmiyen aksakallı yolcu:

— Suyu açtınız mı? Su nasıl a-kiyordunuz diye soruyor, yere dü-külüyor muydu?

— Akiyordum, yere dökülüyor-du, sızınıyordu, fakat..

— O halde azıcık doktor, bu ka-dar kusura göyümüveriniz. Boru biraz çarpık olursa olsun, iş şu ki, su doğru akan.

Sofrada oturanların hepi bu cevaba gülüyor. O devam ediyor:

— Görüyorum, bütün Avrupalı burjuvalar, aıs Sovyet Rusya'ya geldiğini samimî bir taraf olarak değil, muhabbâk dıyman olarak geliyorlarmış, çok genç olan bu memleketin yaptığı iyi şeyleri de-ğil, kötü şeyleri görmeye gayret ediyorlarmış.

Siz banyonun borusundan bah-sediyordunuz. Banyo borusuna ge-linceye kadar bu memleketin ya-pılan hiçbir müsnet ve kusurus işe rastgelemediniz mi? Bu memle-lette yapılan birçok muazzam e-serler var. Sovyet ağır sanayii ha-kkında ne düşünüyorsunuz? Fab-rikaları görülmüş mü? Topraktan, bir yerine bir istihlal ettiren zi-raat makinelerini görülmüş mü?

Volga kanalı, Simal kanalı, Mos-kova metrosu gibi eserler hakkın-da niçin susuyordunuz? Siz Avru-pada sınırlar içinde kurduğunuz medeniyetli onlar yirmi sene, on sene gibi kısa bir zaman içinde kurmak isterlerse bu bir kaba-hat mıdır? Sovyet topraklarında ne görülmüşse, neye dokundunuzsa hepi oraklarla yapılmıştır. Ben Rus değilim, ben komünist te-değilim, yalnız Sovyet Rusya'da ya-pılan şeyleri gördükçe insan ol-makta iftihar duyuyorum.

Vapur girdiğimdenberi he-men, hemen hiç konuşma-mış olan bu yolcu acaba kindir?.. Hangi millettedir. Almanca'yı da fransuzca'yı da aynı kolaylıkla ko-nuşuyor.

O suzu sızmas Çekoslovak hu-kukçu söze başlıyor:

(Arkasın 10 ucunda)

GÜNÜN HADİSEL

Sovyet Rusya'da sık sık spor ve gençlik bayramları yapılır, bu bayram-lara on binlerce genç Sovyetli iştirak eder. Nitekim bu vesimlerde görü-lüyormuş. Soldan ilk resimde, öne kadar büyük seyre imnemiş olan Kırğızları yeni vesiyette tanıyor. Memleketlerini temsil eden bir ge-kilde, başlarında birer kartallı genç resmine iştirak etmişlerdir. Ortada

13 - 8 - 937

TAN

TAHRANDAN İSTANBULA

Istanbul — Moskova — Tahran seyahatini yapan Suat Derviş artık Tahrandan İstanbul'a dönmektedir. Ve bu dönüşte uzun bir yol takip ederek muhtelif memleketleri geziyor, tetkik ediyor. Bugün "Tahrandan İstanbul'a,, dönüşün ilk yazısını veriyoruz.

Kızgın Güneş Beynimize Akıyor

Tahran ı arkada bıraktık. Asfalt caddeleri, sarı divarlar arasında saklanan ağaçları, ve yeşilliği bahçeleri, sarı tuğladan bir kat evlerle ve Golbek gibi Şimran gibi güzel şık modern tam 63 sayfiyesi.. Şehrin bir tarafında sivilizmiye başlıyor yeni binalarıyla eski Tahranın tepesine bakan modern mahalle asrı ve kuvvetli bir ordunun efrit ve azaası barındıran sayısız kulları ile, ve modern bir gençlik yetiştiren mektepleri, Üniversiteleri ile... ve yeni kalkınma hızının verdiği gayretle gündün güne medenileşen her gün biraz daha süslenen Tahranı.. Asrılardan sonra birdenbire gençleşen İran ve her gün biraz daha güzelleşen payitahtı.. arkadaşta bıraktık.

Hararet derecesi şu anda otomobilin içinde kırk beş kadar olmalı..

Bu aylarda bu hararet yüzünden, İran içinde otomobil seyahatleri ya gece yapıyor, yahut sabah erken yola çıkıyor.

Halbuki biz tam öğle üstü ve hararetin en tahammül edilemez derecesinde yola çıktık. Hepimiz perişan bir haldeyiz..

Otomobil süratle gittiği için hep saralıyor ve içine yerleştirilmiş bavullar, gapka kutuları mütemadiyen sıçrıyor, sıçrıyor yer değiştiriyor, insanın sıyağını üstüne ve dizlerine yuvarlanıyor.

Açık pencerelerden yağın kum, toz toprak için ve çok parlak ziya için sıyah gözükler taktık.. Fakat sıcak kargı ne yapmalı?

Açık pencerelerden içeri alev gibi sıcak ve yakıcı bir rüzgâr da giriyor.

Tahranın kapısı olan Kereç'te pasaport ve seyahat cevazı muayenesi yapılıyor. Tam hareket edeceğimiz zaman motörde ne oluyor kimbilir. Motor pan yapıyor.

Şoför güneşin altında ter taneleri dökerək evvelâ ceketi, sonra gömleği ve içindeki fanlıyı çıkararak otomobil tamir ediyor.

Biz perişan haldeyiz.. Güneşin altında bir saat kalan otomobil müthiş kızgın hararet ettiriyordu. Ve ben çoraplarımı, ayakkabılarımı çıkardım.

Bir saat sonra otomobil hareket

Seyahat Notları

**Yazan:
Suat Derviş**

Tahrandan bir görünüş

edince alev sıcaklığında dahi olsa esen rüzgârın daha teselli edici olduğunu görüyoruz.

Şimdi otomobil yine hep kurak yollardan geçiyor.. Arada bir.. Küçük bir yeşillik görüyoruz.. Bu yeşil sahada ekseriya bir kervansaray bulunuyor.

Sonuz ve çorak bir tabiatın ortasında kurulmuş. bir kervansaray..

Avlusu ile, insanları ve hayvanları barındıracak tertibatıyla bir kervansaray..

İnsan kendini. Bir binbir gece masasında zann ediyor..

Develler görüyorum, katar halinde, katırlar, merkepler görüyorum amma.. Bunların ta yanına en modern model ve en muazzam

kamyonlar da var. Kervansarayın önünde bunlar da var..

Medeniyet binbir gece efanestini, masalarını kamyonların önüne katmışlar İran topraklarından tamamiyle kovmak üzere..

Yakında tren yolu.. Kıvrıla kıvrıla İranın en içlerine doğru girince kamyonların vazifesini tamamiyle değilse bile büyük bir kısmını üstüne alacak İranın en cıvıltu ve işbe köşelerine kadar medeniyeti biraz da o taşıyacak.

Üç saat süren bir yolculuktan sonra Karvin'e geldik. Karvin küçük bir şehir.. Bir çarşı, bir oteli var.. Modern binaları da var. Otele indik ve otelde oturma bira bile bulabildik. Karvin'deki otelin yemek salonu bizim için bir cennet kadar güzeldi.

Yol asil Karvinden sonra daha ziyade güzel oluyor. Karvinden sonra Elburz dağlarına tırmanılıyor. Bu dağların bir tarafı derin bir uçurum.. Uçurumun içi çok kuru bir su olan diğer tarafı ormanlık ve kayalık bulunan yolların dağlara tırmanılıyor..

Maamafih buraları Tahrandan çok yüksek değil.. Bin sekiz yüz metre kadar olmalı.

Şirin suyu geçtik. Bir dağa daha tırmandık, sonra imniye başladık. Şimdi harman yerlerinden geçiyoruz. Kadın erkek, çocuk çocuk tarih kitaplarında resimlerini gördüğümüz bir takım ziraat aletleriyle harmanda çalışıyorlar. Akşamın bu saatinde renkler bir fotoğraflı camdan görülen renkler gibi, renkli bir film gibi parlak ve güzel..

Zeytin ormanlarından geçtik..

Kuş yuvaları gibi yeşillikler içine kurulmuş tahta kulübelerin arasından geçtik. Bu civarda bütün kulübelerin tavanı alpsivri yapılmış yağmur için.. Burada çok yağmur yağarmış ve yine o sebepten evlerde masa gibi bacakların üstüne oturtulmuş verandalar, balkonlar ve tarasalar var. Akşam yaklaştı, kulübelerde ışıklar yandı.

İçinde ışıklar yanan kulübelerle buraları bana bir tiyatro veya bir sinema dekoru gibi geliyor.

Şimdi yol yine dağlara doğru yükselmeye başladı. Dağlara çıkıyoruz. ve karanlık bütünlük çöküyor.

Küçük kasabaların pazarlarında dükkânların önünde asitilen ve lüks lümbaları, petrol lümbaları asılı..

Gece geç vakit Reşde geldik. Reşde şehri küçük temiz bir yer. Geniş asfalt caddesi ve asfalt edilmiş bir meydan var.. O gece orada temiz bir otelde sabahladık.

Ertesi sabah erkenden Pehleviye hareket ettik.. Yolun bu kısmı tahminin fevkinde güzel. Aylardır beri Tahrandan renk görmemiştik. Orada herşey toprak renginde ev toprak tuğla ile yapılmış, bahçe duvarı sarı kerpiç ve etrafı tabiat kurak, hamam kubbeleli, çarşı kubbeleri topraktan.. Her şeyde bir çöl kuraklığı vardır Tahrandan..

Pirinç tarlaları içinde beyaz kırmızı siyah renkli donatılarle dizlerine kadar çamura girmiş kadimlar, dört ayak olmasın bir vaziyette çalışıyorlar.

Ağaçlar mor, sarı, kırmızı ç-

Havacılıkta Yenilikler

Yukarıdaki resimde yeni bir Giroplane görüyorsunuz. Bu tayyarenin kanatları yoktur. Kanat yerlerinde dönen iki büyük pervane tayyareyi havalandırmaktadır. Bu tayyare, kendi sınıfındaki makinelerle bütün rekorları kırmıştır.

EK 49- CUMHURİYET GAZETESİ: 18 EKİM 1937

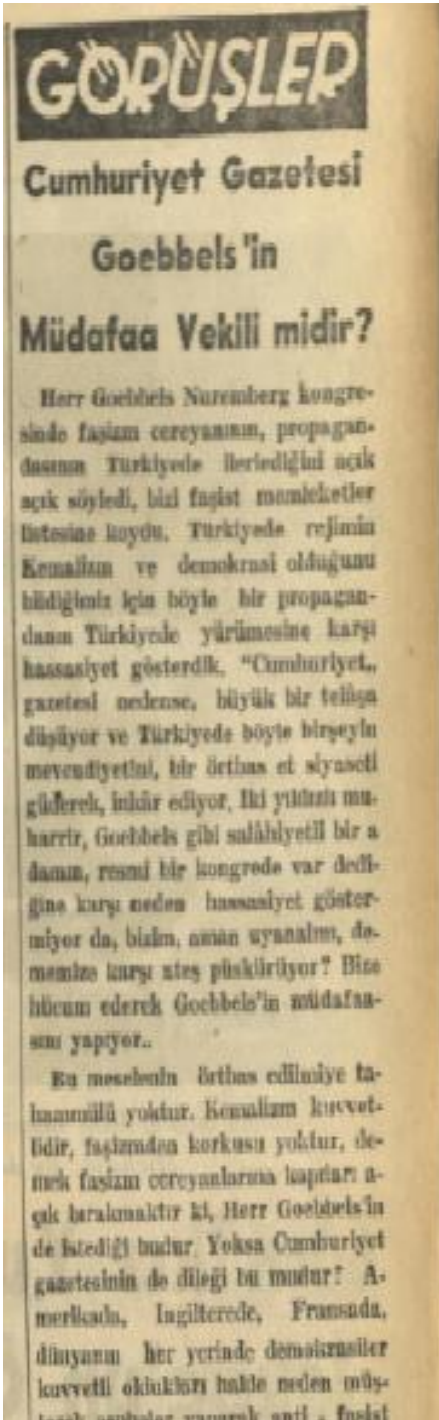
... Bu muharrirlerden birincisi, Alman Propaganda Nazarının, bütün bu saydığım memleketer Nazi olmuşlar ve bizim emrimiz altına girmişlerdir demek istediği zannederek, sanki şahiden böyle bir ihtimal olabildiği gibi gülünce bir teklifle protesto ediyor, memleketimizin herinden evvel ve hada-amaanda, a zamanki politikacılarımızın hataları yüzünden Almanlardan çektiğini anlatıyor ve Göbbels'i fikrini açıkça izah etmeğe davet ediyor.

Makaleyi okuyan gazeteci arkadaşlarımızdan biri bir akşam gazetesinde bu muharririn korkusundaki ve fikirlerindeki isabetsizliğe işaret ederek Göbbels'in, sarıh olan cümlesinden ne mana çıkarılabileceğini ve komünizmden uzak kalmamızın hiçbir zaman faşist olmayı icab ettirmeyeceğini makul bir lisanla anlatı.

Anamızın modası olan parti kavgalarının ortadan kaldırarak her cereyanın fevkinde millî irade birliğini yaratan Kemalizmin Hitler rejiminden çok daha evvel kurulduğuna, basta Hitler olmak üzere bütün dünya bilirken sebebi anlaşılmayan ürpemeler geçirerek evay bizi faşist sanıyorlar, lavzih etmişler, tarziye vermişler demek ağubak, bir Türk gazetecisine yakışmıyacak kadar komik bir kışkırtmadır.

EK 51- TAN GAZETESİ: 19 EKİM 1937

EK 52- CUMHURİYET GAZETESİ: 20 EKİM 1937

var ve siz onlara avukatlık ediyorsunuz! Buhran içinde çırpındıkları şundan belli ki bu iddia ve bu iftira ile, uzun zamanından beri örtmeğe çalıştıkları gizli maksadlarını meydana vurmuş oluyorlar.

Eğer memlekette faşizm propagandası yapılıyorsa ve bu propaganda milli varlığımız için bir tehlike ihtimali gösteriyorsa, merak etmesinler, biz onlardan çok daha şiddetli, çok daha hassas davranmasını biliriz.

Kemalizmin hiçbir yabancı propaganda tarafından ürkütülemeyecek kadar kudretli ve sağlam olduğuna inanıyoruz. Yoksa sadece mevhum faşizm propagandacılarına karşı değil, aynı zamanda senelerden beri sinsi bir şekilde içimizde çalışan teşkilâtlı, müseccel komünist yandaşlarına karşı da bayrak açardık.

Hükûmetin rejim aleyhine çalışan adamları takib ettiği malûmdur. Bize çatan muharrirler gelsinler, şöyle bir hapisaneleri dolaşalım. Bakalım, faşizm propagandası yaptığından dolayı tevkif edilmiş tek bir kişi gösterebilirler mi? Fakat biz onların karşısına düzinelerle komünist çıkaracağız ki bir çokları ile tokaştıklarını görmemiz ihtimali gayri vârid değildir.

Yabancı propagandalara karşı hassas olduklarını iddia eden bu baylar ve bayanlar niçin komünizm propagandasını hesaba katmıyorlar?

Niçin mi? Çünkü bizzat kendileri bu propagandaya âlet olmaktadırlar. Fa-

şizme çarpar. Bir yandan den dem vururken iki satır altı torlar devletleştirilsin diye beceriksiz gayretin basit biridir. Doktorlar devlet teşkilâda, avukatlar, mühendisler, ve manavlar neden serbest. Bunları da yazdığı takdirde meydana çıkacağından kovullı Bayan, kendini gizlemesini kuma sokan devesi benzediğini farkedemiyor.

Fakat herhalde bugünlere ilerlediğini anlıyacaktır. leri politikanın mahiyetini bunun doğru olmadığını Türk gazetesi olduğumuz yazısında fazla heyecan görüyor. Bu arada ağzına aldığı bazı sözleri -buhran düklerini bildiğimiz için- bulamak istemiyoruz.

Sulh içinde, dev adımla medeniyet yaratmak yolun Atatürk Türkiye'sinde lüzum turtu yapmamalarını tavsiye. dolayı üzerimize saldıranla yalnız sunu tavsiye etmek is

Teşkilâtı esasîye kanunu hepsi Türktürler. Kanun rine bahsettiği bu haktan kilde istifade ederken, on daima gözönünde bulundurs

Burası Almanya olmadığına da değildir. Burada pagandalarından korkulduğu

Muhafazakârların ve Mürtecilerin eski silâhı:

**Menfi Hisleri Kabartmak ve Taşırmak,
Asıl Davanın İzini Kaybettirmek...**

Ankara, 20 (Başbakanlıktan) — Yenişehir, sırtı-
lık otuz ve bir alana sığdırmak istedikleri zaman
(Dini sebebi) diye yığınca yığınca. Türk gazeteleri
arasında enindeberi duraklıklarında bulunan "Cum-
huriyet", gazetesi de aynı yola yürüyor. Bugün tayyare posta-
sı ile gelen sayısında, bizim yazdığımız cevap makamında ya-
nılan iki sayıyı görülmüş. Her ikisinde de takip edilen umul-
"Mülki İhtisari tahakkuk ettir, gelişinde iddialarla beyanları bir hava
ayrındır. "Cumhuriyet", gazetesi, bu sayıya ortağız ama
boğazları; bir ezelde, propagandası namına avadetiyle yolun-
daki, müdafası çok güç hususların izini kaybettireceğini tınıt
ediyor.

Bu gazeteye guraan, istatistikler izleri ki, Söke Tâhîr derinde
değildi. İhtisari, ama yavaşca tasvillerinden bir zevkile büyük
Atatürk Tâhîrinden. Muhafazakârlık, emvî iliminden, İfrat o-
rmanında aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,
de. İhtisari, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,

Birazgün emvî Cumhuriyet gazetesinde Tâhîrden izleri ki, Söke Tâhîr derinde
değildi. İhtisari, ama yavaşca tasvillerinden bir zevkile büyük
Atatürk Tâhîrinden. Muhafazakârlık, emvî iliminden, İfrat o-
rmanında aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,
de. İhtisari, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,

Bağrı, bugün tayyare ile gelen sayısında, bizim yazdığımız cevap makamında ya-
nılan iki sayıyı görülmüş. Her ikisinde de takip edilen umul-
"Mülki İhtisari tahakkuk ettir, gelişinde iddialarla beyanları bir hava
ayrındır. "Cumhuriyet", gazetesi, bu sayıya ortağız ama
boğazları; bir ezelde, propagandası namına avadetiyle yolun-
daki, müdafası çok güç hususların izini kaybettireceğini tınıt
ediyor.

yon bir derinden, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,
de. İhtisari, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,

"Cumhuriyet" gazetesinde, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,
de. İhtisari, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,

Cumhuriyet gazetesi "Muhafazakârların eski silâhı" diye, bu gazete tayyare ile
gelen sayısında, bizim yazdığımız cevap makamında ya-
nılan iki sayıyı görülmüş. Her ikisinde de takip edilen umul-
"Mülki İhtisari tahakkuk ettir, gelişinde iddialarla beyanları bir hava
ayrındır. "Cumhuriyet", gazetesi, bu sayıya ortağız ama
boğazları; bir ezelde, propagandası namına avadetiyle yolun-
daki, müdafası çok güç hususların izini kaybettireceğini tınıt
ediyor.

"Cumhuriyet" gazetesi, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,
de. İhtisari, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,

Eleyle, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,
de. İhtisari, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda, aynı yolda,

Bu gazete, bugün tayyare ile gelen sayısında, bizim yazdığımız cevap makamında ya-
nılan iki sayıyı görülmüş. Her ikisinde de takip edilen umul-
"Mülki İhtisari tahakkuk ettir, gelişinde iddialarla beyanları bir hava
ayrındır. "Cumhuriyet", gazetesi, bu sayıya ortağız ama
boğazları; bir ezelde, propagandası namına avadetiyle yolun-
daki, müdafası çok güç hususların izini kaybettireceğini tınıt
ediyor.

EK 54- CUMHURİYET GAZETESİ: 21 EKİM 1937

Hâdiseler arasında

Kim faşist ve kim komünist?

Bundan dört sene evvel, Alman faşizmi için yazılmış türkçe bir kitab görmüştüm. Hitler rejiminin Türkiyede propagandasını yapmak için neşredilmiş bir esere benziyordu. Hemen, gene Cumhuriyet gazetesinde ve gene bu sütunda o kitab aleyhine bir yazı yazdım ve Cermen ırkının üstünlüğü davasını güden bir propagandanın Türk topraklarında işi olmadığını anlattım. Sonra, o zamanki Hitler idaresinde Türk medeniyetinin eskiliği ve üstünlüğü hakikatine dayanan Kemalizm propagandasına müsaade edilip edilmeyeceğini sordum. Hitler bana doğrudan doğruya cevap verdi ve bu cevap gene Cumhuriyet'te intişar etti.

Maksadım, bizim iddiamıza tam bir cevap teşkil ettiğine hâlâ kani olmadığım o beyanatı dört sene sonra münakaşa etmek değildir. Şunu söylemek istiyorum ki, Cumhuriyet

zetesi, bugüne kadar, nasyonal sosyalizm, faşizm veya komünizm olsun, Kemalizm çerçevesini aşan her türlü yabancı ideolojilerin telkinlerine karşı milli mukavemeti artırmağa çalışmaktan bir an geri kalmış değildir. Hatta avukatlığını yaptığımız iddia edilen nasyonal sosyalizm peygamberini müdafaaya sevkedecek kadar, Cumhuriyet kolleksiyonlarında, komünizmi olduğu kadar faşizmi de baltalıyan yüzlerce fıkra ve makale bulmak mümkündür.

Buna rağmen Cumhuriyet gazetesine faşizm isnadına yeltenen sistematik yaygaraların hakiki sebebi nedir?

Şudur: Komünistler, kendilerinden olmıyan bütün ideolojilerin taraftarlarına, demokratlara, liberallere, sosyal demokratlara, nasyonalistlere, Kemalistlere «faşist» damgasını yapıştırmak isterler. Hele kendi-

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Döndü BULUT
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Açıköğretim Lisesi, Ankara, 2007
Lisans Diploması	Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, 2011 Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, 2012
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Habertürk Gazetesi, Kocatepe Gazetesi
Çalıştığı Kurumlar	MEB, TBMM
E-Posta	dondur-bulut@hotmail.com